

IV međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa

ZBORNİK RADOVA

**„LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS – LAM
MONTENEGRO 2023“**

**Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević” – Cetinje
25 – 26. maj 2023.**

IV međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa

„LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS - LAM MONTENEGRO 2023“

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Cetinje

25-26. maj 2023. godine

ZBORNİK RADOVA

Cetinje, 2024

Organizator Konferencije:

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Cetinje

Izdavač:

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje

Za izdavača:

Mr Dragica Lompar

Urednica:

Mr Dragica Lompar

Koordinatorica projekta

Dragana Marković

Organizacioni odbor NBCG „Đurđe Crnojević“, Cetinje:

mr Dragica Lompar, Dragana Marković, Slavica Glendža,

mr Vjenceslava Ševaljević, Milenija Vračar

CIP - Каталогизација у публикацији

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-7079-242-5

COBISS.CG-ID 28769028

Sva prava zadržana. Nijedan dio ove knjige ne može biti reprodukovan, čuvan u sistemu za pretraživanje ili prenosiv u bilo kom obliku ili na bilo koji način bez prethodne pismene dozvole izdavača.

SADRŽAJ:

Uvod.....	7
POZDRAVNA RIJEČ: Dragica Lompar, direktorica	8
Jelena Petrovska CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO „MODUS VIVENDI“ KORISNIKA BIBLIOTEKA.....	10
Vera Petrović, Marija Bulatović, Jelena Smailagić KULTURNI ZNAČAJ I DIGITALNA VIDLJIVOST ZAOSTAVŠTINE VOJISLAVA M. JOVANOVIĆA MARAMBOA	17
Sanja ANTONIĆ, Oja KRINULOVIĆ, Matea MILOŠEVIĆ ULOGA NAUKE U OČUVANJU KULTURNOG NASLEĐA.....	23
Marko Bojić, Marija Crnković НА ПУТУ КА ИСТОМ ЦИЉУ – ПРИМЕР САРАДЊЕ БИБЛИОТЕКЕ, МУЗЕЈА И АРХИВА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ.....	28
Nataša Špadijer BIBLIOTEKE, ARHIVI I MUZEJI – RIZNICE KOLEKTIVNOG SJEĆANJA: PUT HUMANOSTI KOJI POVEZUJE I OBAVEZUJE	33
Билјана Ациовска-Панџарова ЗАШТИТА НА СТАРЕ КНИГИ ОД ФОНДОТ НА БИБЛИОТЕКАТА „БРАЌА МИЛАДИНОВЦИ“, СКОПЈЕ	38
Vesna Čučić CENZURA I TISKARA С. А. ОСЧИЈА U DUBROVNIKU.....	43
Nataša Filip CRNA GORA U SLOVAČKOJ PERIODICI 19. VEKA.....	49
Milica Matijević, Natalija Đurović DEČJA KULTURNА GEOGRAFIЈА	57
Snežana B. Nenezić DIGITALIZACIЈА KRUŠEVAČKE PRIVREDNE PERIODIKE.....	63

Јасмина Иванковић, Драгана Маринковић, Бојана Петковић ДИГИТАЛНИ ВОДИЧ.....	69
Моника Галеска УЛОГАТА НА ЈАВНИТЕ ОПШТИНСКИ БИБЛИОТЕКИ ВО МАКЕДОНИЈА, ВО ЗАШТИТА, ПРОМОЦИЈА И АФИРМАЦИЈА НА КНИЖНОТО И НЕКНИЖНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО.....	76
Lidija Martinović KONCEPT PROJEKTA EDUKACIJE BIBLIOTEKARA O PREVENTIVNOJ ZAŠTITI I KONZERVACIJI GRAĐE ZA POZAJMICU U INSTITUCIJAMA BEZ KONZERVATORSKE SLUŽBE.....	83
Suzana Tanasijević, Nada Dimitrijević, Marko Bojić NARODNA BIBLIOTEKA U JAGODINI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA KULTURNOG NASLEĐA.....	87
Dr Jelisaveta Blagojević Miljanić, Nataša Komnenić PISANA KULTURNA BAŠTINA U DIGITALNOM FORMATU: BILJEŠKE SA SJEDNICA SKUPŠTINE CRNE GORE	93
Тамара Малешев, Ирена Зечевих, Оливера Топалов ЈЕДНА КРАЉЕВСКА ПРИЧА: КРАЉ НИКОЛА „ОКОМ“ ПОСЕБНИХ ЗБИРКИ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ.....	100
Olga Ječmenica PROFESORSKA KOLONIJA U BEOGRADU.....	112
Zoran Perović DIGITALIZACIJA ARHIVSKOGA GRADIVA DUBROVAČKE REPUBLIKE...118	
Almedina Salihagić, Azra Bečević-Šarenkapa PRIMJER SARADNJE BAŠTINSKIH INSTITUCIJA NA PROJEKTU „PREVENTIVNA KONZERVACIJA ZBIRKI ZEMALJSKOG MUZEJA BOSNE I HERCEGOVINE“.....	125
Milanka Babić-Vukadinov, Zoran Zdravković PROMOCIJA KULTURNE BAŠTINE KAO SEGMENT OSTVARIVANJA CILJEVA AGENDE 2030 KROZ PROJEKTE ZAŠTITE I PREDSTAVLJANJA STARE I RETKE BIBLIOTEČKE GRAĐE BIBLIOTEKE GRADA BEOGRADA.....	135
Jovana Rilak PRIMENA DOBRE PRAKSE U BIBLIOTEČKOJ DELATNOSTI.....	141

Виолета Д. Милошевић

САРАДЊА МАТИЧНЕ БИБЛИОТЕКЕ „ЉУБОМИР НЕНАДОВИЋ“ СА
ИСТОРИЈСКИМ АРХИВОМ И НАРОДНИМ МУЗЕЈОМ У ВАЉЕВУ НА
ПРОМОЦИЈИ И ЗАШТИТИ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ.....147

Marina Šoć

OD TRADICIONALNOG DO MODERNOG: EVROPSKA MODA NA DVORU
PETROVIĆA.....164

Андријана Апостоловска

ТЕХНОЛОГИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ПОДОБРЕНИ БИБЛИОТЕЧНИ
УСЛУГИ.....169

Vladimir Brborić, Jelica Ilić Minić

TRAGOM ORNAMENATA – OČUVANJE I PROMOCIJA KULTURNE
I NAUČNE BAŠTINE.....174

Marija Miletić

ZBIRKA STARIN I RIJETKIH KNJIGA U KNJIŽNICI POMORSKE ŠKOLE
BAKAR.....182

Елена Станкоска

ФОРМИ И МЕТОДИ НА СОРАБОТКА МЕЃУ БИБЛИОТЕКИ, ДРЖАВНИ
АРХИВИ И МУЗЕИ.....188

Ljiljana Stanimirović

ŽENSKA ŠTAMPA U DIGITALNIM BIBLIOTEKAMA SRBIJE.....194

Катарина Грујовић-Брковић, Ана Гвозденовић, Ивана Хренко

АЦИЋА КУЋА У КРАЉЕВУ: БАШТИНА КОЈА НИЈЕ ЗАБОРАВЉЕНА.....201

Ивана Јаношевић

ЗАВИЧАЈНО НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ ОБРЕНОВЦА –
ВАЛОРИЗАЦИЈА И ПРОМОЦИЈА.....208

Željko Miranović

АНЂЕ И КАЛИЃТАН – „РУЋЕ“ LJUBAV I UĐE U PJESMU.....212

Гордана Андреева, Ивона Цамтовска-Јанкуловска

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО НОВОТО – „ПАМЕТНО“ ДОБА:
ЈАВНИТЕ БИБЛИОТЕКИТЕ И НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ПРЕДИЗВИЦИ,
ПРОБЛЕМИ И НОВИ ВИЗИИ.....215

Sandra Marković UNAPREĐENJE ARHIVSKE DJELATNOSTI U CRNOJ GORI U CILJU PROMOCIJE I PRIBLIŽAVANJA ARHIVSKE GRAĐE ŠIROJ JAVNOSTI.....	221
Петра Рајковић, Жељана Арсеновић, Александра Јовић БИБЛИОТЕКА КАО ПОДРШКА ИНКЛУЗИЈИ.....	230
Наташа Симић НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ-СЕОБЕ ОД ТИПОГРАФИЈЕ ДО ВРАЧАРСКОГ ПЛАТОА.....	236
Dragana Marković VRIJEDNA ISKUSTVA – PODSTREK ZA BUDUĆE IZAZOVE.....	244

Uvod

Poštovane čitateljke i čitaoci,

pred vama se nalazi Zbornik radova sa IV međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa, pod nazivom „Libraries, Archives and Museums, LAM Montenegro 2023“, koja je održana 25. i 26. maja u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević“ na Cetinju.

Organizator i domaćin je bila Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ na Cetinju, uz podršku Prijestonice Cetinje, a tema koja je okupila stručnjake iz oblasti kulturne baštine regiona je **Biblioteke, arhivi i muzeji u kontekstu programa zaštite, promocije i približavanja kulturne baštine široj javnosti**, sadržana u Evropskim smjernicama za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja, UN Agenda 2030 za održivi razvoj.

Na otvaranju su govorile Dobrila Vlahović, generalna direktorica Direktorata za kulturnu baštinu i Dragica Lompar, direktorica Biblioteke. Tokom dva dana, predstavljeno je 34 rada iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Sjeverne Makedonije i Srbije.

Na inicijativu Udruženja bibliotekara Crne Gore, u okviru Konferencije je organizovana i panel diskusija na temu: **Uloga biblioteka na promociji kulturnog turizma**.

Teme stručnih radova bile su raznovrsne i posvećene inovativnim uslugama u svim kulturnim institucijama. Naglašena je potreba za stalnim usavršavanjem kulturnih radnika, kao i poštovanje međunarodnih smjernica i standarda u poslovanju ustanova kulture, ali i njihova obaveza da se pozicioniraju kao kulturni, obrazovni i socijalni centri zajednice koji će uspješno saradivati sa drugim ustanovama u okruženju. Naglašena je potreba da se podigne svijest o značaju digitalizacije vlastitog nasljeđa u sredinama u kojima postoje bogati kulturni resursi; da se ohrabre svi oni koji treba da pokrenu projekte digitalizacije, kako bi lokalna kulturna u naučna baština postala dio evropske i svjetske baštine, radi njenog očuvanja, prezentacije i univerzalne dostupnosti. Uspješnost Konferencije je i u tome što je okupila predavače iz svih država iz regiona, čime su se dodatno otvorile realne mogućnosti bliske saradnje i rada na zajedničkim projektima. Različiti pristupi digitalizaciji omogućavaju interdisciplinarnu saradnju i primjenu savremenih digitalnih tehnologija u muzejima, arhivima, bibliotekama i institucijama koje se bave kulturnom i naučnom baštinom

Redosljed radova u *Zborniku* predstavlja redosljed izlaganja autora prema programu Konferencije, osim onih koji nijesu dostavljeni u predviđenom roku, a u skladu sa uputstvima Programskog odbora.

U okviru Konferencije specijalizovana firma CRESCAT doo iz Zagreba predstavila je svoju ponudu opreme i materijala za postupke konzervacije i restauracije.

Na kraju, zaključeno je da je Konferencija u potpunosti opravdala svoje postojanje, te da njeno održavanje treba nastaviti.

Organizacioni odbor

POZDRAVNA RIJEČ

Poštovana direktorice Direktorata za kulturnu baštinu u Ministarstvu kulture i medija, gospođo Vlahović,

Drage kolegice i kolege, učesnice i učesnici konferencije,

Veliko mi je zadovoljstvo što mogu da Vas, u ime NBCG „Đurđe Crnojević i u svoje lično ime, pozdravim i poželim srdačnu dobrodošlicu u crnogorsku istorijsku i kulturnu prijestonicu.

Međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzealaca se organizuje IV put na Cetinju i ima za cilj razmjenu znanja i iskustava na polju kulturne baštine. O tome svjedoči i tema koja nas je okupila – **Biblioteke, arhivi i muzeji u kontekstu programa zaštite, promocije i približavanja kulturne baštine široj javnosti**, sadržana u Evropskim smjernicama za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja – EU Agenda 2030 za održivi razvoj.

Istraživanje kulturne baštine i stvaranje novih vrijednosti, angažovano uključivanje šire javnosti, održivost, kulturni turizam osmišljen na bazi kulturnog nasljeđa i primjena informacionih tehnologija u svim ovim područjima su teme koje su u fokusu institucija kulture danas. Tu su, naravno, i pitanja očuvanja kulturne baštine i modeli njene zaštite, mogućnosti daljeg rada na održivom korišćenju nasljeđa kao razvojnog resursa, međuinstitucionalno i međunarodno povezivanje i unapređivanje intersektorske saradnje na lokalnom i državnom nivou i njena prezentacija u svijetu.

Uloga kulturne baštine je od posebne važnosti u stvaranju društva koje poštuje sopstvene vrijednosti i koje treba da teži slobodi, inicijativama i otvorenosti ka novim praksama i idejama. Ovo se posebno odnosi na pristup informacijama i znanju koje čuvaju kulturne institucije, bilo da se radi o bibliotekama, arhivima ili muzejima. Naš zadatak je da osnažimo ove institucije, da izgrađujemo svoje usluge, da se povezujemo na nacionalnom i širem planu kako ne bi samo čuvali, nego i prezentovali ono što u svojim bogatim fondovima posjedujemo, uz očuvanje sopstvene prepoznatljivosti na kulturnoj mapi Evrope i svijeta.

U tom duhu je i pokrenuta inicijativa za organizovanje jedne ovakve konferencije i ona iz godine u godinu pokazuje evidentan napredak, kako po broju učesnika, tako i u pogledu raznovrsnosti tema iz kulturne baštine. Stoga želim da se zahvalim svima koji su prijavili svoje radove, prije svega našim gostima iz regiona, kao i bibliotekarima, arhivistima i muzealcima iz naše zemlje. Razmjenjujući znanja, iskustva i primjere dobre prakse, na ovakvim konferencijama napredujemo i učimo kako bi bili uspješniji i inventivniji na odgovornim poslovima kojima se bavimo.

Želim da se zahvalim svima koji su dali doprinos da ovogodišnja IV LAM konferencija bude uspješno organizovana, prije svega Prijestonici Cetinje koja je naš potvrđeni partner na

ovom projektu. Takođe, zahvaljujem se Sekretarijatu za komunalne poslove i saobraćaj i Javno komunalnom preduzeću Cetinje koji su dali sve od sebe da za ovu priliku urede park Nacionalne biblioteke.

Zahvaljujem se svojim saradnicima i naročito Organizacionom odboru Konferencije na uspješno obavljenom poslu.

Nadam se da ćete i Vi biti zadovoljni našim zalaganjem i gostoprimstvom i da će Vam prijati boravak u našem gradu. U to ime Vas toplo pozdravljam i želim uspješan dvodnevni rad i druženje!

NBCG „Đ. Crnojević“, 25.05.2023.

Direktorica
Mr Dragica Lompar

Mr Jelena PETROVSKA, bibliotekarka savjetnica
NUUB "Sv. Kliment Ohridski" Bitola, R.S. Makedonija
jelena.petrovska@nuub.mk www.nuub.mk

CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO „MODUS VIVENDI“ KORISNIKA BIBLIOTEKA

„Moramo promijeniti mišljenje prema kome je školovanje ograničeno samo na mlađe doba. Kako bi i moglo biti u svijetu u kojem pola stvari koje čovjek nauči sa 20 godina više nije istinito u njegovoj 40-oj, a pola stvari koje zna sa 40 godina nije ni postojalo kad je imao 20!“

(Artur C. Clarke)

Sažetak: *Biblioteke novog doba, promovirajući koncept društva znanja i prepoznatljivosti u svojoj sredini, svoje programe kreiraju prema profilu i potrebi korisnika. U digitalnom svijetu „promjena“ je, u stvari, jedina konstanta.*

Da bi odgovorile na svoju izmjenjenu ulogu, institucije koje su tijesno povezane sa obrazovanjem i učenjem promoviraju koncept cjeloživotnog učenja kao nezaobilazni i ključni dio društvenog i održivog razvoja.

U tom svijetlu, organizacijske kompetencije biblioteka prelaze u sferu cjeloživotnog učenja kao svojevrsni „modus vivendi“ i postaju imperativ „društva znanja“. Biblioteka je otvoren javni prostor, mjesto okupljanja, pretraživanja i korišćenja informacija, a ujedno i mjesto sticanja novih kompetencija, razvijanja vještina i cjeloživotnog učenja. Prirodna veza bibliotekara i korisnika na taj način dobija novu proaktivnu dimenziju saradnje preko planiranja bibliotečnih programa i aktivnosti. Peer-to-peer učenje, povjerenje, otvorenost i transparentnost su ključni faktori rada sa korisnicima novih usluga, što povećava osjećaj pripadnosti i podstiče aktivno građanstvo.

Ukazujući na važnost organizacije formalnog i neformalnog učenja u bibliotekama, u radu će biti govora o značaju i uticaju cjeloživotnog učenja na realizaciju ciljeva održivog razvoja, kao i primerima pozitivne bibliotečne prakse u Bitoli koji mogu biti primjer učinkovitog korišćenja slobodnog vremena. Programi su organizirani u saradnji sa širokom lokalnom zajednicom, nevladinim i privatnim sektorom. Saradnja sa nevladinim sektorom kao što su Francuska Alijansa, škola za strane jezike „Rozeta Stoun“, Evropski Institut za menadžment, pravo i diplomatiju iz Skoplja su praktični primjeri osmišljavanja slobodnog vremena korisnika biblioteke. Edukativna predavanja i mogućnost organizacije praktičnih radionica saradnje sa pčelarskim udrugama je još jedan vid poticanja neformalnog obrazovanja. Programi „trećeg doba“ partnerstva sa Udrugom penzionera iz Bitole rezultira i raznim oblicima edukacije, uvažavajući interese i potrebu neformalnog obrazovanja za odrasle. Da bi odgovorila na ovaj zahtjevni zadatak motivacije građana Bitole za cjeloživotnim učenjem, potrebno je angažirati posvećene i kreativne bibliotekare, kao i volontere (najčešće) studente koji bi se aktivno uključili i time pomogli realizaciju

Ključne riječi: *cjeloživotno učenje, modus vivendi (način života), društvo znanja, peer-to-peer učenje, formalno učenje, neformalno učenje.*

Uvod

Kontinuirano učenje je ključ uspjeha. Učenje otvara naš um i oči kako bismo razumjeli i vidjeli širu sliku. Kontinuirano učenje pomaže da poboljšate svoj način života i viziju, kao i sticanje novih iskustava. Znanje ne poznaje granice i pomaže svakom pojedincu za napredak kako u duhovnom smislu tako još više u karijernom.

U ovom brzom svijetu, gdje se svaka oblast čovjekovog djelovanja kreće nevjerovatnom brzinom, strah od zaostajanja zastrašujuća je pomisao za svakoga tko želi ostati relevantan u ovom svijetu. A jedini način da se oslobodimo straha je učenje. Učenje nam omogućuje da pronađemo novi način kako živjeti i ići naprijed i postaje svojevrstni „modus vivendi“ našeg života. Milenijumski ciljevi održljivog razvoja u velikoj većini su definirani procesom učenja.

Učenje će vam omogućiti da pronađete nešto novo o sebi, nešto što će svakako doprinjeti boljem snalaženju u svijetu informacija i novih tehnologija. Ono otvara naš um kako bismo pronašli rješenje problema. Cjeloživotno učenje je još jedna varijanta učenja, gdje stalno stječete znanje kako biste proširili svoje vještine i nadogradili već postojeće vještine na drugu razinu. Život se brzo mijenja, a sve zahvaljujući svijetu u kojem sada živimo. Novije tehnologije razvijaju se svaki dan, a svaka od tih tehnologija ima ogroman utjecaj na naše živote. Jedini način da saznate nešto od toga je da ste dio toga.

U današnjem modernom društvu cjeloživotno učenje upravo u bibliotekama će biti čvorište koja će povezivati lokalno okruženje učenja – bilo da je formalno ili neformalno – s globalnim izvorima informacija i znanja, stoga biblioteke mogu igrati ulogu od temeljne važnosti u razvoju društva. Biblioteke novog doba nude smjernice i obuke o tome kako pretraživati i koristiti informacije i ocjenjivati kvalitetu izvora informacija. Stoga se može reći da se one kvalificiraju kao važan preduvjet za informirano demokratsko društvo znanja, uvijek usmjerene na potrebe korisnika. Treba stvoriti klimu u kojoj će korisnici biblioteka dobiti motivaciju za cjeloživotno učenje. Od ključne važnosti su kvalitetni bibliotečni programi i profesionalni pristup bibliotekara. Za uspješno sprovođenje programa cjeloživotnog učenja biblioteke su značajan faktor, ali moramo istaknuti da je sinergijski odnos bibliotekar i korisnika krajnje neophodan, a zajedničko kreiranje programa za cjeloživotno učenje u velikoj mjeri treba da bude kreirano od samih korisnika.

„Narodna knjižnica, lokalna kapija znanja, temeljni je uvjet cjeloživotnog učenja, samostalnog odlučivanja i kulturnog razvoja pojedinca i društvenih skupina.”¹

Korijeni ideje o cjeloživotnom učenju

Koncept cjeloživotnog učenja je razvijen šezdesetih godina prošlog vijeka predstavlja odgovor na neusklađenost obrazovanja mladih i odraslih, no svakako i kao potreba razvoja samog društva. Tradicionalna pedagogija je uglavnom bila usmjerena na probleme osnovnog obrazovanja i obrazovanja mladih. To je dovelo do nedostatka bavljenja obrazovanjem odraslih i rezultiralo nedostatkom koncepta cjeloživotnog učenja kao trajnog procesa.

Pojava ideje o cjeloživotnom učenju seže daleko u prošlost čak do Kine, Indije i Stare Grčke, i povezuje se sa imenima filozofa Manua i drevnog socijalnog reformatora i osnivača kineske filozofije Konfučija (5. vek p.n.e). Potom se ideja o celoživotnom učenju javlja u antičkoj civilizaciji, kod grčkih filozofa Solona, Sokrata, Aristotela, Hipokrata, Bekona i drugih. Platon spominje ideju celoživotnog učenja u svom delu Republika. Često je nalazimo ugrađenu u svete knjige poput Starog zavjeta, Kurana, Talmuda i mnogih drugih. Srećemo je i u srednjem vijeku, u doba prosvetiteljstva, da bi u 19. vijeku dva glavna faktora snažno uticala na razvoj ideje o cjeloživotnom učenju, a to su industrijska revolucija i

---

1. Häggström Britt Marie *The Role of Libraries in Lifelong Learning Final report of the IFLA project under the Section for Public Libraries*
Chromextension://efaidnbmnnnibpajpcgglefindmkaj/http://archive.ifla.org/VII/s8/proj/Lifelong-LearningReport.pdf
(preuzeto 25.09.2023)

razvoj civilnog društva. U periodu industrijalizacije klasici marksizma, a posebno Vladimir Ilić Lenjin, koristi termin permanentno obrazovanje kao temelj naučne koncepcije 20. veka. Cjeloživotno učenje postaje neizbežna potreba svakog pojedinca, posebno u industrijski razvijenim zemljama i zapadu. No svakako od presudnog značaja je i pojava pokreta narodnog obrazovanja i radničkih pokreta koji su u velikoj mjeri uticali na potrebu mijenjanja obrazovnog sistema. Uviđajući važnost društvenog razvoja i napretka ideje o kontinuiranom učenju, svjetske organizacije UNESCO, OECD, ILO posvećuju veliku pažnju upravo temi cjeloživotnog učenja.

U Europi se koncept cjeloživotnog učenja posmatra u svijetlu pojave ekonomske krize i nezaposlenosti. U tom se razdoblju fokus s obrazovanja, koje je institucionaliziran i organiziran proces, stavlja na cjeloživotno učenje koje uključuje sve oblike učenja u svim životnim okolnostima. Brojni su dokumenti koji na neki način iniciraju i definišu ovaj koncept. Prije svega to su međunarodni akcijski planovi, deklaracije, dokumenti i konferencije, Memorandum Europske komisije o cjeloživotnom učenju, dokumenti Europske komisije, akcijski planovi za obrazovanje odraslih i mnogi drugi. Službeni dokument u kojem se termin cjeloživotno obrazovanje pojavljuje prvi put je „*Finalno izvješće odbora za obrazovanje odraslih*“ Ministarstva obnove Velike Britanije, kojeg će slijediti brojni dokumenti koji tretiraju ovaj koncept učenja. Prvi centar za kontinuirano obrazovanje osnovan je pri Sveučilištu Minnesota 1934. godine.²

Definiranje pojma cjeloživotnog učenja

Cjeloživotno učenje se odnosi na “svaku aktivnost učenja tijekom cijelog života s ciljem unaprjeđenja znanja, vještina i kompetencija u okviru osobnog, građanskog, društvenog ili profesionalnog djelovanja pojedinca”. Ono obuhvaća učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (**formalno, neformalno i informalno**).³

Pojam cjeloživotno učenje često se zamjenjuje pojmom cjeloživotno obrazovanje, no ipak ta dva pojma nisu sinonimi. Obrazovanje podrazumijeva samo organizirano učenje, a učenje je širi pojam koji uključuje nenamjerno, neorganizirano i spontano stjecanje znanja i može se provoditi cijeli život.

Prijelaz od pojma cjeloživotnog obrazovanja na pojam cjeloživotnog učenja se dogodio zbog transformacije samog sistema obrazovanja i prilika koje su proizišle iz evolucije procesa učenja.

U praksi je nedvojbeno veći naglasak na „učenju“, nego na „obrazovanju“, odnosno manja pažnja se pridaje ulozi formalnih institucija a veća neformalnom i informalnom učenju u najrazličitijim okruženjima poput doma, radnog mjesta i lokalne zajednice. Formalno obrazovanje je, dakle, i dalje vrlo važno, međutim, savremena istraživanja odnosa teorije i prakse rezultirali su uviđanjem velikog značaja pojmova kao što su učenje na radu i rad u toku učenja.

S tim su povezani i rezultati istraživanja koji govore o različitim tipovima učenja kao što je učenje rješavanjem problema, teorije situacijskog učenja, učenja na radnom mjestu, razvoj ekspertize do čega dolazi izvan konteksta obrazovnih institucija. Nadalje, važan razlog je smanjenje uloge vlade u organiziranju, upravljanju i financiranju cjeloživotnog učenja, dok se u isto vrijeme veća važnost daje formiranju partnerstava i dijeljenju odgovornosti. Također, veći je naglasak na samom pojedincu jer o njegovim sposobnostima i motivaciji ovisi na koji će način će pojedinac osmisliti svoj napredak u učenju i u kojoj mjeri realizirati vlastito cjeloživotno učenje. U stvari sam proces učenja odgovara sopstvenom tempu i potrebama onoga koji uči. Agenda 2030 više od polovine svojih ciljeva direktno ili indirektno vezuje za pojam učenja.

---

² Lukenda Anita, *Genealogija koncepta cjeloživotnog učenja*,

file:///G:/LAM%202023/genealogija%20koncepta%20cjelozivotnog%20ucenja.pdf, stranici pristupljeno 10. 9. 2023. u 13.00.

³ *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality.*) Commission of the European Communities, 2001
chrome-extension://efaidnbmnmbpcjpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN, stranici pristupljeno 13. 8. 2023. u 18.00.

Zašto je važno cjeloživotno učenje?

Potrebe savremenog društva zahtevaju obrazovanog pojedinca koji će permanentno učiti i doživotno se obrazovati. Jasno je da bez obrazovanja nema društvenog napretka i da proces učenja ustvari predstavlja i način života, bez obzira na dobnu uzrast.

Obrazovanje je jedan od osnovnih stubova na kojima se oslanja svako društvo, država, pa i ceo svijet. Edukacija je najmoćnije oružje koje mijenja sredinu i samog pojedinca. Savremena tržišta radne snage zahtevaju nova zanimanja i neprestano mijenjanje profila vještina, više znanja, iskustva i stručnosti, bolje kvalifikacije. Neophodno je da je čovjek modernog sveta sposoban da uoči, definiše i kreira nova rješenja problema, da umije da komunicira i saraduje i da je u svakom trenutku otvoren za promjene i nove mogućnosti.

Prolazeći kroz formalno obrazovanje svaki pojedinac stičući znanja i vještine gradi svoju ličnost u zavisnosti od interesa i potrebe profesionalne karijere. U toku cijelog života učenje je proces i put prema samoobrazovanju. U tom svijetlu svaki pojedinac koji praktikuje cjeloživotno učenje može imati svoj sasvim lični napredak. Ulaganjem u cjeloživotno učenje, na radnom mjestu na primjer, povećava šansu za boljim zaposlenjem i većim primanjima, dok sa druge strane, prema brojnim psihološkim studijama, kontinuirano učenje nam obnavlja motivaciju i strast za životom i otvaranju novih interesa i prilika koje mogu dovesti do poboljšanja kvaliteta korišćenja slobodnog vremena. I na kraju ne manje važno je povećanje samopouzdanja, svijest da u svijetu koji se stalno mijenja naše mjesto je određeno spremnošću za prilagođavanjem stalnim promjenama.

Biblioteka i cjeloživotno učenje

Cjeloživotno učenje je ključ uspjeha u životu. Svaka otvorena knjiga i ulazak u biblioteku u osnovi može da promjeni život njezinih korisnika. Narodne knjižnice su otvoreni svijet za učenje i slobodno vrijeme za sve dobne skupine, ali većina njihovih aktivnosti učenja tradicionalno je usmjerena na djecu i mlade. Kompetentnost korištenja biblioteka je na neki način preteča informacijske pismenosti. Biblioteka svoje korisnike upućuje u načine korišćenja bibliotečne građe i kataloga, daje im informacije o uslugama i aktivnostima biblioteke. Danas se obrazovne aktivnosti u bibliotekama sve više razvijaju prema informacijskoj pismenosti kako bi korisniku omogućili usvajanje vještina pristupa i korišćenja izvora bez obzira na to gdje se nalaze. Na taj način se zatvara krug kojeg čine korisnici, bibliotekari i bibliotečne zbirke ili fondovi.

Biblioteka kreirajući svoje programe koji podstiču proces učenja je uvijek u proaktivnoj ulozi sa svojim korisnicima. Da bi odigrale ključnu ulogu u podupiranju ciljeva učenja i karijere svojih korisnika moraju definisati svoje usluge pružanjem pristupa informacijama, resursima i mogućnostima.

Prvi korak u dizajniranju dobrih bibliotečnih usluga je razumijevanje potreba, interesa i izazova korisnika. U tom cilju se koriste ankete, intervjui, formiraju se fokusne grupe koje mogu prikupiti povratne informacije. Akcent je prije svega na profesionalnom bibliotečnom kadru koji je i sam dio procesa profesionalnog cjeloživotnog učenja i obučen da sprovede proces ciljne nabavke bibliotečne građe. Jedan od važnijih faktora je i saradnja sa lokalnim organizacijama, formalnog i neformalnog tipa.

Veći dio biblioteka ima i svoje platforme za online učenje koje postaju popularne upravo zbog samih korisnika. U novije vrijeme to su razni online kursevi, vebinari, podcasti koji pokrivaju veliki broj tema.

Drugi način razvoja motivacije cjeloživotnog učenja i razvoja karijere je stvaranje prostora za učenje i zajednica unutar samih biblioteka. Biblioteke dizajniraju i opremljuju svoje prostore kako bi olakšala različite vrste aktivnosti učenja za sve dobne uzrasti. Popularni su klubovi knjiga, radionice različitih vještina, debatni klubovi i edukativna predavanja koja su važna za kvalitetno korišćenje slobodnog vremena korisnika. U cilju promocije programa biblioteke neophodna je pokrivenost sadržaja medijskom prisutnošću, korišćenjem socijalnih mreža i širenja uspješnih priča koje potiču proces cjeloživotnog učenja u biblioteci.

Koncept cjeloživotnog učenja korisnika biblioteke - primjeri dobre prakse u NUUB "Sv. Kliment Ohridski" "Bitola (R.S. Makedonija)

Biblioteke su tokom cijele istorije svoga postojanja bile institucije povezane s obrazovanjem i potrebama za učenjem. Uloga biblioteke u cjeloživotnom učenju je bila, i ostala ključni faktor u promjeni percepcije obrazovanja u širem značenju. Njezini programi i kulturne aktivnosti, radionice i seminari, grupe za raspravu i kursevi različitog sadržaja su bili u stvari integralni pristup učenju kao svjetskom fenomenu. Ne manje važni su i programi informacione pismenosti, koji su neophodni u društvu znanja. Biblioteke novog doba moraju biti svjesne svoje uloge u razvoju, motiviranju i pronalaženju adekvatnih rješenja za sve one koji žele da uče bez obzira na uzrast. One trebaju biti i organizacijski i prostorno opremljene za cjeloživotno učenje. Jedan od možda najvažnijih faktora je svakako proaktivna uloga bibliotekara koja je usmjerena na otkrivanju potreba i interesa korisnika. Korisnici moraju imati osjećaj pripadnosti instituciji koja u potpunosti ostvaruje njihove želje i interese za učenjem. Samo na taj način se podstiče aktivno građanstvo i stvaraju uslovi za društvo koje uči.

Biblioteka u Bitoli je hibridna biblioteka koja obavlja funkciju univerzitetske i tipične gradske biblioteke. Programe cjeloživotnog učenja ostvaruje preko više projekata i bibliotečnih aktivnosti koje se mijenjaju u zavisnosti od interesa i saradnje sa uglavnom nevladinim sektorom. Ističemo programe sa srednjoškolicima iz ciklusa edukacije karijernog savjetovanja sa bibliotečnom udrugom Innovalib, idio projekta "Creative Minds Create the Future" finansiran od Ambasade SAD-a, a čiji je cilj bio potaknuti uvođenje novih bibliotečnih usluga u radu sa korisnicima. Tu su i programi organizirani u saradnji sa širokom lokalnom zajednicom, nevladinim i privatnim sektorom. Saradnja sa Francuskom Alijansom i Školom za strane jezike „Rozeta Stoun“ je doprineo razvoju jezičkih kompetencija korisnika biblioteke i samih bibliotekara koji su pohađali kurs. Evropski Institut za menadžment, pravo i diplomatiju iz Skoplja je praktičan primjer osmišljavanja slobodnog vremena korisnika biblioteke i treninga korišćenja efektivne komunikacije i rješavanja konflikta.

Edukativna predavanja i mogućnost organizacije praktičnih radionica saradnje sa pčelarskim udrugama je još jedan primjer poticanja neformalnog obrazovanja. Programi „trećeg doba“ i partnerstvo sa Udrugom penzionera iz Bitole su samo još jedna uspješna priča edukacije odraslih, uvažavajući njihove interese i potrebu za neformalnim obrazovanjem. Nastojeći obuhvatiti sve generacije, a osobito lica starije dobi kojima je socijalizacija i korišćenje slobodnog vremena od iznimnog značaja za vođenje kvalitetnog života, biblioteka je osmislila programe koji su u funkciji sticanja osnovnih pojmova informacijske pismenosti, online plaćanja računa, kao i predavanja zdravstvene edukacije, opšte kulture i kreiranja hobija u slobodnom vremenu. Pandemija je izazvala izolaciju ovih građana i ograničila njihovo kretanje tako da su ovi programi doprinjeli većoj posjećenosti biblioteka.

Da bi biblioteka odgovorila na zahtjevni zadatak motivacije građana Bitole za cjeloživotnim učenjem potrebno je bilo angažirati posvećene i kreativne bibliotekare, kao i volontere (najčešće) studente koji bi se aktivno uključili i time pomogli realizaciju programa cjeloživotnog obrazovanja.

Zaključak

Globalni razvoj i transformacija društvu za bibliotekare donosi izazov da svoju ulogu definišu u novom svijetu informacija i izmjenene uloge važnosti čuvanja pisane riječi, kulturne baštine i prilagođavanja novom digitalnom dobu. Korišćenje internetskih izvora je promijenilo profil korisnika koji shvataju važnost cjeloživotnog učenja koji postaje njihov „modus vivendi“. Biblioteke postaju inovativna i tehnološki ažurirana središta za učenje prepoznatljiva u lokalnim sredinama kao mjesta za učenje za dobne skupine.

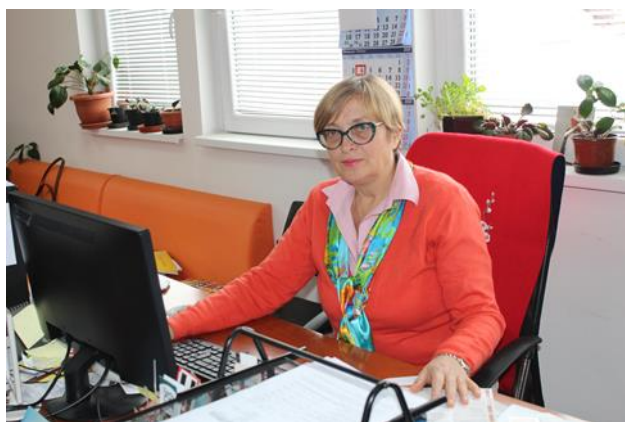
U tom kontekstu bibliotekari su posrednici neformalnog učenja i imaju ključnu ulogu voditelja koji proširuju informacijsku pismenost i digitalnu uključenost. Bibliotekari moraju uzeti u obzir potrebe korisnika, redovno procjenjivati rezultate učenja i koristiti metode evaluacije za mjerenje korisničkog zadovoljstva zbog pruženih mogućnosti učenja i podizanja životnog standarda i kvalitete života unutar svoje zajednice. Za osobe starije dobi, marginalizirane korisnike i one koji su u najvećem riziku od socijalne isključenosti programi cjeloživotnog učenja su od isključive važnosti.

Doživotno učenje predstavlja odgovor na zahtjeve savremenog društva. Ukoliko zaista želimo da živimo u demokratki uređenoj zajednici, morali bismo da prihvatimo princip doživotnog učenja kao aksiom.⁴

Literatura

1. Education for the twenty-first century: issues and prospects, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382061?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-fd791b47-b373-4555-8f95-5cbabef710ae> stranici pristupljeno 14. 9. 2022. u 12.00.
2. Miljković M., Sitarica A. „Društvo znanja, file:///G:/LAM%202023/drustvo%20znanja.pdf_stranici pristupljeno 7.10.2023. u 19.00.
3. Nielsen, Gerner: *Libraries and lifelong learning*, PIA BORLUND Perspectives of Innovations, Economics & Business, Volume 14, Issue 2, 2014 stranici pristupljeno 5.02.2023. u 18.00.
4. Starčević, N., Škrbić, V.: *Obrazovanje nastavnika i doživotno učenje u novom okruženju*, <http://www.ftn.kg.ac.rs/konferencije/tio2014/PDF/607%20Starcevic,%20Skrbic.pdf>
5. Špiranec, S.: *Informacijska pismenost - ključ za cjeloživotno učenje* <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html> stranici pristupljeno 6.04.2023.
6. Häggström, Britt Marie, *The Role of Libraries in Lifelong Learning Final report of the IFLA project under the Section for Public Libraries*, Chromextension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/<http://archive.ifla.org/VII/s8/proj/Lifelong-LearningReport.pdf> stranici pristupljeno 14. 1. 2023. u 12.00.

Kratka biografija autora

Rođena 1961. u Zagrebu, Republika Hrvatska. Osnovnu i srednju školu završava u Herceg Novom (R. Crna Gora), a studije na Filozofskom fakultetu NNSG Pedagogija u Skoplju (R. S. Makedonija). Po završetku studija zapošljava se u Herceg Novom gdje radi kao vaspitač i pedagog.

Od 1994. do danas radi u NUUB -u „Sv. Kliment Ohridski” Bitola obavljajući stručne poslove u više biblioteknih oblasti, a obavlja i funkciju direktora .

Magistrirala je na katedri za obrazovni menadžment na Univerzitetu „Sv. Kliment Ohridski“ u Bitoli na temi: „Univerzitetske biblioteke u procesu implementacije Bolonjskog procesa“ (2009).

Kao menadžer brojnih bibliotekskih projekata, uvodi nove bibliotekne usluge za različite grupe korisnika, kao i seminare za rad sa marginaliziranim grupama.

---

⁴ Miljković M., Sitarica A. „Društvo znanja, file:///G:/LAM%202023/drustvo%20znanja.pdf_stranici pristupljeno 7.10.2023. u 19.00.

U oblasti menadžmenta organizator je više radionica i seminara za poboljšanje kvaliteta rada biblioteke, i član je stručnih tijela Ministarstva kulture.

Dio je tima koji je implementirao program za avtomatizaciju bibliotečnih podataka COBISS i učesnik u osnivanju VBM centra (Virtuelna biblioteka u Republici Makedoniji) i formiranju kataloga u matičnoj biblioteci.

Učestvuje na više konferencija u zemlji i inostranstvu sa stručnim radovima i poster prezentacijama, kao moderator, predavač i učesnik okruglih stolova.

Predstavljala je R.S.Makedoniju na Prvom forumu Bibliotečne Unije u N.R.Kini (Hangzhou,China).

Radi na projektima ERAZMUS+ , pROMis, PROUD i ONCE UPON A TIME.

Objavljuje naučne radove u stručnim časopisima u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji itd.

Član je Bibliotečkog društva Makedonije i punopravni član Hrvatskog knjižničarskog društva.

2017 je imenovana za v.d. direktora u NUUB -u „Sv. Kliment Ohridski“, a od 2018 obavlja funkciju programskog direktora biblioteke.

Др Вера ПЕТРОВИЋ

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”

veramilanovicpetrovic@gmail.com

МА Марија БУЛАТОВИЋ

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” Београд, Србија

marijabulatovic.sm@gmail.com

Маст. филол. Јелена СМАИЛАГИЋ

Факултет за културу и медије, Београд, Србија

jelenasmagic@gmail.com

КУЛТУРОЛОШКИ ЗНАЧАЈ И ДИГИТАЛНА ВИДЉИВОСТ ЛЕГАТА ВОЈИСЛАВА М. ЈОВАНОВИЋА МАРАМБОА

Сажетак: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” власник је легата Војислава М. Јовановића Марамбоа, куће која се налази у Бирчаниновој улици број 24 у Београду, заједно са књигама, рукописима и личним стварима. Овај легат је доступан јавности од 1988. године, а дом Војислава М. Јовановића уписан је у регистар музеја-галерија. Ова задужбина је од великог културолошког значаја за многобројна истраживања и проучавања, а посебно истраживачима народне књижевности. Власник овог легата је изузетна личност како у научном, образовном, дипломатском, тако и у уметничком погледу. Поред куће и окућнице овај легат чине 6.292 свеске личне библиотеке, рукописна заоставитина (са аутографима, исечцима, исписима, преписком, личним документима), више од 1300 фотографија, 22 фотографске плоче, намештај и лични предмети дародавца.

Фонд је претражив 24 сата преко е-каталога COBISS. Дигитализована су драмска дела: *Наш зет*, *Наши очеви и Наши синови*, које је Јовановић написао у периоду између 1905–1907. године и доступна су на интернет презентацији „Пројекат Растко: библиотека српске културе на интернету” (www.rastko.rs). Дигитализована докторска дисертација, коју је одбранио у Греноблу 1911. године “*La Guzla'de Prosper Merimée*”, доступна је на сајту Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” (<https://pretraziva.rs/browse/vojislav-jovanovic-marambo>)

Дигитализацијом одабраних дела из народне књижевности учиниће се овај фонд видљивим и доступним свим заинтересованим корисницима.

Кључне речи: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, легат, Војислав М. Јовановић, народна књижевност, дигитализација.

Cultural significance and digital visibility of the Legacy of Vojislav M. Jovanović Marambo

Summary: The "Svetozar Marković" University Library is owned by the legatee of Vojislav M. Jovanović Marambo, a house located at 24 Birčaninova street in Belgrade, together with books, manuscripts and personal belongings. This legacy has been available to the public since 1988, and it is the home of Vojislav M. Jovanovića was registered in the museum-gallery register. This endowment is of great cultural importance for numerous researches and studies, especially for researchers of folk literature. The owner of this legate is an exceptional person both in scientific, educational, diplomatic and artistic terms. In addition to the house and garden, this bequest consists of 6.292 volumes of a personal library, manuscript legacy (with autographs, clippings, prints, correspondence, personal documents), more than 1.300 photographs, 22 photographic plates, furniture and personal items of the donor.

The fund is searchable 24 hours a day via the COBISS e-catalogue. The dramatic works: *Our Son-in-law*, *Our Fathers and Our Sons*, which Jovanović wrote in the period between 1905–1907, have been digitized. and are available on the Internet presentation "Rastko Project: Library of Serbian Culture on the Internet" (www.rastko.rs). The digitized doctoral dissertation, which he defended in Grenoble in 1911, "*La Guzla'de Prosper Merimée*", is available on the website of the "Svetozar Marković" University Library (<https://pretraziva.rs/browse/vojislav-jovanovic-marambo>)

Digitization of selected works from folk literature will make this fund visible and accessible to all interested users.

Keywords: *"Svetozar Marković" University Library, legatee, Vojislav M. Jovanović, folk literature, digitization.*

Увод

Породица Јовановић припадала је грађанском сталежу друге половине 19. века. Мата Јовановић и Јулка Лозанић имали су седморо деце, четири ћерке и три сина. Ћерке су завршиле домаћинске школе, један син био је официр, други грађевински инжењер, а трећи се бавио превођењем, писањем, дипломатијом и професорским радом. Лоза Јовановића се угасила, зато што се ни једно дете није остварило као родитељ. Од непокретне имовине остала је кућа са окућницом у Сеничкој, а сада у улици Бирчанинова број 24. Материјално и интелектуално стваралаштво породице Јовановић, чува Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ као легат Војислав М. Јовановић Марамбоа. Извршилац последње воље Војислава Јовановића Марамбоа, била је сестра Славка, чиме се уписао у ред задужбинара.

Кратка биографија Војислав М. Јовановић Марамбо

Резултатима свога интелектуалног и културног доприноса оставио је поколењима истраживача да се изнова баве проучавањем његовог стваралаштва. Био је свестрана личност, што нам његова биографија, на коју ћемо се кратко осврнути, показује. „Војислав М. Јовановић Марамбо рођен је 24. септембра 1884. године у Београду. Још за време гимназијских дана бавио се превођењем књижевних дела са француског и немачког, а до 1904. године објављивао је своје сатиричне брошуре, репортаже из књижевног и позоришног живота, потписујући се псеудонимом Марамбо, по коме је и данас остао упамћен. Биографија Војислава М. Јовановића Марамбоа открива свестраност његове личности, а тежио је савршенству у свему што је радио. Био је библиофил, професор, дипломата, преводилац, писац и фотограф. Високо образовање стицао је на универзитетима у Швајцарској, Француској и Енглеској. Са 26. година, 1911. године, у Греноблу, одбранио је свој докторски рад *«La Guzla» de Prosper Mérimée – études d'histoire romantique*. Већ следеће (1912) године докторски рад је награђен од Француске академије наука.”⁵

Каријеру ванредног професора за упоредну књижевност остварио је на Универзитету у Београду. Политичку каријеру започео је у Првом светском рату као шеф Прес бироа српске владе у Лондону и Вашингтону у периоду 1916–1920. године. Хронолошки посматрано његова биографија, према доступним документима које је објавио његов асистент Илија Николић, била би да је током 1920–21. био уредник *Српског књижевног гласника*. „Као главни архивар, а затим и први начелник Историјског одељења – Архива Министарства иностраних послова (1924–1930), неуморно је радио на сређивању огромне архивске грађе, већим делом приспеле из Беча као реституција српског Државног архива, опљачкане од стране окупатора у Србији за време Првог светског рата... Једно време Војислав М. Јовановић је саветник посланства наше владе у Бечу, Берну и Лондону (1930–1935)... Пензионисан је 15. новембра 1941. и није био у служби окупатора. По ослобођењу земље ступио је међу првима у Министарство иностраних послова (24. фебруара 1945), где је начелник Историјског одељења... Војислав М. Јовановић је после ослобођења са својим сарадницима поново прикупао, сређивао и рестаурирао архивску грађу, савесно и самопрегорно... Премештен је 30. маја 1950. у Институт за проучавање књижевности Српске академије наука; руководио је, као члан савета, одсеком за народне умотворине... Последње године живота провео је у припремању својих рукописних дела за штампу, особито *Антологије лажних народних песама, Зборника радова о народној књижевности (I, II) и Југословенског архива у Другом светском рату*

⁵ Чанковић Ј, Глишић С, Петровић В, „Легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа као део културне баштине Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић'”, 4. Међународна конференција БАМ 2010: Европске смјернице за сарадњу библиотека, архива и музеја 4, 10 (2010): 110.

(I, II, III). Посебну радост причинило му је поновно приказивање *Наших синова* у Југословенском драмском позоришту (1966)...”⁶ Умро је у својој кући 1968. године. Писац његове прве биографије, др Илија Николић, био је чест корисник и посетилац Марамбоове задужбине. Био му је дугогодишњи сарадник, познавалац и поштовалац његовог академског рада.

Културни значај и дигитална видљивост легата

Заоставштину Војислава М. Јовановића Марамбоа, можемо посматрати као непокретно и покретно културно добро. Кућа са окућницом, плацем од 874 квадратна метра, представља непокретну заоставштину, а намештај и библиотечки фонд покретну заоставштину, Породи Јовановић, саградила је кућа, крајем 19. века, тачније 1883. године. Централни део куће има седам просторија, које су кружно повезане и подрум испод једног дела куће. Улаз је из дворишта, као и за помоћни део куће који има две просторије и мокри чвор. Два улаза, распоред просторија са подрумом који је служио за смештај огрева и зимнице указује да је многочлана породица Јовановић удобно живела. Кућа је уписана у регистар музеја-галерија, као значајна грађевина Београда и када претражујемо преко плана плус, на списку је 20⁷. До локације можемо доћи и директним упитом Дом Војислава М. Јовановића,⁸ где нас у низу упућује на линк Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ Одељење за народну књижевност.

Како би се промовисао овај легат, августа 2023. године, на сајту Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, постављена је виртуелна изложба са садржајем⁹: **Уводна реч; Дом Војислава М. Јовановића - Марамбоа; ВОЈИСЛАВ М. ЈОВАНОВИЋ - МАРАМБО: живот и дело; Библиотека Војислава М. Јовановића - Марамбоа; О архивској грађи; Марамбо и позориште; У трагању за прохујалим временом - фотографска збирка Војислава Јовановића Марамбоа; Марамбо и филм; Литература; Импресум.**

Покретна заоставштина

Покретну заоставштину Војислав М. Јовановић Марамбо чини збирка од 6292 библиотечке јединице, рукописна збирка са преко десет хиљада јединица, сачувана је архивска грађа о породичном имању, породици, о његовим радовима у рукопису, белешкама, недовршеним радовима из књижевности, историје, позоришне уметности, дипломатије и архивистике, 1.300 фотографија и 22 фотографске плоче.

Шест деценија стварао је своју библиотеку. Ели Финци је за Марамбоа рекао, да је био: „страстан библиофил, библиограф, ерудита, пасионирани читач, ненадмашни саговорник...”¹⁰ Проучавање и прикупљање литературе из наше народне књижевности, била је његова сврха живота. Од старијих и ретких издања, која се чувају у овој библиотеци, споменућемо: „Фортисово *Путовање по Далмацији* из 1778, *Богишићеве Народне песме из старијих највише приморских записа* из 1878, *Ерлангенски рукопис старих српских народних песама* Герхарта Геземана из 1925, *Песме Краљевића Марка* из 1836, *Бачванске песме* из 1879, као и бечка и лајпцишка издања Вукових збирки од 1823. до 1865. године. Од најстаријих књига треба поменути *Сабор истине и науке* од Јована Стејића из 1832. године, *Песме* Бранка Радичевића из 1847. године, *Зорица* Симе Милутиновића Сарајлије из 1827. године, као и *Пјеваније* из 1837. године, док су најстарији часописи *Вила*, *Даница*, *Српски летопис* Матице српске – сви хронолошки везани за шездесете године 19. века.”¹¹

Значајно културно богатство чини велика рукописна збирка са преко десет хиљада јединица. „Велики део рукописа Војислава М. Јовановића је објављен, међу оним необјављеним рукописима

⁶ Николић И, *Др Војислав М. Јовановић: 1884–1968*, (Београд: ауторово издање, 1969), 8–9.

⁷ <https://www.planplus.rs/beograd/znacajne-gradjevine/14.03.2023>. у 18,00

⁸ <https://www.planplus.rs/dom-vojislava-m-jovanovica/101426/14.03.2023>. у 18,00

⁹ <http://www.unilib.rs/vesti/informacije/2023/virtuelna-izlozba-vojislav-m-jovanovic-marambo/05.08.2023.y/22,00>

¹⁰ Финци Е, „Слово о личности и делу Војислава М. Јовановића”. *Кораџи* бр. 1–2 (1977): 51–52.

¹¹ Петровић В, Глишић С, Чанковић Ј, „Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа”. *Библионет 2016: Легати и библиотеке целине*, Крагујевац: Заједница матичних библиотека Србије; Народна библиотека „Вук Караџић”, Крагујевац (1977): 109.

има и оних које није стигао да заврши, као и много прикупљеног необрађеног истраживачког материјала. Од необјављених радова ту су *Антологија српског епоса*, *Зборник лажне народне поезије*, *Његошев зборник*, *Зборник радова о народној књижевности*. Објављивањем *Зборника радова о народној књижевности*, 2001. године, Универзитетска библиотека је свом легатору исказала поштовање и велику захвалност. Рукописна заоставштина садржи објављене и необјављене радове из историје, један необјављен путопис, објављене текстове о појединим личностима и пределима у облику новинских исечака, белешке о надимцима и псеудонимима савременика, критике Јовановићевих позоришних представа, уговоре са издавачким кућама, личну, породичну и имовинско-правну документацију. Значајне су и библиографије које је Јовановић оставио у рукопису и машинопису о народним умотворинама, алфаветар народне књижевности, српске књижевности и страних писаца који су рађени за *Енциклопедију Југославије*. Обимна рукописна заоставштина Војислава М. Јовановића је прегледана и обрађена у облику радног материјала, тј. радне верзије каталога.

Засебну целину у заоставштини представља преписка Војислава М. Јовановића са многим значајним личностима јавног, културног и књижевног живота његовог времена. Нека од тих писама су била подстицај за истраживачки рад и објављивање. Таква су писма: Милорада Панића Сурепа, Вељка Петровића, Милоша Црњанског, Милана Кашанина, Марка Мурата, Иве Андрића, Михаила Пупина, као и нека писма самог Јовановића.¹²

Архивска грађа је систематизирана и пописана хронолошким редом, чиме је створен предуслов за њеном дигиталном обрадом. „Ови исцрпни пописи представљају изворе за израду научно-информативних средстава, као што су сумарни или аналитички инвентар са регистрима чијим публикавањем би информације о садржају ове драгоцене грађе постале доступне широком кругу научноистраживачких радника.”¹³

Значајан културни садржај чини фотографска збирка, од 1.300 фотографија и 22 фотографске плоче. Војислав М. Јовановић Марамбо, био је страствени заљубљеник у фотографију. „Његова фотографска збирка представља значајан моменат у историји српске фотографије, једна је од најбоље очуваних збирки из периода прве половине деветнаестог века. Прихвативши на почетку естетику тзв. пикторијализма, односно поимање фотографије као сликарског дела, Јовановићева схватања се, током дугогодишњег истраживања овог медија, мењају у правцу продора стварности, ма каква она била, и свакодневног живота као мотива, као и схватања фотографије као средства личног истраживања. У почетку су то уметнички стилизовани портрети и пејзажи, а у каснијој фази свакодневни, улични живот села и градова које је посећивао на својим бројним путовањима. Међу фотографисаним личностима, поред чланова породице Јовановић, налази се и знатан број познатих и значајних имена међуратних уметничких и дипломатских кругова, као што су Милош Црњански, Растко Петровић, браћа Богдан и Павле Поповић и други, али и случајни пролазници који су аутору били инспирација датог тренутка. Јовановић је са својих бројних путовања по Југославији и Европи доносио фотографије, те су се тако формирали посебни циклуси према месту настанка. Обрађене, нумерисане и разврстане према мотивима, фотографије се чувају у Дому Војислава М. Јовановића, као драгоцен део заоставштине. Збирка фотографија од 1901. до 1941. је обрађена и као каталог објављена 1997. године.”¹⁴ Публикацију *Фотографије Војислава Јовановића: 1901–1941*¹⁵ приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић са сарадницима Радмилом Џонићем и Јасном Чанковић. Публикација је доступна на интернет презентацији „Пројекат Растко: библиотека српске културе на интернету”.

¹² Петровић В, Чанковић Ј, „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, *Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год.*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 115.

¹³ Чанковић Ј, Глишић С, „Приказ систематизације архивске грађе у оквиру личног фонда Војислава Јовановића Марамбоа”, *Архив: часопис архива Југославије* год. 12. Бр. 1/2 (2011): 61.

¹⁴ Петровић В, Чанковић Ј, „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, *Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год.*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 115–116.

¹⁵ Војислав Јовановић, „Фотографије Војислава Јовановића: 1901–1941.” (приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић, сарадници Радмило Џонић, Јасна Чанковић). (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1997), 32 стр.: илустр. <https://www.rastko.rs/fotografija/marambo/marambo-foto.html> 29.09.2023. у 22,00

Огледао се и као драмски писац и захваљујући дигитализацији, доступна су нам драмска дела *Наш зет*¹⁶, *Наши очеви*¹⁷ и *Наши синови*¹⁸ које је Јовановић написао у периоду између 1905–1907. године, на интернет презентацији „Пројекат Растко: библиотека српске културе на интернету” (https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame_index.html).

Уместо закључка

Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа, поред изузетне материјалне, има и културну вредност. Целокупан фонд је обрађен по свим библиотечким правилима. Крајем 2008. године започет је рад на уношењу овог вредног фонда у електронски каталог библиотеке „Светозар Марковић” и сада је доступан 24 сата преко каталогског система СОBISS. На промовисању овог легата, а самим тим и наше народне књижевности, фолклористике и традиције, ради се непрестано, објављени су многи научни и стручни радови, организоване су бројне изложбе, округли столови, трибине и промоције.

Литература

1. Јовановић, Војислав. *Фотографије Војислава Јовановића: 1901–1941*. (приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић, сарадници Радмило Џонић, Јасна Чанковић). Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1997.
2. Николић, Илија. *Др Војислав М. Јовановић: 1884–1968*. Београд: ауторово издање, 1969.
3. Чанковић, Јасна; Глишић, Сунчица. „Приказ систематизације архивске грађе у оквиру личног фонда Војислава Јовановића Марамбоа”, *Архив: часопис архива Југославије* год. 12. бр. 1/2 (2011): 61.
4. Чанковић, Јасна; Глишић, Сунчица; Петровић, Вера. „Легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа као део културне баштине Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’”, *4. Међународна конференција БАМ 2010: Европске смјернице за сарадњу библиотека, архива и музеја* 4, 10 (2010): 110.
5. Петровић, Вера; Глишић, Сунчица; Чанковић, Јасна. „Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа”. *Библионет 2016: Легати и библиотеке целине*, Крагујевац: Заједница матичних библиотека Србије; Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац (1977): 109.
6. Петровић, Вера Ц.; Смаилагић, Јелена Н. Културолошки феномен задужбине Војислава М. Јовановића Марамбоа // *Књижевни легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији: садашњост и перспектива: Зборник радова. – Прокупље: Народна библиотека „Радоје Домановић“, 2021. Стр. 217-227.*
7. Петровић, Вера; Чанковић, Јасна. „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, *Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 111.
8. Финци, Ели. „Слово о личности и делу Војислава М. Јовановића”. *Кораџи* бр. 1–2 (1977): 51–52.
9. <https://www.planplus.rs/beograd/znacajne-gradjevine>
10. <https://www.planplus.rs/dom-vojislava-m-jovanovica/101426>
11. <http://www.unilib.rs/vesti/informacije/2023/virtuelna-izlozba-vojislav-m-jovanovic-marambo/>
<https://www.rastko.rs/fotografija/marambo/marambo-foto.html>
12. https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame_index.html
13. <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-1.html>
14. <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-2.html>
15. <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-3.html>

Кратке биографије аутора:

Вера Петровић (рођ. Милановић)

¹⁶ <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-1.html> 29.09.2023.у 22,00

¹⁷ <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-2.html> 29.09.2023.у 22,00

¹⁸ <https://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-3.html> 29.09.2023.у 22,00

Рођена је 17.09.1956. године у Панчеву. Магистрирала је на Филолошком факултету у Београду, на Катедри за библиотекарство и информатику. Докторирала је на Филозофском факултету Пале у Источном Сарајеву.

Радила је у Универзитетској библиотеци «Светозар Марковић» од 1977. до 2021. године.

Активан је члан Библиотекарског друштва Србије и Друштва правних и сродних библиотека Југоисточне Европе SEALL-а. Председник је Надзорног одбора Заједнице библиотека универзитета у Србији. Члан је редакционог одбора «Румунског часописа за библиотекарство и информационе науке». Члан је Комисије за акредитацију програма сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности.

Објавила је седам монографских публикација и преко сто чланака из библиотечко-информационих наука у домаћим и иностраним часописима и зборницима.

Марија Булатовић, (рођ. Калапиш)

Рођена је 1975. године у Београду. Дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду на Катедри за библиотекарство и информатику. Одбранила је мастер рад на тему "Матична делатност универзитетске библиотеке "Светозар Марковић" у високошколским библиотекама Централне Србије". Уписала је докторске студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду, смер Култура.

У Универзитетској библиотеци "Светозар Марковић" у Београду радим од 2001. године у Одељењу за матичну делатност на месту библиотекара за мрежу високошколских библиотека Србије.

Активан је члан Библиотекарског друштва Србије. Председник је Управног одбора Заједнице библиотека универзитета у Србији. Уредник је листа *Високошколске библиотеке*.

Аутор је више десетина чланака из библиотечко-информационих наука. Била је редактор књиге мр Вере Ц. Петровић: Библиографија Анала Филолошког факултета и један је од приређивача књиге: Библиотеке – чланице Заједнице библиотека универзитета у Србији.

Јелена Смаилагић (рођ. Петровић)

Рођена је 1993. године у Београду. Завршила средњу музичку школу «Коста Манојловић» у Замуну. Одсек музичка продукција. Дипломирала је 2016. године на Академији уметности, Студијски програм: дизајн звука и музичка продукција.

Одбранила је мастер рад: *Музичка феноменологија у књижевности: „Музички мотиви у поезији Јована Јовановића Змаја“* на Филолошком факултету у Београду 2017. године.

Докторске студије уписала је 2017/18. године на Мегатренд универзитету. Факултет за културу и медије.

Објавила је десетак радова у домаћим и иностраним зборницима.

Dr Sanja ANTONIĆ

antoniac@unilib.rs

MSc Oja KRINULOVIĆ

okrinulovic@unilib.rs

MSc Matea MILOŠEVIĆ

milosevic@unilib.rs

Univerzitet u Beogradu, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Srbija

ULOGA NAUKE U OČUVANJU KULTURNOG NASLEĐA Interakcija, uticaji i perspektive

Sažetak: *Kulturno nasleđe obuhvata sve aspekte ljudskog stvaralaštva koji su nastali tokom vremena, kao vid izražavanja ljudske kreativnosti i intelektualne baštine. Nauka, s druge strane, predstavlja sistematsko proučavanje prirode, sveta oko nas, kroz praćenje procesa koji se dešavaju u ljudskom telu i umu, kao i posmatranje društvenih i prirodnih fenomena. Osim toga, nauka igra ključnu ulogu u očuvanju i razumevanju kulturne baštine. Stoga su kulturno nasleđe i nauka neraskidivo povezani i među sobom zavise, a njihova uzajamna saradnja nas može dovesti do novih otkrića i dostignuća, koji će doprineti očuvanju i razumevanju bogate istorije i kulture ljudskog roda. Kroz naučna istraživanja mogu se otkriti činjenice o istoriji, kulturi, tradiciji, jeziku, običajima i drugim aspektima života jednog naroda ili regiona. Ona nam mogu pomoći u otkrivanju i dokumentovanju kulturne baštine, te spoznaji i dokumentaciji postojanja različitih kulturnih artefakata: arheoloških i drugih spomenika, umetničkih dela, muzike, književnosti i drugih kulturnih dobara. U tom smislu, nauka igra važnu ulogu u očuvanju i predstavljanju kulturnog nasleđa nacije.*

Ključne reči: *Kulturno nasleđe, nauka, biblioteke, evaluacija nauke.*

The Role of Science in Preserving Cultural Heritage Interactions, Influences, and Perspectives

Abstract: *Cultural heritage encompasses all aspects of human creativity developed over time, representing expressions of human ingenuity and intellectual legacy. On the other hand, science constitutes the systematic study of nature, the world around us, exploring processes occurring within the human body and mind, and observing social and natural phenomena. Science plays a crucial role in the preservation and understanding of cultural heritage. Therefore, cultural heritage and science are intertwined and interdependent, and their collaboration can lead to new discoveries and achievements, contributing to the preservation and comprehension of the rich history and culture of humanity. Scientific research can unveil facts about the history, culture, traditions, language, customs, and other aspects of life within a nation or region. It can aid in discovering and documenting cultural heritage, as well as understanding and documenting the existence of various cultural artifacts: archaeological and other monuments, artworks, music, literature, and other cultural assets. Actually, science has a vital role in preserving and representing the cultural heritage of a nation. In this paper, specific bibliometric analysis methods will be applied to gain insights into the status of science in the countries of the region.*

Keywords: *Cultural heritage, science, libraries, science evaluation.*

Uvod

U *Kulturnoj istoriji Srba*¹⁹, u kontekstu razvoja nauke u Srbiji, Jovan Deretić navodi da je prvi koji je propagirao nauku i pozivao učene ljude da pišu dela u kojima će narod upoznati sa tekovinama prirodnih nauka u Evropi, bio Dositej Obradović. „Pionir prirodnih nauka u Srbiji je Josif Pančić, čovek enciklopedijskog obrazovanja, po naučnom interesovanju biolog, a po dometima najviše botaničar”. Još dva znamenita srpska imena, Nikola Tesla i Mihajlo Pupin, dali su neizbrisivi pečat ovoj epohi svojim značajnim doprinosom svetskoj nauci. Navodi se: „da su se i jedan i drugi u detinjstvu i mladosti formirali pod uticajem tradicionalnih vrednosti naše kulture i da su celog svog života održavali veze sa starim krajem i bili poznavaoi i ljubitelji srpske književnosti”. Oba ova naučnika postala su kulturna tekovina prošlog doba, danas već svetski ubaštinjena, iako njihova naučna otkrića istrajavaju kao segmenti novih dostignuća, oni su postali spomen tradicije jednoj epohi srpske kulture. Kao takvi oni su segment kulturne baštine, koja je ništa drugo do temelj razvoja, kako društva i kulture, tako i obrazovanja i nauke. Nesporan je, uočićemo, uzajaman uticaj kulturne baštine, kao tekovine jednog društva, i nauke, kao značajnog segmenta te kulture.

Nauka i kulturna baština

Nauka kao deo kulturnog nasleđa predstavlja akumulirano znanje, istraživanja, inovacije, naučne metode i tradicije koja su nastala unutar određene zajednice ili društva. Ova naučna baština obuhvata doprinose naučnika, istraživača i inovatora, kao i institucionalne strukture poput univerziteta, laboratorija i muzeja. Naučno kulturno nasleđe odražava način na koji društvo razume i pristupa prirodnom svetu, tehnologiji i inovacijama. Ono takođe čini deo identiteta te zajednice, često predstavljajući izvor nacionalnog ponosa i globalne afirmacije. Očuvanje i proučavanje naučnog kulturnog nasleđa doprinose razumevanju prošlih dostignuća i obogaćuju savremena istraživanja.

Naučna istraživanja mogu proučavati i otkrivati činjenice o istoriji, kulturi, tradiciji, jeziku, običajima i drugim aspektima života nekog naroda ili regiona. Ona pomažu u otkrivanju i dokumentovanju kulturne baštine, odnosno spoznaji, sistematizaciji i predstavljanju različitih segmenata kulturne baštine; poput arheoloških i drugih spomenika, umetničkih dela, muzičkih kompozicija, književnih vrsta i drugih kulturnih dobara. Osim toga, nauka igra ključnu ulogu u očuvanju i razumevanju kulturne baštine.

Kulturna baština, kao produkt viševjekovnog procesa razvoja i nastanka jedne kulture, neizostavno je vezana za nauku kao instrumentarijum njenog sistematskog beleženja i proučavanja. Sa druge strane pak, nauka, odnosno stepen njenog razvoja i primene, direktno je povezana sa kulturnim aršinima, te napretkom kulture i njenih tekovina. Lako se stoga može zaključiti da su kulturna baština i nauka uzajamno upućene jedna na drugu, i sve dok se na prostoru jedne kulture međusobno prepliću, globalno posmatrano mogu poslužiti kao idealna kombinacija dragocenih pokazatelja o razvoju i napretku društva. Sve naučne tekovine nekog naroda deo su njegove kulturne baštine, a njeno bogatstvo u ovom segmentu temelj je obrazovanja i daljeg napretka i nauke uopšte. Moguće je, takođe, kao što možemo pratiti istoriju razvoja nauke na nekom prostoru ili beležiti imena značajnih naučnika nekog vremena, i u današnjim uslovima velikog progressa nauke i njenih različitih disciplina, napraviti uvid u stanje nauke u regionu. Ovakav jedan pokazatelj, danas za sutra, bi predstavljao tekovinu koja bi već u nekom budućem vremenu prerasla u kulturnu baštinu.

Evaluacija nauke je sistematski proces procene vrednosti, kvaliteta, relevantnosti i doprinosa naučnih istraživanja, projekata ili programa. Ova procena uključuje analizu metodologije, originalnosti, uticaja na naučnu zajednicu ili društvo, kao i etičke aspekte istraživanja. Evaluacija se često sprovodi putem recenzija, kvantitativnih analiza, intervjuva ili anketa, a koristi se za donošenje odluka o finansiranju, akademskim unapređenjima, dodeli nagrada i priznanja, kao i za praćenje i unapređenje naučnih aktivnosti. Ova praksa doprinosi unapređenju kvaliteta naučnih istraživanja i njihovom pozitivnom uticaju na društvo. Neke od mogućnosti za evaluaciju nauke u savremenim uslovima koje, između ostalog, postoje zahvaljujući napredovanju različitih naučnih disciplina, su: bibliometrijska analiza, analiza finansiranja naučnih projekata, analiza istraživačke infrastrukture, analiza saradnje sa privredom i društvom ili analiza međunarodne saradnje i sl.

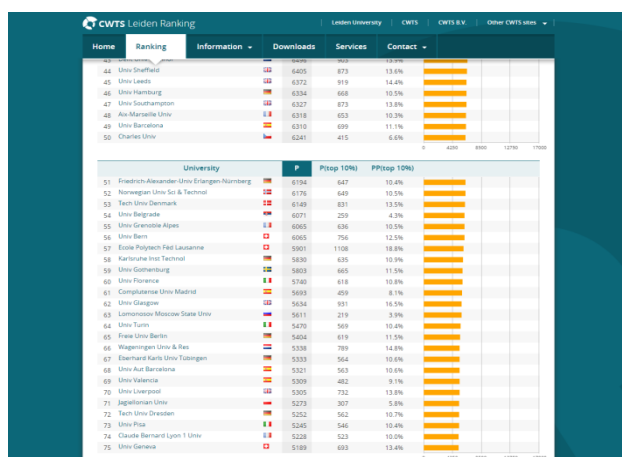
---

¹⁹ Deretić, Jovan. 2016. *Kulturna istorija Srba: predavanja*, Beograd: Evro Book.

Za potrebe ovog rada, u evaluaciji nauke, a radi pojednostavljivanja i formiranja kratkog, ali preglednog uvida u trenutno stanje u regionu, biće primenjena jedna od najpoznatijih lista rangiranja univerziteta u svetu - Lajdenska lista²⁰ i samo pojedine metode bibliometrijske analize bazirane na JCR-u (Journal Citation Reports - baza podataka koja se koristi za procenu i analizu uticaja naučnih časopisa)²¹. Najpoznatije i najuglednije liste rangiranih univerziteta u svetu uključuju: QS World University Rankings, Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking), CWUR - Center for World University Rankings, U.S. News & World Report Best Global Universities, itd.²² Svaka od ovih lista ima svoje specifične kriterijume i metodologiju, pa je važno da se upoznamo sa tim kako bi pravilno razumeli rezultate rangiranja. Takođe, treba napomenuti da nijedna lista nije savršena i da svaka ima svoje prednosti i ograničenja. Koristili smo Lajdensku listu zbog preglednosti rezultata, poznata i kao Leiden Ranking of Universities, rang lista koja se fokusira na naučna istraživanja univerziteta. Ova lista je jedinstvena jer se zasniva na analizi naučnih publikacija i njihovim citatima. Lajdenska lista pruža uvid u naučnu izvrsnost univerziteta širom sveta.

Slika 1. Lajdenska lista za 2022. godinu. Pozicije univerziteta u Srbiji u Beogradu - 54 mesto, Novom Sadu - 230 mesto i Nišu - 381 mesto od ukupno 441 univerziteta u Evropi

Slika 2. Lajdenska lista za 2022. godinu. Univerzitet u Beogradu na 54. mestu u od ukupno 441 univerziteta u Evropi

²⁰ <https://www.leidenranking.com/ranking/2022/list>) pristupljeno 24.05.2023 u 11 h

²¹ Van Raan, A. (2019). Measuring science: Basic principles and application of advanced bibliometrics. *Springer handbook of science and technology indicators*, 237-280.

²² Çakır, M. P., Acartürk, C., Alaşehir, O., & Çilingir, C. (2015). A comparative analysis of global and national university ranking systems. *Scientometrics*, 103, 813-848.

University	P	P(top 10%)	P(top 10%)
103	4276	402	9.2%
104	4241	464	10.9%
105	4140	480	11.6%
106	4112	488	11.9%
107	4105	340	8.3%
108	4097	314	7.7%
109	4068	396	9.7%
110	4047	426	10.5%
111	4022	473	11.8%
112	4014	474	11.8%
113	3972	438	11.0%
114	3960	631	15.9%
115	3939	638	16.2%
116	3818	228	6.0%
117	3810	357	9.4%
118	3774	340	9.0%
119	3752	464	12.4%
120	3733	378	10.1%
121	3717	370	10.0%
122	3650	433	11.9%
123	3638	336	9.2%
124	3600	303	8.4%
125	3572	497	13.9%

Slika 3. Lajdenska lista za 2022. godinu – Univerzitet u Ljubljani na 108. poziciji, Univerzitet u Zagrebu na 116. poziciji od ukupno 441 univerziteta u Evropi

JCR (Journal Citation Reports) je baza podataka koja je deo platforme Web of Science (WoS), a koristi se za procenu i analizu uticaja naučnih časopisa. JCR pruža informacije o faktoru uticaja (Journal Impact Factor, JIF) naučnih časopisa. WoS takođe obuhvata tri vrste Science Citation Index (SCI), 3 indeksa unutar baze podataka. SCI pruža informacije o citatima, što omogućava analizu citatne mreže, uticaja naučnih radova i praćenje njihove vidljivosti u naučnoj zajednici.²³ Faktor uticaja (Impact Factor) je mera koja se koristi za procenu koliko često su članci iz određenog naučnog časopisa citirani u drugim naučnim radovima tokom određenog vremenskog perioda. Faktor uticaja se izračunava tako što se broj citata članaka iz časopisa u određenoj godini deli sa brojem članaka objavljenih u tom časopisu tokom prethodnih nekoliko godina.²⁴

Faktor uticaja se smatra indikatorom prestiža i vidljivosti časopisa u naučnoj zajednici. Časopisi sa visokim faktorom uticaja obično se smatraju relevantnijima i uticajnijima u svojim naučnim disciplinama. Međutim, treba imati na umu da faktor uticaja varira između različitih disciplina i da ne treba koristiti samo faktor uticaja kao jedini kriterijum za procenu kvaliteta naučnih časopisa. JCR baza pruža informacije o faktoru uticaja za hiljade naučnih časopisa iz različitih disciplina, kao i druge metrike kao što su kvartili, citatne frekvencije, citatne mreže itd. Ove informacije se koriste za analizu, rangiranje i poređenje naučnih časopisa u određenim oblastima istraživanja.²⁵

Na osnovu rezultata iz JCR za 2021. godinu Srbija ima 63 časopisa, Hrvatska 122, Slovenija 47, Bosna i Hercegovina 7, Makedonija 2, a Crna Gora 6. Pre svega, za sve navedene rezultate potrebno je naglasiti da se uvek uzima u razmatranje i broj stanovnika u određenoj državi, kao i mnogobrojni drugi faktori. Sa aspekta Srbije, rezultati Hrvatske i Slovenije su veoma inspirativni i podstiču na dalje usavršavanje, pri čemu treba uzeti u obzir više aspekata. Očigledno dobro vođenu nacionalnu strategiju za razvoj nauke, finansijska sredstva, članstvo u Evropskoj Uniji, odlična organizovanost, itd. Što se tiče rezultata za Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru, potrebna su dodatna objašnjenja i analize koje nisu u fokusu ovog rada.

Na osnovu svega navedenog, možemo zaključiti da svaka država u region ima originalne načine razvoja i napretka u svojoj zemlji. Na osnovu navedenih rezultata može se naći podsticaj za dalju saradnju i primenu dobre prakse, kako bi što brže i kvalitetnije doprinosili opštem napretku u zemljama regiona.

Literatura:

1. Çakır, M. P., Acartürk, C., Alaşehir, O., & Çilingir, C. (2015). A comparative analysis of global and national university ranking systems. *Scientometrics*, 103, 813-848.

²³ Kobson <https://kobson.nb.rs/kobson.82.html> pristupljeno 10.05.2023 u 10 h

²⁴ JCR <https://jcr.help.clarivate.com/Content/jcr3-journal-profile.htm> pristupljeno 21.05.2023 u 14 h

²⁵ Valetutti, L. (2015). Cultural Heritage Preservation in Digital Repositories: A Bibliometric Analysis. *SLIS Connecting*, 4(2), 52.

2. Deretić, Jovan. 2016. Kulturna istorija Srba: predavanja, Beograd: Evro Book.
3. Kobson <https://kobson.nb.rs/kobson.82.html>
4. Lajdenska lista <https://www.leidenranking.com/ranking/2022/list>) pristupljeno 24.05.2023 u 11 h
5. JCR <https://jcr.help.clarivate.com/Content/jcr3-journal-profile.htm> pristupljeno 21.05.2023 u 14 h
6. Valetutti, L. (2015). Cultural Heritage Preservation in Digital Repositories: A Bibliometric Analysis. *SLIS Connecting*, 4(2), 52.
7. Van Raan, A. (2019). Measuring science: Basic principles and application of advanced bibliometrics. *Springer handbook of science and technology indicators*, 237-280.

Kratke biografije autora:

Dr Sanja Antić, rođena Vukčević (1966) radi kao informator savetnik. Zaposlena je od 1997. godine u Odeljenju za naučne informacije i obrazovanje u Univerzitetskoj biblioteci „Svetozar Marković“ u Beogradu. Diplomirala je molekularnu biologiju i fiziologiju na Biološkom fakultetu, a magistraturu je završila na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu na Katedri za bibliotekarstvo i informatiku 2008. godine. Tema magistarskog rada: “Razvoj informatičke semantičke mreže za oblast biomedicine”. Doktorirala je na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu na temu „Citatna analiza kao metoda vrednovanja naučnog rada istraživača iz Srbije u periodu od 2000. do 2016. godine“.

MSc Oja Krinulović (1976), diplomirani bibliotekar savetnik. Diplomirala je Biohemijski inženjering i biotehnologiju na Tehnološko-metalurškom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Zaposlena je od 2001. u Odeljenju za naučne informacije u Univerzitetskoj biblioteci „Svetozar Marković“ u Beogradu.

MSc Matea Milošević (1981) odbranio je 2013. godine master rad na Fakultetu organizacionih nauka u Beogradu, iz oblasti menadžmenta elektronskog poslovanja. Radio je dugi niz godina na poslovima digitalizacije u Univerzitetskoj biblioteci „Svetozar Marković“. Bavi se grafičkim dizajnom i istraživanjem u oblasti vizuelne umetnosti i elektronskih medija.

Dr Marko BOJIĆ
marko.bojic2705@gmail.com
Marija CRNKOVIĆ,
viši diplomirani bibliotekar
marijacrnkova@gmail.com
Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“
Jagodina, Srbija

NA PUTU KA ISTOM CILJU - PRIMER SARADNJE BIBLIOTEKE, MUZEJA I ARHIVA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Sažetak: Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“ u Jagodini i Zavičajni muzej i arhiv „Srednje Pomoravlje“ predstavljaju nosioce kulturnog života grada Jagodine. Svaka od ovih ustanova kulture, u svojim fondovima i zbirkama različitih struktura, baštini kulturno nasleđe sa istim ciljem, a to je prikupljanje, proučavanje, obrada, zaštita i prezentovanje široj publici. Mogućnosti saradnje su mnogostruke i posebno su izražene u manjim sredinama: upoznavanje sadržaja fondova i zbirki radi potpunijeg pružanja informacija istraživačima, pozajmica materijala u cilju priređivanja izložbi i publikacija, zajedničko organizovanje događaja i manifestacija, itd.

U radu je predstavljena zajednička saradnja Biblioteke i Zavičajnog muzeja na promovisanju bibliotečke i muzejske delatnosti, prezentovanju, afirmaciji i podizanju svesti o značaju kulturnog nasleđa putem priređivanja izložbe i publikacije „Znamenite ličnosti stare Jagodine“. Ciljna grupa bili su učenici osnovnih i srednjih škola, studenti, zaposleni u drugim ustanovama kulture, istraživači zavičajne i nacionalne istorije i šira javnost zainteresovana za razvoj kulture i obrazovanja. Saradnjom su svim učenicima učinjeni dostupni dodatni obrazovni sadržaji, a odrasloj populaciji omogućeno kontinuirano obrazovanje i sticanje znanja. Upoznavanjem života i dela znamenitih Jagodinaca, od kojih pojedini nadilaze i nacionalni značaj, poput Sretena Adžića i Dragoljuba Petrovića, upravitelja Muške učiteljske škole u Jagodini, Momira Korunovića, čuvenog arhitekta, Stevče Mihailovića, predsednika vlade Kneževine Srbije, Avrama Petronijevića, ministra inostranih dela Kneževine Srbije, Svetozara Markovića, osnivača socijalističkog pokreta u Srbiji, Milice Jakovljević poznate književnice, koji svojim delovanjem predstavljaju simbol napretka, ravnopravnosti, celoživotnog učenja i plodonosnog rada, nastoji se da se ove vrednosti utkaju i usvoje od strane mladih naraštaja.

Ključne reči: biblioteka, muzej, prezentovanje kulturne baštine, obrazovanje.

On the Road to the Shared Goal - an Example of Cooperation of a Library, Museum and Archives in the Local Community

Abstract: "Radislav Nikčević" National Library in Jagodina and "Srednje Pomoravlje" Local Museum and Archives are the carriers of the cultural life of the city of Jagodina. Each of these cultural institutions, in their materials and collections of different structures, preserves cultural heritage with the same goal: to collect, study, process, protect, and present cultural heritage to the wider public. The possibilities of cooperation are manifold and are particularly pronounced in smaller environments: getting to know the contents of materials and collections in order to provide more comprehensive information to researchers, borrowing material for the purpose of organizing exhibitions and publications, jointly organizing events and manifestations, etc. The paper presents the cooperation of the Library and the Local Museum in promoting library and museum activity, presenting, affirming, and raising awareness of the importance of cultural heritage by organizing the "Notable Personalities of Old Jagodina" exhibition and publication, with the target group being primary and secondary school students, university students, employees in other cultural institutions, researchers of local and national history and the general public interested

in the development of culture and education. Cooperation made additional educational content available to all students, and the adult population was given the opportunity for life-long education and knowledge acquisition. The purpose of learning about the life and work of notable people from Jagodina, some of whom even go beyond national significance, such as Sreten Adžić and Dragoljub Petrović, heads of the Male Teacher School in Jagodina, Momir Korunović, famous architect, Stevča Mihailović, Prime Minister of the Principality of Serbia, Avram Petronijević, Minister of Foreign Affairs of the Principality of Serbia, Svetozar Marković, founder of the socialist movement in Serbia, Milica Jakovljević, renowned writer, who, with their activities symbolize progress, equality, lifelong learning, and fruitful work, is to weave these values into the present day and facilitate their adoption by the young generations.

Keywords: library, museum, cultural heritage presentation, education

Uvod

Biblioteke, muzeji i arhivi predstavljaju nosioce kulturnog života društva. Svaka od ovih ustanova kulture, u svojim fondovima i zbirkama različitih struktura, baštini kulturno nasleđe sa istim ciljem, a to je prikupljanje, proučavanje, obrada, zaštita i prezentovanje široj publici.

Mogućnosti saradnje su mnogostruke i posebno su izražene u manjim sredinama. Tome u prilog ide bolje poznavanje potreba lokalne zajednice, kao i veća povezanost stručnjaka zaposlenih u ovim ustanovama.

Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“ u Jagodini, Zavičajni muzej Jagodina i arhiv „Srednje Pomoravlje“ predstavljaju žilu kucavicu kulturnog života grada Jagodine. Narodna biblioteka u Jagodini je najstarija ustanova kulture u Pomoravskom okrugu, osnovana je 1909. godine ukazom kralja Petra I Karađorđevića, a njeni koreni sežu u sredinu 19. veka do Čitališta jagodinskog. Zavičajni muzej je muzej kompleksnog tipa, osnovan 1954. godine i ima teritorijalnu nadležnost za ceo Pomoravski okrug. Arhiv je osnovan 1948. godine i okružna je ustanova.

Svaka od ovih ustanova u svojim fondovima i zbirkama baštini različitu građu. Biblioteke i arhivi su srodniji po tom pitanju, dok muzeji većinom poseduju umetničko-istorijske predmete. Otvorene su za potrebe zajednice i to povoljno utiče na mogućnosti saradnje ovih ustanova, a tu spadaju: upoznavanje sadržaja fondova i zbirki radi potpunijeg pružanja informacija istraživačima, pozajmica materijala u cilju priređivanja izložbi i publikacija, zajedničko organizovanje događaja i manifestacija, itd.

Biblioteka „Radislav Nikčević“ je u proteklom periodu ostvarila, slobodno možemo reći značajnu saradnju koju možemo predstaviti na sledeći način:

- **Pružanje stručne pomoći specijalnim bibliotekama koje se nalaze u sastavu muzeja i arhiva**

Kao matična biblioteka za Pomoravski okrug, Biblioteka vrši stručni nadzor nad radom i pruža stručnu pomoć zaposlenim bibliotekskim radnicima u specijalnim bibliotekama. Ove biblioteke nalaze se u sastavu Zavičajnog muzeja, Muzeja naivne i marginalne umetnosti i Istorijskog arhiva u Jagodini. Stručni nadzor podrazumeva nadgledanje uslova za obavljanje delatnosti, resurse za rad, stručni rad na nabavci, obradi, smeštaju i korišćenju građe, reviziju i otpis biblioteksko-informacione građe i izvora i sručnog usavršavanja zaposlenih.

- **Međubibliotečka pozajmica**

Biblioteka u Jagodini svim zaposlenim radnicima u ustanovama kulture poklanja godišnje članske karte. Takođe, stručnjacima iz ovih ustanova pomaže u istraživačkom radu pružajući informacije o literaturi koju poseduje Narodna biblioteka u Jagodini i sve biblioteke u mreži Virtuelne biblioteke Srbije. Ukoliko ne poseduje određenu knjižnu građu potrebnu za istraživanja, Narodna biblioteka nabavlja putem međubibliotečkih pozajmica i na taj način doprinosi radu drugih ustanova kulture. Godišnje naša biblioteka obavi oko 200 pozajmica, tu spadaju i digitalizovana građa koja pripada kategoriji starih i retkih knjiga.

- **Izdavačka delatnost (suizdavaštvo)**

Jedan od čestih vidova saradnje ostvaruje se i izdavanjem zajedničkih publikacija. U okviru svoje izdavačke produkcije, Biblioteka se potpisuje kao izdavač mnogih publikacija čiji su autori zaposleni u drugim ustanovama kulture. Istovremeno, komunikaciju sa svojim korisnicima produbljuje planskim izdavanjem publikacija. Na taj način ispunjava svoj poduhvat kulturnog prosvetavanja sredine i ohrabruje svoje korisnike na ulogu stvaraoca. U fondu Zavičajnog odeljenja biblioteke nalaze se katalozi i monografije, izdanja zajedničkih publikacija, koje su često bile rezultat saradnje Biblioteke i drugih ustanova kulture. Biblioteka je 2012. objavila *Prilog zavičajnoj bibliografiji* koji predstavlja dragocen izbor istraživačima jagodinske izdavačke delatnosti, istoričarima kulturno-istorijskih dešavanja, biografima i istoričarima književnosti.

- **Izložbena delatnost**

Zajednički rad na pripremanju i priređivanju izložbi jedan je od najplodnijih oblika saradnje ovih institucija. Tokom ove vrste rada na najbolji način se upoznaju fondovi i zbirke ustanova, razmenjuju se iskustva, a sama prezentacija objedinjuje publiku.

Biblioteka je u saradnji sa Zavičajnim muzejom priredila 5 izložbi na kojima je predstavljena građa Biblioteke i Muzeja. Dizajn i grafičku pripremu svih kataloga, banera i panoa uradio je kolega iz Zavičajnog muzeja. To su sledeće izložbe:

- „Biblioteka kroz vreme“ priređena je 2012. godine povodom proslave jubileja 160 godina postojanja Biblioteke. Na izložbi su pored plakata, dokumenata, knjige upisa članova iz 1938/39. godine, predstavljene i fotografije zgrada u kojima se nekada nalazila Biblioteka, fotografije Radislava Nikčevića, narodnog heroja po kome Biblioteka od 1974. godine nosi naziv, a koje su građa Zavičajnog muzeja u Jagodini. Na izložbi su se nalazili i predmeti sa stalne postavke Zavičajnog muzeja, kao što je pisaci sto iz 19. veka.
- „Jagodina u objektivu“ priređena je povodom manifestacije „Mesec knjige“ 2012. godine. Na izložbi su prikazane fotografije i razglednice najupečatljivijih delova grada kao i njegove panorame. Fotografije panorame Jagodine i avionskih snimaka iz 1935. godine, građa su Zavičajnog muzeja u Jagodini.
- „Izdanja Narodne biblioteke Radislav Nikčević u Jagodini 1980-2013.“ priređena je povodom Dana Biblioteke 2013. godine. Autori izdanja Biblioteke su poznati zavičajni autori, kustosi iz Zavičajnog muzeja, priznati stručnjaci iz različitih naučnih i stručnih oblasti i pojedini učenici srednjih i osnovnih škola.
- „Veliki rat u Zbirci retkih knjiga-ratnih izdanja 1914-1918“ priređena je u okviru programa kojim Biblioteka obeležava manifestaciju „Mesec knjige“ 2014. godine, na dan oslobođenja Jagodine u Prvom svetskom ratu. Cilj izložbe je da se stručna i šira javnost upozna sa delom fonda Retkih knjiga Zavičajnog odeljenja, da se predstavi književnost i stvaraoci ovog ratnim vihorom obeleženog perioda i ističe značaj štamparsko izdavačke delatnosti u očuvanju identiteta srpskog naroda.
- „Iz Zbirke stare i retke knjige“ priređena je povodom Dana Biblioteke 2016. godine. Na izložbi su predstavljene knjige koje spadaju u kulturna dobra od izuzetnog značaja, kao i ratna izdanja.
- Najintenzivnija saradnja ostvarena je prilikom priređivanja izložbe „Znamenite ličnosti stare Jagodine“. Izložba je priređena povodom obeležavanja Dana Biblioteke u Galeriji Zavičajnog muzeja Jagodine, 2013. godine. Tema izložbe privukla je veliki broj posetilaca a odgovarajući prostor u kome je izložba postavljena omogućio je bolji pristup izložbi. Na izložbi je predstavljeno oko 50 fotografija znamenitih Jagodinaca u periodu 19. i 20. veka, 20 pisama među kojima su pisma tadašnjeg predsednika opštine i esnafska pisma mahom iz 19. veka, ukazi o postavljanju direktora Učiteljske škole, kao i ukazi o odlikovanjima nekih znamenitih Jagodinaca, povelja viteštva Radiča Petrovića iz 18. veka dobijena od austrijskog cara Leopolda, poslaničke legitimacije, službeni dosijei, Zapisnik sa sednice radikalna sa Krfa iz 1916. godine,

Spisak priložnika za ruske invalide i izbeglice u Jagodini iz 1913. godine i još veliki broj različitih dokumenata koje je muzej pozajmio za potrebe ove izložbe.

Pored znamenitih Jagodinaca poput Sretena Adžića i Dragoljuba Petrovića, upravitelja Muške učiteljske škole u Jagodini, Momira Korunovića, čuvenog arhitekta, Stevče Mihailovića, predsednika vlade Kneževine Srbije, Avrama Petronijevića, ministra inostranih dela Kneževine Srbije, Svetozara Markovića, osnivača socijalističkog pokreta u Srbiji, treba pomenuti i ime Tase Aračlije znamenitog jagodince čije ime je vezano za poznato jagodinsko izletišta *Aračlijski potok*. Naime, njegov stariji sin, profesor Stevan Ivanović, poklonio je gradu Jagodini, u spomen na svoje roditelje i brata, porodično imanje zvano *Aračlijski potok* na Đurđevom brdu. Po njegovoj želji podignuta je lepa česma sa spomen-pločom, a celokupno imanje, na kome je podignut park, dobilo je ime *Aračlijski potok*, koje i danas nosi.²⁶

Izložba je dala veliki doprinos obogaćenju kulturnog života ovog dela centralne Srbije. Ima veliki i poseban edukativni značaj jer je studentska i đačka populacija Jagodine najredovnije pratilac svih projekata i dešavanja ove vrste u organizaciji Zavičajnog muzeja i Biblioteke u Jagodini. Pomenutu izložbu prati i posebna publikacija-katalog, koja sadrži prikaze života i rada svih znamenitih Jagodinaca. Recenzent ove publikacije je istoričar Arhiva u Jagodini, mr Dejan Tanić. Zbog velikog interesovanja mlađih korisnika izložba je gostovala na otvaranju 4. Međunarodnog festivala dečjih pozorišnih predstava u Jagodini, u Kulturnom centru Jagodine oktobra 2013. godine.

Zaključak

U radu je predstavljena zajednička saradnja Biblioteke i Zavičajnog muzeja na promovisanju bibliotečke i muzejske delatnosti, prezentovanju, afirmaciji i podizanju svesti o značaju kulturnog nasleđa putem priređivanja izložbe i publikacije „Znamenite ličnosti stare Jagodine“.

Saradnjom su svim učenicima postali dostupni dodatni obrazovni sadržaji, a odrasloj populaciji omogućeno je kontinuirano obrazovanje i sticanje znanja. Upoznavanjem života i dela znamenitih Jagodinaca, od kojih pojedini nadilaze i nacionalni značaj, nastoji se da se ove vrednosti utkaju i usvoje od strane mladih naraštaja.

S obzirom da je delatnost biblioteka i muzeja usmerena ka istom cilju – očuvanju, zaštiti i prezentovanju kulturne baštine, nastojaćemo da u budućnosti međusobna saradnja bude što intenzivnija, na raznim poljima rada, kako bi zadovoljila potrebe zajednice i budućih generacija.

Literatura:

1. Crnković, Marija. *Znamenite ličnosti stare Jagodine*. Jagodina: Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“, 2015.
2. <https://jabooka.org.rs/product-category/izlozbe/> , pristupljeno stranici 19.08.2023. u 11.35.
3. Trailović, Goran. „Saradnja biblioteka, arhiva i muzeja“, *Čitalište*, br. 22 (2013): 46-57.
4. Vukićević, Dejan. *Zavičajni fondovi*. Beograd: Službeni glasnik; Indija: Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević“, 2011.

Kratke biografije autora:

Dr Marko Bojić osnovne akademske studije završio je 2011. na Fakultetu za preduzetnički biznis, Univerzitet „Union - Nikola Tesla“, master akademske studije 2013. godine na Univerzitetu u Novom Sadu, a doktorske akademske studije na Fakultetu za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije u Beogradu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu 2018. Tokom 2012. godine radio je kao saradnik u nastavi, a 2013. kao asistent na Visokoj poslovnoj školi strukovnih studija „Čačak“ iz Beograda, za uže naučne oblasti ekonomija, marketing i menadžment. U 2018. godini imenovan je za direktora narodne biblioteke „Radislav Nikčević“ u Jagodini.

Marija Crnković završila je Učiteljski fakultet u Jagodini 2001. godine. Od 2002. radi u Narodnoj biblioteci „Radislav Nikčević“ u Jagodini na Odeljenju za rad sa odraslim čitaocima (2002-2007), zatim u Zavičajnom

²⁶ Pismo Milana Radenkovića predsednika opštine Jagodina, upućeno Stevanu A. Ivanoviću u kome zahvaljuje na darivanju Aračlijskog potoka (Đurđevo brdo) građanstvu Jagodine, 25. Jula 1902. god. , ZMJ, CKU 2620-82. (građa zavičajnog muzeja u Jagodini)

odeljenju sa Fondom stare i retke knjige (2007-2018), a od 2022. radi u Matičnom odeljenju Biblioteke. Položila je stručni ispit 2003. i dobila zvanje bibliotekara (osnovno zvanje po tadašnjim zakonskim propisima). Licencu COBISS za obradu knjiga stekla je 2005, a licencu COBISS3/Katalogizacija-napredni kurs 2017. godine. Zvanje viši diplomirani bibliotekar dobila je 2019. Po potrebi obavljala poslove u Odeljenju za obradu i planiranje nabavke. Objavila je više stručnih publikacija i radova.

BIBLIOTEKE, ARHIVI I MUZEJI – RIZNICE KOLEKTIVNOG SJEĆANJA PUT HUMANOSTI KOJI POVEZUJE I OBAVEZUJE

Sažetak: *Istraživanje građe koja je potrebna da bi se neka tema obradila i predstavila široj javnosti često podrazumijeva istraživanje više fondova i zbirki u različitim ustanovama zbog sveobuhvatnijeg prikaza same teme. Biblioteke, arhivi i muzeji, iako na prvi pogled različite, kao čuvari kulturne baštine jedne zemlje, imaju dosta toga zajedničkog. Njihov glavni cilj je očuvanje kulturno-istorijske baštine jedne zemlje i njeno predstavljanje što većem broju korisnika, pa samim tim razlike u obradi i formi građe koje se u ovim institucijama čuvaju ne predstavljaju nepremostiv problem. Naprotiv, razvojem tehnologije i sve većom potrebom korisnika za što bržom i preciznijom informacijom otvara se veliki broj mogućnosti za saradnju između njih.*

Na primjeru dobre prakse prilikom realizacije izložbe „Crveni krst 1875 – 1945“ koja se kao stalna postavka nalazi u Spomen sali Crvenog krsta Cetinje, široj javnosti se predstavila istorija, razvoj i značaj organizacije Crvenog krsta u Crnoj Gori kao prve humanitarne organizacije te vrste na Balkanu, i svi principi na kojima se ova organizacija zasniva. Takođe, kroz isti rad stručna i laička javnost se upoznaje sa ulogom i značajem kulturnih ustanova kao čuvaoca i prenosioca kulturno - istorijske baštine. Pri realizaciji ove izložbe korišćene su zbirke sve tri baštinske ustanove (biblioteka, arhiva i muzeja), kao i fotografije iz digitalne zbirke Državnog arhiva Austrije. Povezivanje i savremeno poslovanje među institucijama koje su zadužene za čuvanje i prezentovanje bogate kulturne baštine jedne zemlje, predstavljaju temelj za kvalitetan istraživačko-bibliotekarski rad.

Ključne riječi: *biblioteke, arhivi, muzeji, saradnja, Crveni krst, kulturna baština, izložba*

Libraries, archives and museums - treasures of collective memory The path of humanity that connects and binds

Abstract: *Researching the materials needed to treat a topic and present it to the general public often involves researching multiple funds and collections in different institutions for a more comprehensive presentation of the topic itself. Libraries, archives and museums, although different at first glance, these institutions as guardians of the cultural heritage of a country have a lot in common. Their main goal is to preserve the cultural and historical heritage of a country and present it to as many users as possible, and therefore the differences in the processing and form of the materials kept in these institutions do not represent an insurmountable problem. On the contrary, with the development of technology and the increasing need of users for faster and more precise information, a large number of opportunities for cooperation between them are opening up.*

As an example of good practice during the realization of the exhibition "Red Cross 1875 - 1945", which is a permanent exhibition in the Memorial Hall of the Red Cross in Cetinje, the general public was presented with the history, development and importance of the Red Cross organization in Montenegro as the first humanitarian organization of its kind in the Balkans. , and all the principles on which this organization is based. Also, through the same work, the professional and lay public is introduced to the role and importance of cultural institutions as custodians and transmitters of cultural and historical heritage. During the realization of this exhibition, the collections of all three heritage institutions (library, archive and museum) were used, as well as photographs from the digital collection of the State Archives of Austria. Connection, high-quality business between institutions that are responsible for preserving and presenting the rich cultural heritage of a country, represent the foundation for high-quality research and library work.

Keywords: *libraries, archives, museums, cooperation, Red Cross, cultural heritage, exhibition*

Uvod

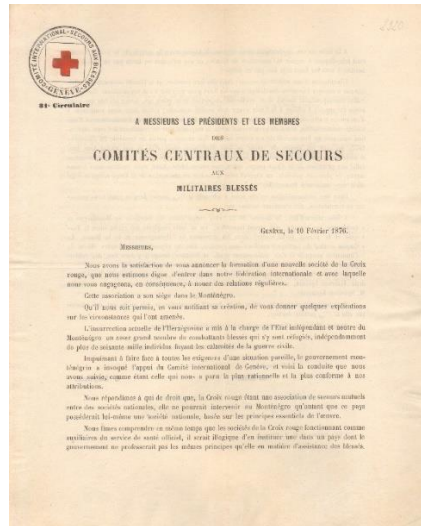
Crveni krst Crne Gore je jedinstvena, nezavisna i dobrovoljna humanitarna organizacija koja djeluje na teritoriji Crne Gore od daleke 1875. godine. Osnovan je na Cetinju kao prvo nacionalno humanitarno društvo na Balkanu i 22. u svijetu. Izložba Crveni krst 1875. – 1945. oslikava razvoj organizacije Crvenog krsta u Crnoj Gori i svih principa na kojima se ova organizacija zasniva. Dokumenta, fotografije i članci koji su hronološki poređani svjedoče o svim događajima i nedaćama sa kojima se Crveni krst suočavao tokom sedamdeset godina svoga rada, ali i o nemjerljivom značaju i doprinosu koji imaju baštinske ustanove kada je u pitanju prikupljanje, obrada i čuvanje kulturno historijskog nasljeđa i njegovo prezentovanje širokoj publici različitih kategorija.

Istraživanje građe koja je potrebna da bi se ova, ali i mnoge druge teme obradile i predstavile široj javnosti, često podrazumijeva istraživanje više fondova i zbirki u različitim ustanovama zbog sveobuhvatnijeg prikaza same teme.

Izložba „Crveni krst 1875-1945“

Biblioteke, arhivi i muzeji, iako na prvi pogled razlitate, ove ustanove kao čuvari kulturne baštine jedne zemlje imaju dosta toga zajedničkog. Njihov glavni cilj je očuvanje kulturno historijske baštine i njeno predstavljanje što većem broju korisnika, pa samim tim razlike u obradi i formi građe koje se u ovim institucijama čuvaju ne predstavljaju nepremostiv problem. Naprotiv, razvojem tehnologije i sve većom potrebom korisnika za što bržom i preciznijom informacijom otvara se veliki broj mogućnosti za saradnju između njih. Na primjeru dobre prakse prilikom realizacije izložbe „Crveni krst 1875 – 1945“ koja se kao stalna postavka nalazi u Spomen sali Crvenog krsta Cetinje, široj javnosti se predstavila istorija, razvoj i značaj organizacije Crvenog krsta u Crnoj Gori, kao prve humanitarne organizacije te vrste na Balkanu, i svi principi na kojima se ova organizacija zasniva, skrenula se pažnja na ulogu i značaj biblioteka, arhiva i muzeja koji u svojim fondovima čuvaju bogato nasljeđe, i zahvaljujući kojima smo u mogućnosti da kroz razna istraživanja sačuvamo od zaborava značajne događaje, ličnosti koji su dali značajan kulturno-istorijski doprinos i da sa njihovim radom, djelom i dostignućima upoznamo mlađu populaciju.

Izložba je podijeljena u cjeline koje obuhvataju: osnivanje i početak djelovanja, potom Balkanske ratove, I svjetski rat, period Banovine i II svjetski rat. Kroz cjelinu „Osnivanje i početak djelovanja“ predstavljena su dokumenta, fotografije i članci koji svjedoče o potrebi i značaju osnivanja ovog društva. Priča o Crnogorskom Crvenom krstu počinje daleke 1875. godine kada je na Cetinju osnovan „Odbor za stradajuće Hercegoce“ koji, nakon što je Crna Gora ratifikovala Ženevsku konvenciju, postaje Društvo crnogorskog Crvenog krsta i punopravni član ove međunarodne organizacije. Na čelu ovog društva nalazio se Ilarion Roganović, a članovi su bili: vojvoda Mašo Vrbica, Ljubomir P. Nenadović, protopop Stevan Kapičić, Špiro Kovačević, nadzornik školski Božo Novaković, profesor Bogosloviće, i Simo Popović, urednik „Glasa Crnogorca“. Dokument o osnivanju sa prvim Statutom društva (slika 1), kao i fotografija V. Černog na kojoj su prikazani ljekari dobrovoljci na sastanku u dvorcu knjaza Nikole (slika 2) samo su dio interesantne građe koja je prikazana u ovom dijelu postavke.

Slika 1

Interesantan je podatak da je Društvo crnogorskog Crvenog krsta gotovo na samom početku svoga djelovanja organizovalo pomoć internacionalnog karaktera. Prilikom Srpsko-bugarskog rata 1886. godine ovo društvo je objema zaraćenim stranama uputilo po petsto forinti pomoći. Iste godine se rekonstruiše glavni Odbor društva i na njegovo čelo dolazi Mitrofan Ban, za potpredsjednika je izabran Filip Petrović, sekretara dr Petar Miljanić, a članove Mirko Dragović, Jovan Piper i Jovo Dreč, koji je jedan od prvih crnogorskih apotekara.

Drugu cjelinu izložbe predstavljaju Balkanski ratovi koji su za ovo Društvo bili veliki izazov sa kojim se susrijeće. Pomoć, koja je Crnoj Gori stizala tokom Balkanskih ratova od drugih nacionalnih društava iz cijele Evrope, najslikovitije može predstaviti podatak da joj je na raspolaganju bilo sto osam ljekara dobrovoljaca koji su brinuli o ranjenim i bolesnim, kojih je kroz bolnice i previjališta u tom periodu prošlo oko deset hiljada od čega je 506 umrlo.

Slika 2

Prvi svjetski rat, kao treća cjelina izložbe, podijeljena je u dva dijela, gdje se kroz fotografije i dokumenta može pratiti rad ovog Društva u Crnoj Gori, ali i rad Društva privremenog crnogorskog Crvenog krsta koje je osnovala vlada kralja Nikole u egzilu 1916. godine u blizini Pariza. Na čelu ovoga društva bio je vojvoda Simo Popović, a članovi su bili Simo Marić, Pero Vučković i Ivo Jovičević. Veliku ulogu u prikupljanju pomoći za Crnu Goru imale su i crnogorske princeze Ksenija i Vjera, koje su u diplomatskim krugovima i dobrotvornim udruženjima u Francuskoj predstavljale društveno ekonomsko stanje u Crnoj Gori.

Prvi svjetski rat nosi sa sobom novi izazov za dalje djelovanje Društva. Ponovo se otvaraju bolnice pod okriljem Crvenog krsta. Prikuplja se velika pomoć, kako u novcu tako i u drugim stvarima. Crveni krst je tokom ovog perioda podijelio dva i po miliona austrijskih kruna onima kojima je prijetila glad.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, glavni odbor Društva na sjednici koja je održana 24. avgusta 1920. godine na Cetinju, donosi odluku o raspuštanju i prisajedinjenju sa Srpskim društvom Crvenog krsta koje je, zbog formiranja nove države, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, preuzelo i nastavilo kontinuitet članstva u Međunarodnoj organizaciji Crvenog krsta.

Takođe, u cjelini koja ilustruje ovaj period djelovanja Društva, mogu se vidjeti članci, fotografije i dokumenta koja svjedoče o formiranju Podmladaka Crvenog krsta Kraljevine SHS u školama (slika 3), o čemu se izuzetno vodilo računa. Nakon četiri i po decenije uspješnog rada i prisajedinjenjem sa Srpskim društvom Crvenog Krsta, prvo humanitarno društvo na Balkanu prestaje da postoji. Treba napomenuti da oblasni, okružni i sreski odbori u novoj državi nijesu prestali sa radom. Prikupljaju se dobrovoljni prilozima, organizuju se razna predavanja i akcije. Na Cetinju se 1924. godine formira Zetski oblasni odbor sa dr Gavrilom Dožićem, mitropolitom crnogorsko-primorskim na čelu, a nakon dvije godine donose se i nova pravila Društva Crvenog krsta Kraljevine SHS.

Slika 3

Posljednju cjelinu izložbe čini pregled djelovanja ovog društva za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Pružanje pomoći, potraga za nestalima, briga o ratnoj siročadi samo su dio njegovog djelovanja u ovom periodu.

Takođe kroz tri cjeline se mogu pratiti medalje (3D replike) i diplome koje je Crveni krst dodjeljivao za humanost, markice koje su izdavane u čast Crvenog krsta i cjelina koja sadrži pisma i dopisne karte kojima se traži pomoć ili nestali član porodice, obavještenja i pozivi o predstavama, izložbama, zabavama i igrama na sreću organizovanim u cilju prikupljanja pomoći za aktivnosti Crvenog krsta.

Ova Izložba čini stalnu postavku Spomen sobe Crvenog krsta Prijestonice koja je svečano otvorena 29.11.2022. godine na 147. godišnjicu od osnivanja ovog društva. Dokumenta, fotografije i članci koji su hronološki poređani svjedoče o svim događajima i nedaćama sa kojima se Crveni krst suočavao tokom ovog perioda.

Pri realizaciji izložbe „Crveni krst 1875-1945“ korišćene su zbirke sve tri baštinske ustanove (biblioteka, arhiva i muzeja), kao i fotografije iz digitalne zbirke Državnog arhiva Austrije. Istraživanje bogatstva koje se čuva u fondovima Državnog arhiva Crne Gore, Narodnog muzeja Crne Gore, Nacionalne biblioteke Crne Gore kao i Narodne biblioteke i čitaonice „Njegoš“ Cetinje svjedoči o istoriji Crvenog krsta ali i o razvoju drugih aspekata crnogorskog društva. Povezivanje, kvalitetno poslovanje među institucijama koje su zadužene za čuvanje i prezentovanje bogate kulturne baštine jedne zemlje, predstavljaju temelj za kvalitetan istraživačko-bibliotekarski rad.

Još jedna vrijednost ove izložbe je što tematski i prostorno predstavlja mjesto gdje se mladi edukuju kako o istorijatu i značaju Crvenog krsta, tako i o razvijanju humanosti, altruizma i empatije.

Kratka biografija

Nataša Špadijer je rođena 27. februara 1979. godine na Cetinju. U Narodnoj biblioteci i čitaonici „Njegoš“ na Cetinju počela je raditi 2006. godine, gdje je nakon obavljenog pripravničkog staža zasnovala radni odnos na neodređeno vrijeme. Nakon završene obuke za sve segmente sistema COBISS, radila je kao katalogizator monografskih publikacija. Od 2017. godine raspoređena je na poslovima bibliotekara u Odeljenju periodike i referentne zbirke, gde obavlja stručnu obradu serijskih publikacija. Stručno zvanje viši bibliotekar stekla je 2019. Od 2020. godine, pored stručne obrade serijskih publikacija, obavlja poslove Matične službe i statistike. Prelaskom COBISS centra Crne Gore 2022. godine na katalogizaciju sa normativnom kontrolom naziva, pored navedenih poslova obavlja i poslove redaktora zapisa u bazi podataka CONOR. Prisustvovala je na više radionica, konferencija i skupova na domaćem i međunarodnom nivou. Autorka je više stručnih radova, edukativnih radionica, izložbi „Turizam kroz vreme“ i „Crveni krst 1875-1945“ koja se nalazi kao stalna postavka u Spomen sali Crvenog krsta na Cetinju.

Literatura:

1. Kalezić, Z., *Putevima humanizma*, Podgorica, 2012;
2. Crveni krst Crne Gore 1875-1975, Titograd, 1980;
3. Crnogorski Crveni krst, DACG

ЗАШТИТА НА СТАРИ КНИГИ ОД ФОНДОТ НА БИБЛИОТЕКАТА “БРАЌА МИЛАДИНОВЦИ”, СКОПЈЕ

Сажетак: Богатството на една библиотека се вреднува според бројот на книги, но и според колекцијата на раритетни изданија. Старите книги се непроценливо наследство за човештвото бидејќи ги чуваат фактите, идеите, мислите, постигнувањата и доказите за човечкиот развој во различни подрачја, периоди и насоки. Без разлика на видот на библиотеката, библиотечниот фонд е витален извор на информации и како таков е создаден да се користи, чита и проучува.

Заштитата не се случува сама од себе и во таа смисла треба да се истакне следното - колку од голема важност во минатото било да се создадат и внимателно да се зачуваат сведоштвата, толку е важно и денес во современото опкружување да се внимава за понатамошно зачувување на тој сегмент на нашето пишано културно наследство, негово евидентирање, евентуална реставрација и конзервација и понатамошна примарно чување и користење.

Градската библиотека „Браќа Миладиновци“, Скопје има богата збирка на раритетни книги, публикации значајни за науката, културата и уметноста, ретки книги кои имаат непроценлива историска вредност. Токму, целта на трудот е да се утврдат предизвиците со кои се соочува библиотеката за долгорочна заштита и достапност на нејзините збирки.

Клучни зборови: заштита, организација и управување со заштитата, опис на состојбата на библиотечниот фонд, важност

Abstract: The wealth of the library is evaluated according to the number of books, but also according to the fund of rare editions. Old books are an invaluable heritage of mankind because they preserve facts, ideas, thoughts, achievements and evidence of human development in different areas, periods and directions. Regardless of the type of library, a library collection is a vital source of information and as such is created to be used, read and studied.

Preservation does not happen by itself and in this sense the following should be emphasized – as much as it was of great importance in the past to create and carefully preserve testimonies, it is so important today in the modern environment to be careful about the further preservation of that segment of our written cultural heritage, its recording, possible restoration and conservation and further primary preservation and use.

The city library "BrothersMiladinovci", Skopje has a rich collection of rare books, publications significant for science, culture and art, rare books of inestimable historical value.

Precisely, the objective of the paper is to determine the challenges the library for the long-term preservation and accessibility of its collections.

Keywords: preservation, organization and management of preservation, description of the state of the library fund, importance

Вовед

На вредната, ретка и стара библиотечна граѓа од секогаш се посветува најголемо внимание кога во прашање е нејзината заштита. Општо, вредноста на граѓата може да биде интелектуална, историска, естетска, содржинска, материјална, а нејзината реткост е одредена од бројот на примероци, односно со единственоста. Со оглед на тоа дека заштитата на стари книги во библиотеката е исклучително сложено подрачје во теоретска и практична смисла кое е поврзано со културолошката и општествена вредност на идентитетот и историјата, она што како автор на трудот сакам да укажам е важноста и улогата на библиотеката како физичко место за промоција на културата, грижа за зачувување на старите книги како и изградба и размена на општествениот капитал.

Претставувањето на сегменти од богатиот фонд на библиотечните збирки на стари и раритетни книги на Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје, е да се истакне значењето на библиотеката на културната мапа на Република Северна Македонија. Заштитата на стари книги е сложено прашање кое може да биде разгледано од повеќе аспекти. Интенцијата е да се апострофира одговорноста за адекватната заштита на старите книги која вклучува обезбедување на соодветни услови за сместување на збирките; примена на стручни мерки за заштита (посебно конзервација); современа презентација (каталогизација и дигитализација) и соодветна валоризација.

1. Заштита на старите книги како афирмација на нејзините вредности

Заштитата на старите книги е сложен поим кој многу често е разбран еднозначно и парцијално. Под тој поим по правило се подразбира конзервација и реставрација на поединечни примероци на библиотечната граѓа, особено кога во прашање се стари книги. Со оглед на тоа дека заштитата се спроведува во склоп на одредени рамки како што се на пример, економски, правно-законодавни, административни и слично, постојат низа фактори кои влијаат на планирањето и спроведувањето на заштитата.²⁷

Парцијалната и еднозначна примена на одредени активности во заштитата без јасно дефинирани цели може да доведе до нерационално трошење на ресурсите без очекувани резултати. Пристапот кон заштитата на стари книги е сеопфатен и системски, при тоа имајќи ја во предвид важноста на доброто управување и организација на заштитата како интегрален дел во вкупното работење на библиотеката.

2. Збирка на стари книги во библиотеката „Браќа Миладиновци“, Скопје

Во согласност со своето работење, и почитувајќи ги меѓународните норми и важечкото законодавство на национално ниво, особено Законот за библиотеки, Правилникот за заштита на библиотечната граѓа како и IFLA начелата за заштита и ракување со библиотечната граѓа, библиотеката „Браќа Миладиновци“, Скопје системски се грижи за библиотечниот фонд во целина, особено за ретките и стари книги. За организацијата и начинот на управување со заштитата на старите книги, Valerie Cloonan²⁸ ја има истакнато потребата за заштитата на културното наследство во нејзината широка општествена димензија како и на потребата да бидат разгледани нејзините културолошки аспекти. Според мислењето на споменатата авторка, заштитата не е само склоп на технички проблеми и решенија, таа е начин на гледање на светот и склоп на активности која отвара нови начини за соработка меѓу институциите и експертите од различни подрачја.

Со оглед на тоа, дека заштитата на библиотечната граѓа подразбира постапки за конзервација и реставрација на граѓата, како и заштита со пренос на друг медиум (дигитализација), кои се куративен дел на севкупниот процес на заштита, но не и решение за повеќето проблеми, сепак тие

²⁷Sahoo, J.: Preservation of Library Materials: Some Preventive Measures. *ResearchGate*, Vol. XLVII, no.1 (2004): pg.115.

²⁸Cloonan, M.V., *Preserving our Heritage: Perspectives from Antiquity to the Digital Age*, ALA Neal-Schuman, 2015, str.54.

претставуваат корективен пристап кон заштита на граѓата како непосредна физичка интервенција на изворниот материјал²⁹.

Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје, поседува колекција на стари и ретки книги од 16, 17, 18 и 19 век, значајни за науката, уметноста и културата. Старите и ретки книги во библиотеката немаат само содржинска занимливост, како што тоа го има „обичната“ книга.³⁰

Овие книги имаат особини на еднозначен, уникатен објект зошто тие се интересни и како артефакт и како дело:

- **Збирката на старопечатени книги на македонски јазик до 1948 година** - содржи 54 наслови на македонски јазик и во неа преовладуваат дела од областа на: историјата, географијата, литературата, општественото право и друго. Збирката е важна бидејќи ги содржи првите изданија на овие дела, исто така содржи „архивска граѓа“ за историјата на македонскиот јазик, литература и култура;
- **Збирката на старопечатени книги на латиница од 16 до 19 век**- се состои од 380 наслови кои датираат од 1566 година до 1954 година на латински, старогрчки, француски, англиски и германски јазик, книги со естетско и техничко обликување од висок квалитет (*ex libris*, специјална подврска, специфичен формат, оригинални илустрации, гравури и портрети на познати владетели и монарси), кои имаат историска и уметничка вредност;
- **Збирката на старопечатени книги на кирилица** - содржи 184 наслови на македонски, српски, бугарски и руски јазик, поетски и прозни дела, прирачници од областа на историјата, географијата, религија, педагогија и уметност;
- **Збирката на старопечатени книги на арапски и турски јазик** -составена од 77 наслови, печатени на арапски и турски јазик.

Не постои документ кога и како старите и раритетни книги се донесени во библиотеката, дали како подарок или по пат на размена. После 2002 година тие се заведени во инвентарната книга, неколку пати се презентирани и изложувани пред читателската публика.

Избор од збирката на стари и раритетни книги ќе го започнам со најстарата книга која е во сопственост на библиотеката „Браќа Миладиновци“, Скопје и тоа е: *Aesopi Phrygis fabulae, elegantissimis iconibus veras animalium species ad viuum adumbrantes*. Повезот на книгата е обновен и реставриран во кожа, зачуван е само дел од оригиналниот р’бетен наслов. Книжниот блок е реставриран и обеспрашен. Предговорот е на ракописен германски јазик со почетна украсна буква (иницијала), додека белешка за животот на Езоп во вид на епиграм е на латински и германски јазик потпишано од Hortman Schopper. Збогатена е со илустрации, речиси на секоја страна, каде се прикажани различни видови на животни, луѓе и природа, илустрации кои сликовито ја опишуваат басната. Некои страници се украсени со вињети и украсни букви. Дел од книгата е дигитализирана во библиотеката и достапна е на страната на библиотеката - (<https://digitalna.gbsk.mk/items/show/312/>).

C. Julii Caesaris quae extant, историско дело, на латински јазик, автор е Gaius Iulius воен и политички водач. Делото е илустрирано од Joannes Godvinus (Џон Годвин), кралски професор. Книгата во прилог има географски карти. Повезот на книгата е добро зачуван, изворен, односно првобитен повез во кожа со кафеава боја и реставриран книжен блок - (<https://digitalna.gbsk.mk/items/show/135/>).

Исто така, ќе ја споменам антикварната граѓа „**P. Virgili Maronis Opera**“, книжевно дело – опера на латински јазик, автор познат како Вергилиј, антички римски поет кој творел во времето на Октавијан Август. Делото содржи илустрации од Carolus Ruaeus. Насловната страна е печатена со црвени и црни букви, содржи и орнамент. Книгата има 777 страници, повезот на книгата е добро зачуван, значи изворен- (<https://digitalna.gbsk.mk/items/show/166/>).

²⁹Balloffet, N., &Hille, J.: *Preservation and Conservation for Libraries and Archives*. Chicago: American Library Association, 2005, pg.56.

³⁰Juričić, V.: Virtualni trezor za staru i rijetku knjigu u Hrvatskoj Akademiji Znanosti i Umjetnosti. *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u osijeku*, 29 (2013), str.135.

„*The lady of the lake*“ печатена во 1810 година во Единбург, Шкотска. Книжевно дело – поема на англиски јазик од автор Волтер Скот, шкотски романсиер, драматург, поет и историчар. Книжниот блок е обеспрашен.

Повезот на книгата е добро зачуван, изворен, т.е. првобитен повез, комбинација на декориран картон во светло браон боја. Рбетниот наслов е со златни букви на црвена кожа, додека целиот рбет е декориран со хоризонтално втиснати рељефни златни орнаменти (<https://digitalna.gbsk.mk/items/show/308/>).

Излагањето на старите и раритетни книги претставува важен облик на комуникација пред се со корисниците, а посебно со пошироката јавност.

Во соработка со Интернационалниот град на уметноста Париз, на изложбата организирана од библиотеката „Браќа Миладиновци“, Скопје, библиотеката ги претстави своите активности остварувајќи при тоа низа на задачи: промоција на книгите, пренос на информации и обликување на мислењето на посетителите. Отварајќи се на јавноста, библиотеката ја потврди важноста и својата незаменлива улога во заедницата.

Заклучок

Во денешно време, факт е дека книгата не е само физичко материјален феномен, медиум кој пренесува одредени информации, туку духовно добро кое има свои специфични естетски атрибути, пред се печатената форма и оптичката експресивност која неретко придонесува за уметничко обликувана насловна страна и илустрации. Ефективно управување и добра организација на заштитата се клучни предуслови за постигнување на квалитетни резултати во заштитата на стари и раритетни книги. И покрај парадоксот за заштитата кој лежи во неможноста за трајно зачувување на „животот на книгата“ со спроведување на превентивна и куративна заштита, библиотеката „Браќа Миладиновци“, Скопје и понатаму останува физичко место за промоција на културата и изградба и размена на општественото и интелектуално богатство.

Литература

1. Balloffet, N., & Hille, J.: *Preservation and Conservation for Libraries and Archives*. Chicago: American Library Association, 2005.
2. Cloonan, M.V.: *Preserving our Heritage: Perspectives from Antiquity to the Digital Age*, ALA Neal-Schuman, 2015.
3. Juričić, V.: Virtualni trezor za staru i rijetku knjigu u Hrvatskoj Akademiji Znanosti i Umjetnosti. *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u osijeku*, 29 (2013), 135-147.
4. Sahoo, J.: Preservation of Library Materials: Some Preventive Measures. *ResearchGate*, Vol. XLVII, no.1 (2004): 105-114. [https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/пристапено 10.7.2023 во 13.00](https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/пристапено%2010.7.2023%20во%2013.00).

Кратка биографија

Билјана Ациовска Панцарова, дипломиран библиотекар на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Педагошки факултет „Св.Климент Охридски“ Скопје, Студиска програма Библиотекарство.

Вработена во редовен работен однос во ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ Скопје, од 1992 година, во одделението за возрасни белетристика а потоа и во одделението за странска литература и меѓународна соработка како библиотекар со категоризација соработник во заштита на културното наследство.

Член на Извршен одбор на Библиотекарското здружение на Македонија од 2018-2020, 2020-2022, 2022-2024.

Член во комисијата за Млади библиотекарски 2018 – 2020, при Библиотекарското здружение на Македонија.

Член во комисијата за Млади библиотекарски 2021, 2022 и 2023, при ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје.

Член во комисијата за доделување на Климентова награда 2022, при Библиотечарското здружение на Македонија.

Член на Издавачки совет на списанието „Библиотечарство“- 2022, при Библиотечарското здружение на Македонија.

Посетено повеќе професионални курсеви и обуки од областа на библиотечарството (Основен курс за библиотечно работење, Каталогизација на монографски публикации, курс COBISS „Користење на програмската поддршка COBISS/2 Каталогизација – монографски публикации“, курс за користење на програмска поддршка COBISS/3), како и курс по англиски јазик и курс компјутери, MsOffice (Word, Excel, Outlook, Photoshop).

Учество на многубројни предавања, семинари и работилници за библиотечните трендови: „Хортикултурне Е-библиотеке“ 2018, учество на семинар за стручно усовршување ИКТ(НБС 2019) „Дигиталне услуги у библиотекарите 2.0“, учество на Меѓународна Конференција на библиотекарите, иноватори и креативци, учество на едукативна работилница Насоки за Дигитализација на културно наследство во библиотеките во (Крушево,2019), учество на семинар Гејмификација во библиотеките (Крушево,2019), „Облици и методи дигиталних комуникација у раду са младим корисницима библиотечких услуга (2) друштвене мреже и Google учионица“, вебинар „Унапредување на писменоста и усвојување на странските јазици кај учениците од основното образование, преку развивање на знаења и вештини, ставови и вредности во рамките на воннаставните активности“, Меѓународна стручно научна Конференција на Библиотекарите и 46-Годишно собрание на БЗМ (Штип 2019)

Учество во проекти: член на проектот „Хуманитарна акција, читај книга и подари здравје. Јавни личности во улога на библиотекарите“-настан подржан од првата дама на Република Македонија, Маја Иванова, Министерството за култура, Градот Скопје, Министерството за труд и социјална политика, Општина Чаир и Холандска амбасада, член на организациски одбор на проектот подржан од Град Скопје „Раскажување сказни“, член на проектот подржан од Град Скопје „Меѓународна средба на библиотекарите, издавачи, автори, преведувачи и – проект Скопје отворена библиотека без граници“, член на организациски одбор на меѓународниот Мултимедијален проект „Нацртај песна“ – подржан од Град Скопје, член на проектот „Меѓународна конференција на библиотекарите, иноватори и креативци“, член на организационен одбор на проектот „Втор форум на библиотечна унија на земјите од СЕЕС и Кина. Програма 17+1“-реализиран на 13 и 14 октомври 2021.

Во организација на одредени манифестации поврзани со книгата и литературата, одбележувањето на значајни годишнини од светската литература, соработник во трибини поврзани со книгата, како и ангажман во одделот за односи со јавноста, со задача за популаризирање на книгата и библиотеката во јавните медиуми: Традиционалната манифестација „Читатели – рекордери“, Одбележување на „Денот на планетата земја“- “Earth Day“, светскиот ден за заштита на планетата земја, во соработка со Американското катче во Библиотеката и Американското училиште во Македонија, одбележување на „Денот на Шекспир“ - “National Shakespeare Day“, светски ден посветен на творештвото на Вилијам Шекспир, во соработка со Британскиот совет во Македонија и катедрата за англиска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Скопје - Организирање и спроведување на активности за „Популаризација на библиотеката“, преку осмислување на кампања за популаризација на книгата „20 Причини да посетиш библиотека“, со подготовка и печатење на флаери и постери и нивна дистрибуција до сите граѓани, конференција и тематски форум на јавните библиотеки „Влези во нов свет“.

Учество во меѓународен проект потпишување на „Меморандум за соработка“ со Градската библиотека „Столична“ во Софија, Р. Бугарија

Стручен престој во Градската библиотека од Будимпешта „Метрополитен Ервин Сабо“, (посета и обука за процесите на дигитализација на библиотечниот материјал) и потпишување на „Меморандум за соработка“

Стручен престој и запознавање со принципот на работа на библиотечната мрежа во Република Србија и посета на библиотеките членови на истата во Белград, Јагодина, Лазаревац, Ваљево и Љиг.

Учество на четвртата меѓународна конференција на библиотекарите, архивисти и музеолози „Libraries, Archives and Museums Conference (LAM), Montenegro, 2023“- Цетиње.

Dr. sc. Vesna ČUČIĆ

e-mail: vesnacdu@gmail.com

TISKARA CARLA ANTONIJA OCCHIJA U DUBROVNIKU I CENZURA

Sažetak: Prvi dokument koji svjedoči o cenzuri knjiga u Dubrovačkoj Republici potječe iz 1545. godine. Dakle, nedugo iza pojave izuma tiska i tiskanih knjiga, Republika je imala odredbe o cenzuri koje su s vremenom dorađivane. Dubrovačke vlasti nikad nisu ukinule cenzuru i uvijek su za tu potrebu imale cenzore i povjerljive ljude. Svi ljubitelji knjiga, knjižare i knjižnice bili su pod stalnom i strogom prismotrom. Nitko nije mogao otvoriti knjižaru bez dopuštenja Senata. Tako su i nove objavljene knjige u prvoj dubrovačkoj tiskari kod povlaštenog tiskara Carla Antonia Occhija bile pod budnim okom kako Senata tako i Crkve.

Venecijanac Carlo Antonio Occhi (Venecija, 1749? – Dubrovnik, 1787), član poznate mletačke tiskarske obitelji osnovao je 1783. godine prvu tiskaru u Dubrovniku. Tada su još postojale i Dubrovačka i Mletačka Republika, koja je bila velika smetnja osnutku tiskare kako u Dubrovniku tako i u cijeloj Dalmaciji i Boki kotorskoj. Occhi je u Dubrovniku držao papirnicu, tiskaru i knjižaru sve do svoje smrti krajem 1787. godine.

U radu »Tiskara Carla Antonija Occhija u Dubrovniku i cenzura« imat ćemo prilike vidjeti dva različita primjera. Jedan primjer prikazuje tiskarov rad bez problema s cenzurom, a drugi otkriva njegova negativna iskustva s cenzorima i vlastima.

Ključne riječi: tiskanje; C.A. Occhi; cenzura; knjige; Dubrovnik; Venecija; 18. stoljeće.

Abstract: The first document showing the government censorship in the Republic of Dubrovnik dates from 1545 not long after the new era began with the invention of the printing press. The Republic never abolished censorship so it always had censors and trustworthy people at its disposal. All the booklovers in Dubrovnik were always under constant and rigorous surveillance. If someone wanted to launch a bookstore, the Senate had to approve it. Thus all the printed books in the first privileged printing shop of Carlo Antonio Occhi's were under watchful eyes of the Senate and the Church.

Carlo Antonio Occhi (Venice, 1749? – Dubrovnik, 1787) was a member of the renowned Venetian family of printers. In 1783 he established the first printing shop in Dubrovnik. Then still both Republics existed, that of Dubrovnik and that of Venice who created obstacles to organizing a printing shop in Dubrovnik and in the whole of Dalmatia including the Bay of Kotor. In Dubrovnik Occhi kept a paper shop, book store and the printing shop until his death in 1787.

In the paper »Tiskara Carla Antonija Occhija u Dubrovniku i cenzura« (The print shop of Carlo Antonio Occhi in Dubrovnik and Censorship«) we have the opportunity to see two different cases. One case shows us how it looked like to have no problems with censors and the other one reveals how it looked like to have problems with them.

Key words: printing; C. A. Occhi; censorship; books; Dubrovnik; Venice; 18th century

Carlo Antonio Occhi, pripadnik čuvene venecijanske tiskarske obitelji, od 1777. godine je bio u kontaktu s dubrovačkim Senatom. U Dubrovniku je držao papirnicu, knjižaru, a od 1783. godine i tiskaru. Senatu je postavio nekoliko uvjeta, između kojih su isključivi monopol na papirnicu i naslov privilegirane³¹ tiskare Dubrovačke Republike.³² Od Senata je tražio da imenuje i dvojicu revizora ovlaštenih za izdavanje dozvole za tiskanje – jednoga za crkvene, a jednoga za svjetovne teme.³³ Dubrovačka vlast imala je odredbe o cenzuri od 1545. godine.³⁴ Tada je Veliko vijeće donijelo odluku da generalni vikar dubrovačkog nadbiskupa, zajedno sa stonskim biskupom i predstavnicima franjevačkog i dominikanskog reda, pažljivo izvidi ima li netko u Dubrovniku luteranskih knjiga, i ako ih nađe povede istragu i vlastima dostavi rezultate kako bi se krivce primjereno kaznilo po crkvenim zakonima. Godine 1586. senatori su pristali na nadbiskupov zahtjev da im prikaže popis svih knjiga koje pojedinci imaju.³⁵ Odlukom od 31. srpnja 1604. Senat je naredio svim Dubrovčanima koji su htjeli tiskati bilo kakvo povijesno djelo da u roku od 3 mjeseca Malom vijeću predoče rukopis pod prijetnjom 100 zlatnih dukata globe. Svaki Dubrovčanin koji je želio tiskati bilo koje djelo mora ga najprije predati na cenzuru Malome vijeću pod prijetnjom 500 zlatnih dukata globe ili dvogodišnje tamnice.³⁶ Vlast je pazila da u državu ne dospije neki nepoćudni naslov ili opasna knjiga. Državni su službenici u carinarnici morali otvoriti svaki sanduk, a ako je u njemu bilo knjiga, najprije bi išle Senatu na kontrolu. Svi ljubitelji knjiga, knjižara i knjižnica bili su pod stalnom i strogom prismotrom. Republika nikad nije ukinula cenzuru i uvijek je držala cenzore i povjerljive ljude.

Onako kako su bili nadgledani rukopisi i knjige, na isti način su se nadgledale komedije i tragedije prikazivane u dubrovačkom kazalištu. Pravo cenzure kazališnih tekstova Senat je stalno zadržao i birao kazališni odbor koji se sastojao od trojice senatora s nalogom da cijelu godinu nadziru rad glumačkih družina u javnom kazalištu u Orsanu.³⁷

Iznijet ću dva primjera iz prve godine djelovanja tiskare Carla Antonija Occhija. Jedan se primjer odnosi na uredno objavljenu knjigu, sa svim potrebnim odlukama i dozvolama. Za pravo reći, ta knjiga i nije mogla biti problematična ni sa ćudoredne ni s bilo koje druge strane. Bilo je to novo izdanje poezije dubrovačkih petrarkista Saba Bobalija i Miha Monaldija pod naslovom *Rime del nobil uomo s. Savino de Bobali Sordo e del signore Michele Monaldi : dedicate all'eccelso Senato della Repubblica di Ragusa*. Knjige *Rime* obojice pjesnika bile su objavljene prvi put u 16. st. u Veneciji, svaka u zasebnoj knjizi.

Dubrovački plemić, pjesnik Sabo Bobali Glušac³⁸ (1530.–1585.) zbog svoje silovite prirode, sklonosti oštrim svađama i tučnjavama, nekoliko je puta bio prognan iz Republike. Skrasio se tek od 1561. godine u Stonu gdje je po odluci vlasti obavljao različite službe. U malarični Ston su obično slali službenike po kazni. Tu je ostao do kraja života. Kao mlad je oglušio, jer je već u 25. godini života obolio od sifilisa i zato je i dobio nadimak Glušac. Usprkos svemu, bio je omiljen i imao je mnogo prijatelja, kako u Dubrovniku tako i izvan njega. Jedan je od osnivača Akademije složnih (*Accademia dei Concordi*), osnovane po uzoru na slične akademije u Italiji.³⁹ Drugi autor je Miho Monaldi⁴⁰ (oko 1540.-1592.)

---

³¹ Privilegij, etimologijski privatni zakon, bio je zapravo opće organizacijsko načelo starih režima u većem dijelu Europe, pa tako i u Dubrovniku. Zakon je bio posebno podjeljivan određenim pojedincima. U izdavaštvu je povlastica djelovala na tiskara-izdavača i na knjigu, koja je također bila povlaštena, jer suvremena ideja autorskoga prava još nije postojala. Povlašten je bio i knjižar, jer je uživao ekskluzivno pravo da se bavi prodajom knjiga, odnosno knjižarskim poslom. (Darnton, R. »Sive zone književnosti ili od Bastille do Gulaga.« *Lettre internationale* 6, br. 17-18 (1996): 54-60, 55.)

³² Državni arhiv u Dubrovniku (DAD) *Acta Consili Rogatorum*, (dalje: *Cons. Rog.*), sv. 190, ff. 249v-251. (Occhijeva molba, prihvaćena 25. studenog 1782.)

³³ DAD, *Acta et Diplomata* (dalje: *AD*), vol. 3358, ff. 75-75v.

³⁴ *Cons. Rog.*, sv. 47, f. 147; Kesterčanek, F. »Cenzura knjiga i rukopisa i nadzor nad knjigama u Dubrovniku za vrijeme republike.« *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (1954): 17-25, 19-20.

³⁵ Rešetar, M. »Iz kulturnoga života staroga Dubrovnika.« *Jugoslavenska njiva* 9, 10: 367-403, 372, 396.

³⁶ Kesterčanek, F. Nav. djelo: 22-24.

³⁷ Isto: 17-19.

³⁸ Švelec, F. »Bobaljević Mišetić, Sabo (Slavko, Glušac, Savino de Bobali Sordo).« *Hrvatski biografski leksikon* Pristupljeno 7.3.2021. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2156>>; Tatarin, M. »Bobaljević (Babalio) Mišetić, Sabo.« Pristupljeno 7.3.2021. <<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/bobaljevic-babalio-misetec-sabo/?highlight=bobaljevi%C4%87>>.

³⁹ Više o tome u: Bogišić, R. »Akademija "Složnih" ("Dei concordii") u Dubrovniku 16. stoljeća.« *Croatica XVII* (1986) 24/25: 47-68.

⁴⁰ »Monaldi, Miho.« *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 7. 3. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41650>>; Plejić Poje, L. »Monaldi, Miho.« Pristupljeno 7.3.2021. <<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/monaldi-miho/>>.

Bobalijev nešto mlađi suvremenik, prijatelj i sugrađanin, filozof, matematičar, teoretičar glazbe i pjesnik, pripadnik građanske klase. I on je jedan od osnivača Akademije složnih. U Veneciji su krajem 16. st. posmrtno objavljene njihove knjige, Bobalijeve *Rime amoroze, e pastorali, et satire, Del Mag. Sauino de Bobali Sordo, Gentil'huomo Raguseo* (presso Aldo, 1589.), a deset godina kasnije Monaldijeve *Rime del sign. Michele Monaldi. Alla molto illustre signora, la signora Fiore Zuzzeri Pescioni* (presso Altobello Salicato, 1599.) kao privez uz glavno Monaldijevo djelo *Irene, ouero della bellezza. Del signor Michele Monaldi. Con altri dve dialoghi, vno dell'Hauere, & l'altro della Metafisica*. U zajedničku knjigu ih je spojio Carlo Antonio Occhi 1783. godine i dao im jedinstveni naslov *Rime*, najavljujući ih kao zbirku ilirskih pjesnika. Time je pokazao smjer svoje izdavačke politike i namjeru davanja prednosti domaćim autorima.

Malo vijeće je 20. kolovoza 1783.⁴¹ izabralo dva svoja člana, Balda Sekundova Bucchiu⁴² i Orsata Sabova Ragninu,⁴³ da pregledaju mišljenje četiriju ispitivača tj. revizora, dva crkvena i dva svjetovna, o prvoj Occhijevoj knjizi koja je trebala izaći iz tiska. Prema ocjeni revizora u knjizi nije bilo ništa sporno, pa su Bucchia i Ragnina dozvolili povlaštenom tiskaru da je tiska. Tekst odluke sa XVI. stranice predgovora *Rima* glasi:

»Noi consiglieri dell'eccellentissimo Minor Consiglio.«

»Rissultando dagli Attestati de' Revisori deputati all'esame del Libro intitolato: Rime del N. H. s. Savino de Bobali Sordo, e del Sig. Michele Monaldi non trovarsi in esso cosa contraria alla S. Fede Cattolica, ai Principi, o al buon costume, permettiamo a Carlo Antonio Occhi Stampatore Privilegiato, che possa darlo alle Stampe, osservando gli ordini in tal materia stabiliti.«

»Dat. li 20. Agosto 1783.«

»Baldassare Maria Antonio Secondo di Bucchia.«

»Orsato Savino di Ragnina.«

»Registrato in Libro a Carte 240.«

»Giovanni Facenda Segretario.«

Kao što se može vidjeti, prva objavljena knjiga u Occhijevoj tiskari prošla je sve razine kontrole i cenzure i uredno bila objavljena.

Drugi primjer djelovanja cenzure nije prošao glatko. Riječ je o povijesnom djelu *Commentaria suorum temporum* Dubrovčanina, vlastelina Ludovika Tuberona Cerve (Crijevića) (1458.-1527.) latinista i povjesničara. Tuberonovo povijesno djelo obuhvaća razdoblje od smrti kralja Matije Korvina 1490. pa do smrti pape Lava X. 1521. godine i obrađuje događaje, osobe, društvene i gospodarske prilike na prostoru od Budima do Carigrada. *Commentaria* su kvalitativni korak naprijed u odnosu na srednjovjekovne kronike, te su utrle put kritičkoj historiografiji prije Ivana Lučića i njegove *De regno Dalmatiae et Croatiae*. Na Occhijevu žalost, a na našu radost, ali ne i zloradost, objavljivanje djela je zapelo. Radost, jer zahvaljujući tom problemu danas možemo sagledati i drugu stranu djelovanja procesa cenzure knjiga u Dubrovniku.

Ovo složeno djelo u dva sveska, koje je Occhi objavio među prvim naslovima u svojoj tiskari, predstavljalo je veliki izdavački poduhvat i izazov koliko zbog opsega toliko i zbog sadržaja. Djelo je zahtijevalo cjelokupni Occhijev angažman. Izdavač je pregledao i proučio sva dotadašnja izdanja *Commentaria* i sve dostupne rukopise u Dubrovniku. O svome izdanju Occhi zapisuje u predgovoru Komentara da bi ono trebalo biti najbolje, jer je opremljeno bilješkama i pripremljeno pažljivom usporedbom najstarijih rukopisa *Commentaria* koji se čuvaju u Dubrovniku. Sve su pogreške ispravljene i sva iskrivljena mjesta u različitim prijepisima približila su se autorovu stilu pisanja. Dubrovačko izdanje je

⁴¹ DAD. *Acta Consilium Minus*, (dalje: *Cons. Min.*) sv. 106, 240.

⁴² Baldo Sekundov Bucchia (1710.-1787.) bio je 16 puta dubrovački knez u razdoblju od 1761. do 1786. godine. (Vekarić, N. *Vlastela grada Dubrovnika*. sv. 2: *Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012: 149.)

⁴³ Orsat Sabov Ragnina (1722.-1818.), vjerojatno s nadimkom Čikuta bio je 11 puta dubrovački knez u razdoblju od 1777. do 1805. godine. (Vekarić, N. *Vlastela grada Dubrovnika*. sv. 3: *Vlasteoski rodovi (M-Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012: 212).

prvi put popraćeno i kraćim Tuberonovim životopisom, priređenom prema onom koji je napisao također dubrovački vlastelin, Serafin Maria Cerva (Crijević) (1686.-1759.) biograf i povjesničar, pripadnik dominikanskog reda i najznačajniji biograf 18. st. u Dubrovniku.

S tehničke pak strane gledano, *Commentaria* je Occhi objavio u dva sveska, što uključuje velike pripreme, veliku količinu papira, veću pažnju i zahtjevniji posao kako od samog Occhija tako i pomoćnih djelatnika, slovoslagara i drugih. Tiskar je u ovom izdanju bio ne samo tiskar-izdavač, nego i priređivač i urednik rukopisa i pisac predgovora. Prvi tom ima 364 stranice paginirane i arapskim i rimskim brojkama, a drugi tom 308 strana paginiranih samo arapskim brojkama, ukupno skoro 700 strana tiskanog teksta visine 18 cm. Tekst nije opremljen ilustracijama, osim neophodnim vinjetama, kojih i nema puno s obzirom na količinu teksta. Tiskar je u 2. tomu napravio grešku kod paginacije. Kad je trebao preći na broj 300 ponovio je paginaciju od broja 200 do 208, umjesto da stoji 300 do 308.

Pred kraj 1783. godine Malo vijeće je neočekivano zaustavilo i objavljivanje i distribuciju već otisnutih *Commentaria*. Po navodu samoga Occhija, nije bilo prepreka da knjiga bude objavljena 1783. godine, kako je tiskar i najavio u svome prodajnom Katalogu (*Catalogo de' libri che si trovano vendibili nel negozio e stamperia privilegiata di Ragusa*) i Manifestu (*Agli amatori...*). U Katalogu još najavljuje da će 1783. godine ići u prodaju po cijeni od 9 lira »najnovije izdanje iz originalnog autorovog rukopisa« (Editio novissima extracta ex Originali MS Auctoris). Nije poznato što je potaklo burnu reakciju u Malome vijeću. U svakom slučaju Vijeće se sastalo 5. studenog 1783. i donijelo zaključak da je djelo izdano bez dopuštenja. Sljedeća je odluka donesena na sjednici od 24. prosinca 1783. u kojoj stoji da Vijeće treba paziti da ne bi došlo do zloporaba i da netko ne bi promijenio odobreni tekst.⁴⁴

Knjiga je iz nekih razloga moguće prošla mimo uobičajene procedure ili Komisija nije temeljito odradila svoj posao. Malo je vjerojatno da je Occhi ušao u tisak bez konzultacije s Komisijom te tako i u razne rizike. Kao što znamo, baš je on tražio od Senata da odredi dva cenzora. Štoviše, to je bio jedan od uvjeta kako bi otvorio tiskaru u Dubrovniku. Smatrajući »da je običaj svih nacija katoličke vjere da izaberu dva revizora koji će pregledati sve što se tiska«, molio je Senat da napravi taj izbor i za crkvenu i za političku stranu. Oni bi, zbog njegove »sigurnosti potpisali odobrenje«, jer »u slučaju nedostatka odobrenja«, mogao bi biti »predmetom arbitraže ili prekrištelj«. ⁴⁵ Pretpostavka je da su svi primjerci povučeni iz prodaje, a daljnji tisak obustavljen. No dopuštenje da knjiga bude distribuirana i da izađe pred javnost je moralo još pričekati, dok se prema odluci Malog vijeća izdanje pomno ne usporedi s rukopisom.

Filolog Žarko Muljačić smatra da se Malo vijeće hitno sastalo i donijelo nove odluke zato jer su Tuberonovi *Commentaria* bili na Indeksu zabranjenih knjiga (*Index librorum prohibitorum Innoc. XI. P.M. iussu editus usque ad annum 1681...*) od 1734. godine, pa zato nisu mogli biti objavljeni bez posebnog dopuštenja. ⁴⁶ Međutim, znanstvenik mlađe generacije, medievista Vladimir Rezar pak navodi da dubrovačko izdanje sadrži gotovo sve sporne dijelove o Crkvi i visokom svećenstvu, jednako kao i njemačka izdanja. Pa zaključuje da se nije u tome krio razlog zbog kojega je došlo do obustave tiskanja i distribucije dubrovačkog izdanja *Commentaria* 1783. godine. Zahvaljujući svojoj istraživačkoj temeljitosti, Rezar je usporedio tekstove svih njemačkih i dubrovačkog izdanja iz 1784. s Tuberonovim autografom u Veneciji. Vjerovalo se da je ovaj autograf izgubljen, no upravo ga je Rezar pronašao u Veneciji. Uočio je da su u dubrovačkom izdanju izostavljeni dijelovi iz pete knjige Komentara o Dubrovniku, kojih ima u njemačkim izdanjima, ali ne i u venecijanskom autografu. Ti dijelovi govore negativno o Dubrovčanima i o nekim epizodama iz dubrovačke prošlosti. Njih nema ni u Tuberonovom venecijanskom autografu ni u starijim rukopisima u Dubrovniku, koji su, po svoj prilici, bili prijepisi autorovog rukopisa. ⁴⁷ Možemo zaključiti da zapravo cenzure u pravom smislu nije ni bilo, osim velike predostrožnosti vladajućih da nisu nešto propustili, pa je zato obustavljeno tiskanje dok se temeljito ne pregledaju otisnuti primjerci, a daljnje objavljivanje je trebalo pratiti budno i s puno opreza.

⁴⁴ *Cons. Min.*, sv. 106, f. 248 (odluka Malog vijeća od 5. studenog 1783.), f. 258 (druga odluka Malog vijeća od 24. prosinca 1783.).

⁴⁵ *AD*, sv. 3358, ff. 75-75v.

⁴⁶ Muljačić, Ž. »O prvoj dubrovačkoj tiskari.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956), 583-612, 588-589.

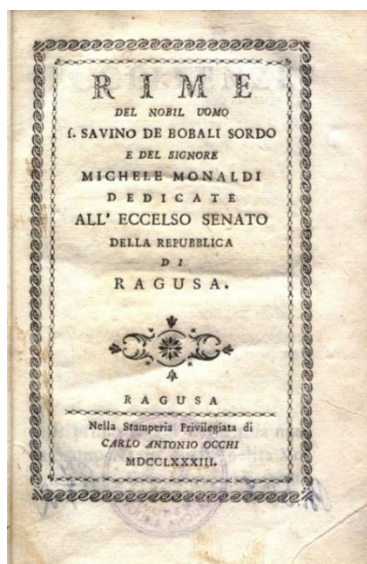
⁴⁷ Rezar, V. »Dubrovački humanistički historiograf Ludovik Crijević Tuberon.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 37 (1999): 47-94.

Za razliku od Muljačića, Rezaru je sasvim jasno da uzrok zaustavljanja tiskanja *Commentaria* nisu i ne mogu biti negativni napisi o Crkvi. No Rezarov interes rada ni zadaća nisu bili razlozi zbog kojih jest obustavljen tisak *Commentaria*, pa ih zato i nije objasnio. Također iz istih razloga nije sasvim jasno ustvrdio ni zašto je Occhi isticao i naglašavao da je svoje izdanje temeljio na rukopisima koji se čuvaju u Dubrovniku. Oba pitanja imaju isti odgovor. Razlozi odnosno odgovori kriju se u činjenici da je Senat bio vrlo osjetljiv na kritike o Dubrovniku i vladajućoj klasi. Ako je bilo u njegovoj moći, posezao je za cenzurom ukoliko se nešto negativno pisalo o dubrovačkoj vlasti. Dakle, razlog obustavi tiska *Commentaria* bio je strah, briga, predostrožnost dubrovačke vlasti da se ne dogodi njihov propust i da ne odu u tisak negativne ocjene o njima samima. Takvom zaključku svakako je pomoglo moje prethodno istraživanje cenzure u Dubrovniku, kad je na udar cenzure dubrovačke vlasti došla knjiga filozofa, vlastelina Nikole V. Gozze,⁴⁸ *Discorsi Sopra le Metheore d'Aristotile* objavljene prvi put 1584. u Veneciji kod Francesca Ziletti. Razlog cenzuri nije bio Nikolin filozofski stav, nego tekst posvete Cvijeti Zuzorić, koji je napisala i potpisala Nikolina žena Maruša Gundulić. Dubrovačka vlada je naredila zapljenu i uništenje kompletnog prvog izdanja iz 1584. godine. Ono što je Senatu zasmetalo bila je preoštra Marušina kritika prema Dubrovniku i vlasteli. Sljedeće godine izlazi novo izdanje u kojemu je sve isto, osim teksta posvete, koji je bio skraćen za onaj dio kojim Maruša pretjerano kudi dubrovačke vlasteline, a hvali Talijane. Jednako tako i Occhi je, naglašavajući da se vodio po starim rukopisima koji se čuvaju u Dubrovniku, najvjerojatnije želio diskretno dati do znanja da u njegovom izdanju nema spornog teksta o Dubrovniku, koji se nalazi u svim njemačkim izdanjima.

Briga Maloga vijeća pokazala se neutemeljenom, pa je tiskanje nastavljeno, no to više nije moglo biti u 1783. kako je Occhi najavio, nego tek u 1784. godini.

Prilozi:

1. Naslovna stranica knjige: Bobali, Sabo; Monaldi, Miho. *Rime del nobil uomo s. Savino de Bobali Sordo e del signore Michele Monaldi*. Ragusa: Nella Stamperia Privilegiata di Carlo Antonio Occhi, 1783.
2. Naslovna stranica knjige: Cerva (Crijević), Ludovik Tuberon. *Ludovici Cervarii Tuberonis Patritii Rhacusini ac abbatis congregationis Melitensis Commentaria suorum temporum*. Rhacusii: Typ. privilegiata Caroli Antonii Occhi, 1784.

⁴⁸ Nikola Vito Gozze (1549.-1610.) dubrovački plemić, filozof, političar i polihistor. Više vidi u: Schiffler-Premec, Lj. »Gučetić, Nikola Vitov.« *Hrvatski biografski leksikon* : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002. Pristupljeno 31.5.2023. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=34>>.

Literatura:

1. Bogišić, R. Akademija "Složnih" ("Dei concordii") u Dubrovniku 16. stoljeća. *Croatica* XVII (1986) 24/25: 47-68
2. Darnton, R. Sive zone književnosti ili od Bastille do Gulaga. *Lettre internationale* 6, br. 17-18 (1996): 54-60
3. Kesterčanek, F. »Cenzura knjiga i rukopisa i nadzor nad knjigama u Dubrovniku za vrijeme republike. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (1954): 17-25
4. Muljačić, Ž. O prvoj dubrovačkoj tiskari. *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956), 583-612
5. Rešetar, M. Iz kulturnoga života staroga Dubrovnika. *Jugoslavenska njiva* 9, 10: 367-403
6. Rezar, V. Dubrovački humanistički historiograf Ludovik Crijević Tuberon. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 37 (1999): 47-94
7. Vekarić, N. *Vlastela grada Dubrovnika. sv. 2: Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012
8. Vekarić, N. *Vlastela grada Dubrovnika. sv. 3: Vlasteoski rodovi (M-Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012

Kratka biografija

Rođena u Kotoru. U Dubrovniku završila Gimnaziju i Srednju muzičku školu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala engleski jezik i književnost, francuski jezik i bibliotekarstvo. Magistrirala na postdiplomskom studiju humanističkih i društvenih znanosti *Kulturna povijest istočne jadranske obale* na Sveučilišnom centru za postdiplomske studije u Dubrovniku Sveučilišta u Zagrebu. Na Sveučilištu u Zadru doktorirala s temom »Prve tiskare i dubrovačko društvo (1783.-1868.)«.

Više godina bila zaposlena u Dubrovačkim knjižnicama (Narodna i Znanstvena knjižnica) i u Državnom arhivu u Dubrovniku. Od 2001. godine na mjestu ravnateljice Dubrovačkih knjižnica do odlaska u mirovinu 2018.

U više navrata boravila na međudržavnim stipendijama u Francuskoj (Nacionalni arhiv u Parizu i Nacionalna knjižnica u Parizu).

Objavljuje stručne i znanstvene radove u domaćim i stranim časopisima i knjige. Sudjeluje na znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu.

Obnašala funkciju predsjednice Matice hrvatske u Dubrovniku.

Nataša FILIP, dipl.bibliotekarka savetnica
Narodna biblioteka „Dositej Obradović“
Stara Pazova
natasabiblioteka@gmail.com

CRNA GORA U SLOVAČKOJ PERIODICI 19. VEKA

Sažetak: Zanimanje slovačkih autora za Crnu Goru od sredine 19. veka do prvih godina 20. veka bilo je konstantno i obuhvatalo je širok spektar segmentata života Crnogoraca i Crne Gore.

Sve što je objavljivano u periodici nosilo su pečat divljenja i simpatija slovačkih autora prema Crnogorcima i Crnoj Gori.

„Pjesma“ P.P. Njegoša je već 1847. godine u originalu štampana u listu „Orol tatranski“ i to na naslovnoj strani. Još desetak novina i časopisa, koji su izlazili do kraja 19. veka objavljivalo je tekstove o Crnoj Gori: „Sokol“, „Slovenske noviny“, „Slovenske pohľady“, „Svetozor“, „Narodne noviny“, „Slovensky dennik“...

Bilo je tu prevoda, pre svega Njegoševih i stihova kralja Nikole, štampana je i prevedena drama „Balkanska carica“. Objavljivane su pesme slovačkih autora u duhu romantizma posvećene Crnoj Gori, putopisne crtice, čak su objavljivani i prevodi vesti sa dvora Petrovića iz trećih izvora.

Nakon ubistva knjaza Danila 1860. godine objavljena je reportaža sa brojnim detaljima o njegovoj ženidbi sa Darinkom Kvekić pet godina ranije. Tekst je objavljen pod nazivom „Černohorska svadba“ u podlistku „Svetozor“ u jednom od najstarijih listova „Slovenske noviny“ 15. novembra 1860. godine na tri strane.

Prvi prevod Dal Orgarove pripovetke „Vjerna Crnogorka“ (1858.) bio je na slovačkom jeziku, pre nego na srpsko - hrvatskom i objavljen je u četiri dela i četiri broja časopisa „Sokol“ tokom maja 1861. godine u prevodu Jozefa Janča, a na ovim prostorima tek 1863.

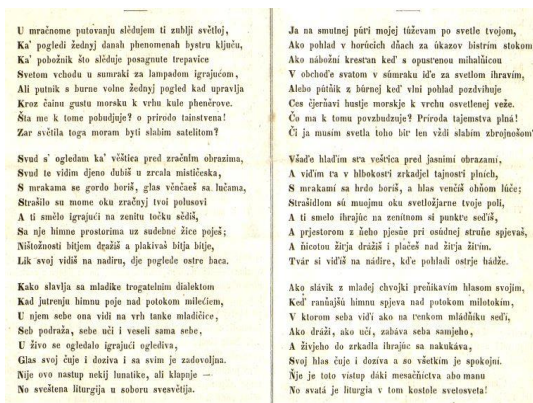
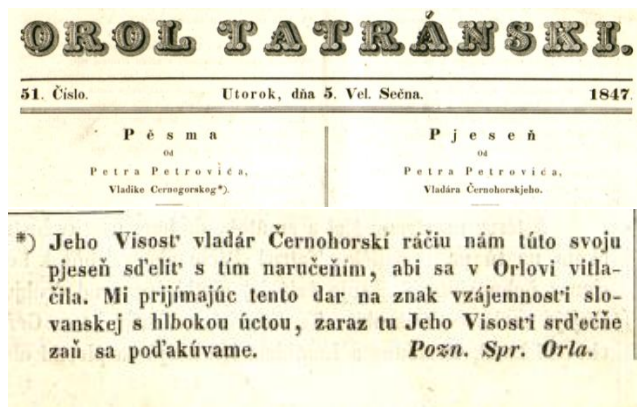
Ključne reči: Crna Gora, slovačka periodika 19. veka, prevodi crnogorskih autora, prevodi nemačkih i italijanskih izvora.

Zanimanje slovačkih autora za Crnu Goru, pogotovo od sredine 19. veka do prvih godina 20. veka bilo je konstantno i obuhvatalo je širok spektar segmentata života Crnogoraca i Crne Gore.

Publicističke crtice, putopisi, pesme, drame i prevodi iz trećih izvora, koji su objavljivani u periodici nosili su pečat divljenja i simpatija slovačkih autora prema Crnogorcima i Crnoj Gori.

U desetak novina i časopisa, koji su izlazili do kraja 19. veka objavljivani su tekstovi o Crnoj Gori: „Sokol“, „Slovenske noviny“, „Slovenske pohľady“, „Svetozor“, „Narodne noviny“, „Slovensky dennik“... Bilo je tu prevoda, pre svega Njegoševih i stihova kralja Nikole, štampana je i prevedena drama „Balkanska carica“. Objavljivane su pesme slovačkih autora u duhu romantizma posvećene Crnoj Gori, putopisne crtice, čak su objavljivani i prevodi vesti sa dvora Petrovića iz trećih izvora.

Tako je već 1847. „Pjesma“ P.P. Njegoša u originalu je štampana u listu „Orol tatranski“ i to na naslovnoj strani. „Orol tatranski“ je bio književni dodatak „Slovačkih narodnih novina“ („Slovenských národných novín“) i izlazio je od 1. avgusta 1845. do 6. juna 1848. godine. Urednik je bio jedan od najznačajnijih imena slovačke književnosti i prosvetiteljstva – Ljudevit Štur.

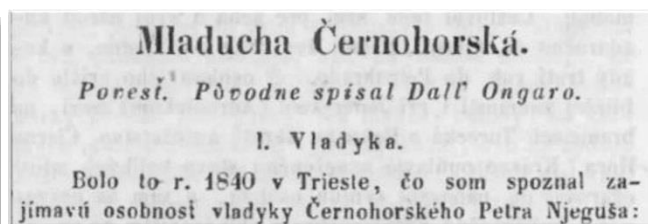

1. „Pjesma“ P.P. Njegosá na naslovnoj strani “Orol tatranski“, br. 51, godište II, 5. januar 1847.

U fusnoti, tj. napomeni uredništvo piše: “Njegovo Visočanstvo, vladar Crne Gore poslao nam je ovu svoju pesmu da bude štampana u „Orlu“. Primajući ovaj dar kao znak slavjanske podrške sa dubokim poštovanjem, ovim putem Njegovoj Visosti se srdačno zahvaljujemo.“

***

Prvi prevod Dal Orgarove pripovetke “Vjerna Crnogorka“ (1858.) bio je na slovačkom jeziku, pre nego na srpsko-hrvatskom i objavljen je u četiri dela i četiri broja časopisa “Sokol“ tokom maja 1861. godine u prevodu Jozefa Janča, a na ovim prostorima tek 1863.

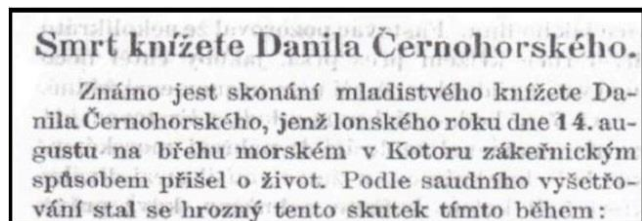
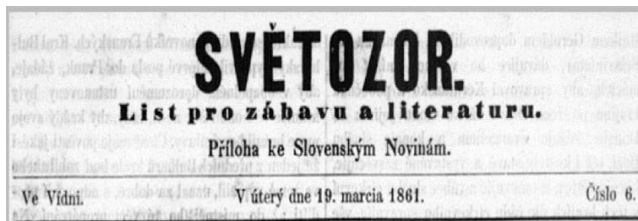

2.“Vjerna Crnogorka“ (“Mladucha iernohorska“)“Sokol“ br.13, god.izdanja II, 05.05. 1861.

U to doba nije bilo neuobičajeno da tekstovi u navedenim listovima budu i na slovačkom i češkom jeziku.

Jedan takav, na češkom jeziku objavljen je nekoliko meseci nakon ubistva knjaza Danila u podlistku „Svetozor“ lista „Slovenske noviny“. Tekst je o atentatu i poslednjim satima knjaza Danila, sa obiljem detalja, tako da deluje kao kao policijski izveštaj sa lica mesta. Objavljen je na tri strane.

1. <https://dikda.snk.sk/view/uid:1546e435-607f-4308-a040-dd16dc1063ac?page=uid:d62dd233-3d4f-4349-9de7-8872b3c99dd0> 05.05.2023. 9:45h
2. <http://digitalna.kniznica.info/zoom/36849/view?page=3&p=separate&tool=info&view=0,0,2266,3153> 07.05.2023. 17:50

3. "Smrt knjaza Danila" ("Smrt knížete Danila Černohorského"), podlistak „Svetozor“ lista „Slovenske noviny“, br.6., 19. 03.1861.

***

Objavljivani su i prevodi vesti sa dvora Petrovića i iz trećih izvora o mnogo lepšim dešavanjima.

Reportaža o ženidbi knjaza Danila Darinkom Kvekić je objavljena pod nazivom „Crnogorska svadba“ ("Černohorska svatba") u podlistku „Svetozor“ 15. novembra 1860. godine na tri strane u jednom od najstarijih listova „Slovenske noviny“ i to na češkom jeziku. Nažalost, tekst je nije objavljen odmah nakon svadbe, nego kao in memoriam, posle ubistva knjaza Danila 1860. godine.

4. "Crnogorska svadba" (Čiernohrska svatba) Světozor“ 15.11.1860, broj 22, jezik-češki

Ova reportaža obiluje neverovatnim detaljima. Od upoznavanja Danila i Darinke, puta od Trsta do Kotor i Cetinja, opisa odeće i nakita mlade, imenima i svadbenim „funkcijama“ prisutnih gostiju, poklona, do toga koliko je Crnogoraca bilo prisutno tog dana na Cetinju i koliko je hrane i pića bilo spremljeno. Nema imena autora, a najverovatnije je tekst preuzet iz nekih bečkih novina i preveden sa nemakog na češki.

“Darinka, duhovita i lepa gospođica ostavila je tako moćan i čaroban utisak na srce knjaza Danila da se vrlo brzo zaljubio u nju.“

U Trst je 20. januara 1855. po nevestu došlo „sedam ljudi iz najznačajnijih crnogorskih porodica i svaki je imao svadbenu funkciju: predsednik Senata Đorđije Petrović Negoš bio je stari svat, Mihailo Petrović Njegoš i knjažev ađutant Vuković su bili đeveri, senator Ivo Radonjić vojvoda, Šćepan Pejović i senator i serdar Turo Plamenac, barjaktari. Svi na čelu sa senatorom i vojvodom Petrom Vujovićem“

21. januara 1854. iznajmljenim brodom “Baron Kubek“, kompanije Lojd mladenci i svatovi su krenuli za Cetinje. Nakon dva dana plovidbe u sumrak 23. januara stižu u Kotor, a zorom sledećeg dana kreću na Cetinje.

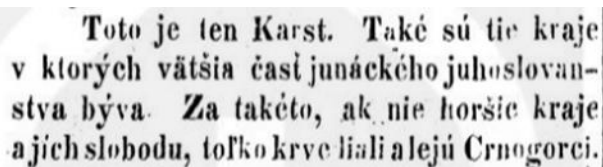
„Baron Lazar Mamula, austrougarski general i namesnik Dalmacije, kao venčani kum knjaza Danila, nevestu je darivao prelepom narukvicom optočenom dragim kamenjem“. Napoleon je po izaslanicima, na dar poslao „prelepu tapiseriju u pariskom stilu i srebrno posuđe u vrednosti od 45.000 zlatnika.“

Na dan venčanja, na Cetinju “pred dvorom kao u velikom lancu gostilo se oko 6.000 ljudi. Slavilo se pod vedrim nebom, Ispečena su 32 vola, 100 jagnjadi, vino se točilo iz buradi, popijeno je 400 buradi od 65 litara vina i nebrojeno litara loze, koja je išla od usta do usta u drvenim čaturama. Pevalo se i igralo do zore“.

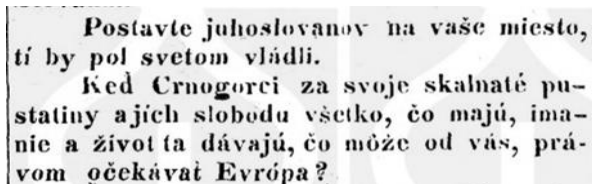
***

Putopisi su bili česta forma i objavljivani su u nastavcima. Zajedničko skoro svim autorima putopisa iz Crne Gore da su u nju stizali brodovima preko Kotora, pa preko Njeguša na Cetinje. Retki su bili oni koji su dolazili kopnom, sa severa ili odlazili dalje od Cetinja.

Putopis koji je izlazio u više brojeva i meseci 1863. u listu „Sokol“ prenosi utiske od Beča, Dalmacije i Boke, a završnicu ima u Crnoj Gori. U potpisu je Denieš Štur, geolog. Ni on nije štedeo lepe reči o Crnoj Gori.

Toto je ten Karst. Také sú tie kraje
v ktorých väčšia časť junačského juhoslovan-
stva býva. Za takéto, ak nie horšie kraje
a jich slobodu, toľko krvi liali alejú Crnogorci.

Postavte juhoslovanov na vaše miesto,
tí by poľ svetom vládli.
Keď Crnogorci za svoje skalnaté pu-
stiny a jich slobodu všetko, čo majú, ima-
nie a život ta dávajú, čo môže od vás, prá-
vom očekať Evrópa?

5. “Sokol“ (“Sokol, časopis pre zábavu a poučenie“) 30.09.1863, broj 18

Denieš Štur piše: “Ovo je taj krš. Takvi su krajevi u kojima velika većina junačkih jugoslovenskih naroda živi. I za ove i ovakve, ako ne i nepristupačnije krajeve i slobodu, silnu krv su prolili i liju Crnogorci.“ U tekstu se obraća i svojim sunarodnicima Slovacima: „Da su Jugosloveni na vašem mestu, vladali bi polovinom sveta. Kad Crnogorci za svoj kamen, gole krše i slobodu sve daju što imaju, pa i živote, šta može od vas, onda s pravom, da očekuje Evropa.“

***

Karol Kuzmani, pisac, prevodilac, evangelistiki sveštenik i kulturni pregalac u svojim memorarima pominje jedno kratko putovanje u Crnu Goru i sopstvene utiske. Objavljeno je najpre u tri nastavka 1872. godine pod nazivom „Izlet u Crnu Goru“ u listu „Narodne novine“. Obiluje neverovatno detaljnim informacijama.

I on je kao i mnogi stranci do Cetinja stigao putem od Kotora, pa kaže: „Put od Kotora do Cetinja traje peške ili na dobrom konju od 5 do 6 sati.“

U tekstu navodi da tad Crna Gora broji oko 120.000 stanovnika. Na Cetinju ima oko 100 kuća od kamena. Opisuje Glavnu ulicu 10 stopa široku, koja je popločana kamenom i ukrašena lepim drvoredom. Potom opisuje glavni trg, Biljardu, Cetinjski manastir... Vodeći itaoce kroz istoriju Cetinja u jednom pasusu kaže: “Levo od trga na malom uzvišenju nalaze se ostaci prvog cetinjskog manastira, koje su srušili Turci 1785. pod vođstvom Mahmut paše i gde je prema narodnom predanju sahranjen junak Ivan Crnojević.

3. <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede80c52-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a45fb53-435e-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=SVETOZOR> 26.04.2023. 22:15

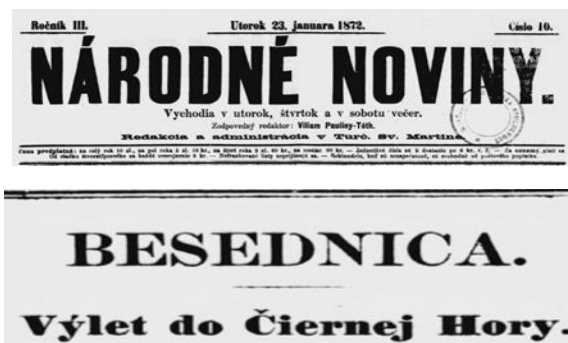
4. <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede7be2a-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a38b5a3-435e-11dd-b505-00145e5790ea> 21.04.2023. 19:40h

Pre dve godine knjaz Nikola je naredio da se krene sa iskopavanjem i uspeh je ubrzo bio vidljiv, ne samo da je pronađen prvobitni temelj crkve, već i delovi oltara i stubovi. Nađena su i dva groba. Tu je pokopan junak Ivan Crnojević i njegova žena.“

Opisuje spomenik na ulazu na Cetinje iz pravca Njeguša u obliku „andeoske piramide sa krstom“ u spomen na 300 poginulih Crnogorcaca 1862. godine. Nakon istorijskog uvoda opisuje ondašnji trenutak na Cetinju. Piše o ustojstvu države, pravosuđu, kaznenoj praksi, uvođenje telegrafa... Sa mnogo hvale piše o štampariji, koja je nastala još za vreme P.P.Njegoša „koji je u svakom pogledu bio izuzetan čovek i sjajan pesnik“. Štamparija i dalje odlično radi, piše Kuzmani: „štampa uz knjige štampa i politički nedeljnik „Crnogorac“, čiji je urednik S. Popović, a štampa se i časopis „Crnogorka.“

Opisuje „visoki“ hotel, ne navodeći naziv, park...I školstvo pohvaljuje, navodeći da u Crnoj Gori postoje 44 škole sa 2.500 đaka. Devojaki institut opisuje „nedavno izgrađen, lepo jednospratno zdanje sa jedanaest prozora s jedne i pet s druge strane, koje pohađa 30 devojaka.“

„Najveći problem Crne Gore je nedostatak puteva. Projektovan put će biti spas, 7, geografskih milja dugačak, koštaće milion zlatnika, polovinu daje Crna Gora i radnike, a polovinu Austrija, iako joj pripada samo ¼ puta, ali su s njene strane zahtevne i teške deonice puta. “

6. "Izlet u Crnu Goru" Karol Kuzmani „Narodne novine“ (Karol Kuzmany, "Narodne noviny", 23.01.1872. broj 10, godina III

***

Najlepše reči o Crnoj Gori i Crnogorcima u slovačku štampu tog doba poslate su iz Vojvodine.

Slovak po rođenju, Banaćanin, koji živeo od 1827. do 1883. u Vojvodini imao je još bliži i bolji uvid i saznanja o Crnoj Gori. Leopold Branislav Abafi, evangeliistički sveštenik, publicista, književnik i kulturni radnik u jednoj od novinskih crtica 1863. sa malo rečenica mnogo lepog je rekao o Crnogorcima tog doba. U kratkom tekstu on piše:

Č e r n o h o r c i .

Dejepis novosveta nie je v stave hrdinskejši národ preukázať, ako sú Černohorci. Nie to tej obeť, ktorú by i ten najposlednejší Černohorec nepriniesol, nieto tej strasti, toho samozapretia, tej biedy, neresťi, ktorú by Černohorec nesniesol za národnú neodvislosť svoju.

Na 30 perienikov (teles-krajiny, rozhoduje jediný) z najprednejších rodín, ktorým podiel brať má vykonáva 800 vojnovej Černohorec.

7. „Sokol“ (“Sokol, časopis pre zábavu a poučenie”) 30.09.1863, broj 18

“Ne postoji u istoriji novog doba herojskiji narod od Crnogoraca. Nema te žrtve, koju ne bi i onaj poslednji Crnogorac podneo, nema tog bola, samoodricanja, jada, pa i nedaće, koju Crnogorac ne bi podneo za nezavisnost svoje zemlje. Zato je svaki Crnogorac div junak, kakve su u antičko doba ljudi slavili i obožavali“ kaže Abafi.

5. <http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=16&p=separate&tool=info&view=0,1048,1911,1834> 25.04.2023. 10:20

6. <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:1862fdc0-9ba6-11dd-b26a-000bdb925259?page=uuid:bbf12e70-b604-11e8-b888-5ef3fc9bb22f> 18.4.2023. 21:20h

7. <http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=11&p=separate&tool=info&view=0,0,1914,2865> 05.05.2023. 19:40

Internet izvori:

1. Abafi, b. Leopold "Černohorci", " "Sokol, časopis pre zábavu a poučenie", („Crnogorci“, "Sokol, časopis za zabavu i pouku") 30.09.1863. Skalnica Slovačka , ISSN 1337-2114, 425-426 str.
Univerzitetska biblioteka u Bratislavi, Slovačka (Univerzitná knižnica v Bratislave)
<https://www.ulib.sk/sk/> <http://digitalna.kniznica.info/browse>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=11&p=separate&tool=info&view=0,0,1914,2865>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=12&p=separate&tool=info&view=0,0,1857,2876>
2. „Černohrska svatba“, "Světozor" List pro zábavu a literaturu", Vídeň 15.11.1860, „Slovenske noviny“(Crnogorska svadba“, "Svetozor" podlistak lista „Slovenske novine“ ISSN 1995-1175, Beč 15.11.1860. , broj 22, jezik-češki, Moravska nacionalna biblioteka u Brnu, Češka (Moravská zemská knihovna v Brně)
<https://www.mzk.cz/> <https://www.digitalniknihovna.cz/>
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede7be2a-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a38b5a3-435e-11dd-b505-00145e5790ea> (str.1)
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede7be2a-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a38b5a4-435e-11dd-b505-00145e5790ea> (str.2)
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede7be2a-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a38b5a5-435e-11dd-b505-00145e5790ea> (str.3)
3. Del Organo „Mladucha Černohorska“, "Sokol : časopis pre krásno umenie a literatúru" („Sokol“: časopis za lepe umetnosti i literaturu), Štavnica Slovačka 05.05.1861. br. 13, godina izdanja II, Univerzitetska biblioteka u Bratislavi, Slovačka (Univerzitná knižnica v Bratislave)
<https://www.ulib.sk/sk/> <http://digitalna.kniznica.info/browse>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/36849/view?page=3&p=separate&tool=info&view=0,0,2266,3153> (prvi deo)
(drugi deo.2) str. 99-102., 15. 05. 1861.
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/36846/view?page=5&p=separate&tool=info&view=0,345,2266,2808> (str.2)
(treći nastavak 3) 16, 05.06.1861. str 109-110
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/36844/view?search=MLADUCHA&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2266,2418> str. 121-123.
4. Karol, Kuzmani "Izlet u Crnu Goru", "Narodne novine" (Vylet do Čiernej Hory" "Narodne noviny" ISSN 1337-1479, deo 23 - 30.1.1872, Martin Slovačka, Moravska narodna biblioteka u Brnu, Češka (Moravská zemská knihovna v Brně)
<https://www.digitalniknihovna.cz/> <https://www.mzk.cz/> <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk>
<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:1862fdc0-9ba6-11dd-b26a-000bdb925259?page=uuid:bbf12e70-b604-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>
Prvi deo 23.januar 1872. broj 10, godinaIII,
<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:1862fdc0-9ba6-11dd-a428-000bdb925259?page=uuid:c84fc160-b602-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>
Drugi deo 27.1.1872., broj 12, godinaIII
<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:1862fdc0-9ba6-11dd-a428-000bdb925259?page=uuid:c84fc160-b602-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>
Treći deo 30.1.1872, broj 13
<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:1862fdc0-9ba6-11dd-b60a-000bdb925259?page=uuid:bd4f10c0-b604-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>
5. Petrović, P.Njegoš "Pesma", "Orol tatransky", Martin 05.01. 1847. II, broj 51. ("Orol tatranski" Martin, Slovačka)
<https://www.snk.sk/sk/> <https://dikda.snk.sk/> Nacionalna biblioteka Slovake, Martin, Slovenska narodna knižnica Martin
<https://dikda.snk.sk/view/uuid:1546e435-607f-4308-a040-dd16dc1063ac?page=uuid:d62dd233-3d4f-4349-9de7-8872b3c99dd0>
6. „Smrt knjaze Danilačernohorskeho“ „Světozor“ List pro zábavu a literaturu, Vídeň 19.3.1861. , br. 6, ISSN 1995-1175, ("Smrt knjaza Danila Crnogorskog", "Svetozor" podlistak lista „Slovenske novine“ Beč 19.3.1861), Moravska narodna biblioteka u Brnu, Češka (Moravská zemská knihovna v Brně)

<https://www.digitalniknihovna.cz/> <https://www.mzk.cz/> <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk>
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede80c52-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a45fb53-435e-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=SVETOZOR> (str.1)
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede80c52-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a45fb54-435e-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=SVETOZOR> (str.2) ;
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ede80c52-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:4a462265-435e-11dd-b505-00145e5790ea&fulltext=SVETOZOR> (str.3)

7. Štur Dienes, „Z cesty“, „Sokol : časopis pre zábavu a poučenie“, Skalnica , 30.09.1863, broj 18, ISSN 1337-2114 (‘‘Sa putovanja‘‘, ‘‘Sokol, časopis za zabavu i pouku‘‘, Skalnica Slovačka.

<https://www.ulib.sk/sk/> <http://digitalna.kniznica.info/browse> Univerzitetska biblioteka u Bratislavi, Slovačka (Univerzitná knižnica v Bratislave), ,

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=15&p=separate&tool=info&view=0,311,1888,2569> (str.1)

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=16&p=separate&tool=info&view=0,1048,1911,1834> (str.2)

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/70515/view?page=18&p=separate&tool=info&view=0,0,1916,2889> (str. 35)

Kratka biografija

Nataša Filip je diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, na smeru međunarodni odnosi i diplomatija. U NB „Dositej Obradović“ u Staroj Pazovi radi od 1997. godine. Prošla je rad na svim odeljenjima. Od 2006. do 2011. uz redovan posao i PR Biblioteke i zamenik direktora. Od 2013. do 2016. godine bila je direktor. Zvanje višeg bibliotekara stekla je 2009. godine, a iste godine je dobila i nagradu Podružnice bibliotekara Srema „Dositej Obradović“ za najboljeg bibliotekara. Najviše zvanje u bibliotekarstvu, bibliotekar savetnik dobila je 2017. godine. Dobitnik je i „Zlatne značke“ Kulturno-prosvetne zajednice Srbije 2010. godine, Nagradu za životno delo u oblasti kulture rodnog grada, Stare Pazove 2023.

Stručni radovi su joj objavljeni u časopisima i zbornicima u: Srbiji, Crnoj Gori, RS, BiH i Slovačkoj.

Govori srpski, slovački, ruski i engleski. Bila je predsednik Podružnice bibliotekara Srema od 2002. do 2006. U periodu 2003-2007. godine na lokalnom radiju imala je autorsku emisiju kratke forme „Preporuč mi knjigu“. Bila je saradnik u mesečniku „Pazovačko ogledalo“ sa temama iz kulture i autorka satirične kolumne o svim lokalnim temama u periodu 2006 -2008. pod nazivom „Naš Tvin Piks“. Imala je mini epizodnu ulogu bibliotekarke u filmu kratkom igranom filmu „Pesnik“ reditelja Predraga Jakšića.

U nizu autorskih izložbi, autor je zapažene izložbe tematski odabranih tekstova o pozorištu u povodom 55-tih Susreta pozorišnih amaterskih društava Vojvodine u Staroj Pazovi, maja 2017. godine i „Frtalj veka zajedništva“ povodom 250 godina od doseljavanja Slovaka na prostore Vojvodine.

Милица МАТИЈЕВИЋ, дипл. библиотекарка саветница
Библиотека „Димитрије Туцовић“, Лазаревац
milica.biblioteka@gmail.com

Наталија БУРОВИЋ, МА библиотекарка информатичар
ДЕЦИметар, Лазаревац
natalija.lekic@gmail.com

ДЕЧЈА КУЛТУРНА ГЕОГРАФИЈА

Сажетак: Деца и породица као публика постали су препознати у скоро свим установама културе и НВО сектору који се бави културом и образовањем за децу и младе.

Постоје бројне услуге/садржаји који приближавају културне садржаје деци и младима. Културно наслеђе одражава и представља историјски процес формирања и живота једног народа. Његово познавање ојачава регионални или национални идентитет. Будући да је производ и израз људског стваралаштва, културно наслеђе се преноси, рекреира и модификује. Сви ови садржаји утичу на формирање публике од најмлађег узраста.

Масовна продукција културних садржаја за децу има и своје негативне ефекте. Та чињеница била је повод за формирање удружења Дечја културна географија које се бави мапирањем и креирањем квалитетних културних садржаја за децу. Један од циљева удружења је да се на сајту www.decimetar.rs пре свега родитељима а онда и свим другим заинтересованима представе квалитетне књиге за децу, позоришне представе, музејске радионице, музички програми...

Удружење је кренуло даље креирањем културних рута у сарадњи са институцијама културе у неколико градова Западне Србије. Издвојили бисмо пројекат *Шетам и причам* и две културне руте из тог пројекта: *Шетам и причам: Траговима Колубарске битке* и *Шетам и причам: Ваљево*. Идеја је да деци приближимо културно и споменичко наслеђе краја у ком живе или који посећују као и да се растумачи и дода нови смисао културном наслеђу у духу данашњег времена.

Важан сегмент рада на креирању мапе културних садржаја за најмлађе је сарадња и умрежавања са другим установама културе и организацијама цивилног друштва са крајњим циљем да се квалитетни садржаји учине видљивијим и доступнијим деци и породицама.

Кључне речи: Деца и породица, културна баштина и публика, ДЕЦИметар, шетам и причам

Summary: Children and families as the cultural audience are recognized in almost all cultural institutions, including NGO related to culture and education.

There are many cultural contents (plays, museum tours and workshops, creative writing and reading clubs in libraries) aimed at approaching culture to children and teenagers. Cultural heritage represents historical process of forming and living of the people. The knowledge of its history strengthens regional and national identity. Since the cultural heritage is the product and expression of one's creativity, it is inherited, recreated and modified. All these are important part of forming the cultural audience from an early age.

However, mass production of cultural contents for children has its negative sides too. Therefore, Children's Cultural Geography was founded by a mother who decided to make a selection from the cultural abundance and choose only appropriate content which offers

children a good base to become an educated person.

Children's Cultural Geography's objective as an organization is to map high-quality cultural content for children which is found on site www.decimetar.rs and meant for parents in the first place but also for other potential users. Fantastic theatre plays, books for children, museum workshops, musical programs are some of the topics presented on the website.

Moreover, this organization has created few cultural routes in collaboration with cultural institutions from different cities in Western Serbia. The most important ones are Let's walk and talk: the footsteps of the Battle of Kolubara and Let's walk and talk: The city of Valjevo. Our plan was to introduce to children cultural institutions and historical heritage of their hometown in an interesting and contemporary way.

By creating and mapping cultural routes for children, we are connecting and collaborating with other cultural institutions and organizations of civic society. This leads to our key objective that the quality content is accessible and available to children and families.

Key words: Children and family, cultural heritage and audience, Children's Cultural Geography Decimetar, Let's walk and talk.

Увод

Деца и породица као публика постали су препознати у скоро свим установама културе и НВО сектору који се бави културом и образовањем за децу и младе.

Постоје бројне услуге/садржаји који приближавају културне садржаје деци и младима. Сви ови садржаји утичу на формирање публике од најмлађег узраста.

Масовна продукција културних садржаја за децу има и своје негативне ефекте. Та чињеница била је непосредан повод за формирање удружења „Дечја културна географија“ које се бави мапирањем и креирањем квалитетних културних садржаја за децу. Један од циљева удружења је да се на сајту www.decimetar.rs, пре свега родитељима а онда и свим другим заинтересованима, представе квалитетне књиге за децу, позоришне представе, музејске радионице, музички програми. Удружење ДЕЦИметар реализује бројне друге програме за децу, од којих неки за циљ имају стварање читалачких навика у најранијем узрасту (Читалачки клуб за децу и родитеље, књижевни програми).

Поред тога, удружење реализује као културну руту програм „Шетам и причам“ који је намењен пре свега најмлађима и окренут је ка истраживању историјског и културног наслеђа. Пројекат „Шетам и причам“ реализован је у више градова у Србији и региону, у сарадњи са установама културе и школама, а уз финансијску подршку локалних самоуправа.

„Шетам и причам: траговима Колубарске битке“⁴⁹ реализован је у сарадњи са библиотеком „Димитрије Туцовић“ у Лазаревцу. Прва едукативна шетња осмишљена је са жељом да деца из Лазаревца упознају боље свој град. На рути која је названа „Траговима Колубарске битке“ мапирани су најзначајнији споменици у граду који чувају успомену на највећу битку из Првог светског рата.

Удаљеност локација и њихов положај у граду утицали су на крајњи изглед руте: Библиотека – Споменик српском ратнику – Предах ратника – Црква са спомен-костурницом. Остала важна места нисмо обилазили приликом групне шетње, али се налазе на мапи, са

---

⁴⁹ Дечја културна географија, „Шетам и причам: Траговима Колубарске битке“, Дечја културна географија, преузето 3.6.2023, <https://decimetar.rs/post-4/>.

сугестијама да деца започето истраживање могу и треба да наставе самостално или са родитељима.

Ова културно туристичка шетња уврштена је у манифестацију Дани Колубарске битке.

„Шетам и причам: Ваљево“, програм о историји, култури и наслеђу Ваљева, организован је у сарадњи са Народним музејом Ваљево.⁵⁰ Током ове шетње, обилази се Кула Ненадовића, споменик Проти Матеји, Муселимов конак, Народни музеј Ваљево и споменици војводи Живојину Мишићу и Десанки Максимовић. Током ове шетње креативни изазов био је проналажење појмова из мапе: сабља Проте Матеје, породично стабло Ненадовића, чајник Проте Матеје, цепни сат Живојина Мишића, познавање стихова Десанке Максимовић.

Шетам и причам: траговима Колубарске битке

Полазећи од жеље да деца Лазаревца упознају боље свој град, удружење ДЕЦИметар и Библиотека „Димитрије Туцовић“ осмислили су и реализовали едукативну шетњу, која је названа „Шетам и причам: траговима Колубарске битке“.

Програм „Шетам и причам“ окренут је ка истраживању историјског и културног наслеђа. Није погрешно рећи да ови програми подстичу читање јер се током реализације програма деца на различите начине подстичу да истраживање касније наставе управо читањем.

Имајући у виду значај Колубарске битке, богато споменичко наслеђе који чува успомене на овај период из прошлости, али и чињеницу да не постоји програм за децу у оквиру манифестације Дани Колубарске битке, која се одржава сваке године у граду, мапирани смо најзначајнија места и личности које ћемо представити деци, из угла детета и уз њихову активну сарадњу.

На списку локација које су уцртане у мапу нашли су се: библиотека „Димитрије Туцовић“, Споменик српском ратнику, Предах ратника, Црква светог Димитрија са спомен-костурницом, Старо војничко гробље, споменик Димитрију Туцовићу на брду Враче.

Сарадник на пројекту била је Светлана Новичић, професор историје у ОШ „Кнез Лазар“ у Лазаревцу, која је консултована у вези са мапираним локацијама и видео материјалом за реализацију пројекта.

Друга важна места нисмо обилазили приликом групне шетње, али се налазе на мапи, са сугестијама да деца започето истраживање могу и треба да наставе самостално или са родитељима.

За дизајнирање мапе заслужна је Даница Илић, графички дизајнер. Она је реалну мапу стилизовала тако да изгледа као дечји цртеж, урадила дигиталне цртеже Библиотеке, Цркве и свих споменика. У углу мапе истакнута су сва важна места са простором да деца означе она која су посетила, а ту су и питања и задаци које треба да решавају од тачке до тачке.

У децембру 2021. године одржан је први програм Шетам и причам: траговима Колубарске битке. У току те недеље у програму је учествовало више од 400 малишана, ученика четвртог разреда из три градске основне школе. Реализована је и једна шетња

---

⁵⁰ Дечја културна географија, „Шетам и причам: Ваљево“, Дечја културна географија, преузето 3.6.2023, <https://decimetar.rs/post-3-2/>.

отвореног типа, којој су присуствовали сви заинтересовани суграђани, укључујући и госте из суседне општине Мионице.

Шетња је почела у Библиотеци. Након уводног разговора о историјском контексту у ком се одржала Колубарска битка, приказан је инсерт из документарног филма о Великом рату. Разговарали смо о Димитрију Туцовићу који је у овој бици надомак Лазаревца изгубио живот и по коме име носи лазаревачка библиотека. У холу Библиотеке, ђаци су решили први задатак из мапе, да пронађу портрет Димитрија Туцовића.

На платоу испред библиотеке, деца су положила цвеће на Споменик српском ратнику, који је подигнут 1994. године, поводом обележавања 80 година од Колубарске битке и са водитељем програма разговарала о храбрости и племенитости ратника са Колубаре. Сви учесници шетње добили су беџ на коме је српски ратник, симбол нашег програма.

Шетња се наставља главном градском улицом. Следеће стајалиште на нашој мапи је споменик Предах ратника из 2014. године, аутора Душана Рајшића. Зашто је први ратник усправан и стамен а други уморан, са тешким цокулама пуним земље – била су само нека од питања на која смо добили дечје одговоре.

Шетњу завршавамо обиласком Цркве светог Димитрија са спомен-костурницом. На овој последњој деоници, разговарали смо о називима улица у којима учесници шетње живе, о називима њихових школа и других установа у Лазаревцу, сугеришући им да ће много сазнати о локалној и националној историји ако се запитају ко су ти људи или зашто су важни датуми и догађаји по којима се зову градски топоними.

У Спомен-костурници свештеник Владимир Стојковић говорио је о градњи лазаревачке цркве, са посебним нагласком на хришћанским вредностима љубави и праштања, које се огледају у чињеници да су у крипти овог храма похрањени посмртни остаци и српских и аустроугарских војника.

Уместо евалуације приређена је изложба дечјих ликовних радова са мотивима локација у граду које смо заједно обишли Траговима Колубарске битке. Изложбу је отворила књижевница за децу Јасминка Петровић у холу Библиотеке „Димитрије Туцовић“. У причу о Колубарској бици и Великом рату додата је и прича о војничком хлебу – таину. Свако од учесника добио је мали домаћи ражани хлеб какав су српски војници носили када су кретали у рат.

Наредне године, шетња Траговима Колубарске битке уврштена је у званичан програм манифестације Дани Колубарске битке, коју организује Градска општина Лазаревац.

Петком прича: читалачки клуб за децу и родитеље

Крајем септембра 2022. године формиран је читалачки клуб за децу и родитеље „Петком прича“, који се од тада у континуитету одржава петком у сарадњи са Библиотеком „Димитрије Туцовић“ из Лазаревца.

Циљ оснивања овог читалачког клуба је да „пресели“ разговоре о књигама са библиотечког пулта или улице у пријатнији и конструктивнији амбијент читалачког клуба.

Идеја је била да то буде клуб у коме би се разговарало на одређене теме и представљале различите књиге (тзв. multi-title), са повременим гостовањима неких аутора. Предности су бројне: од тога да имате могућност да сазнате о великом броју квалитетних садржаја за кратко време, до тога да можете доћи до најновијих наслова од других пасионираних читалаца. Највећи недостатак је да се нађете у групи која има потпуно

супротна читалачка интересовања. Намера нам је од самог почетка била да „пробудимо“ страст за читањем. Одмах смо укључили игре, разне активности, тематске декорације.

Онда смо додали и драмски студио, излете на отвореном уз обавезно читање (StoryWalk) и много друге креативне забаве за децу и родитеље.

Клубови породичног читања један су од најзначајних облика деловања јавних библиотека чији је циљ оживљавање породичног читања као културне норме за развој детета. Добити су многоструке. Књига и читање постају уобичајен модел у животу породице. Читање и креативне радионице омогућују родитељима да више учествују у развоју своје деце и лакше комуницирају, кроз разговор о прочитаном.

Без обзира на то да ли читају десет или само једну књигу месечно, оснивање читалачког клуба за родитеље и децу може помоћи у неговању љубави према читању и пружити забаван начин да се породице окупе у библиотеци.

Умрежавање и сарадња

Важан сегмент рада на креирању мапе културних садржаја за најмлађе је сарадња и умрежавања са другим установама културе и организацијама цивилног друштва са крајњим циљем да се квалитетни садржаји учине видљивијим и доступнијим деци и породицама.

Културне руте и читалачки клуб само су део програма који удружење Дечја културна географија организује у сарадњи са другим организацијама и установама. У сарадњи са Центром за културу Лазаревац и Градском библиотеком реализована је књижевна шетња са писцем за децу Стефаном Тићмијем, програм који се идејно наслања на *Шетам и причам*. Овај програм уприличен је након гостовања представе *Ја сам Акико* у Лазаревцу, у мају 2022. године. Након представе, ДЕЦИметар је организовао књижевну шетњу са Стефаном Тићмијем од Центра за културу до Библиотеке, током које је писац одговарао на бројна питања ђака о јунакињи Акико. Једна од новина у културној понуди била су гостовања камишибаји представа “Хоћу кући”, „Кишни облак“ и „Жабац и странац“ у Лазаревцу. Позоришно гостовање Сеоског културног центра Марковац и њиховог „репертоара из кофера“ у више наврата одгледало је преко 500 лазаревачких малишана. Еко отисак У Панчеву, Тура култура за лазаревчке предшколце, Дечји клуб Модерне галерија у Ваљеву – програми су који се реализују у сарадњи са другим субјектима културе, препознати су од оснивача и МК РС и значајан су део Curriculum Vitae удружења „Дечја културна географија“.

Закључак

Деца и породице важна су публика за све установе културе. Савремена деца захтевају другачији приступ, програме у којима су посетиоци у фокусу и где посетиоци нису само пасивни посматрачи већ врло активни и ангажовани учесници. Овакви програми имају могућност да се изводе свуда, да се доста времена проводи на отвореном.

Програми по мери савременог детета укључују различите аспекте у истраживање баштине и због тога је важња сарадња више учесника на њиховој реализацији.

Мада постоји тек две године, удружење „Дечја културна географија“ је својим активностима убедљиво показало да је сарадња цивилног сектора са установама културе, образовања и локалне самоуправе у мисији приближавања културне баштине најмлађима неопходна и да може да буде врло плодотворна

Литература:

1. Дечја културна географија. „Шетам и причам: Траговима Колубарске битке“. Дечја културна географија. Преузето 3.5.2023. <https://decimetar.rs/post-4/>
2. Дечја културна географија. „Шетам и причам: Ваљево“. Дечја културна географија. Преузето 3.5.2023. <https://decimetar.rs/post-3-2/>.
3. Дечја културна географија. „Шетали смо и причали: траговима Колубарске битке“. Дечја културна географија. Преузето 3.5.2023. <https://decimetar.rs/tragovima-kolubarske-bitke/>.
4. Muzeji Srbije kao deo kulturno turističke ponude za porodice sa decom . Preuzeto 12.06.2023. <http://ebooks.ien.bg.ac.rs/1412/>
5. Траиловић, Горан. „Сарадња библиотека, архива и музеја“. У ЧИТАЛИШТЕ: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства. Уредници Гордана Стокић Симончић и Горан Траиловић, бр. 22, 12 (2013): 85-93.

Кратке биографије аутора

Милица Матијевић

Дипломирани библиотекар саветник. У библиотеци „Димитрије Туцовић“ у Лазаревцу запослена је од 1996. године. До 2015. радила на пословима библиотекара у одељењу за децу и младе. Тренутно ради на пословима сарадника за програме и пројекте.

Аутор је и реализатор многобројних радионица и пројеката који се реализују у Библиотеци.

Коаутор је монографије „Двадесет пет година Фестивала хумора за децу“, приручника за рад са децом у јавним библиотекама „Култура читања : право детета и обавеза библиотекара“ и сликовнице „Шуш и Миш у библиотеци“.

Проглашена за нај библиотекар у Републици Србији 2019. године. Од 2019. активно ради на мапирању и промовисању квалитетних културних садржаја за децу преко удружења „Дечја културна географија“. Коаутор је пројекта „Шетам и причам“.

Наталија Ђуровић

Дипломирала новинарство на ФПН 2010. и МА библиотекарство и информатика 2012. године. Године 2017. покренула је блог „Ема и Мама“ која прати културне садржаје за децу у целој Србији. Уређује сајт Дечје културне географије www.decimetar.rs на коме представља квалитетне културне садржаје за децу. Води читалачки клуб за децу и родитеље у сарадњи са Библиотеком „Димитрије Туцовић“ у Лазаревцу. Коаутор је пројекта „Шетам и причам“.

Mr Snežana B. NENEZIĆ
Narodna biblioteka Kruševac
director@nbks.org.rs
nenezicbiblioteka@gmail.com

DIGITALIZACIJA KRUŠEVAČKE PRIVREDNE PERIODIKE

Sažetak: U izlaganju su predstavljene aktivnosti sprovedene u Narodnoj biblioteci Kruševac na digitalizaciji periodike, lokalnih privrednih radnih organizacija, objavljene u drugoj polovini XX veka.

Proces digitalizacije sproveden je u instituciji u okviru redovnih aktivnosti uz primenu i poštovanje dokumenta Smernice za digitalizaciju kulturnog nasleđa u Republici Srbiji (2017) i Pravilnika o bližim uslovima za digitalizaciju bibliotečko-informacione građe i izvora („Sl. Glasnik RS“, br. 102/2017)

Radničku štampu posle Drugog svetskog rata u Kruševcu treba posmatrati u sklopu istorijskog, političkog i društvenog konteksta u kojem je ona nastala i razvijala se.

List „Naš kolektiv“ glasilo fabrike „14. oktobar“ iz Kruševca, izlazio je u periodu od 1962. do 1970. godine. U ovom periodu objavljeno je 186 brojeva. Tokom jedne godine, list je optimalno objavljivao oko 160 novinskih stranica teksta i oko 1.200 strana rukopisa, što je po rečima redakcije zapravo knjiga sa 600 stranica teksta.

Digitalizacija ove vrste lokalne periodike ima za cilj izgradnju digitalnog repozitorijuma lokalne periodike i uspostavljanje infrastrukture za upravljanje lokalnom kulturnom baštinom, kao i podsticanje i osnaživanje ustanove u području digitalizacije građe, čuvanja i razvoja e-usluga.

Na ovaj način otvaraju se nove mogućnosti i povećava mogućnost pristupa lokalnoj kulturnoj baštini u digitalnom obliku, omogućava se zaštita građe i uz primenu propisanih standarda dugotrajno čuvanje.

Ključne reči: digitalizacija lokalne periodike, digitalizacija lokalne kulturne baštine, digitalizacija zavičajnih zbirki

Digitalization of the Krusevac economy periodicals

Summary: The presentation will present the activities carried out in the Kruševac Public Library on the digitization of periodicals of local economic labor organizations, newsletters of factory, printed in the second half of the 20th century.

The digitization process was carried out in the institution as part of regular activities with the implementation and observance of the document Guidelines for the digitization of cultural heritage in the Republic of Serbia (2017) and the Rulebook on further conditions for the digitization of library and information materials and sources ("Službeni glasnik RS", No. 102 /2017).

The workers' press after World War II in Kruševac should be viewed within the historical, political and social context in which it was created and developed.

The newspaper "Naš kolektiv" the newsletter of the factory "14. oktobar" from Kruševac, was published in the period from 1962 to 1970. In this period, 186 issues were published. During one year, the newspaper optimally published about 160 newspaper pages of text and about 1.200 pages of manuscripts, which according to the editors is actually a book with 600 pages of text.

Digitization of this type of local periodicals aims to build a digital repository of local periodicals and establish an infrastructure for managing local cultural heritage, as well as encouraging and strengthening institutions in the area of digitization of materials, preservation and development of e-services.

In this way, new opportunities are opened and the possibility of access to local cultural heritage in digital form is increased, it is possible to protect materials and, with the application of prescribed standards, long-term preservation.

Keywords: *digitization of local periodicals, digitization of local cultural heritage, digitization of local history collections*

Uvod

Narodna biblioteka Kruševac započela je proces digitalizacije građe sopstvenim resursima 2003. godine. Prve digitalne zavičajne zbirke, dostupne su onlajn od 2006. godine na adresi www.nbks.org.rs. Od tada do danas, u Biblioteci se kontinuirano radi na razvoju digitalne biblioteke.

Od početka poslova na digitalizaciji su angažovana dva zaposlena Miljko Veljković (1969-2020) sistem inženjer i mr Snežana Nenezić, bibliotekar Zavičajnog odeljenja. Podela posla na digitalizaciji građe od početka poslova je ostala ista. Bibliotekar Zavičajnog odeljenja vrši: selekciju građe, organizuje skeniranje iste interno i eksterno, radi obradu prikaza u programu Adobe Photo Shop – rotiranje, kropovanje, brisanje, organizuje prikaze u foldere, vrši reimenovanje digitalnih objekata adekvatnih broju stanice prikazanog dokumenta i daje opis publikacije. Sistem inženjer optimalizuje prikaze za postavljanje na internet, OCR teksta i postavlja digitalne objekte na mrežu.

Biblioteka u ovom periodu redovno prezentuje svoje nove digitalne kolekcije i participira na konferencijama SEEDI (South - Eastern European Digitization Initiative - Inicijativa za digitalizaciju u jugoistočnoj Evropi), međunarodnim konferencijama u regionu i nacionalnim konferencijama u organizaciji NCD (Nacionalni centar za digitalizaciju), Matematičkog instituta SANU i Matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kao i na konferencijama u organizaciji Filološkog fakulteta u Beogradu. Ovaj vid učešća je ujedno i prezentacija lokalne kulturne baštine grada Kruševca.

Digitalne kolekcije Narodne biblioteke Kruševac

Zbirka razglednica i anzist karti - digitalni dokumenti (779) prema sadržini organizovana u 34 albuma i 18 kategorija, za nekoliko prvih godina pregledana preko 150.000 puta.

Rukopisi kucani pisaćom mašinom - autor Kuzman Nikolić (1923– 2009), istorijska građa dostavljena Biblioteci razvrstana je u 18 kutija. Ukupni broj digitalnih objekata oko 7.000 dostupno online i off – line na Zavičajnom odeljenju.

Digitalna zbirka knjiga 2009. godine učinila je korisnicima dostupnim 24 naslova – 2.799 digitalnih dokumenata, koji imaju mogućnost galerijskog pregleda, listanje strana, povećanje i smanjenje teksta – ovi naslovi su iz kategorije stara i retka knjiga i tokom prethodnih godine pregledani su više hiljada puta.

Književni opus Jelene J. Dimitrijević (1862-1945) - digitalna kolekcija nudi 7 naslova od kojih je poslednji objavljen 1940. godine (1.407 digitalnih prikaza). Digitalna kolekcija je učinila dostupnom korisnicima građu koje je tokom vremena iščezla sa polica javnih biblioteka.

“Sinteza – Časopis za umetnost i kulturu“ kontinuirano je izlazio u Kruševcu u periodu od 1970 – 1987. godine. U prvoj fazi izlaženja publikovano je 19 brojeva – 16 svezaka (2 / 3, 4 / 5, 12/13) – 1.803 digitalnih dokumenata. U drugoj fazi publikovanja, u periodu od 1978. do 1987. izlazio je pod naslovom “Sinteza – Časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja / Nova serija“, objavljen je 41 broj – 33 sveske od kojih su 8 dvobroji (3 / 4, 8 / 9, 12/13, 18/19, 23/24, 28/29, 33/34, 38/39). Ukupni broj digitalizovanih strana je 5.505 digitalnih dokumenata.

Gimnazijski izveštaj je godišnjak objavljivan u periodu 1897. godine do početka Drugog svetskog rata, sa tematikom „učeničkog napretka“. Kolekcija broji 16 naslova, 1.600 digitalnih prikaza.

Ukupno broj digitalnih prikaza je oko 40.000.

Kruševačke nedeljne novine „Pobeda“, pokrenute oktobra 1944.godine, od decembra 1990. do novembra 2013. godine publikovane kao revija – 3.110 brojeva nezaobilazna su građa za sve istraživače kulturne prošlosti grada. Na nivou grada postoji samo jedan primerak u fondu Zavičajnog odeljenja, koji je podložan oštećenju zbog učestalosti korišćenja. Digitalizovana je skoro polovina godišta i brojeva, što je i dostupno na veb stranici Biblioteke.

Zakonska regulativa

Zakon o bibliotečko – informacionoj delatnosti („Službeni glasnik RS“, br. 52/11), članom 44. određuje da „Biblioteka ima obavezu da kontinuirano radi na digitalizaciji bibliotečko – informacione građe i izvora kao dela kulturnog nasleđa Srbije. Narodna biblioteka Srbije sprovodi i koordinira poslove na digitalizaciji bibliotečko - informacione građe i izvora u Republici Srbiji. Bliže uslove za digitalizaciju bibliotečko – informacione građe i izvora propisuje ministar nadležan za kulturu.“

Zakon o staroj i retkoj bibliotečkoj građi („Službeni glasnik RS“, br. 52/11), u VI delu, Delatnost zaštite - odeljak Mikrofilmovanje i digitalizacija građe, član 27. stav 3 određuje „Biblioteke su obavezne da kategorisanu staru i retku bibliotečku građu digitalizuju radi korišćenja i predstavljanja“.

Na osnovu člana 25, stav 2 *Zakona o staroj i retkoj bibliotečkoj građi* (2011) ministar kulture je 16. marta 2013. godine doneo *Pravilnik o merama tehničke zaštite stare i retke bibliotečke građe* gde se u delu Mere tehničke zaštite član 2. stav 1 navodi da je digitalizacija jedna od mera preventivne zaštite, a stav 3 definiše da su „mikrofilmovanje i digitalizacija procesi preformatiranja stare i retke bibliotečke građe.“

Prvi pravni dokument u oblasti digitalizacije kulture u Srbiji je *Pravilnik o bližim uslovima za digitalizaciju bibliotečko-informacione građe i izvora* („Službeni glasnik RS“, br. 102/2017 od 15.11.2017.). Sadržina *Pravilnika* odnosi se na svrhu, ciljeve i opseg digitalizacije bibliotečko-informacione građe i izvora, stvaranje digitalnih dokumenata, formiranje i obradu digitalnih zbirki i biblioteka, čuvanje digitalnih objekata, obezbeđivanje pristupa digitalnim zbirkama i druga pitanja koja su od važnosti za vođenje baze digitalizovane bibliotečko-informacione građe. Plan i program digitalizacije obavezuju da svaka biblioteka u u okviru svog godišnjeg plana rada donosi svoj plan i program digitalizacije.

Ministarstvo kulture i informisanja RS formiralo je 2016. godine Komisiju za digitalizaciju i u okviru iste Radnu grupu za izradu *Smernica za digitalizaciju kulturnog nasleđa Republike Srbije*. *Smernice za digitalizaciju kulturnog nasleđa Republike Srbije* imaju za cilj da definišu korake za sprovođenje procesa digitalizacije kulturnog nasleđa u RS, imajući u vidu primere dobre

prakse u pojedinim ustanovama zaštite u Srbiji i vodeći računa o međunarodnim standardima u toj oblasti.

Formiranje Centra za digitalizaciju Narodne biblioteke Kruševac

Narodna biblioteka Kruševac, 2016. godine, aplicirala je na konkurs iz bibliotečko-informacione delatnosti kod Ministarstva kulture i informisanja projektom „Centar za digitalizaciju NBKŠ – osnaživanje kapaciteta ustanove“. Putem javne nabavke izvršena je nabavka opreme – skener nemačkog proizvođača Zeutschel - Crome za velike formate A2 do A0. Ovakav uređaj pruža mogućnost skeniranja zavičajne periodike velikog formata, format A2 i A0. Uređaj je opremljen i softverom za OCR – iz menija jezici bira se bosanski. Uz skener je i kompjuter tako da je još tokom skeniranja moguće je izvršiti uređenje stranice i korekcije, izravnati stranicu, iseći stranicu ili izbrisati istu i ponovo skenirati.

Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta Narodne biblioteke Kruševac iz 2017. godine, uređuje da se poslovi digitalizacije obavljaju u posebnom odeljenju – Centar za digitalizaciju u kome je sistematizovano radno mesto sistem inženjer koje podrazumeva četvorogodišnje studije, tj. studijski program koji sadrži 240 poena iz oblasti računarstvaili informatike.

U narednom periodu skenirana je nedeljna revija „Pobeda“ koja je tokom pandemije COVID19 sukcesivno postavljana na veb prezentaciju i zabeležila je veliku posećenost.

Industrijsko nasleđe grada

Industrijsko nasleđe čine materijalni ostaci industrijske kulture koja ima istorijsku, tehnološku, društvenu, arhitektonsku, kulturnu i naučnu vrednost. Pojam industrijske arheologije pojavljuje se pedesetih godina 20. veka, u isto vreme kada je industrija u Evropi počela da stagnira. Industrijska arheologija je interdisciplinarna nauka koja proučava sve vrste istorijskih izvora: dokumente, artefakte, ljudska naselja kao i prirodne i gradske predele stvorene za industriju ili od nje, sa ciljem afirmacije te kategorije nasleđa u kontekstu društvene i tehničke istorije radi razumevanja naše industrijske prošlosti i sadašnjosti. Industrijsko nasleđe Srbije predstavlja deo evropskog naučnog i kulturnog nasleđa.

U cilju dostupnosti industrijsko nasleđa grada digitalizovano je 305 brojeva „Obilićevo: list industrije „Miloje Zakić“ Kruševac“ koji je izlazio u periodu od 1965. do 1995. godine, a nakon promena imena firme nastavio da izlazi pod imenom „Trayal : mesečni list radnika „Trayal korporacije“ (od 1995. godine do 2003), tačnije do broja 356 – 4.000 digitalizovanih stranica.

Digitalizacija lista „Naš kolektiv“ Industrije „14. oktobar“

Nastavljajući aktivnosti na projektu digitalizacije fabričke štampe objavljivane u Kruševcu u drugoj polovini XX veka, na osnovu zahteva čitalaca krenulo se u skeniranje fabričkog lista „Naš kolektiv“ Industrije „14.oktobar“ nekadašnjeg giganta na teritoriji Jugoslavije.

Posle Prvog svetskog rata, nekoliko mađarskih industrijalaca osnovalo je 1923. Fabriku vagona u Kruševcu. Tokom privredne krize 1928. godine, Fabrika vagona bila je zatvorena i izložena na prodaju, a radnici otpušteni. Godinu dana kasnije Fabriku kupuje Prometna banka iz Beograda za 7.200.000,00 dinara i njen naziv je Fabrika vagona i metalnih konstrukcija a.d. Ubrzo menja vlasnike i prelazi u ruke beogradskih industrijalaca Savića i Stankovića. Od 1938. godine

orjentiše se na proizvodnju oružja za potrebe vojske i doživljava uspon. Pred Drugi svetski rat zapošljava 400 radnika i proizvodi teretne vagona, mostovske konstrukcije, skretnice, dizalice i putničke vagona. Tokom okupacije radila je smanjenim kapacitetom. Uglavnom je proizvodila vagona i vršila popravku beogradskih tramvaja. Kada je krajem 1943. godine počela da vrši popravke nemačkog oružja fabrika je zapaljena od strane Rasinskog partizanskog odreda. Nakon oslobođenja grada 14. oktobra 1944. godine pristupilo se obnovi fabrike. Krajem 1948. godine fabrika zapošljava 2.000 radnika. Osvojena je proizvodnja betonskih mešalica, zatim elevatora, transportera i mašina za kopanje kanala. Prvi motorni valjak proizveden je 1953. godine, a 1954. godine kupljena je licenca za proizvodnju univerzalnog bagera. Dve godine kasnije osvojena je i proizvodnja traktora guseničara.

Prvi list kolektiva pojavio se 1955. godine pod nazivom „14. oktobar“ kao sredstvo za potpunije informisanje. Na njegovom uređenju radila je grupa entuzijasta. Prvi urednici bili su Mirko Jevtić, Dragiša Dimitrijević i Miladin Zajić. List je izlazio mesečno i povremeno sve do 1962. godine, informišući kolektiv o proizvodnim i društveno-političkim pitanjima. Odlukom organa samoupravljanja 1962. godine formira se prva kompletnija služba za informisanje. Njen zadatak bio je plansko i sistematsko informisanje kolektiva, jer informisanje u „sklopu samoupravnih odnosa potpumaže proces demokratizacije, omogućuje svakom članu kolektiva da dođe do saznanja o svim bitim pitanjima iz života i rada sredine u kojoj radi, bilo da se radi o proizvodnim problemima, odnosima u kolektivu, raspodeli, društvenoj aktivnosti ili ma kom drugom pitanju u kome se kao stvaralac javlja naš radni čovek“.

List je u početku izlazio mesečno, sve do 29. novembra 1962. od kada počinje da izlazi petnaestodnevno, prvo u četiri hiljade, a u vreme stotog broja u pet hiljada primeraka. U sto brojeva objavljeno je oko četiri hiljade vesti, članaka, komentara, hronika, reportaža i drugih informacija koje potiču iz pera oko sto šezdeset saradnika.

Dimenzije lista bile su različite, kao i paginacija lista koja se kretala se od 8 do 20 stranica. Svi brojevi su skenirani u JPEG formatu, rezolucije 300 dpi, zatim organizovani u foledere prateći paginaciju štampanog izdanja.

Zaključak

Digitalizacija fabričke štampe iz Zavičajne zbirke otvara novim čitaocima nove horizonte. Otvaraju se nova polja za istraživanje istorije razvoja industrijskih mašina i proizvoda. Kroz profilisane rubrike saznajemo o dalekim istočnim zemljama na čija su tržišta plasirani proizvodi. Do nas dolaze nekadašnji poslovni uspesi, sjaj sajamskih nastupa, posete domaćih i stranih delegacija. Na stranicama fabričke štampe posebno je bila obraćena pažnja na kulturu knjige, šta se čitalo, preporuke knjiga iz fabričke, ali i gradske biblioteke.

U toku je izrada novog veb sajta biblioteke, sa kojeg će preko linka da se pristupna Digitalnoj biblioteci koja će da bude na platformi ResCarta.

Kratka biografija

Snežana Nenezić, rođena je u Kruševcu. Diplomirala na grupi Istorija umetnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (1989), završila specijalističke studije na Katedri za bibliotekarstvo i informatiku Filološkog fakulteta u Beogradu (1997) i magistrirala (2003). Od 1991. godine zaposlena u Narodnoj biblioteci Kruševac, matičnoj ustanovi za Rasinski okrug (od 1994. godine). Nakon položenog

stručnog ispita za bibliotekare (1992) kontinuirano se bavi praktičnim i teorijskim aspektima bibliotečko-informacione delatnosti.

Učešće u projektu Virtuelna biblioteka Srbije - NBKŠ je od 2005. godine punopravni partner u projektu, organizacija poslova digitalizacije građe - NBKŠ je prva javna biblioteka u Srbiji koja je na svoj veb sajt postavila digitalne zbirke (2005). Učešće na domaćim konferencijama iz oblasti digitalizacije u organizaciji Nacionalnog centra za digitalizaciju (NCD), SEEDI konferencijama u regionu (2007-2013), na međunarodnim konferencijama u organizaciji Filološkog fakulteta u Beogradu (2007-2018) i učešće u projektima za sufinansiranje kod nadležnog Ministarstva kulture RS u periodu 2010-2023. godine.

Rukovodi radom Zavičajnog odeljenja NBKŠ od 2007. godine. Navedene poslove obavlja u svojstvu bibliotekara (1991), pomoćnika direktora Narodne biblioteke Kruševac (1997-2001), višeg bibliotekara (1999) i bibliotekara savetnika (od 2006. godine).

Trenutno na poziciji direktora Narodne biblioteke Kruševac.

Јасмина ИВАНКОВИЋ, библиотекарка
Библиотека „Димитрије Туцовић“ Лазаревац
direktor@bibliotekalazarevac.org.rs

Драгана МАРИНКОВИЋ, виша библиотекарка
Библиотека „Димитрије Туцовић“ Лазаревац
dragana.marinkovic@bibliotekalazarevac.org.rs

Бојана Петковић, библиотекарка
Библиотека „Димитрије Туцовић“ Лазаревац
obrada@bibliotekalazarevac.org.rs

ДИГИТАЛНИ ВОДИЧ

- Историја града на длану -

Сажетак: На Конкурсу за дигитализацију културног наслеђа у организацији Министарства културе и информисања Србије 2020. године наш пројекат „Дигитални водич“ био је међу изабранима за суфинансирање. Покушаћемо да представимо паметну апликацију коју смо направили у сарадњи са ArhiMedia group, а коју најбоље описују речи - Град на длану. Апликација садржи фотографије, стара и нова места која бисте требали обићи у Лазаревацу, знамените скулптуре и споменике, кратку историју града, пејзаже и видео записе, 3d технологију, звукове и визуелни материјал, тако да је прилагођена за слепе, слабовиде, глуве и наглуве особе. Како бисмо што веродостојније приказали наш град користили смо материјал из Завичајног одељења библиотеке, личних колекција, прелиставали смо збирке из различитих архива и преузимали материјал. Кроз рад на овој апликацији развили смо значајну сарадњу са архивима, музејима, Модерном галеријом, црквом, Центром за културу и стекли сараднике који су нам помогли у расту као институције која може да одговори на захтеве данашњице и јачању комуникацијске компетенције и вештине коришћења нових алата који побољшавају медијску писменост.

Кључне речи: дигитализација, културно наслеђе, библиотека, паметни уређаји, Лазаревац

Abstract: At the Competition for Digitization of Cultural Heritage organized by the Ministry of Culture and Information of Serbia in 2020, our project "Digital Guide" was among those selected for co-financing. We will try to present a smart application that we created in cooperation with ArhiMedia group, which is best described by the words - City in your hand. The application contains photos, old and new places you should visit in Lazarevac, famous sculptures and monuments, a brief history of the city, landscapes and videos, 3d technology, sounds and visual material, so it is adapted for blind, visually impaired, deaf and hard of hearing people. In order to present our city as authentically as possible, we used material from the Native Department of the library, personal collections, browsed collections from various archives and downloaded material. Through the work on this application, we have developed significant cooperation with archives, museums, the Modern Gallery, the church, the Cultural Center and acquired collaborators who have helped us grow as an institution that can respond to today's demands and strengthen communication competence and skills in using new tools that improve media literacy.

Апликација Дигитални водич

Како технологија наставља да напредује, трансформације у библиотекама су неопходне јер “библиотеке се у информационом добу под снажним утицајем информационо-комуникационих технологија континуирано и радикално мењају.”⁵¹ Библиотеке јесу складиште за књиге, часописе итд, али су и даље центар знања који пружа нове начине комуникације. Да се неке ствари не би сматрале архаичним, направили смо прве кораке ка будућности.

Први корак у библиотеци „Димитрије Туцовић” била је дигитализација локалних новина и часописа, али следећи корак је излазак из наше зграде. “Са развојем технологије и протоком информација на глобалном нивоу мењају се и захтеви друштва које се прилагођава новим токовима модерног доба.”⁵² Културне установе, а пре свих библиотеке стоје као поуздан стуб одбране локалног идентитета наспрам незаустављивог процеса глобализације. Тако ће се туристичка оцена неког града подићи уколико се надлежне институције потруде да садржај и објекте локалне културне баштине приближе, учине их занимљивијим, пријемчивијим првенствено за становнике тог града, а затим и за посетиоце и туристе. Сада смо видљиви на сваком значајном месту у Лазаревцу, захваљујући подршци Министарства културе и информисања. У сарадњи са Математичким институтом Српске академије наука и уметности креирали смо апликацију коју је за 48 сати од момента постављања у виртуелни свет погледало око седам хиљада људи. Главни циљ пројекта је био приближити се младима који су већ дигитално паметни и представити им историју њиховог родног града, а уједно да домаће уметнике приближимо како нашим суграђанима, тако и многобројним туристима.

“Наш “Дигитални водич” прича причу о граду Лазаревцу и доступан је на линковима: Линк1: apps.apple.com и Линк 2: play.google.com.”⁵³ Заузима 110 МВ меморијског простора и има уграђен модул проширене стварности.”⁵³ Пружа информације о четири важна споменика у Лазаревцу, као и кратку историју града. У одељку “Сад”, кратко су описане све градске структуре од здравства, преко спорта до културних установа у граду, као и споменичко наслеђе на ком је акценат ове апликације. Ове сажете, а квалитетне информације могу да се преузму и скенирањем QR кодова на 4 локације у центру града. Апликација има тренутно више од 150 преузимања (податак видљив на Гугл продавници). Апликација није интегрисана са Гугл мапама, већ се користи самостално. Садржај је доступан на ћирилици, латиници и на енглеском језику, а делови садржаја су и у аудио форми за слабовиде, као и визуелној за особе оштећеног слуха. Не постоје годишњи трошкови одржавања апликације. Пружалац услуге сервиса апликације је ArhiMedia group.

Таргетирано је шеснаест објеката, прикупљено више од 250 докумената о одабраним локацијама и више од 100 фотографија, дроном су снимљени најважнији објекти у склопу главне улице, Спомен костурница и спортски центар, 3Д су снимљени Каменград и Спомен костурница, чиме је тренутно стање трајно сачувано од заборавља. У току рада на текстовима

⁵¹ *Дигиталне библиотеке и дигитални архиви*, Београда: Универзитет, Филолошки факултет, 2015, стр. 97

⁵² *Дигиталне библиотеке и дигитални архиви*, Београда: Универзитет, Филолошки факултет, 2015, стр. 209

⁵³ <http://bibliotekalazarevac.org.rs/> 28.9.2023. у 12.45

о Лазаревцу, отвориле су се још неке занимљиве приче чиме смо у могућности да проширимо апликацију и начинимо још аутентичних прича за одређене локалитете, а највише њих је везано за Колубарску битку и историјско наслеђе.

Историјат Лазаревца

Током припрема за активирање Дигиталног водича наилазили смо на разне приче о историјату града и закључили смо да је пуних 130 година прошло од како је безимена варошица на брду Збеговац добила име Лазаревац. Постојала је варошица Шопић, а варошицу на оближњем брду, где су полако почеле да се граде куће су често Шопићани називали именом свога села. Нашли смо документ који сведочи да је на захтев становника те варошице, а са Збора одржаног 24. априла 1887. године послат записник који је потписало 54 грађана, од 76 пореских глава колико броји то насеље у непосредној близини села Шопић, чиме је обезбеђено неопходне две трећине. У записнику је стајало да ће се *“15. јуна ове 1889. године прославити пет стотина година од пропасти Српске царевине и погибије храбрих српских јунака и Цара Лазара на Косову. Цела Српска Краљевина ће тога дана бити у слављу, дични млади Краљ ће бити овенчан краљевском круном, зашто се установљава орден Кнез Лазарев, то да би остала успомена потомцима нашим а у славу бесмртног Лазара Хребљановића да се наша варошица окити његовим именом “ЛАЗАРЕВАЦ”.*”⁵⁴ Две године касније, у четвртак, 15. јуна 1889. године, на Видовдан, на првој страни Српских новина, као прва вест објављен је краљевски указ којим је испуњена жеља грађана брда Збеговац, а тај празник је најсвечаније прослављен у Лазаревцу.

Од 1890. године се број становника нагло увећавао насељавањем трговаца, занатлија, угоститеља и радника што из околних села, што из шире Србије. Тражили су срећу у новом насељу које се налазило на важној друмској саобраћајници – од Београда до Рудника. Развоју доприноси и то што се 1895. године седиште колубарског среза сели из Шопића у Лазаревац. Почетком XX века, развоју нове вароши доприноси и нова железничка пруга Београд – Младеновац.

Црква

У споменике културе од изузетног значаја спада лазаревачка црква посвећена Светом Димитрију, која је уједно и спомен костурница. Спомен црква са криptom у којој се чувају кости изгинулих војника у Колубарској бици представља историјски споменик посвећен трајном сећању на велике жртве српског народа у једној од највећих битака у српској ратној историји, како по испољеној храбрости бораца, тако и по вештини командног кадра. Црква је изграђена по пројекту архитекте Ивана Рика 1938-1941. године. Оштећена у бомбардовању 7. априла 1941. године, када је уништен и помоћни аеродром који се налазио на месту данашњег Дома здравља, црква је поправљена после ослобођења. Ново уређење крипте изведено је 1960-61. године по пројекту архитеката Д. Павловића, Д. Тадића и О.Храбовског. Архитектонско-скулпторским решењем крипта је добила садржај који изражава сећање на Колубарску битку и изгинуле борце – бронзане рељефе чији мотиви асоцирају на догађаје из 1914. године, рад вајара Михаила Томића, мермерне информативне плоче и у зиду симболично назначене касете са називом пукова који су учествовали у бици.

⁵⁴ <https://digitalna.bibliotekalazarevac.org.rs/kolubara-stara/> 28.9.2023. у 13.00.

У одељку који се бави историјом, под Некад, је још испричана прича о личностима које су нажалост окончање живота доживеле на нашим просторима. Реч је о Димитрију Туцовићу и Миливоју Стојановићу – Брки. Обе биографије се завршавају на оближњим брдима, у жеку Колубарске битке. Текстови о њима су поткрепљени и фотографијама локалитета које данас можете обићи у непосредној близини Лазареваца. Како је најважнији историјски догађај управо та битка у Првом светском рату, посебан интервју и својеврстан час историје анализе Колубарске битке и тиме значајан допринос је дао наш колега, историчар Ратко Вукелић.

Приче које садржи део апликације под називом Сад су оне о Рударском басену Колубара, о школама у граду, спортским објектима и здравственим, као и о Првом приградском позоришту, Пулс театру. Локалитети на које смо обратили пажњу су истакнути и детаљније описани у апликацији. Сваком грађанину, туристи, случајном пролазнику бисмо саветовали да детаљније погледају културна здања и скулптуре које красе наш град. Сазнали смо, изучили и истакли бисмо:

Библиотека

Пионирски корак у развоју библиотекарства Лазареваца је учинила група угледних занатлија који су основали 14. августа 1910. године прву књижницу са читаоницом, чија је библиотека бројала око 400 књига. Ова књижница је радила кратко време до Првог светског рата. Градска библиотека настала је непосредно после Другог светског рата 1949. године и била је смештена у згради Радничког универзитета “Ђуро Салај”, који је био основан 1945. године, па је универзитет постао стециште свих културно-образовних активности општине Лазаревац, од пројекције филмова, образовања одраслих, различитих трибина...

На територији наше општине прва библиотека основана је у Великим Црљенима, 1947. године, што није чудо, јер је тамо гравитирала велика концентрација радника на јамској експлоатацији. Одлуком Месне заједнице, црљеначка библиотека смештена је у Дом културе, да би касније постала огранак лазаревачке библиотеке и ова библиотека до данас није мењала место. Првобитни назив библиотеке је био Народна читаоница у Лазаревцу, а први и основни задатак јој је био “да просвећује становништво преко књига и часописа”. Народна читаоница у Лазаревцу после 12 година постојања је трансформисана у Матичну библиотеку за територију општине Лазаревац, на основу Закона о библиотекама из 1961. године. Решењем Окружног привредног суда у Београду, 20. јуна 1988. године библиотека је добила име Матична библиотека “Димитрије Туцовић”, у знак трајног сећања на ову историјску личност. Током Колубарске битке, на Враче брду надомак Лазареваца, 19. новембра 1914. године је погинуо Димитрије Туцовић, резервни пешадијски поручник и генерални секретар Српске социјалдемократске партије. Радојка Поповић Чизмић, рођена сестра Димитрија Туцовића је потписала сагласност породице Туцовић да се његово име може користити за назив библиотеке.

Од 2011. године, библиотека је коначно у својој кући. Зграда је саграђена давне 1930. године, као прва болничка зграда и то уз помоћ добротвора Томе и Илинке Пауновић из Шопића. Они су поклонили плац на ком је направљена зграда у коју је премештена првобитна Задруга преименована у Здравствену задругу са болницом. “Развој дигиталних медија, посебно интернета и друштвених мрежа, значајно је утицало на друштво у целини, социјални капитал, укупну и индивидуалну политичку комуникацију, афирмацију медијских тржишта и коначно начине на који грађани, публика, корисници перципирају и

користе медије.”⁵⁵ Захваљујући свеукупном развоју лакше можемо дочарати и приближити данашњем кориснику све постојеће информације.

Дом културе

Скенирањем сачуваних докумената сазнали смо да је 24. маја 1977. године свечано обележен почетак изградње Дома културе у Лазаревцу. Овој свечаности је присуствовало преко 2000 ученика, омладинаца и грађана наше општине. Присутни су били Спасенија Цана Бабовић, у то време члан Савета федерације и Председништва СР Србије, и бројни представници политичких организација тога доба. Спасенија Цана Бабовић је обавила свечано полагање камена темељца, а прве лопате бетона спустили су Радомир Петровић, тада секретар актива комуниста и Славица Видојевић ученица V разреда ОШ „ Дуле Караклајић“. Отварањем Дома културе у јануару 1978. године у импресивном здању површине 3.650 квадратних метара, Лазаревац је искорачио из паланке у свет престонице. 6. јануара 1978. године у Дому културе, данас Центру за културу, приказана је позоришна представа „Занат госпође Ворн“ у извођењу Југословенског драмског позоришта из Београда. Тако је званично почела да ради ова установа културе. Многе информације смо преузели из текстова Дане Аћимовић, новинарке листа “Колубара”.

Каменград

С првим пролећним данима 1993. године, отпочело се на изградњи уметничког парка нашег познатог наивца Богосава Живковића. Велики број камених скулптура, ниских рељефа, инсталација у камену је постављен и уклопљен у већ постојећи градски паркић где су се играла деца. Све заједно чини целину која осликава историју нашег простора: огњиште, жрвањ, људи, трпеза, пушка... То су вредно уклапали вајар лично и архитекта Драгана Вукмировић. Идеја је настала силом прилика. Законом о враћању земљишта, скулптуре су из постојећег парка у општини Барајево, у Малом Борку, морале бити измештене, а захваљујући тадашњој локалној власти, пронађено је идеално решење, тако да уже језгро Лазаревца већ 27 година краси ова целина, под званичним називом Парк рудара. Популарни Каменград има пригодно осветљење.

Парадигма

Скулптура Парадигма краси главну улицу нашег града. Највише о њој смо сазнали из разговора са уметником Милијом Белићем који нам је рекао: “Ја сам већ самим чином давања назива скулптури, *Парадигма*, имао у виду један модел уметничког дела које би кореспондирао са данашњим временом. Дакле, парадигма као правило, као образац, референцијални модел, узор по коме би требало наредна дела да се обликују. Настао је из потребе да се управо дође до једног ликовног знака, ликовног симбола који би кореспондирао са нашом епохом, са епохом рачунара, телекомуникација, са епохом у којој је планета постала, како се популарно каже, планетарно село, где су димензије простора и времена промењене у односу на перспективу од пре сто година. Трбало је наћи ликовни језик, ликовни знак који би се уклопио у ову нову перцепцију света и универзума уопште. Један од могућих одговора је управо и ова скулптура названа *Парадигма*. Скулптура намеће,

---

⁵⁵ *Дигитални хоризонти културе, уметности и медија*, Београд: Сlio, 2021, стр. 240.

наравно, неке своје захтеве: рад са материјом, тактилношћу, полиперспективност, равнотежу, концизност, али самим тим нуди и нови изражајни потенцијал.

Предах

Поводом стогодишњице обележавања Колубарске битке, Лазаревац је постао богатији за једну скулптуру, која данас краси улаз у Модерну галерију. На клупи, без постаментa, седи обичан човек. Српски човек који је изнео рат. У тешким цолукама које су пуне земље. Овај споменик српском ратнику није рађен као класичан споменик, већ је интиман одраз уметничког доживљаја српског човека који је изнео Први светски рат. Зато и није рађен од неког скупог материјала, већ од теракоте, од земље састављен, као по библијским мотивима када је човек створен од праха земаљскога. Он седи на клупи и тако комуницира са публиком. Циљ уметника је да сваке године направи до две радионице са децом под називима “Патинирање теракоте”, јер је овај материјал погодан за бојење. Академски уметник Душан Рајшић је имао пројекат под називом “Улице историје” и замислио да сви важни људи Лазаревца буду приказани, али од свега тога, остао је само Предах.

Закључак

“До друге половине XX века усвојен је став да јавна библиотека има три међусобно повезане улоге: образовање, информисање и забава.”⁵⁶ Водили смо се овом теоријом и покушали креирањем Дигиталног водича да образујемо о историјату нашег града крајне кориснике, да информишемо туристе и да забавимо најмлађе. “Дигиталне библиотеке представљају основну потпору за развој самосталног расуђивања и доношења одлука, културни развој, истраживање и доживотно учење како индивидуално тако и у групи.”⁵⁷ Након промовисања апликације, добијамо позитивне реакције грађанства, апликацију препоручујемо у сарадњи са Туристичком организацијом Лазаревца, а представљамо је и као вид очувања културне баштине нашег краја.

Литература:

1. Брофи, П.: *Библиотека у двадесет првом веку*, Београд: Слио, 2005.
2. Десница, Г.: *Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре*, Београд : ИПМ, 1988.
3. *Дигиталне библиотеке и дигитални архиви*, Београд: Универзитет, Филолошки факултет, 2015.
4. *Дигитални хоризонти културе, уметности и медија*, Београд: Слио, 2021.
5. Стефановић, Александар Ј.: *Светковине у Лазаревцу*, Лазаревац: Матична библиотека, 1994.
6. Стефановић, Александар Ј.: *Стари Лазаревац: 1889-1939*, Београд: Вожд, 1990.
7. Стефановић, Александар Ј.: *Лазаревац са околином*, Лазаревац: Библиотека “Димитрије Туцовић”, 1996.
8. <http://bibliotekalazarevac.org.rs/> 28.9.2023. у 12.45
9. <https://digitalna.bibliotekalazarevac.org.rs/kolubara-stara/> 28.9.2023. у 13.00

⁵⁶ Питер Б., *Библиотека у двадесет првом веку*, Београд: Слио, 2005, стр. 43

⁵⁷ *Дигиталне библиотеке и дигитални архиви*, Београда: Универзитет, Филолошки факултет, 2015, стр. 174

УЛОГАТА НА ЈАВНИТЕ БИБЛИОТЕКИ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ЗАШТИТА И ПРОМОЦИЈА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Сажетак: *Јавните библиотеки во Македонија се значајни информативни центри во заедниците и најрелевантни установи за имплементација на комплексниот и скап процес на заштита, промоција и афирмација на книжното и некнижно културно наследство. Кадровскиот потенцијал, техничката опременост и финансиските средства кои им се дадени на располагање, се три клучни фактори кои се одлучувачки во тој процес. Сепак основен предуслов е поседувањето на богати книжни и некнижни збирки на роднокрајна и/или раритетна литература (фотографии, ракописи, карти...). Зититата, презентацијата и афирмацијата на културното наследство, зависи од уметното менаџирање со трите клучни фактори, кадровски, технички и финансиски. Со имплементација на квалитетна заштита, промоција и афирмација на историјата, уметноста и книжевноста, како културно „благо“, библиотеките ја исполнуваат обврската и го даваат својот придонес во дефинирање на уникатноста и посебноста на локалниот и националниот културен идентитет.*

Освен расположливите ресурси на поголемите локални библиотеки во Македонија, овој труд ја презентира сликата за нивните активности, актуелната вмреженост, взаемна соработка како можност да обезбедат адекватен пристап на читачката јавност до роднокрајните, раритетните, стручните збирки и сл. кои се со посебна културна важност, ги открива насоките за подобро позиционирање на библиотеките во локалните заедници. Едновремено го дава својот придонес во збогатување на квалитетот на работните активности, фокусот на библиотеките во извршување на една од најзначајните улоги: заштита, промоција и афирмација на културното наследство.

Клучни зборови: *библиотеки, комуницирање, културно наследство, презентација, раритетни збирки, роднокрајна литература, читатели, јавност, Македонија.*

Abstract: *Public libraries in Macedonia are important information centers in communities and the most relevant institutions for the implementation of the complex and expensive process of protection, promotion and affirmation of book and non-book cultural heritage. The personnel potential, the technical equipment and the financial resources made available to them are three key factors that are decisive in that process. However, a basic prerequisite is the possession of rich book and non-book collections of native and/or rare literature (photos, manuscripts, maps...). The protection, presentation and affirmation of the cultural heritage depends on the skillful management of the three key factors, personnel, technical and financial. By implementing quality protection, promotion and affirmation of history, art and literature, as a cultural "treasure", libraries fulfill their obligation and contribute to defining the uniqueness and specialness of local and national cultural identity.*

Apart from the available resources of the larger local libraries in Macedonia, this paper presents the picture of their activities, current networking, mutual cooperation as an opportunity to ensure adequate

access of the reading public to native, rare, professional collections, etc. which are of special cultural importance, reveals the directions for a better positioning of libraries in local communities. At the same time, it contributes to enriching the quality of work activities, the focus of libraries in performing one of the most important roles: protection, promotion and affirmation of cultural inheritance.

Keywords: *libraries, communication, cultural heritage, presentation, rare collections, native literature, readers, public, Macedonia.*

Вовед

Според Законот за библиотеците⁵⁸, овие установи прибираат, обработуваат, чуваат, презентираат информации и податоци за библиотечниот материјал и на своите корисници им обезбедуваат пристап до нив. Библиотечниот материјал како текстуална, графичка, илустрирана, звучна, електронска или друг вид на публикација или содржина е наменет за јавноста. Според тоа библиотеците го шират образованието, трајно ги задоволуваат културните, научни и други потреби, даваат придонес во унапредување на стручната, научно-истражувачката јавност и преку интерактивна комуникација со корисниците на своите услуги, со популаризација на публикациите и другиот информативен материјал, го даваат својот придонес во процесот на информирање, во развојот на образованието, културата, науката и сите други дејности во државата. Оттука нивната улога во заштита, промоција и афирмација на културното (книжно и некнижно) наследство е незаменлива и императивна во услови на современо живеење, особено овде на балканските простори, каде се уште трае битката за дефинирање и одбрана на културниот идентитет на државата. Според тоа, обврските професионални и етички, се вградени во секојдневната работа. Јавните (локални) библиотеки во голем број располагаат со свои роднокрајни збирки⁵⁹, а некои и со раритетни збирки⁶⁰ кои ја чуваат колективната меморија на градот и државата и претставуваат вистинско духовно богатство и траен извор на информации, за сите јавности. Овие два оддела впрочем го содржат вредното културно наследство во библиотеците. Од друга страна голем извор е и издавачката дејност на установата, која продуцира содржини и дела со кои се збогатува културното наследство, давајќи свој придонес и во делот на заштита и пренесување на културното наследство на генерациите по нас.

Контекст на истражување

Овој труд поаѓа од наводите на Конвенцијата за грижа и заштита на светското културно и природно наследство⁶¹, усвоена на Генералната Конференција на УНЕСКО на 16 ноември, 1972 година во Париз, како и врз регулативата од Законот за заштита на

---

⁵⁸ Закон за библиотеците, којшто ја регулира работата на овие храмови на книгата во Р.С.М. <http://arhiva.kultura.gov.mk/index.php/legislativa/2011-03-04-10-39-07/291--zakon-za-bibliotekite>

⁵⁹ Манева, С., *Зборник-Библиотекарство*, БЗМ, Скопје, 2020 стр.99

⁶⁰ Талеска, М. и др., „75 години ЈОУ Градска библиотека „Борка Талески“ – Прилеп“, ГБПП : Прилеп, 2020

⁶¹ Конвенција за грижа и заштита на светското културно и природно наследство <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

културното наследство ⁶²на Р.М. (усвоен за прв пат на 19 март, 2004, со сите натамошни измени), според кој културното наследство се дефинира како „материјални и нематеријални добра, коишто како израз на сведоштво на човековото творештво во минатото и сегашноста или како заеднички дела на човекот и природата, поради своите археолошки, етнолошки, историски, уметнички, архитектоски, урбанистички, амбиентални, технички, социолошки и др. научни или културни вредности, својства, содржини или функции, имаат културно и историско значење“, и поради нивна заштита и користење подлежат на правен режим. Основната цел на заштитата е зачувување на културното наследство во изворната состојба, создавање на поповолни услови за зачувување на интегритетот, ширење на сознанијата за вредностите и значењето, оперативни мерки за заштита, се со крајна цел пренесување на идните генерации. Културното наследство согласно овој закон е темелна вредност на Република Македонија, што се заштитува во секакви околности.

Концептот на културното наследство во однос на библиотеките, архивите и менаџирањето на информациите го истражуваат бројни експерти во светот, меѓутоа поставување на законска регулатива за ова поле во Македонија, ги става сите тие придобивки од акта, зашто во овој случај говориме за императивна обврска на библиотеките кои располагаат со културно наследство.

Истражувачки прашања

Во фокусот на изработка на овој труд се истражувачките прашања за капацитетите, активностите и идните насоки на полето на заштита и промоција на културното наследство.

Методолошки приод и постапка за собирање и анализа на податоци

Во истражувањето се применети алатки на квалитативната истражувачка стратегија Трпевска С., 2012⁶³), која што се базира на два централни принципа: перспективата на испитаникот и чувствителност на опкружувањето. Трудот се базира на примарни податоци кои се добиени од спроведената анкета со полуструктуриран прашалник со вработени во библиотеките. Користени се и секундарни податоци од литература од деск анализа и користење на интернетот како метод за собирање секундарни податоци. Етнографијата (Bryman A., 2004)⁶⁴ е главен истражувачки метод, а истражувачот има улога на учесник-набљудувач, бидејќи е вработен во една од 22 -те библиотеки опфатени со анкетата.

Примерок и очекувани резултати

Спроведена е онлајн анкета со полуструктуриран прашалник со вработени во 22 јавни (локални) библиотеки во Македонија. Од нив половината се самостојни правни субјекти, а другата половина се библиотеки коишто функционираат во рамките на центри (домови) на култура. Анкетниот прашалник го одговориле библиотекарски советници (3),

⁶² Закон за заштита на културното наследство,

<http://uzkn.gov.mk/mk/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd%d0%b8/>

⁶³ Трпевска, С., Истражување и прибирање информации (авторизирани предавања), ИКС, Скопје, 2012, стр. 78.

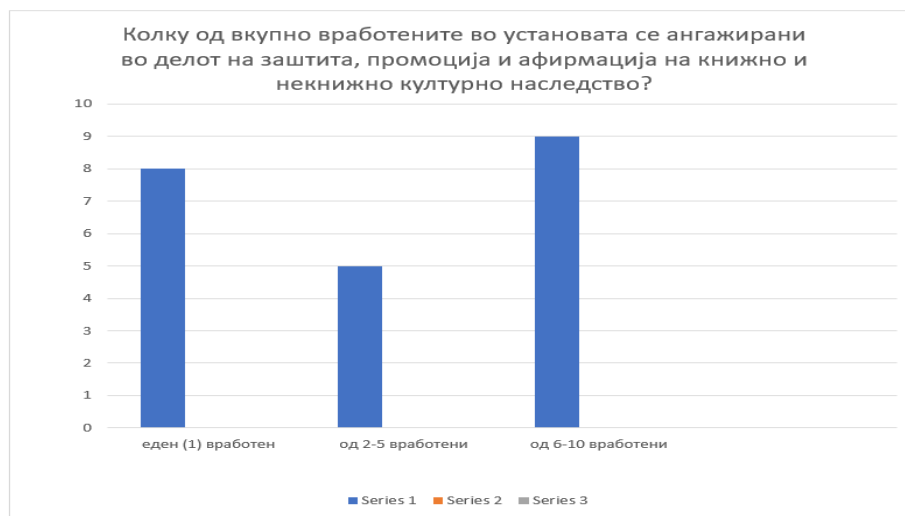
⁶⁴ Bryman A., Social Research Methods, New York: Oxford University Press, 2004

библиотекари (9) и раководители и директори на установите (10). Анкетата треба да понуди и одговори, што ќе служат како водич при спроведување на следни активности во овој сегмент од библиотечното работење.

Резултати и анализа на истражувањето

Анкетниот прашалник наменет за давателите на услуги во јавните (локални) библиотеки во Македонија имаше за цел да ги испита ставовите, размислувањата, компетенциите и стручноста на кадарот, вкупните капацитети и потенцијали, поточно дефинирање на улогата на локалните библиотеки во актуелното момент, како и перспективите за поголема соработка, вмрежување за поефикасно и поквалитетно извршување на услугите. Дисеминацијата на прашалникот со 23 прашања, беше реализирана онлајн со праќање на линк, преку e-mail, на социјалните мрежи. Единаесет се затворени, а 12 се отворени прашања. Покрај 2 прашања коишто обезбедуваат технички податоци за установите, останатото 21 прашање се фокусирани на предметот на ова истражување. Четвртото прашање, од затворен тип (сл.1) презентира фактографски податоци за 22 библиотеки. Во 8 од нив само еден вработен се грижи за културното наследство, во други 9 библиотеки работат и по 5-6 вработени, а во 5 установи од 2-5 мина вработени.

Прашање бр. 4

Слика 1: Библиотекари кои работат на заштита и афирмација на културно наследство

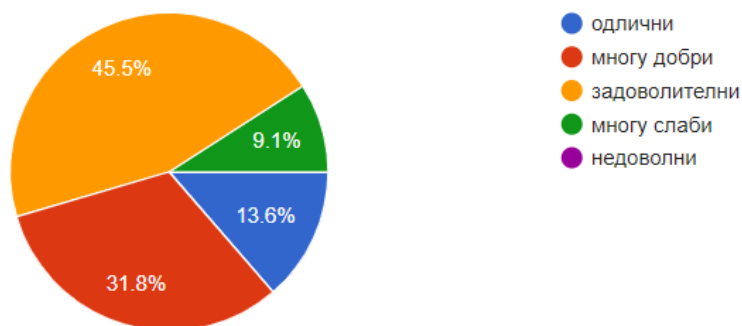
Од одговорите на петтото прашање, за вкупниот фонд на установата којшто може да се вброи во културно наследство, добиена е слика со диверзитетни одговори. Две библиотеки не даваат одговор, други две немаат точен број, а кај останатите презентирани се бројки од минимум 735 раритетни книги до 200.000 библиотечни единици. Имајќи во вид дека говориме за локални установи чиј фонд само во неколку надминува 100.000 библиотечни единици, се добива впечаток дека библиотекарите не прават разлика меѓу библиотечна единица и експонат - културно наследство. Во прилог на оваа констатација

одат добиените одговори на прашањата „Дали во библиотеката има роднокрајна и раритетна литература/оддел и со колкав фонд располага? Според одговорите на библиотекарите раритетни книги имаат и до 4250 книжни единици што за јавни установи е преголем број, ако се појде од дефиницијата што е тоа раритетен примерок. Библиотекарите даваат самокритични одговори при третманот на ова поле (сл.2).

10. Како ги оценувате активностите на библиотеката/установата во делот на заштитата на културното наследство?

22 responses

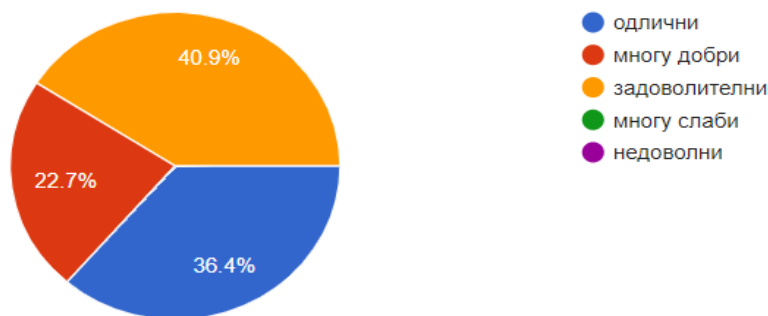

Слика 2: Оценка на активностите за заштита на културното наследство

Во 11 -то прашање, библиотекарите посочуваат на низа активности за промоција на културното наследство: трибини, промоции, соработка со медиуми, каталогизација, дигитализација итн. Едновремено имаат и интересни ставови и оценки за својата работа во овој сегмент. (сл. 3)

12. Како ги оценувате активностите на библиотеката/установа во делот на промоцијата и афирмацијата на културното наследство?

22 responses

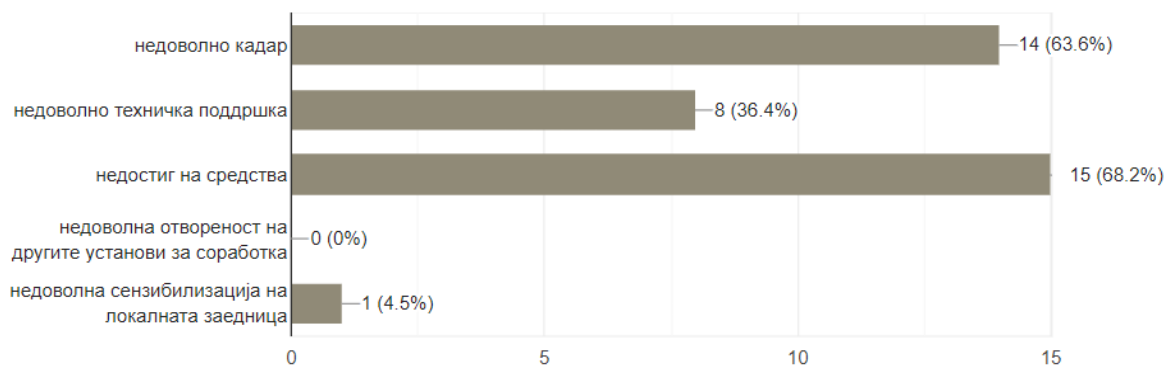

Слика 3: Оценка на активностите за промоција и афирмација на културното наследство

Својата соработка со другите институции од сферата на културата, библиотеците ја реализираат преку конкурси, работилници, трибини, промоции, изложби, трибини, истражувачки проекти итн. Анкетата покажува дека библиотеците не ги користат доволно предностите на технологијата и дигиталните платформи. Само 2 библиотеки користат дигитална платформа, веб и фејсбук страна имаат 13, интернет и Cobiss користат 5, а никаква современа технологија, ниту Cobiss не имплементирале до денес, 5 од 22 локални библиотеки во Македонија. Едвај 9 отсто секоја година издаваат и преведуваат дела поврзани со културното наследство. Предизвиците секоја установа ги лоцира посебно. (сл. 4.)

20. Со какви предизвици се соочува библиотеката/установата во напорите да го Соју заштити и промовираат културното наследство?

22 responses

Слика 4: Предизвиците на библиотеците во процесот на заштита на културното наследство

Вработување на нов кадар, негова стручна обука, техничка и финансиска поддршка, дигитализација и вмрежување се услов за успешно спроведување на процесот на заштита и промоција на културното наследство. Анкетата која што за прв пат е спроведена во Македонија, и која што за прв пат комуницираше и мапираше локални библиотеки во повеќе мали населени места, лоцираше нови чекори кои би довеле до поголем успех во овој процес: а) спроведување на адекватна едукација на кадрите во соработка со НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје, б) одвојување на поголеми буџети со цел стимулирање на активностите за препознавање на културното наследство, а потоа негова заштита, промоција и афирмација и в) евидентирање на културното наследство во секоја општинска библиотека, и негова заштита во рамките на законските регулативи (закон за заштита на културното наследство).

Бариери во истражувањето Истражувачот кој има улога на етнограф – учесник - набљудувач во блага форма е бариера за ова истражување, бидејќи кај дел од анкетираниите го јакне сомнежот за анонимност на постапката на анкетирање. Со тоа се влијае секако и

врз објективноста на резултатите кои се добиваат со анкетата. Анкетата е сепак релевантна, со оглед на бројот на библиотеки кои се вклучени во истражувањето.

Заклучоци Елаборацијата на фактите во ова истражување спроведено во 22 јавни библиотеки и центри за култура во чии рамки функционираат и локалните библиотеки, упатуваат на седум најбитни заклучоци: **1)** Вработените во библиотеките не прават разлика меѓу библиотечна единица и книжно културно наследство; **2)** На вработените им недостига адекватна едукација за да може да го препознаат книжното и некнижно културно наследство; **3)** Библиотеките имаат итна потреба од нови вработувања; **4)** Потребна е поголема техничка опременост и поголем буџет за оваа намена; **5)** Сите библиотеки не се вклучени во СОBISS системот; **6)** Има библиотеки коишто немаат интернет страница и не ги користат современите алатки (интернет, социјални медиуми...) за зголемување на видливоста; **7)** Неопходно е вмрежување на сите библиотеки.

Литература

1. Bryman A., *Social Research Methods*, New York: Oxford University Press, 2004
2. Манева, С., *Зборник-Библиотекарство*, БЗМ, Скопје, 2020 стр.99
3. Талеска, М. и др., „75 години ЈОУ Градска библиотека „Борка Талески“ – Прилеп“, ГБПП : Прилеп, 2020
4. Трпевска, С., *Истражување и прибирање информации (авторизирани предавања)*, ИКС, Скопје, 2012, стр. 78
5. Закон за библиотеките. Консолидиран - неофицијален пречистен текст („Службен весник на Република Македонија“, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/2011, 88/15, 152/15 и 39/16) Достапно на <http://arhiva.kultura.gov.mk/index.php/legislativa/2011-03-04-10-39-07/291--zakon-za-bibliotekite> (Пристап: 23 мај 2023)
6. Конвенција за грижа и заштита на светското културно и природно наследство <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Пристап: 20.09.2023)
7. Закон за заштита на културното наследство, <http://uzkn.gov.mk/mk/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd%d0%b8/> (Пристап: 20.09.2023)

Кратка биографија

Авторот на трудот, Моника Талески во својата кариери бележи долгогодишна работа како новинар, кореспондент, уредник и директор на повеќе локални и национални медиуми, а последните 5 години работи како библиотекар и директор на ЈОУ ГБ „Борка Талески“-Прилеп. Зад себе има 2 стручни дела во делот на библиотекарството, монографијата посветена на старите занаети во Прилеп.

Во моментот работи на докторска дисертација на тема: „Културните настани во функција на промоција на културното наследство во Прилеп“.

Lidija MARTINOVIĆ, vizuelna umjetnica, konzervator-restaurator likovne i primijenjene umjetnosti (samostalni istraživač)

KONCEPT PROJEKTA EDUKACIJE BIBLIOTEKARA O PREVENTIVNOJ ZAŠTITI I KONZERVACIJI GRAĐE ZA POZAJMICU U INSTITUCIJAMA BEZ KONZERVATORSKE SLUŽBE

Sažetak: *Bibliotekari, čiji opis posla je usko vezan za čuvanje i rukovanje bibliotečkom građom, od knjiga do dokumenata koji su u svakodnevnoj upotrebi i aktivno se izdaju korisnicima, u specifičnoj su poziciji jer je ovakva građa izuzetno podložna oštećenjima. Ako se vodimo mišlju da svaka knjiga ima vrijednost sama po sebi (iako nije original i nema zakonski status kulturnog dobra), onda time uviđamo značaj potrebe za očuvanjem istih. Većina manjih gradskih biblioteka i onih pri fakultetima i sličnim obrazovnim ustanovama nema konzervatorsko odjeljenje za svakodnevnu brigu o građi te prvi na udaru sa problemima oštećenja i dilemama u očuvanju iste jesu bibliotekari.*

Ideja ovog programa je nastala upravo iz neposrednih razgovora sa bibliotekarima iz manjih institucija i njihovom iskrenom brigom za očuvanjem građe. Međutim, upravo zbog neupućenosti i potrebe za brzim reagovanjem koriste se neadekvatnim materijalima za sanaciju procjepa, čišćenja i brisanja samih knjiga i listova. Adekvatnim sredstvima za konzervaciju i restauraciju knjiga i obukom, bibliotekari bi bili u mogućnosti da samostalno pravilno reaguju na ovaj tip problema. Program edukacije bi obuhvatalo učenje o materijalu, preventivnoj zaštiti knjiga, pravilnim uslovima čuvanja i pravilnim tehnikama konzervacije ovog tipa građe.

Ključne riječi: *edukacija, konzervacija, preventivna zaštita, knjige, bibliotekari*

Summary: Librarians, whose job description is closely related to the handling of library materials, from books to documents that are in daily use and are actively issued to users, are in a specific position because such materials are extremely susceptible to damage. If we are guided by the idea that every book has value in itself (even though it is not an original and does not have the legal status of cultural property), then we see the importance of the need to preserve them. Most of the smaller city libraries and those attached to faculties and similar educational institutions do not have a conservation department for daily care of the materials, and the librarians themselves are the first to face the problems of damage and dilemmas in their preservation.

The idea of this program arose from direct conversations with librarians from smaller institutions and their sincere concern for the preservation of materials. However, precisely because of ignorance and the need to react quickly, they use inadequate materials for repairing cracks, cleaning and erasing on the books and its sheets. With adequate funds for the conservation and restoration to this type problems. The education program would include learning about the material, preventive protection of books, proper storage conditions and proper conservation techniques for this type of material.

Key words: education, conservation, preventive care, books, librarians

Uvod

Tokom pozajmice bibliotetske građe iz gradskih ili fakultetskih biblioteka nerijetko se sriječemo sa većim oštećenjima korica i listova knjiga, kao i na natpisima na listovima. To govori o nepažnji i brigi korisnika o istim. Sa takvim problemima prvo se susrijeću bibliotekari koji vrše pozajmice knjiga i slične građe. Na njima je da brzo i efikasno reaguju u tim situacijama te se u okviru mogućnosti i znanja služe tehnikama opravke tj restauracije građe na često neadekvatan način koji na duže staze šteti samim knjigama. Imajući u vidu da se radi o kopijama i primjercima sa često većim tiražima koji po primjerku imaju manju novčanu vrijednost, mnogi naslovi za samu bibliotetsku jedinicu predstavljaju vrijednost jer se takva građa, pogotovo starija izdanja, teže nabavljaju i predstavljali bi finansijski teret kada bi ponovo trebala da se poruče. Takođe, podizanjem svijesti o poštovanju prema fondu i donacijama jača se etički princip očuvanja i cijjenja knjiga i njihovog sadržaja u savremenom digitalnom svijetu.

Edukacijski program

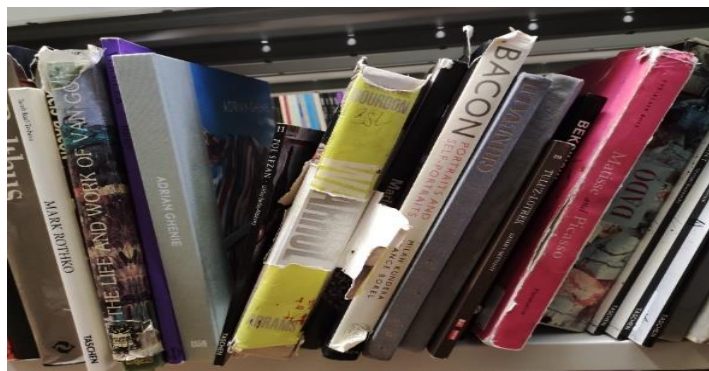
Ideja o edukacijskom programu je nastala tokom razgovora sa bibliotekarima koji su izrazili zabrinutost za određeni dio fonda koji je u lošem stanju a predstavlja građu koja se vrlo često pozajmljuje korisnicima i čini stručnu literaturu čija izdanja je teško nabaviti. Metode restauracije kojima se pribjegavaju u tom trenutku su potencijalno štetne za knjige na duže staze te nisu adekvatna rješenja. Često se koriste *selotejp trake*, jaka tečna ljepila, *korektori* za prekrivanje teksta koji su efikasni za prvu pomoć ali kasnije stvaraju niz dodatnih problema kao što su povećanje kiselosti papira, stvaranje žutih fleka oko selotejp trake, izazivaju krtosti papira itd (slika 2.).

Plan višednevnog programa edukacije sastoji se iz dva dijela. Prvi dio je vezan za prezentacije savremenih praksi u preventivnoj konzervaciji knjiga i papira. Ideja je da se predstave mogućnosti pravilnog čuvanja građe u potencijalno neadekvatnim uslovima gradskih i fakultetskih biblioteka (slika 1.). Polaznici bi slušali predavanja o principima preventivne zaštite i materijalima koji se koriste za čuvanje i pakovanje knjiga. Razgovarali bi o realnim mogućnostima primjene tih principa u njihovim matičnim bibliotekama te bi nalazili rješenja za potencijalne probleme u rukovanju i odlaganju građe. Cilj je da se kroz primjere pokažu pozitivni uticaji preventivne zaštite knjiga. Iako je savremeni trend podizanje svijesti o digitalizaciji bibliotečkih fondova kao modela preventivne zaštite, ovim programom bi podigli svijest o čuvanju postojećih kopija knjiga i bez obzira na karakter reprodukcija a ne originala koji imaju, stavlja se akcenat na poštovanje knjiga kao pojedinačno vrijednog primjerka.

Drugi dio programa je fokusiran na fizički oštećenu građu i načine na koje je moguće riješiti takve probleme. Polaznici bi pokazali najčešće metode kojima se oni služe dok bi predavači predstavili alternative. Savremene prakse u konzervaciji se okreću razvoju tehnologije u pravcu “zelenih” praksi koje zastupaju manje toksične metode restauracije djela (Mušnjak, T. 2001).

Slučaj je i u oblasti konzervacije knjiga gdje se upotrebljavaju materijali koji su reverzibilni, netoksični za okolinu i inertni na promjene strukture (Radosavljević, V. i Petrović, R. 2000). Cilj je da polaznici praktično savladaju manuelne tehnike prevljenja ljepkova i saniranja

problema procjepa, proboja i nedostajućih listova. U ovom dijelu praktično bi naučili principe i metode koje su primjenjive u situacijama kada treba brzo i efektivno reagovati. Često korišćenja građa takođe je izložena riziku zaraze raznim bakterijama i gljivama zbog izloženosti različitim sredinama njihovih korisnika. U tom slučaju treba obratiti pažnju i na čišćenja i dezinfikovanja takve građe što bi takođe bilo od velike koristi za bibliotekare.

Slika 1. Neadekvatno odlaganje knjiga

Predavači iz oblasti konzervacije papira bi na jasan i jednostavan način demonstrirali neke od tehnika lijepljenja djelimično ili cjelokupno pocijepanih stranica, otkrznutih djelova papira, oštećenja korica i slično. Praktičnim radom polaznici bi stekli rutinu u korišćenju predstavljenih materijala i pravili bi svoj lični pribor za ovakve intervencije.

Slika 2. Primjer neadekvatne restauracije

Cilj ovakve vrste edukacija jeste da što veći broj bibliotekara u ustanovama bez konzervatorske službe se podstaknu na učenje o ovoj oblasti i da ostvare pozitivne rezultate što se tiče preventivne zaštite građe kao i konzervatorsko-restauratorskih tretmana kojim će sačuvati knjige i spise na papiru od daljeg propadanja. Ovim putem moći će da dalje šire znanje u svojim službama i naprave pozitivan uticaj na pristup i ophođenje prema građi za koju su zaduženi.

Kratka biografija

Rođena 1997. godine na Cetinju, Crna Gora. Studije *Slikarstva* na Fakultetu likovnih umjetnosti, Univerziteta Crne Gore završila je 2018. Magistrirala je na smjeru *Konzervacija i restauracija primenjenih i likovnih umetnosti* 2021 godine na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, Srbija.

Do danas učestvovala na više projekata konzervacije i restauracije u regionu, a radi kao saradnik u nastavi na Fakultetu likovnih umjetnosti, UCG na smjeru Konzervacija i restauracija.

Literatura

1. Laszlo, Želimir. i Dragojević, Andreja. Priručnik preventivne zaštite umjetnina na papiru. Zagreb: Crescat, Hrvatski restauratorski zavod i Muzejski dokumentacioni centar, 2010.
2. Mušnjak, Tijana. Između digitalnih zapisa i ubrzanog propadanja gradiva na kiselom papiru. Masovna neutralizacija zapisa na kiselom papiru. (Arhivski vjesnik. Zagreb, 2001), str. 62.
3. Radosavljević, Vera. i Petrović, Radmila. Konzervacija i restauracija arhivske i bibliotečke građe i muzejskih predmeta od tekstila i kože. Beograd: Arhiv Srbije, 2000.

Suzana TANASIJEVIĆ, dipl. bibliotekarka savetnica
suzanatanasijevic@gmail.com

Nada DIMITRIJEVIĆ, dipl. bibliotekarka savetnica
naurosevic@yahoo.com

Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“
Jagodina, Srbija

NARODNA BIBLIOTEKA U JAGODINI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA KULTURNOG NASLEDJA

Sažetak: U Narodnoj biblioteci u Jagodini, matičnoj ustanovi za staru i retku knjigu za područje Pomoravskog okruga, tokom 2020. godine realizovana su dva kapitalna projekta na temu zaštite rukopisne i stare štampane knjige. Predmet rada su rukopisne i stare štampane knjige, njihovo pronalaženje, evidentiranje, kategorizacija, valorizacija, zaštita, prezervacija, promocija i prezentacija koje je Biblioteka u Jagodini sprovedla u okviru pomenutih projekata podržanih od strane Ministarstva kulture Republike Srbije. Prvi projekat realizovan je pod naslovom „Oživljavanje prošlosti za budućnost - stare rukopisne i štampane knjige na teritoriji Pomoravskog okruga“, a drugi pod nazivom „Prezervacija starih crkvenih i bogoslužbenih knjiga na teritoriji Arhijerejskog namesništva beličkog“.

Fokus u ovom radu je na inovativnoj izgradnji zajednice uz pomoć javne biblioteke, sa akcentom na zaštitu i promociju do sada neprezentovanog rukopisnog i štampanog knjižnog blaga izuzetne retkosti i vrednosti koje se nalazi u manastirima i crkvama na teritoriji Pomoravskog okruga u Srbiji.

Implementacijom pomenutih projekata i sprovedenim istraživanjem u manastirima i crkvama u Eparhijama, šumadijskoj, braničevskoj i kruševačkoj, ustanovama kulture i privatnim bibliotekama Biblioteka je ostvarila sledeće: prvi projekat je rezultirao štampanim katalogom koji sadrži 635 knjiga, 23 rukopisa, 612 starih štampanih knjiga i 20 serijskih publikacija koje po zakonskim kriterijumima stiču pravo da se proglase za kulturna dobra od velikog i izuzetnog značaja i biće uvedena u jedinstveni Registar stare i retke knjige Narodne biblioteke Srbije. Glavni benefit drugog projekta za zajednicu predstavlja formiranje Biblioteke u hramu Svetog Petra i Pavla sa Fondom stare crkvene knjige gde je smešteno 112 starih crkvenih i bogoslužbenih knjiga prikupljenih tokom istraživanja.

Cilj ovog rada je da ukaže na značajnu ulogu Jagodinske biblioteke kao integrativnog činioca između države i crkve u očuvanju kulturnog nasleđa. Biblioteka prikazanim primerima iz dobre prakse očuvanja kulturnog nasleđa direktno participira u realizaciji održivog razvoja zajednice i budućeg razvoja kulturno - turističke rute ostvarujući cilj 11.4 - Pojačati napore da se zaštiti i obezbedi svetska kulturna i prirodna baština

Ključne reči: Narodna biblioteka Jagodina, rukopisne i stare štampane knjige, manastirske i crkvene biblioteke

The Public Library in Jagodina in the Function of Sustainable Development of Cultural Heritage

Abstract: In the Public Library in Jagodina, the parent institution for old and rare books for the Pomoravlje district, during 2020 two capital projects were implemented on the topic of the protection of manuscript and old printed books. The subject of this paper work are manuscript and old printed books, their finding, recording, categorization, valorization, protection, preservation, promotion and presentation, conducted within the aforementioned library projects supported by the Ministry of Culture

Republic of Serbia. The first project was realized under the title Revival of the Past for the Future - Manuscript and Old Printed Books in the Territory of the Pomoravlje District, and the title of the second is the Preservation of Old Church and Liturgical Books in the Territory of the Archbishop's Vicarage of Beličko.

The focus of this paper is on innovative community building with the help of the Public Library, with the accent on the protection and promotion of hitherto unrepresented manuscript and printed book treasures of exceptional rarity and value found in monasteries and churches on the territory of the Pomoravlje District in Serbia.

Through the implementation of the mentioned projects and research conducted in the monasteries and churches in the Dioceses of Sumadija, Branicevo and Krusevac, cultural institutions and private libraries, the Library achieved the following: the first project resulted in a printed catalog containing 635 books, 23 manuscripts, 612 old printed books and 20 serial publications which according to the legal criteria, acquire the right to be declared cultural assets of great and exceptional importance and will be included in the unique Register of Old and Rare Books of the Public Library of Serbia. The main benefit of the second project for the community is the establishment of the Library in the Church of St. Peter and Paul with the Fund of Old Church Books, where 112 old church and liturgical books collected during the research are housed.

The aim of this paper is to point out the significant role of the Jagodina Library as an integrative factor between the state and the church in the preservation of cultural heritage. The library through the examples of good practice of preserving cultural heritage, directly participates in the implementation of sustainable community development and the future development of the cultural - tourist route, achieving the goal 11.4 - Strengthen Efforts to Protect and Secure the World's Cultural and Natural Heritage.

Keywords: *Public Library of Jagodina, manuscript and old printed books, monastery and church libraries*

UVOD

Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" u Jagodini ima tradiciju dužu od 170 godina. Biblioteka je najstarija ustanova kulture u opštini (1851) i nalazi se u centralnom delu Srbije kao matična biblioteka za Pomoravski okrug. Osim kulturno prosvetne misije Biblioteka igra i ulogu baštinske institucije kulture na području delovanja svoje matičnosti. U okviru svoje teritorijalne nadležnosti Biblioteka pokriva rad široke mreže biblioteka i vrši nadzor nad radom različitih tipova biblioteka (narodne, školske, specijlne, mesne - seoske...). Pored toga, Biblioteka kao ovlašćena baštinska institucija čuvar je kulturnog nasledja i sa Zavičajnim odeljenjem predstavlja centar za obrazovanje, promociju i razvoj inovacija na temu zaštite kulturnog nasledja, identiteta lokalne zajednice i tradicije. Zavičajno odeljenje⁶⁵ biblioteke sa Fondom za staru i retku knjigu predstavlja deo Nacionalnog zavičajnog fonda za područje Jagodine.

Narodna biblioteka u Jagodini je 2013. godine ovlašćena Rešenjem Ministarstva kulture i informisanja RS za obavljanje poslova od opšteg javnog interesa u oblasti zaštite, očuvanja, valorizacije i obrade stare i retke bibliotečke građe. Od tada do danas, u kontinuitetu, Zavičajno

---

⁶⁵ Zavičajno odeljenje sa Fondom stare i retke knjige, <http://www.jabooka.org.rs/zavicajno-odeljenje-sa-fondom-stare-i-retke-knjige/>, pristupljeno 19.08.2023. u 11.30.

odeljenje Biblioteke sprovodi sistematsko istraživanje na teritoriji Pomoravskog okruga sa ciljem popisivanja i zaštite rukopisnih i štampanih crkvenih i bogoslužbenih knjiga.

Fokus u ovom radu je na inovativnoj izgradnji održivosti kulturnog nasleđa zajednice uz pomoć javne biblioteke, sa akcentom na zaštitu i promociju do sada neprezentovanog rukopisnog i štampanog knjižnog blaga izuzetne retkosti i vrednosti, koje se nalazi u manastirima, crkvama, institucijama kulture (bibliotekama, muzejima, arhivima) i privatnim bibliotekama na teritoriji Pomoravskog okruga u Srbiji.

Digitalno - inkluzivni projekti

Tokom 2020. godine Narodna biblioteka u Jagodini je u saradnji sa Crkvenom opštinom Jagodina i uz finansijsku podršku Ministarstva kulture RS realizovala dva kapitalna projekta na temu zaštite rukopisne i stare štampane knjige. Prvi projekat realizovan je pod naslovom *Oživljavanje prošlosti za budućnost - stare rukopisne i štampane knjige na teritoriji Pomoravskog okruga* a drugi pod nazivom *Prezervacija starih crkvenih i bogoslužbenih knjiga na teritoriji Arhijerejskog namesništva beličkog*. Zajednički imenitelj za oba projekta je sprovedeno istraživanje na području Pomoravskog okruga u manastirima, crkvama, ustanovama kulture i privatnim bibliotekama (u okviru šest opština i tri crkvene eparhije). Oba projekta su imala za cilj: pronalaženje, evidentiranje, popisivanje, proučavanje, kategorizaciju, valorizaciju i digitalizaciju do tada nepopisanih rukopisnih i starih štampanih crkvenih i drugih knjiga, a potom i uvođenje istih u Registar stare i retke knjige Narodne biblioteke Srbije. Prvi projekat je rezultirao popisom i kompletnom kataloškom obradom 635 starih knjiga, koje na osnovu Zakona o staroj i retkoj bibliotečkoj građi stiču uslov da se proglase za kulturna dobra od velikog ili izuzetnog značaja i štampanjem publikacije - kataloga pod nazivom *Rukopisna i stara štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga*⁶⁶. Glavni benefit drugog projekta za zajednicu predstavlja formiranje Biblioteke u hramu Svetog Petra i Pavla u Jagodini sa Fondom stare crkvene knjige gde je smešteno 112 starih crkvenih i bogoslužbenih knjiga prikupljenih prilikom istraživanja.

Tokom istraživanja je korišćen interdisciplinarni pristup i bibliografsko klasifikacioni metod za sistematizaciju prikupljenih podataka na terenu. U metodološkom smislu to znači sledeće: sprovedeno istraživanje, spoznavanje, razvrstavanje, popisivanje i opisivanje građe u skladu sa ciljevima projekta.

Realizacijom oba projekta Biblioteka u Jagodini je napravila dobru platformu za održivi razvoj kulturne baštine i time direktno participirala u realizaciji cilja 11.4 - *Pojačati napore da se zaštiti i obezbedi svetska kulturna i prirodna baština*, jednog iz korpusa Ciljeva održivog razvoja UN Agende 2030.

Rukopisna i stara štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga

Prilikom istraživanja koje je sprovedeno u Pomoravskom okrugu, pronađeno je 23 rukopisa, 612 štampanih knjiga i 20 serijskih publikacija.

Zavičajni muzej u Jagodini čuva značajno staro srpsko rukopisno nasleđe nastalo na Svetoj Gori. Zbirku ovih rukopisa čine značajni primerci bogoslužbene književnosti (jedanaest pergamentnih listova i dva papirna) iz perioda XIV-XVI veka, po jedan papirni iz 15. i 16. veka i jedan bakrorezn list nepoznatog autora koji potiču iz manastira Hilandar koji su poklonjeni

---

⁶⁶ Dimitrijević, N., Todorović, M., *Rukopisna i stara štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga*, Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" Jagodina, Jagodina 2020.

Muzeju još 1971. godine⁶⁷. Fragmente zbirke srednjevekovnih rukopisa u Jagodinu je doneo Bogoljub Tirić, profesor jagodinske realke, 1893. godine prilikom boravka na Svetoj Gori kada mu je bio poveren zadatak sređivanja hilendarske biblioteke. Najstariji rukopisi ove zbirke sa Hilandara i iz Kareje nastali su sredinom XIV veka. Pisani su na pergamentu. To su, odlomak Mineja služabnog za decembar - februar, odlomak Damjanovog oktoiha, poznatog hilendarskog pisara, zatim odlomak koji je delo monaha Damjana. Takozvanoj Tirićevoj zbirci sa Hilandara pisanih na papiru, pripadaju: odlomak Trioda cvetnog pisan u 14 veku, odlomak Mineja služabnog za januar iz 15 veka i odlomak Trioda posnog iz 16 veka. Zbirka rukopisa Zavičajnog muzeja u Jagodini poseduje i tri rukopisa iz 18 veka, zatim Molepstvije za bolesne koje uznemiravaju i muče nečisti dusi i Molepstvije za odaganje vradžbina i Vaskrsno jevanđelje.

Najvrednije staro rukopisno nasleđe čuva se u Biblioteci manastira Manasija ili Resava, poznatog po čuvenoj Resavskoj školi, zadužbini Stefana Lazarevića iz 15. veka. Manastirska biblioteka broji 111 knjiga Kulturnih dobara, od toga 5 rukopisa i 106 štampanih knjiga. Najstariji rukopisi ove izuzetno bogate biblioteke su Minej služabni za septembar, nastao u drugoj polovini XV veka i odlomak Mineja služabnog za septembar iz XVI veka. Biblioteka manastira Manasija čuva prepis jerođakona Jefrema Čudesa, Presvete Bogorodice, nastao 1736. godine u manastiru Resavi, zatim Protiv antihrista, prepis Arsenija Georgijevića nastao u Šancu Sigi (današnjem Perlezu) 1780. godine i rukopis Kratka istorija Crkve jereja Petra Vulića, mošorinskog paroha iz 1810. godine. Nastarija štampana knjiga je Četvorojevanđelje, delo jeromonaha Mardarija, nastalo u Mrkšinoj crkvi 1562. godine. Zbog jedinstvenosti vredno je pomenuti rusko Svešteno Jevanđelje koje je štampano u Moskvi 1851. godine. Jevanđelje je poklon ruske carice Marije Aleksandrovne Manasiji, opremljeno veoma luksuznim srebrno-mesinganim povezom.

Biblioteka manastira Ravanica, zadužbina kneza Lazara sagrađena u 14. veku, poseduje oko 3000 knjiga od kojih su 19 Kulturna dobra od izuzetnog ili velikog značaja. Najstarije delo koje se čuva u biblioteci manastira Ravanica je Posni triod iz 1561. godine, štampano je u Veneciji, u štampariji Vićenca Vukovića. Bila je to prva knjiga koju je štampao Stefan Marinović, Stefan od Skadra, kada je počeo da upravlja štamparijom.

Metoh manastira Ravanica, Sveta Petka, sagrađen je u 14. veku i u svojoj biblioteci ima oko 2000 knjiga. Od toga su 23 knjige Kulturna dobra od izuzetnog ili velikog značaja. Najstarija knjiga ove biblioteke je Trebnik iz 1795. godine štampana u Beču u štampariji Stefana Novakovića.

U fondu stare i retke knjige manastira Jošanica nadomak Jagodine, koji potiče iz 14. veka, čuva se Molitvenik, poznatiji pod nazivom Zbornik za putnike. Molitvenik je objavljen u Veneciji u štampariji Vićenca Vukovića 1560. godine. Prema evidenciji Evgenija Nemirovskog, osim ovog postoje još 11 do sada poznatih primeraka ove knjige, od toga 2 primerka u Srbiji. Jedan U Arhivu SANU a drugi u Narodnoj biblioteci Srbije. Biblioteka manastira Jošanica koja se nalazi u starom konaku manastira, ima oko 3000 knjiga od toga 62 knjige su Kulturna dobra od izuzetnog ili velikog značaja.

Riznica Eparhije šumadijske, koja se nalazi u porti manastira Kalenić, osim izuzetno vrednih ikona sadrži i najvrednije rukopisno i štampano knjižno blago sa teritorije Eparhije šumadijske. Ima 36 knjiga, Kulturna dobra od izuzetnog ili velikog značaja. Najstariji rukopis u ovoj riznici je Minej služabni za februar manastira Voljavče, koji je prema zapisu pisao monah

---

⁶⁷ Dimitrijević, N., *Stara rukopisna i štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga do 1800. godine*, Stručno-naučni skup Biblionet - Rukopisna i stara štampana knjiga: zbornik radova, Novi Sad: Zajednica Matičnih biblioteka Srbije: Biblioteka Matice srpske 2018, str. 226, str. 227.

<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=5282&m=2#page/230/mode/1up>, pristupljeno 20.08. 2023. u 22.00.

Dionisije u hramu Vavedenja Presvete Bogorodice, 1598. godine, za manastir Ravna reka, posvećen Svetoj Trojici. Značajno mesto u Riznici zauzimaju, Liturgija svetog Jovana Zlatoustog iz XVII ili XVIII veka, pisana na grčkom jeziku, veoma lepim rukopisom za koje je korišćeno mastilo zlatne, plave, zelene i ljubičaste boje i Molitveni svitak, pisan etiopskim pismom na pergamentu u XVIII ili XIX veku, dužine 2000 mm. Najstarije srpsko štampano knjižno nasleđe čuva se u Riznici Eparhije šumadijske (manastir Kalenić), u kojoj se izdvaja Praznični minej, štampan u Veneciji 1538. godine u čuvenoj štampariji Božidara Vukovića, koja je objavljivala srpske ćirilčne knjige bogoslužbenog i pobožnog sadržaja. Riznica čuva i Služebnik, štampan 1554. godine u štampariji Vićenca Vukovića, sina Božidara Vukovića, koji je nakon očeve smrti nastavio štamparsku delatnost. Služebnik je ponovljeno izdanje Služebnika Božidara Vukovića, iz 1519. godine.

Crkva Svetog arhangela Mihaila u Jagodini, poznatija kao Stara crkva, koju je u periodu od 1818. do 1824. godine podigao knez Miloš Obrenović, u svojoj bogatoj biblioteci čuva Trebnički rukopis. Ova rukopisna knjiga potiče, najverovatnije, iz prve decenije XIX veka. Zapis na prvom listu iz 1823. godine sa inicijalima ukazuje na pretpostavku da je vlasnik ove knjige bio Miloje Todorović (1762–1832), nahijski knez.

Hram Spaljivanja moštiju Sv. Save u selu Vojska poseduje rukopis Molitvenik za bolesne - Molepstviye za bolesne koje uznemiravaju i muče nečisti dusi i druge molitve, nastao u trećoj deceniji XIX veka.

Lična biblioteka pokojnog jagodinskog protojereja - stavrofora Milorada Miloševića, u vlasništvu njegove kćerke, pored velikog broja starih i vrednih knjiga sadrži i tri rukopisne knjige. Najstarija knjiga Katihizis, potiče iz treće decenije XVIII veka, pretpostavlja se najverovatnije iz 1725. godine. Katihizis sadrži prepis ruskog reformisanog katihizisa. Po rečima protojereja Milorada Miloševića, donet je u Srbiju sa Svete Gore, najverovatnije iz manastira Sv. Pantelejmona. Druga rukopisna knjiga iz ove lične biblioteke je Trilni zbornik crkvenih pesama, Trilno-tono pjenije koju je u Čačku pisao Vukosav Rafailović 1845. godine. Treća rukopisna knjiga je Molabnik manastira Blagoveštenja. Prema kolofonu, njen prvi deo napisan je u manastiru Blagoveštenja 1850. godine. Knjigu su pisala tri pisara.

Zaključak

Realizujući opisane projekte, tragajući za starim knjigama na teritoriji Pomoravskog okruga, želeli smo trajno da sačuvamo rukopisno i štampano kulturno nasleđe našeg kraja za buduća pokolenja. Takođe, želeli smo da ukažemo na veliki značaj i vrednost knjižnog blaga koje se nalazi na teritoriji Pomoravskog okruga, sa stanovišta potrebe za očuvanjem националног културног идентитета. Cilj ovog rada je da ukaže na značajnu ulogu Jagodinske biblioteke kao integrativnog činioca između države i crkve u očuvanju kulturnog nasleđa. Prikazanim primerima iz dobre prakse očuvanja kulturnog nasledja, Biblioteka u Jagodini može biti dobar putokaz ostalim javnim bibliotekama u preuzimanju inicijativa i kreiranju sopstvenih projekata koji za cilj imaju pronalaženje i zaštitu stare i retke bibliotečke građe.

Literatura

1. Dimitrijević, N., Todorović, M., *Rukopisna i stara štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga*, Narodna biblioteka Jagodina, 2020.
2. Dimitrijević, N., *Stara rukopisna i štampana knjiga na teritoriji Pomoravskog okruga do 1800. godine*, Stručno-naučni skup Biblionet - Rukopisna i stara štampana knjiga: zbornik radova, Novi Sad: Zajednica Matičnih biblioteka Srbije: Biblioteka Matice srpske, 2018.

<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=5282&m=2#page/230/mode/1up> , pristupljeno 20.08. 2023. u 22.00.

3. Zavičajno odeljenje sa Fondom stare i retke knjige,

<http://www.jabooka.org.rs/zavicajno-odeljenje-sa-fondom-stare-i-retke-knjige/> ,

pristupljeno 19.08.2023. u 11.30.

Kratke biografije autorki

Suzana Tanasijević diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu Univerziteta u Beogradu, 1983-1988. Od 1990. do 2000. godine radila u privatnom sektoru, u sopstvenoj firmi. Zaposlena u Narodnoj biblioteci „Radislav Nikčević” u Jagodini od 2000. godine na Odeljenju za odrasle korisnike a od 2006. godine u Matičnom odeljenju. Stručni ispit za bibliotekare položila je 2003. godine. Više stručna bibliotečka zvanja stekla je: 2017. godine, viši diplomirani bibliotekar i 2022. godine, diplomirani bibliotekar savetnik. Predstavljala je stručne bibliotečke radove na brojnim stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Autor je značajnog broja uspešno realizovanih razvojnih bibliotečkih projekata.

Nada Dimitrijević, diplomirani bibliotekar savetnik na Zavičajnom odeljenju sa Fondom stare i retke knjige. Završila je Filozofski fakultet, grupa za istoriju. Po završetku studija radila je kao profesor istorije u školi i u Zavičajnom muzeju u Jagodini. Od 2000. godine radi u Narodnoj biblioteci „Radislav Nikčević” u Jagodini. Radila je u Odeljenju za odrasle korisnike do 2004. kada dobija licencu za katalogizatore i redaktora kataloških zapisa i počinje da radi u Odeljenju obrade i nabavke. Od 2012. godine obavlja poslove od opšteg interesa u zaštiti stare i retke knjige na teritoriji Pomoravskog okruga i radi u Zavičajnom odeljenju sa Fondom stare i retke knjige. Autor je tekstova u istoriografskim i bibliotečkim časopisima i učesnik mnogih stručnih skupova sa temom zavičajnih fondova i stare i retke knjige. Kooautor je publikacija *Stare rukopisne i štampane knjige na teritoriji Arhijerejskog namesništva beličkog* i publikacije *Rukopisne i stare štampane knjige na teritoriji Pomoravskog okruga*.

Dr Jelisaveta BLAGOJEVIĆ MILJANIĆ, šefica Bibliotečko-dokumentalističkog centra i arhiva
Skupština Crne Gore, Podgorica, Crna Gora
jelisaveta.blagojevic@skupstina.me

Nataša KOMNENIĆ, rukovoditeljka Parlamentarnog instituta
Skupština Crne Gore, Podgorica, Crna Gora
natasa.komnenic@skupstina.me

PISANA KULTURNA BAŠTINA U DIGITALNOM FORMATU -BILJEŠKE SA SJEDNICA SKUPŠTINE CRNE GORE-

Sažetak: *Stenografske/fonografske bilješke sa sjednica Skupštine Crne Gore imaju značajnu istorijsku, naučnu, kulturnu i društveno-političku vrijednost i to imajući u vidu da kao skupine informacija predstavljaju svjedočanstvo jednog vremena, ključnih društvenih i političkih procesa, kao i djelovanja njihovih aktera. Cilj ovog rada je ukazati na značaj zaštite, očuvanja i adekvatne upotrebe bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore kroz njihovu digitalizaciju, odnosno pretvaranje teksta datog u štampanom obliku u digitalno čitljivu formu. Naime, tekst ovog rada obuhvata prezentaciju procesa digitalizacije bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore nastalih u periodu 1946-2008. godina, kroz pripremu pregleda osnovnih informacija sadržanih u bilješkama, kao što su naziv sjednice, imena govornika, političkih subjekata, tačke dnevnog reda, zatim skeniranje i OCR-ovanje dokumenata i, u konačnom, izradu odgovarajućeg softverskog rješenja koje obezbjeđuje bržu i jednostavniju pretragu teksta kroz više filtera.*

Pored toga, u radu je ukazano na nesumnjiv doprinos digitalizacije povećanju efikasnosti, kvaliteta i preciznosti procesa pripreme odgovora na zahtjeve za pristupom tekstu bilješki korisnika Biblioteke Skupštine Crne Gore. Pored internih korisnika, odnosno poslanika i zaposlenih u Službi Skupštine, pravo na pristup bibliotečkoj građi imaju i eksterni korisnici, odnosno zainteresovana javnost po odobrenju generalnog sekretara Skupštine. Na ovaj način, doprinosi se povećanju demokratskih performansi Skupštine Crne Gore, odnosno transparentnosti, otvorenosti i interaktivnosti sa građanima u smislu lakše dostupnosti materijalima nastalim u njenom radu.

Ključne riječi: *digitalizacija, stenografske/fonografske bilješke, Skupština Crne Gore, zaštita bibliotečke građe, pristup građi*

Abstract: *Verbatim records of the proceedings of the Parliament of Montenegro have notable and serious historical, scientific, cultural and socio-political value, bearing in mind that as a set of information they represent a testimony of a time, key social and political processes, as well as the actions of their actors. The aim of this paper is to point out the importance of protection, preservation and adequate use of records through their digitization, i.e. converting the text given in printed form into a digitally readable form. Namely, this paper includes a presentation of the digitization process of verbatim records of the proceedings of the Parliament of Montenegro produced during the period 1946-2012, through the preparation of an overview of the records' basic information, such as the title of the session, the names of the speakers, political subjects, agenda items, then scanning and OCR of the documents and finally, the development of an appropriate software solution that provides a faster and simpler text search via multiple filters.*

In addition, the paper outlines the undoubted contribution of digitization to increasing the efficiency, quality and precision of the process of preparing replies to requests for access to the records by users of the Library of the Parliament of Montenegro. Apart from the internal users, i.e. MPs and employees

of the Parliamentary Service, external users, i.e. the public, have the right to access library materials, upon the approval of the Secretary General of the Parliament. In this way, it contributes to enhancing the democratic performance of the Parliament of Montenegro, i.e. transparency, openness and interactivity with citizens in terms of easier access to materials created in the Parliament's work.

Keywords: *Digitization, verbatim records of the proceedings of the Parliament, Parliament of Montenegro, protection of library's collections, access to materials*

Uvodna razmatranja

U državama demokratskog uređenja, parlament je jedan od osnovnih nosilaca vlasti. Kao najreprezentativnija grana vlasti koja vrši zakonodavnu i kontrolnu ulogu, parlament ima posebnu odgovornost prema građanima, koji biraju svoje predstavnike da u njihovo ime govore i odlučuju o važnim državnim i društvenim pitanjima. Izgovoreno u parlamentu – centralnom mjestu društvenog i političkog dijaloga - ima posebnu društvenu, istorijsku i kulturnu vrijednost, kako za sadašnje, tako i buduće generacije.

Stoga, parlament ima obavezu klasifikovanja i čuvanja svih važnih akata koje donosi i koji nastaju u njegovom radu, kao i da ih čini dostupnim za korišćenje, kako internim korisnicima tako i široj javnosti. Nadalje, parlament ima obavezu da ostavi svjedočanstvo o svom radu kroz vođenje i čuvanje odgovarajućih zapisa o tome kako su odluke donošene, odnosno o tome kako su tekla izlaganja i sjednice na kojima je o njima raspravljano. Njihova dostupnost poslanicima i javnosti od posebnog je značaja za postizanje veće parlamentarne transparentnosti i odgovornosti, kao i efikasnosti u zakonodavnom procesu. Pomenuta svjedočanstva moraju biti vođena i čuvana na odgovarajući način i za buduće generacije, jer upravo ona omogućavaju sagledavanje šireg društvenog konteksta, ali i vremena u kojem su rasprave vođene i odluke donošene.

U tom smislu, većina parlamenata vodi doslovne zapise i zapisnike sa sjednica (zapisnici su obično kraći izvještaju sa osnovnim informacija o toku sjednice). Doslovni zapisi se češće vode na sjednicama plenuma, dok se sa odbora obično vode zapisnici, mada se na zahtjev mogu voditi i doslovni zapisi. Doslovno bilježenje se ranije mahom vodilo stenografski (dakle putem skraćenog pisanja – otuda i naziv stenografske bilješke) uglavnom do pojave magnetofonskih traka, koje su omogućile vođenje audio/fono zapisa, nakon čega su iste prekucavane (otuda i naziv fonografske bilješke), iako se i dalje u nekim parlamentima vode stenogrami. U današnje vrijeme postoje i posebno izrađeni softveri koji pretvaraju izgovorenu u pisanu riječ, tako da su neki parlamenti uveli ili su na putu da uvedu takav način vođenja bilježaka. Uopšteno, „upotreba savremenih tehnologija značajno je promenila dinamiku i metode snimanja i izvještavanja o skupštinskim postupcima“. ⁶⁸ „Neki parlamenti mogu da koriste tehnologiju da pruže doslovne izvještaje o plenarnim debatama istog dana, a ponekad i u roku od nekoliko sati.“⁶⁹

U Crnoj Gori, zvanično bilježenje je počelo sa prvom sjednicom crnogorske Narodne Skupštine 1906. Zapisnike sa sjednica je objavljivao list „Glas Crnogorca“. Pored njega, od 1908. rađene su i stenografske bilješke (1908. za 1906. i tako redom). Vođenje i čuvanje doslovnih bilješki sa sjednica Skupštine je kao pitanje od posebnog značaja već tada bilo normativno uređeno skupštinskim poslovníkom, što je praksa koja je nastavljena do danas.

---

⁶⁸ Technological Options for Capturing and Reporting Parliamentary Proceedings, document prepared by the United Nations Department of Economic and Social Affairs and the Inter-Parliamentary Union through the Global Centre for ICT in Parliament

⁶⁹ Ibid.

Doslovne bilješke se danas, međutim, rade fonografski uz pomoć moderne tehnologije. Konkretno, audio zapisi izgovorenog na sjednici Skupštine Crne Gore snimaju se na posebnom softveru koji omogućava podjelu teksta na odgovarajuće segmente, olakšavajući tako nadležnoj službi njihovo prekucavanje, kao i druge poslove u vezi sa uređivanjem, pripremom i izdavanjem fonografskih zapisa. Prekucani i autorizovani fonografski zapisi se štampaju i objavljuju u formi knjiga, koje su čuvaju u skupštinskoj biblioteci, ali i u arhivu kao dio zapisnika sa sjednica Skupštine. Ranije su knjige štampane u većem broju primjeraka kako bi se dostavljale rukovodstvu Skupštine, klubovima poslanika, ali i drugim relevantnim državnim organima i institucijama. Danas se objavljuju na veb sajtu Skupštine (što je praksa od 2012. godine), pa je smanjeno njihovo dostavljanje u fizičkom obliku. Umanjena potreba za dostavljanjem zapisa novijeg datuma u fizičkom obliku uslovljena je i činjenicom da su sjednice Skupštine dostupne na Internetu i u video formatu.

Priprema i čuvanja bilješki – normativna obaveza

Obaveza vođenja, uređivanja i čuvanja bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore, kao i sjednica radnih tijela utvrđena je normativno, odredbama Poslovnika Skupštine Crne Gore⁷⁰. Naime, propisano je da se „o radu pojedinih sjednica odbora vode stenografske ili fonografske bilješke, ako to odluči odbor, na predlog predsjednika odbora ili na zahtjev jedne trećine članova odbora”.⁷¹ Takođe, predviđeno je da se „na sjednici Skupštine vodi fonografski zapis i video snimanje. Poslaniku i drugom učesniku u radu sjednice Skupštine dostavlja se na autorizaciju prekucani fonografski zapis njegovog izlaganja. Poslanik, odnosno drugi učesnik u radu sjednice može, u roku od sedam dana od dana dostavljanja fonografskog zapisa, u njemu izvršiti samo izmjene redakcijske prirode, kojima se ne mijenja smisao i suština izlaganja. Prekucani fonografski zapis sa sjednice se prilaže uz usvojeni zapisnik i čini njegov sastavni dio”.⁷²

Normativno uređenje pripreme, autorizacije i upotrebe bilješki nije pitanje moderne prakse, već je nastavak onog što je bilo definisano i prvim poslovníkom o radu Skupštine nakon Drugog svjetskog rata, odnosno Poslovníkom Ustavotvorne skupštine Narodne Republike Crne Gore iz 1946. godine gdje je, u sklopu člana 67, navedeno da „stenografsko osoblje izrađuje stenografske bilješke o sjednicama Ustavotvorne skupštine i svih odbora, ako predsjednik odredi. Stenografske bilješke podnose se na uviđaj svakom govorniku. On može činiti izmjene, koje se tiču redakcije, ne unoseći nove misli i razloge, niti izostavljajući izražene misli i razloge. Predsjednik vodi računa da govornici ne čine ispravke van obilježenih granica. Stenografske bilješke štampaju se u jednom izdanju. Svaki govor mora biti štampan na jeziku na kome je izgovoren i odgovarajućim pismom.“ Takođe, stavom 2 člana 144 Zakona o privremenom poslovnom redu u Narodnoj Skupštini iz 1906. godine predviđeno je da „stenografi za bilježenje skupštinskog rada“ dobiju „zasebna mjesta“ u skupštinskoj dvorani.

---

⁷⁰ „Službeni list Republike Crne Gore”, br. 051/06, 066/06, „Službeni list Crne Gore”, br. 088/09, 080/10 039/11, 025/12, 049/13, 032/14, 042/15, 052/17, 017/18, 047/19, 112/20, 129/20, 065/21

⁷¹ Član 71 Poslovnika Skupštine Crne Gore

⁷² Član 125 Poslovnika Skupštine Crne Gore. Pored toga, članom 126 utvrđeno je da novinari mogu koristiti fonografski zapis, osim u slučajevima kada je riječ o raspravi o materijalima koji su označeni određenim stepenom tajnosti, u skladu sa zakonom kojim se uređuje tajnost podataka ili su povjerljive prirode. Kada novinari koriste fonografski zapis sa sjednice, pri citiranju izlaganja, moraju da naznače da li je izlaganje autorizovano.

U skladu sa Listom kategorija sa rokovima čuvanja registarturske građe Skupštine Crne Gore⁷³ utvrđeno je da se fonografske bilješke sjednica Skupštine i radnih tijela čuvaju trajno s obzirom na to da sadrži podatke od značaja za istoriju i druge naučne oblasti i za kulturu uopšte, kao i ostale društvene potrebe.⁷⁴ Odsjek fonografskih i štampanih zapisa⁷⁵ nakon štampanja zapisa sa sjednica Skupštine Crne Gore, iste predaje na čuvanje Arhivu Skupštine, kao i Biblioteci Skupštine. Zapisi koji se čuvaju u Arhivu se u skladu sa Zakonom o arhivskoj djelatnosti⁷⁶, sa ostalom građom, nakon ne duže od 30 godina predaju na čuvanje Državnom arhivu, dok zapisi predati Biblioteci predstavljaju dio posebne zbirke bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore koja obuhvata preko 700 sveski od 1946. godine do danas, odnosno više od 20% fonda Biblioteke. U sklopu vebsajta Skupštine Crne Gore dostupne su sve bilješke od sredine 2012. godine do danas, dok su na portalu Virtuelne biblioteke Crne Gore - COBISS.ME online pretraživi svi zapisi od 1946. godine.

Ova zbirka, s obzirom na svoju autentičnost, jedinstvenost i istorijsku, naučnu, kulturnu i ukupnu društvenu vrijednost ima posebno mjesto u bibliotečkom fondu. Zapisi predstavljaju vrijedno svjedočanstvo o parlamentarnom životu, istovremeno dajući prikaz šireg društvenog konteksta i vremena u kojem su nastali. Drugim riječima, predstavljaju bogat politički, društveni i istorijski izvor informacija kako za sadašnje tako i buduće generacije. Zadatak parlamenta je da to svjedočanstvo sačuva, zaštiti i učini dostupnim onima zbog kojih i postoji. To, naročito, imajući u vidu da najveću broj zahtjeva za pristupom bibliotečkoj građi odnosi upravo na bilješke. U tom kontekstu, pravo pristupa ne samo bilješkama već cjelokupnoj građi Biblioteke imaju poslanici i zaposleni u Službi Skupštine a, po odobrenju generalnog sekretara Skupštine, i sva zainteresovana javnost. Ovo pitanje je regulisano Pravilnikom o radu Parlamentarnog instituta⁷⁷, dok je i Zakonom o slobodnom pristupu informacijama⁷⁸ utvrđeno pravo na pristup informacijama i ponovnu upotrebu informacija u posjedu organa vlasti, čime se obezbjeđuje transparentnost rada, podstiče efikasnost, djelotvornost, odgovornost i afirmiše integritet i legitimnost organa vlasti.⁷⁹

Proces digitalizacije bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore 1946-2012

Imajući u vidu opisanu čestu upotrebu bilješki od strane aktuelnih i bivših poslanika kao i studenata osnovnih, magistratskih, doktorskih studija i generalno istraživača i šire javnosti, kao i, sa druge strane, potrebu parlamenta da na što efikasniji, brži, kvalitetniji i kompletniji način obezbijedi pristup datoj građi, prepoznat je značaj i korisnost njihove digitalizacije. U tom

⁷³ Br. 00-32-5/11-191, od 19.12.2011, 00-52-6/17-1 od 15.01.2018. godine

⁷⁴ Član 4 stav 10 Pravilnika o sadržaju i načinu izrade liste kategorija registraturske građe i načinu odabiranja i predaje arhivske građe Državnom arhivu, „Službeni list Crne Gore“, br. 058/11 od 06.12.2011.

⁷⁵ *U Odsjeku fonografskih i štampanih zapisa obavljaju se stručni i drugi poslovi koji se odnose na uređivanje, pripremu i izdavanje fonografskih zapisa, obavljanja redigovanja i lektorisanja fonografskih zapisa sa sjednica radnih tijela i sjednica Skupštine, poslovi u vezi sa dostavljanjem tekstova na autorizaciju poslanicima i drugim učesnicima na sjednici, obavljanja konačnog redigovanja i lektorisanja, poslovi prekucavanja i prepiske tekstova i drugog radnog materijala, prepisa tekstova i drugog materijala sa sjednica radnih tijela i sjednica Skupštine i poslova u vezi sa pripremom i izradom fonografskih zapisa.* Preuzeto sa sajta Skupštine Crne Gore, <https://www.skupstina.me/me/skupstina/sluzba-skupstine/opis-poslova-organizacionih-jedinica> (23.08.2023)

⁷⁶ Član 14, stav 2, Zakon o arhivskoj djelatnosti, „Službeni list Crne Gore“, br. 049/10 od 13.08.2010, 040/11 od 08.08.2011. godine

⁷⁷ Pravilnik o radu Parlamentarnog instituta, br. 00-32-5/14-49/1.

⁷⁸ Zakon o slobodnom pristupu informacijama, „Službeni list Crne Gore“, br. 044/12 od 09.08.2012, 030/17 od 09.05.2017

⁷⁹ Član 4 Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

kontekstu, Bibliotečko-dokumentalistički centar Skupštine je, uz podršku Misije OEBS-a u Crnoj Gori, 2022. godine započeo proces digitalizacije bilješki sa sjednica Skupštine Crne Gore 1946-2012. godina, pri čemu su do sada kompletirane sljedeće faze:

1. Analiza situacije, količine i stanja materijala za skeniranje, definisanje ciljeva programa i koncepta budućeg softverskog rješenja;
2. Priprema pregleda, u Excel fajlu, osnovnih informacija sadržanih u bilješkama za period 1946-2008. godina, kao što su naziv sjednice, imena govornika, vrsta zasijedanja, naziv političkih subjekata, tačke dnevnog reda, broj strana, kao i dodjela sjednicama Skupštine iz navedenog perioda, odgovarajućih kodova;
3. Skeniranje i OCR-ovanje predmetnog materijala za period 1946-2008. godina od strane privatne kompanije osposobljene i stručne za ovu vrstu posla;
4. Izrada odgovarajućeg softverskog rješenja za digitalizaciju, obradu, upravljanje i zaštitu građe od strane privatne kompanije osposobljene i stručne za ovu vrstu posla;
5. Pohranjivanje skeniranog materijala za period 1990-2008. godina u odgovarajućem formatu sa odgovarajućim meta podacima od strane privatne kompanije osposobljene i stručne za ovu vrstu posla;
6. Obuka kadra Skupštine za upravljanje i održavanje projektovanog rješenja.

U skladu sa aktuelnom dinamikom procesa digitalizacije, njegova finalizacija odnosno skeniranje bilješki sa sjednica Skupštine 2008-2012, kao i pohranjivanje preostalog skeniranog materijala očekuje se tokom 2024. godine.

Na ovaj način, obezbjeđuje se sistematičniji i lakši pristup predmetnoj građi većoj grupi korisnika (interni korisnici, stručna i šira javnost). Pored toga, omogućava se lakše pretraživanje dokumenata i sadržaja dokumenata po raznim kriterijumima, lakše rukovanje i upravljanje građom, te se obezbjeđuje zaštita predmetnog materijala u smislu manje učestalosti korišćenja izvornih dokumenata.

Saziv	Naziv sjednice	Zasijedanje	Tačke dnevnog reda	Govornici	Politički subjekt
17	Prva konstitutivna sjednica Skupštine Socijalističke Republike Crne Gore od 27. decembra 1990. godine	Redovno	1. Verifikacija mandata poslanika; 2. Razmatranje i usvajanje Privremenog poslovnika Skupštine Socijalističke Republike Crne Gore; 3. Izbor	Dragan Kujović, Slavko Perović, Blagica Lučić, Ferid Šarkinović, Nikola Samardžić, Miroslav Vučković, Risto Vučković, Momir Bulatović, Mamčo Bošović	Savez komunista (SPS), Savez reformskih snaga
17	Dvanaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 22. i 24. februara 1992. godine	Redovno	1. Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o referendumu; 2. Predlog odluke o raspisivanju referenduma; 3. Predlog zakona o morskim dobuj; 4.	Milo Orišević, Božidar Župić, Milan Cimbalević, Skender Elezović, Radivo Kostić, Zeko Husović, Mitar Čvorović, Frano Dedukal, Miroslav Vučković, Sida	Savez reformskih snaga, Savez komunista (SPS), Savez komunista (Demokratska partija socijalista - DPS), Narodna stranka, Demokratska koalicija, Demokratska
17	Trinaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 31. marta i 1. aprila 1992. godine	Redovno	Trinaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 31. marta i 1. aprila 1992. godine 1. Izvještaj o radu Vlade Republike Crne Gore; 2. Predlog zakona o	Tomo Čepurić, Novica Stanić, Ristan Stjepanović, Mervudin Nuhadžić, Radivoja Vlaović, Radivo Kostić, Vučica Lazović, Mitar Čvorović, Tahir Perazić, Sefer	Savez komunista (SPS), Savez reformskih snaga, Narodna stranka, Demokratska koalicija, Demokratska
17	Četrnaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 23. i 30. aprila 1992. godine	Redovno	1. Uvrišćenje Predloga ustava Savezne Republike Jugoslavije; 2. Uvrišćenje Predloga ustavnog zakona za sorovođenje Ustava Savezne Republike Jugoslavije;	Risto Vučković, Nikola Samardžić, Milan Cimbalević, Miroslav Vučković, Ristan Stjepanović, Budimir Simonović, Miro Marković, Rifat Veskić, Dušan	Savez komunista (SPS), Narodna stranka, Demokratska koalicija
17	Osma vanredna sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 14. i 15. maja 1992. godine	Vanredno	1. Neke pitanja koja se odnose na predložene izbore poslanika za Saveznu Skupštinu Savezne Republike Jugoslavije	Milutin Ojđanić, Mitar Čvorović, Vučica Lazović, Rifat Veskić, Rajko Mišević, Novica Stanić	Savez komunista (SPS), Savez reformskih snaga, Narodna stranka, Demokratska koalicija
17	Petnaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od 2. i 9. juna 1992. godine	Redovno	1. Izbor saveznih poslanika u Vijeću republika Savezne skupštine; 2. Predlog zakona i izmjenama i dopunama Zakona o izboru saveznih poslanika u Vijeće republike	Novica Stanić, Miroslav Vučković, Radivoje Nikčević, Risto Vučković, Pavle Mićić, Budimir Simonović, Ljubica Đalović, Ranko Jovović, Mitar Čvorović, Slobodan	Savez komunista (SPS), Savez reformskih snaga, Savez komunista (Demokratska partija socijalista - DPS), Narodna stranka, Demokratska koalicija, Demokratska
17	Šesnaesta sjednica Skupštine Republike Crne Gore od	Redovno	1. Izbor saveznih poslanika u Vijeću republika Savezne skupštine; 2. Predlog zakona o prenošenju poslova	Aleksandar Berkić, Risto Vučković, Vasilije Kusovac, Vučica Lazović, Đer Đokaj, Ratko Velimirović, Skender	Savez reformskih snaga, Savez komunista (SPS), Narodna stranka, Demokratska koalicija

Prikaz 1: Aplikacija za upravljanje digitalizovanim bilješkama

Uticaj digitalizacije na efikasnost rada Bibliotečko-dokumentaističkog centra i arhiva prepoznaje se kroz povećanje kvaliteta i preciznosti procesa pripreme odgovora na zahtjeve za pristupom tekstu bilješki korisnika Biblioteke; pojednostavljen rad zaposlenima u Centru - umjesto prelistavanja često fizički teških i obimnih sveski bilješki, sada imaju mogućnost da se služe modernom aplikacijom koja podrazumijeva jednostavno korišćenje kroz jasno definisane filtere; kao i povećanje demokratskih performansi Skupštine Crne Gore, odnosno transparentnosti, otvorenosti i interaktivnosti sa građanima u smislu lakše dostupnosti materijalima nastalim u njenom radu.

Zaključna razmatranja

Duže od deceniju trend ubrzane digitalizacije, rapidnog razvoja i svakodnevnog unapređena informaciono-komunikacionih tehnologija diktira nužnost za prilagođavanjem informacionih centara znanja, kao što su prvenstveno biblioteke, potrebama savremenih korisnika. Nove generacije, kao generacije novih tehnologija skoro isključivo koriste elektronske izvore informacija, naročito nakon epidemije izazvane korona virusom, koja je uticala na značajno smanjenje fizičkog kontakta, odnosno posjeta bibliotekama. Sa druge strane, povećao se pristup elektronskim bibliotekama, odnosno njihovim digitalnim zbirkama. Potreba za štampanom formom je sve manja a time i tradicionalnim uslugama biblioteka. Stoga, opstanak biblioteka u savremenom dobu znači njihovu digitalnu vidljivost i dostupnost.

Priprema i realizacija projekata digitalizacije predstavlja složen proces s obzirom na to da ne postoji jedinstven i konzistentan model izgradnje i upravljanja digitalnom bibliotekom, odnosno jasni standardi u pogledu tehnoloških procesa, metapodataka, i održavanja digitalnih kolekcija.⁸⁰ Svaka biblioteka koja pokreće projekat digitalizacije, potrebno je da ima u vidu više elemenata od vrste materijala odabranog za digitalizaciju, načina digitalizacije, odnosno organizacije procesa i standarda na kojima se zasniva, do odabira pouzdanih partnera, određivanja rokova realizacija, kao i regulisanje pitanje pristupa podacima.

U tom kontekstu, Biblioteka Skupštine se odlučila da digitalizuje bilješke sa sjednica Skupštine Crne Gore koje predstavljaju i dio arhivske građe, kao i najtraženije jedinice bibliotečkog fonda. Na ovaj način, Biblioteka izlazi iz tradicionalnih okvira, i u skladu sa savremenim trendovima, odgovara potrebama korisnika, a i radu palamenta kao cjeline kroz brže i jednostavnije približavanje građanima i istraživačima van nacionalnih okvira.

Literatura

1. Injac V. *Digitalne biblioteke u svetu*,
2. <http://elib.mi.sanu.ac.rs/files/journals/ncd/1/d004download.pdf> (23.08.2023)
3. Lista kategorija sa rokovima čuvanja registarturske građe Skupštine Crne Gore, br. 00-32-5/11-191, od 19.12.2011, 00-52-6/17-1 od 15.01.2018. godine;
4. Poslovnik Ustavotvorne skupštine Narodne Republike Crne Gore iz 1946. godine;
5. Poslovnika Skupštine Crne Gore, „Službeni list Republike Crne Gore”, br. 051/06, 066/06, "Službeni list Crne Gore", br. 088/09, 080/10 039/11, 025/12, 049/13, 032/14, 042/15, 052/17, 017/18, 047/19, 112/20, 129/20, 065/21;

---

⁸⁰ Injac V, *Digitalne biblioteke u svetu*, <http://elib.mi.sanu.ac.rs/files/journals/ncd/1/d004download.pdf> (23.08.2023)

6. Pravilnik o radu Parlamentarnog instituta, br. 00-32-5/14-49/1;
7. Pravilnik o sadržaju i načinu izrade liste kategorija registratorske građe i načinu odabiranja i predaje arhivske građe Državnom arhivu, „Službeni list Crne Gore”, br. 058/11 od 06.12.2011;
8. Skupština Crne Gore, <https://www.skupstina.me/me/skupstina/sluzba-skupstine/opis-poslova-organizacionih-jedinica> (23.08.2023)
9. Technological Options for Capturing and Reporting Parliamentary Proceedings, document prepared by the United Nations Department of Economic and Social Affairs and the Inter-Parliamentary Union through the Global Centre for ICT in Parliament
10. Zakon o privremenom poslovnom redu u Narodnoj Skupštini iz 1906. godine;
11. Zakon o slobodnom pristupu informacijama, „Službeni list Crne Gore”, br. 044/12 od 09.08.2012, 030/17 od 09.05.2017;
12. Zakon o arhivskoj djelatnosti, „Službeni list Crne Gore”, br. 049/10 od 13.08.2010, 040/11 od 08.08.2011.

Kratke biografije autorki

Nataša Komnenić trenutno obavlja dužnost rukovoditeljke Parlamentarnog instituta u Skupštini Crne Gore. Prethodno je obavljala funkciju pomoćnice generalnog sekretara Skupštine Crne Gore i rukovoditeljke Sektora za istraživanje, dokumentacione poslove i informatičku mrežu u dva mandata, zaključno sa julom 2022. godine. Prethodno, gđa Komnenić je radila kao zamjenica direktora za Parlamentarni program u Kancelariji Nacionalnog demokratskog instituta iz Vašingtona (NDI) u Crnoj Gori. Na toj poziciji, radila je na osmišljavanju, razvoju i implementaciji više programa i projekata za poslanike i službenike parlamenta, kao i predstavnike političkih partija i nevladinih organizacija. Dio radnog iskustva stekla je radeći u medijima i nevladinom sektoru. Aktivno je učestvovala u većem broju konferencija i seminara, kako u Crnoj Gori, tako i u inostranstvu, kao i u izradi više publikacija na teme iz oblasti parlamentarnih procedura i praksi. Diplomirala je menadžment na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore i specijalizirala upravljanje u javnom sektoru. Govori engleski jezik.

Dr Jelisaveta Blagojević Miljanić obavlja dužnost šefice Bibliotečko-dokumentalističkog centra i arhiva Skupštine Crne Gore. U prethodnom periodu radila je kao istraživač u Istraživačkom centru Skupštine Crne Gore, pri čemu je obavila i šestonedeljni staž u Istraživačkoj službi Evropskog parlamenta. Blagojević Miljanić radila je kao demonstrator na Fakultetu političkih nauka u studijskoj 2010/2011. godini, a značajno iskustvo stekla je kroz rad u nevladinom sektoru. Tokom doktorskih studija dobila je više stipednija koje su obezbijedile istraživanja na Univerzitetu La Sapienza u Rimu, Jagelonskom univerzitetu u Krakovu, Paris 8 Vincennes-Saint Denis u Parizu. Doktorsku disertaciju pod nazivom: *Uloga vojske u arapskim režimima i tranzicijama. Studija slučajeva: Tunis, Egipat, Bahrein, Sirija, Libija i Jemen* odbranila je na Fakultetu političkih nauka u julu 2020. godine. Objavila je više od 30 naučnih radova, od čega tri u časopisima indeksiranim na *Social Science Citation Index* listi. Učestvovala je na većem broju konferencija u zemlji i inostranstvu, govori engleski, a služi se francuskim jezikom.

Тамара МАЛЕШЕВ, виша дипл. библиотекарка
Библиотека Матице српске, Нови Сад
tamara.tamarica.m@gmail.com

Ирена ЗЕЧЕВИЋ, виша дипл. библиотекарка
Библиотека Матице српске, Нови Сад
irena.zecevic.bp@gmail.com

Оливера ТОПАЛОВ, виша дипл. библиотекарка
Градска библиотека у Новом Саду
oliveratopalov@yahoo.com

**ЈЕДНА КРАЉЕВСКА ПРИЧА:
КРАЉ НИКОЛА „ОКОМ“ ПОСЕБНИХ ЗБИРКИ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ
СРПСКЕ**

Сажетак: Ова „краљевска прича“ почиње на црногорском кршу, у престоници Цетиње, где је столовао, како су га називали, „европски зет“ - краљ Никола I Петровић Његош. У настојању да са више аспеката представе његов животни пут и књижевно стваралаштво, ауторке су се определиле за вишеврсне јединице некњижне грађе из богатих фондова Посебних збирки БМС, а критеријуми за њихов одабир били старост документа, реткост, очуваност, специфичност и њихов значај.

Кључне речи: Краљ Никола I Петровић Његош, Библиотека Матице српске, Посебне збирке, некњижна грађа и извори

**A royal story:
King Nikola "eye" of the Special Collections of the Matica Srpska Library**

Abstract: This "royal story" begins on a Montenegrin stone, in the capital Cetinje, where he was called, as he was called, the "European son-in-law" - King Nikola I Petrović Njegoš. In an effort to present his life path and literary creativity from several aspects, the authors opted for multi-type units of non-book material from the rich holdings of the Special Collections of BMS, and the criteria for their selection were the age of the document, rarity, preservation, specificity and their significance.

Keywords: King Nikola I Petrović Njegoš, Matica Srpska Library, Special collections, non-book materials and sources

Увод

Ако се, поред више улога и функција библиотеке, фокусирамо на мисију заштите и промоције културне баштине онда, логично, следи и потреба за њено приближавање најширој јавности. Библиотеке, поред тога што баштине културну разноликост, чувају и богате историјске ресурсе за стицање знања будућих генерација. Библиотека Матице српске у својим богатим фондовима, између осталог поседује већи број јединица тематски везаних за историју Цетиња и краљевске породице Петровић Његош. За потребе писања овог рада ресурси Посебних збирки БМС понудили су значајне информације о животу и делу њеног суверена – краља Николе.

Историјска шетња кроз престоницу Цетиње

Верује се да не постоји на свету град који је током своје историје судбински више био повезан са својим народом од Цетиња. Због своје аутентичне архитектуре и великог броја историјских [грађевина](#), [реликвија](#), [манастира](#), [цркви](#) и [музеја](#), овај град је добио назив [град-музеј](#) - престоница.

Почива на Цетињском пољу на 672 метара надморске висине, опкољено планинама Ловћеном и Хумом и кршевитим брдима. На основу пронађених камених оруђа, може се закључити да је подручје Цетиња било насељено још у палеолиту, али се ипак оснивачем Цетиња сматра владар Зете Иван Црнојевић који је пренео своју престоницу са Ријеке Црнојевића на Цетиње 1482. године. Пре његовог доласка ту је постојало насеље и Влашка црква (1450).⁸¹

Први помен Цетиња у архивским изворима налазимо у Историјском архиву Котора, у документу из 1440, у коме се између осталог каже:

„Године 1440. индикције треће, првога септембра: Тудор Ненојев Ивановић са Цетиња (Thudor Nenoe Ivanovich de Zetine), у име своје и својих насљедника и потомака изјављује...Сачињено у Котору, у општинској канцеларији, у присуству господина Михаила Пелегрини, суца и господина Драгона де Лука, аудитора.“⁸²

У време када је господар Зете Иван Црнојевић пренео седиште Зетске митрополије у Цетињски манастир, Цетињско поље се именовало као Подловћенски долац. Временом ће овај назив ишчезнути и замениће га назив Цетињско поље, који ће као топоним опстати све до наших дана. Цетињско поље и Цетиње као некадашњи државни и духовни административни центар Црне Горе добило је име по реци Цетињи или Цетини која је у даљој старини протицала средином Цетињског поља.

Иван Црнојевић је 1484. године подигао Цетињски манастир познат као Манастир Црнојевића на Типуру, у коме је он столовао у своје време, а остале владике до 1838. године, када је Његош за своју резиденцију подигао *Биљарду*.

У старом Цетињском манастиру, у раздобљу од [1493.](#) до [1496.](#) радила чувена [Цетињска штампарија](#), најстарија штампарија у српским земљама у којој је монах Макарије штампао прве ћириличне књиге на нашим просторима, међу којима и *Цетињски октоих првогласника* (1494) а у исто време штампан је и *Цетињски октоих петогласник* (V-VIII глас), који је сачуван у свега неколико непотпуних примерака, У њему се налази једина

⁸¹ *Кроз Србију и Црну Гору* (Београд: КСЕ-НА, 2005), 712.

2. Православна митрополија црногорско приморска, „Мали Госпођиндан слава града Цетиња“; <http://mitropolija.com> (преузето 23.3.2023).

илустрација Манастира Црнојевића на Ћипуру. Манастир је пострадао [1692](#), а обновио га је 1701. године [владика Данило](#), на месту недалеко од првобитне локације. Грађен је од камена са рушевина манастира Ивана Црнојевића, а пренета је и плоча са грбом Црнојевића и посветом Ивана Црнојевића.

За културни развој Цетиња драгоцени значај имао је овај манастир, *Манастир Св. Петра Цетињског*. У њему се чувају реликвије: рука [Светог Јована Крститеља](#) мошти [Светог Петра Цетињског](#) (Петра I Петровића Његоша), честица Часног крста Господњег..., а у Плавој капели, у оквиру изложбеног простора [Историјског музеја Црне Горе](#) у [Цетињу](#) чува се Икона Пресвета Богородице Филермосе.

У Манастиру је радила прва основна школа (1834) у Црној Гори, основана је прва гимназија (1880), постојала је и Његошева штампарија (1834), чија су слова била претопљена у пушчана зрна да би се Црна Гора одбранила од Турака.

Уз манастир је Његошева резиденција *Биљарда* (1838), која је престала да буде владарска резиденција када је краљ Никола завршио свој двор 1871. У доба Његошеве владавине подигнут је и хотел *Локанда* (1863), и први средњошколски женски завод у Црној Гори *Девојачки институт царице Марије Александровне* (1871.) која га је и финансирала, а који су похађале девојке из угледних црногорских породица и иностранства. Ту су још *Зетски дом* (1888) грађен за потребе позоришта у којем је била читаоница, библиотека и музеј, Плави дворца престолонаследника Данила (1895), гроб у виду маузолеја владике Данила, оснивача династије Петровић Његош на Орловом кршу (1896), Владин дом (1910), зграде страних дипломатских мисија (Аустрија, Белгија, Грчка, Енглеска, Италија, Немачка, Француска, Русија, Турска, Србија), Ловћенска вила...⁸³

Цетиње се изграђује као престоница после стицања самосталности 1878. године. Уређују се улице, стране државе подижу већ поменута посланства, завршава се зидање *Зетског дома*, оснивају се читаонице, библиотека и музеј, поставља се водоводна мрежа, уређују се дворски и општински парк, 1910. године, завршава се *Владин дом*, а прорадила је и електрична централа.

Прва кућа за становање подигнута је 1832. године. У дворској улици кнез Никола подигао је свој Дом, а до њега куће су зидали истакнути Црногорци. Поводом подизања Плавог дворца за престолонаследника, кнез Никола је обнародовао да ће Цетиње увек бити престоница Црне Горе, поводом тога бесплатно су дељени плацеви, чиме је убрзана његова изградња.⁸⁴

Данас је то историјска и садашња, модерна престоница са преко 19000 становника, која је све своје најзначајније културно историјске споменике законом заштитила. Она баштини огромно књижевно, музејско и архивско благо, које се већином чува кроз пет републичких институција: Народни музеј Црне Горе, Архив Црне Горе, [Централна народна библиотека „Ђурђе Црнојевић“](#), Краљевско црногорско народно позориште [Зетски дом](#), те Републички завод за заштиту споменика културе.

Владар, књаз / краљ Никола

⁸³ Стеван М. Станковић, *Путевима Југославије*, (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001), 245-249.

⁸⁴ Исто

Војник, политичар, поета... кнез, краљ Никола је по особинама наликовао ренесансном владару... Био је [кнез](#) Црне Горе у периоду 1860-1910. и [краљ](#) у периоду 1910-1918. На црногорски престо је дошао малолетан, наследивши свог стрица Данила.

Као потомак династије Петровић Његош Никола се родио у селу [Његуши](#), 19. октобра [1841](#). године, умро у изгнанству у [Антибу](#) [2. марта 1921](#). године...

Ожењен је са 19 година, одмах по доласку на престо, црногорком, кнегињом Миленом „оном коју му је за жену већ одавно определила била очинска воља“⁸⁵. Венчање је одржано у Влашкој цркви на Цетињу 1860. године. Изродили су од 1864. године, када им се родило прво дете, девет ћерки и три сина. Своју децу школује по европским угледним школама. Браковима своје деце обезбедио је родбинске везе са европским дворovima, бољи међународни положај и још веће поштовање и углед Црној Гори. Краљ Никола је био запамћен и као таст Европе.

Никола је у свим правцима развијао своју државу. Подизао је школе, градио путеве, отварао нове вароши, издавао корисне законе, сређивао државну управу завођењем министарстава и подстицао привредни и трговински полет и општу радиност. Општем привредном и друштвеном напретку доприносили су угледни научни и културни посленици из Србије, Војводине, Далмације, Босне и Херцеговине, који су на позив кнеза Николе долазили и стварали у Црној Гори.⁸⁶

Некњижна грађа о краљу Николи Петровићу Његошу

Као специфична врста материјала, „јединице“ које нису „књиголисне“, некњижна грађа је дуго времена била запостављена. Тај тренд се променио шездесетих година прошлог века, када се у Библиотеци Матице српске, најстаријој српској библиотеци националног значаја и првој јавној научној библиотеци у Срба, формирао „...одсек посебних збирки у БМС, који, према правилима Библиотеке МС треба да прерасте у одељење веома важно.“⁸⁷

У библиотечко-информационој делатности некњижна грађа представља важан извор историографских сазнања. Процесом дигитализације започетим у Библиотеци Матице српске 2006. године постала је доступна широј јавности. За потребе овог рада ауторке су се определиле да представе део тог некњижног корпуса тематски везаног за краља Николу I Петровића Његоша и она је у Посебним збиркама БМС заступљена у Фонду ситно-штампаног и документационог материјала и Ликовно-графичком фонду у виду огласа, прогласа, плаката, разгледница, аудио касета.

Цртице из политичког живота краља Николе

За време своје владавине, кнез, а потом и краљ Никола је Црној Гори, [Берлинским споразумом 13. јула 1878](#), после [Црногорско-турског рата](#), обезбедио међународно

---

⁸⁵ Михаило З. Зорић, *Краљ Никола Петровић Његош: младост и прве године владе* (Цетиње: Штампариија зетске бановине Обод, 1935), 7

⁸⁶ Вукић Илинчић, *Бомбашка и Васојевићка афера* (Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2012), 7.

⁸⁷ Katica Rauški, „Izveštaj o radu Odseka posebnim zbirki“, *Izveštaj o radu Biblioteke Matice srpske* ([Novi Sad]: Biblioteka Matice srpske, 1963), 52

признање и знатно територијално проширење. Од 1881. па до балканских ратова настало је дуго доба мира. Окружен са три стране Аустроугарском, кнез Никола је мало шта могао урадити на спољном плану. Ово време је кнез искористио да Црну Гору управом и мирним радом уздигне на степен других европских држава.

У унутрашњој политици кнез Никола је био превише својевољан и нетрпељив, владао је аутократски до 1905. године и упркос знатним успесима, отуђио је од себе велики део својих сарадника, црногорских главара и готово сву народну интелигенцију, школовану у Београду. У таквим околностима кнез Никола се одлучио за прелаз на уставну владавину.⁸⁸ Дао је земљи [Устав 6. децембра 1905.](#) познат под називом [Никољдански устав](#), јер је донет на [Светог Николу](#). Водио је више ратова против Отоманског царства, учествовао је као врховни командант у Балканским ратовима и Првом светском рату. Након пада Србије и Црне Горе почетком 1916. године, Никола, поносни краљ, немогавши да прихвати пораз и капитулацију, напушта земљу и склања се у Италију а потом и у Француску, испоставиће се, заувек. Ослобођење га није вратило на трон и у земљу, пошто га је Велика народна скупштина 24. новембра 1918. године у Подгорици оптужила за издају и збацила са престола уз забрану повратка у земљу. У одсуству краља, велики део Црногораца определио се за уједињење са победничком Србијом.

„Млад, даровит, песничке природе, енергичан и амбициозан, пун воље за рад, слadak у говору и љубазан и предусретљив у опхођењу, кнез Никола је, особито, после успеха у ратовима у којима су Црногорци показали јунаштво, постао обожавана личност у ширим слојевима народа. Он је био витез без страха и мане. У доба када су у Србији ствари пошле рђаво, мислили су многи да ће Црна Гора са кнезом Николом на челу, постати Пијемонт српског народа и да ће она извести његово ослобођење и уједињење.“⁸⁹ Међутим, стекао је бројне непријатеље због свог начина владања, ипак, Црна Гора је у том периоду, под руком краља Николе, постигла највеће успехе у својој историји: стицање независности и међународно признање 1878. године, формирање Народне скупштине, модернизацију друштва, развој инфраструктуре и свеукупни цивилизацијски напредак у односу на ранија времена.⁹⁰

У егзилу, краљ Никола је преминуо 2. марта 1921. године у Антибу крај Нице а сахрањен у Руској цркви у Сан Рему. Његови посмртни остаци уз највеће државне почести враћени су 1989. године на Цетиње у Дворску цркву на Ћипуру.

Одабраним примерима јединица некњижне грађе илустроваћемо део његовог политичког живота.

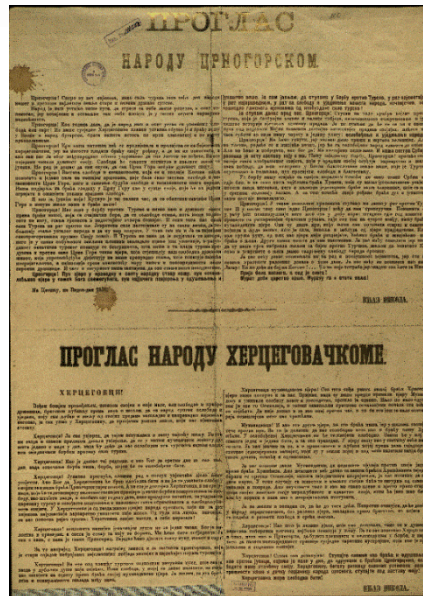
Проглас народу црногорском и Проглас народу херцеговачкоме из пера, тада још књаза Николе, је Проглас о ступању Црне Горе у рат против Турске и позив на одбрану земље. Штампан је 1876. године на Цетињу, на једнолисној хартији, у златотиску 49 x 36 cm. Каталогизиран је у Фонду ситно-штампаног и документационог материјала и евидентиран под сигнатуром Дк IV 80 (Сл. 1).

---

⁸⁸ Драгош [Јевтић](#) и Драгољуб [Поповић](#), *Народна правна историја*. (Београд: Савремена администрација, 2003), 180.

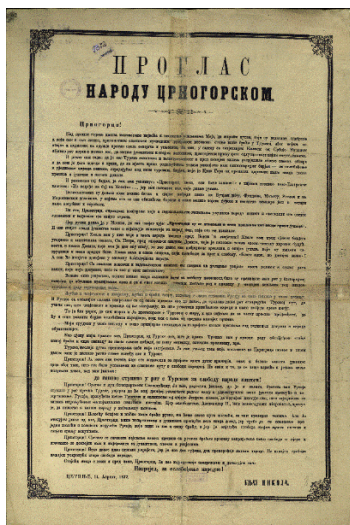
⁸⁹ Станоје Станојевић, *Сви српски владари: (биографије српских са црногорским и босанским) и преглед хрватских владара* (Београд: Отворена књига, 2017), 130-133.

⁹⁰ Danas, „Kako је Nikola I Petrović Njegoš postao "glavni tast Evrope", Dnevni list danas, https://www.danas.rs/život/Kako_je_Nikola_I_Petrović_Njegoš_postao_'glavni_tast_Evrope'_-Na_današnji_dan_-_Dnevni_list_Danas (preuzeto 27.3.2023).

Сл. 1

У истом фонду је и *Проглас народу црногорскоме, драги моји Црногорци!* (за наслов је узет почетак текста), проглас о потреби јединства уочи проглашења Устава Црне Горе. Штампан је на Цетињу 1905. године, на једнолистном папиру димензија 56 x 42 cm, а додељена му је сигнатура Дк IV 78 (Сл. 2). Истоветан документ на француском језику *Proclamation adressée au peuple Monténégrin emes chers Monténégrins!* носи сигнатуру Дк IV 79 (Сл. 3).

Сл. 2

Сл. 3

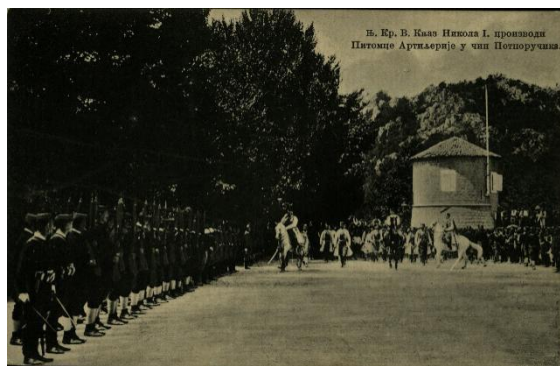
Према истраживањима картофила, у Бечу је 1871. године, у уредништву листа „Змај“ настала прва права разгледница на свету. Првобитне разгледнице су настајале литографском техником и представљале су ремек дела оног времена. Дефинисане као слике

на картону одређених димензија, намењене да до примаоца, преко поште стигну без коверте, разгледнице су од од 1906. године добиле изглед који су задржале до данашњих дана: реверсна страна била поделом предвиђена за писање текста и адресу примаоца, док је аверсна страна била предвиђена за „сликовни део“. Без обзира што су прошле „историјски ход“ намена им је остала иста – да својим визуелним ефектима сведоче о неким минулим временима. За потребе овог рада, ауторке су издвојиле неколико разгледница које имају велику културно-историјску вредност за Црну Гору.

Њ. Вел. краљ Никола I. као ђак у Паризу, наслов је преузет са аверсне стране разгледнице, је Издање Прве К. Ц. Повл. Књижаре П. М. Калуђеровића. Штампана је на Цетињу 1910. године. Две фотографије на разгледници приказују краља Николу као ђака (1860.) и у свечаној црногорској ношњи (1910.). Текст ове црно-беле разгледнице је двојезичан, упоредо на српском и немачком језику. У Ликовно-графичком фонду је каталогизирана у N масци. Обрада ове врсте некњижног материјала се обавља према Међународном стандардном библиографском опису некњижне грађе ISBD(NBM)⁹¹ у формату COMARC B и додељена јој је сигнатура Ра I 11706 (Сл. 4).

Сл. 4

Сл. 5

У истом фонду је и разгледница са насловом *Њ. В. Краљ Никола посматра почетак боја*, преузетим са аверсне стране. Текст је двојезичан, упоредо на српском и француском језику. Публикована је у Подгорици, у Књижари П. Вукотића 1912. године, а урађена у црно-белој техници, димензија 9 x 14 cm и додељена јој је сигнатура Ра 1 8373.

Историјска дешавања на Цетињу забележена су и разгледницом под насловом преузетим са аверсне стране, који гласи: *Њ. Кр. В. Књаз Никола I производи питомце Артиљерије у чин Потпоручника*, Издање Прве К. Ц. Повл. Књижаре П. М. Калуђеровића на Цетињу. Изашла из штампе почетком 20. века, црно-бела разгледница димензија 9 x 14 cm са сигнатуром Ра 11707 и чува се у Ликовно-графичком фонду. (Сл. 5).

Издање Прве К. Ц. Повл. Књижаре П. М. Калуђеровића на Цетињу је и разгледница *Њ. Кр. В. Престолонашљедник Србије Александар на Цетиње*, наслова преузетог са аверсне стране. Претпоставља се да датира из 1910. године, Текст је двојезичан, упоредо на српском и немачком језику. Сиво тонирана разгледница димензија 9 x 14 cm део је горепоменутог фонда. (Сл.7).

⁹¹ ISBD(NBM) - Међународни стандардни библиографски опис некњижне грађе. Превела Биљана Калезић. Београд: Народна библиотека Србије, 2006.

Сл. 6

Сл. 7

Сл. 8

Овом историјском мозаику прикључујемо и две разгледнице у боји с почетка двадесетих година прошлог века које је издао Ј. Тошовић. Наслов *Њ. В. краљ Никола у пратњи Њ. В. престолонаследника Србије Александра и својих синова* је преузет са реверсне стране, а текст је упоредо на српском и француском језику. Димензије разгледница су 9 x 14 cm, а додељене су им сигнатуре Ра I 11709 и Ра I 11710.

Једна од препознатљивих слика краља Николе је и портрет у природној величини, уље на платну, аутора Јозефа Блица, која се чува у Државном музеју – Двору краља Николе

на Цетињу. Тај портрет у виду разгледнице у боји са двојезичним текстом на српскохрватском и француском језику, димензија 15 x 11 cm публикован је седамдесетих година прошлог века у издању Музеји „Цетиње“ са сигнатуром Ра I 9233. (Сл. 8).

Једноставне, а дубокоумне су речи чувеног америчког фотографа Арона Сискинда⁹² да је „фотографија повезана са осећањима, додирима и љубављу. Оно што је забележено на фотографији остаје овековечено заувек...подсећа на ситнице дуго пошто смо све заборавили“. Фотографија представља документ времена, обичаје једног народа, бележи историјске и догађаје из свакодневног живота, представља извор научних информација, она је важан медиј комуникације. Ове речи у потпуности одговарају визуелном ефекту фотографије краљевског пара Николе и Милене из млађих дана. Црно-бела фотографија димензија 17 x 11 cm каширана је у Ликовно-графичком фонду за потребе изложбе у Библиотеци Матице српске и носи сигнатуру Фг II 2309. (Сл. 6)

Примери некњижне грађе о књижевном стваралаштву Краља Николе

Поред политичког ангажовања, краљ Никола I Петровић Његош бавио се и књижевним стваралаштвом које је обухватало лирско и епско песништво, драме у стиху, прозне саставе претежно родољубивог садржаја, проистекле из „...društvene stvarnosti i vremena u kojima su se prelamala istorijska, politička i kulturna zbivanja za crnogorski narod i crnogorsko društvo uopšte“.⁹³ Драмска дела заузимају најважније место у његовом књижевном стваралаштву. Ауторке су се определиле да представе оглас за „Балканску царицу“, романтичарско-патриотску драму, инспирисану историјским догађајима у Црној Гори с краја 15. века, за време владавине Ивана-Бега Црнојевића. Драма „у 3 радње“ прати историјске догађаје и судбине Иванових синова Ђурђа и Станка – војводе зетског, његово примање Ислама, као и трагичну судбину Станкове веренице Данице – Балканске царице. Након изласка из штампе 1886, године, ово драмско дело је доживело велику популарност и ван граница Црне Горе, те је за 30 година преведена на 10 европских језика. Композитор Дионизије де Сарно Сан Ђорђо је боравећи у Котору и још неким градовима на црногорском приморју био упознат са њиховим животом и обичајима, те је компоновао музику за истоимену оперу коју је објавио 1891, па је тако настала прва црногорска опера.

Да се културни живот активно одвијао у Руми давне 1897. године потврђује нам и оглас Штампарије Ане Вагнер за поменуту драму на једнолистном папиру димензија 41 x 28 cm, којим се по први пут (16/28. августа 1897. године) најављује културни догађај у Руми. Реч је о најави позоришне представе „Балканска царица“, драме у 3 чина, како стоји у огласу коју је „с певањем написао Никола I, с одобрењем песниковим за позорницу удесио А. Хацић, музика од Х. Дубека, редитељ Добриновић“. Текст је тројезичан, упоредо на српском, хрватском и немачком језику и уз најаву позоришне представе пружа информације о именима глумаца и ценом улазнице. Евидентиран је под сигнатуром Дк III 326 и чува се у фонду Ситно-штампног и документационог материјала. (Сл. 9). Инспирисан историјским догађајима везаним за „Балканску царицу“, народни гуслар Бранко Перовић ју је „опевао“, на текст Милојке Перовић. У фонду музикалија овај звучни снимак у форми аудио касете каталогизиран је и евидентиран под сигнатуром Ка I 1926. (Сл. 10).

⁹² Арон Сискинд (*Aaron Siskind* 4. decembar 1903. - 8. februar 1991.) био је амерички уметнички фотограф који је припадао покрету апстрактног експресионизма

⁹³ Ljiljana Đorđević, *Književni opus Nikole I Petrovića Njegoša: (1841-1921): (bibliografija)*(Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević, 2021), 5

Сл. 9

Сл. 10

Закључак

Историографски, као и литерарни извори о краљу Николи I Петровићу Његошу налазе се у низу студија домаћих и страних историчара. Овим радом, ауторке су настојале да из електронске базе БМС, користећи ресурсе Посебних збирки, представе мултимедијалне облике из њених фондова у виду некњижне грађе и тиме потврде да је она поуздан ослонац и извор истраживања. Повезујући тему Конференције, у циљу промоције и приближавања културне баштине широј јавности, која је садржана у ЕУ смерницама за сарадњу библиотека, архива и музеја ЕУ Агенда 2030 за одрживи развој, определиле су се за презентовање библиотечких јединица из Посебних збирки Библиотеке Матице српске, указујући на значај некњижне грађе као репрезентативног ресурса сваке библиотеке за стицање знања о националној и регионалној историји, а Цетиње и краљевска породица Петровић, наши корени и преци, били су додатна инспирација за проучавање грађе ових фондова и њено презентовање јавности.

Без обзира на промену начина рада и утицају који нова техничка достигнућа имају у друштву, а одражавају се и на библиотеке, једно је сигурно - грађа остаје, а библиотекарима ће наћи начина да је сакупе, сачувају и презентују јавности, јер је мисија богаћења ових фондова, стручна обрада и адекватна заштита у интересу свих, а првенствено њених корисника.

Библиографија:

1. Danas, „Kako je Nikola I Petrović Njegoš postao "glavni tast Evrope"“, Dnevni list danas, [https://www.danas.rs/život/Kako je Nikola I Petrović Njegoš postao "glavni tast Evrope" - Na današnji dan - Dnevni list Danas](https://www.danas.rs/život/Kako_je_Nikola_I_Petrović_Njegoš_postao_\) (preuzeto 27.3.2023).
2. Đorđević, Ljiljana. *Književni opus Nikole I Petrovića Njegoša: (1841-1921): (bibliografija)*. Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević, 2021.

3. Зорић, Михаило З. *Краљ Никола Петровић Његош: младост и прве године владе*. Цетиње: Штампарија зетске бановине Обод, 1935.
4. Izveštaj o radu Biblioteke Matice srpske. [Novi Sad]: Biblioteka Matice srpske. 1963.
5. Илинчић, Вукић. *Бомбашка и Васојевићка афера*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2012.
6. ISBD (NBM) *Међународни стандардни опис некњижне грађе*, Београд: Народна библиотека Србије, 2006.
7. Јевтић Драгош и Драгољуб [Поповић](#). *Народна правна историја*. Београд: Савремена администрација, 2003.
8. *Кроз Србију и Црну Гору*. Београд: КСЕ-НА, 2005.
9. Православна митрополија црногорско приморска, „Мали Госпођиндан слава града Цетиња“, <http://mitropolija.com> (преузето 23.3.2023).
10. Радош, Љушић. *Историја српске државности*, Књ. 2, *Србија и Црна Гора, нововековне српске државе*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак : Беседа : Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, 2001.
11. Станковић, Стеван М.. *Путевима Југославије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001.
12. Станојевић, Станоје. *Сви српски владари: (биографије српских са црногорским и босанским) и преглед хрватских владара*. Београд: Отворена књига, 2017.

Кратке биографије ауторки

Ирена Зечевих рођена је на Цетињу 25. фебруара 1969. године. У родном граду је завршила основну школу и Гимназију. Дипломирала је на Филозофском факултету у Новом Саду, на Одсеку за југословенске књижевности и српскохрватски језик.

У БМС је почела да ради 1995. године, у Одељењу за матичне послове, када је ангажована на изради пројекта *Прилози за биографију Новице Церовића*. Истовремено је радила на инвентарисању збирке сигнаисте Мирољуба Тодоровића. Свој рад је наставила преласком у Одељење за каталошко-библиографску обраду, на пословима обраде монографских публикација, изради СР-а на српском језику и ретроспективној обради књига. Од 2004. године је преузела послове библиотекар Посебних збирки БМС у Фонду ситно-штампаног и документационог материјала. Од 2016. године је редактор Посебних збирки, а 2018. године је стекла звање виши дипломирани библиотекар. У периоду од 2011. до 2013. године учествовала је у раду Библиотекарског друштва Србије као заменик председника и делегат Подружнице Библиотеке Матице српске и високошколских библиотека Новог Сада. Од 2008. до 2010. године је обављала функцију председнице Управног одбора Народне библиотеке „Вељко Петровић“ у Бачкој Паланци.

У досадашњем раду је учествовала на бројним конференцијама и курсевима из библиотечно-информационе делатности у Србији, Републици Српској, Црној Гори и Северној Македонији. Од 2009. године је у Српском биографском речнику као аутор-сарадник укључена у израду биографија знаменитих личности.

Објављује радове из области библиотечно-информационе делатности у стручним и научним часописима у Војводини, Србији, БиХ, Републици Српској и Северној Македонији: *Годишњак библиотеке Матице српске, Библиотекар, Читалиште, Савремена библиотека, Корак библиотеке, Библиотекарство српске, Библиозона, Vosniaca, Бележница, Нови легат, Слово о Лапову, Глас библиотеке, Крагујевачко читалиште, Библиотечен тренд, Библиотекарство*.

Тамара Малешев рођена је у Врбасу 9. јануара 1969. године, где је започела ниже разредце основне школе, а наставила у Новом Саду. У Сремским Карловцима завршава Карловачку гимназију, смер књижничар. Дипломирала је на Филозофском факултету у Новом Саду, на смеру Педагогија.

У Библиотеци Матице српске је почела да ради 1995. године у Одељењу каталошко-библиографске обраде монографских публикација на пословима ретроспективне обраде књига и израде СР-а на српском језику. Од 2015. године је ангажована као библиотекар у комисији за стручни надзор у библиотекама на територији Војводине. Укључена је у израду Библиографије Војводине. Активно учествује у раду Библиотекарског друштва Србије као члан Комисије за каталогизацију.

Учесник је бројних конференција и курсева из библиотечко-информационе делатности.

У досадашњем раду објавила је више радова из области библиотечко-информационе делатности у стручним и научним часописима у Војводини, Србији и Црној Гори: Годишњак Библиотеке Матице српске, Библиотекар, Савремена библиотека, Глас библиотеке, Библиографски вјесник, *Bosniaca*.

Учествује у изради библиографије Војислава Карановића.

Оливера Топалов рођена је у Врбасу 15. фебруара 1968. године, где је започела основно образовање, а наставила у Новом Саду. У Сремским Карловцима завршава Карловачку гимназију, смер Књижничар. Дипломирала је на Филозофском факултету у Новом Саду, на смеру Српскохрватски језик и југословенска књижевност. По завршетку студија, као професор српског језика, предавала је у више основних школа у Новом Саду.

У Градској библиотеци у Новом Саду почиње да ради од 1996. године, најпре на месту библиотекара позајмног одељења, а потом на Одељењу за обраду и библиографска истраживања, где обавља посао библиотекара каталогизатора монографских публикација. Руководилац овог Одељења је постала 2012. године, обављајући послове каталогизације - стручне и предметне обраде, редактора записа, одржавања електронског каталога монографских публикација.

У Библиотекарском друштву Србије члан је Секције за каталогизацију. У матичној установи је члан комисије за унапређење БИСИС софтверског система за библиотечко пословање у сегменту каталогизације и Е-каталога. Ангажована је и као члан комисије за ревизију књижног фонда. Такође је и контакт особа за српски УДК онлајн у својој библиотеци.

Стручне радове из области библиотечко-информационе делатности објављивала је у више часописа у Војводини, Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини.

Звање Вишег дипломираног библиотекара стиче 2021. године. Своје радове објављивала је у часописима: Глас библиотеке, Библиографски вјесник, Библиотекар, *Bosniaca*, Читалиште.

Olga JEČMENICA
viši diplomirani bibliotekar
Biblioteka „Milutin Bojić“
olga.jecmenica@milutinbojic.org.rs

PROFESORSKA KOLONIJA U BEOGRADU

Sažetak: *Uloga biblioteke u kontekstu programa zaštite, promocije i približavanja kulturne baštine široj javnosti u Biblioteci "Milutin Bojić" realizovana je kroz projekat "100 godina Profesorske kolonije u Beogradu". Namera biblioteke je bila da kroz niz aktivnosti skrene pažnju na ovaj jedinstveni urbanistički kompleks kome su svoj lični pečat dali upravo njegovi stanovnici – profesori Beogradskog univerziteta. Značaj projekta je prepoznalo i Ministarstvo kulture Republike Srbije dajući nam finansijsku podršku za aktivnosti koje su projektom predviđene. Smatramo da ćemo sa navedenim aktivnostima promovisati i obogatiti dosadašnja znanja o ovom jedinstvenom kompleksu koji ne pripada samo zavičajnoj i kulturnoj baštini opštine na kojoj se nalazi biblioteka već i širem nacionalnom korpusu.*

Ključne reči: *Profesorska kolonija u Beogradu, biblioteka, kulturna baština, prezentacija, zaštita spomenika kulture.*

Summary: *The role of the library in the context of the program of protection, promotion and bringing cultural heritage closer to the general public in the "Milutin Bojić" Library was realized through the "100 years of the Professor's Colony in Belgrade" project. The intention of the library was to, through a series of activities, draw attention to this unique urban complex, which was given its own personal touch by its residents - the professors of the University of Belgrade. The importance of the project was also recognized by the Ministry of Culture of the Republic of Serbia, giving us financial support for the activities envisaged by the project. We believe that with the aforementioned activities, we will promote and enrich the existing knowledge about this unique complex, which belongs not only to the native and cultural heritage of the municipality where the library is located, but also to the wider national corpus.*

Keywords: *Professor's colony in Belgrade, library, cultural heritage, presentation, protection of cultural monuments.*

Uvod

Retki su gradovi koji se mogu pohvaliti gradskim četvrtima koje su pobudile pažnju još pre nego što su i bile sasvim izgrađene, kako zbog svog urbanističkog koncepta tako i zbog svojih stanovnika. Sa urbanističkog stanovišta Profesorska kolonija predstavlja uzoran evropski model građenja vrtnih gradova potpomognut iskustvom domaćih autora. U pogledu njenih stanovnika vidimo na delu šta znači udruživanje koje za rezultat ima ostvarivanje elementarne potrebe svakog čoveka za sopstvenim domom. Rad ima za cilj da predstavi tok izgradnje Kolonije, njene stanovnike, spomenike kulture kao i da predstavi aktivnosti biblioteke koje su bile usmerene na istraživanje i prezentovanje ove urbanističke celine.

Izgradnja Kolonije

Ovaj urbanističko-arhitektonsko kompleks jedinstven je po tome što predstavlja jedan od primera primene koncepta vrtnog grada koji je bio prisutan u arhitekturi početkom 20. veka. Godine 1923. gradska vlast u Beogradu donela je Generalni regulacioni plan koji će postati osnova za izgradnju buduće Profesorske kolonije⁹⁴. Plan je usvojen već sledeće godine, a Profesorska kolonija postaje i zvanično prvo planski izgrađeno naselje u Beogradu gde su primenjene savremene svetske arhitektonske i urbanističke tendencije. Predlog o izgradnji stanova za univerzitetske nastavnike pokrenuo je 1926. godine dr Vladimir K. Petković dekan Filozofskog fakulteta. Ideja je bila prihvaćena, tim pre što većina profesora nije imala svoj stambeni prostor a grad Beograd nije mogao da im ga obezbedi. Profesori su želeli da reše svoje stambeno pitanje kako bi mogli da se posvete svojim istraživačkim i naučnim poduhvatima. Na putu ostvarenja ovog cilja stajala su tri problema: finansijski, prostorni i arhitektonski. Kupovina placa i izgradnja kuće predstavljala je i u to doba bila veliki materijalni izdatak za skromne profesorske plate. U susret njihovim potrebama izašla je Državna hipotekarna banka dajući povoljne kredite kao i Beogradska opština oslobađajući ih poreza za izgradnju kuće. Nakon razmatranja više lokacija koje bi bile primerene da se na njima izgradi naselje grupisanih kuća izbor je pao na imanje Zorke Selaković na obodu grada. Nekadašnja poljana je prema Generalnom planu imala namenu budućeg naselja. Nakon parcelisanja pristupilo se izgradnji 43 stambena objekta. Solidarnost sa svojim kolegama pokazali su arhitekta Svetozar Jovanović, Petar Krstić i Mihailo Radovanović⁹⁵ nudeći tri tipa stambenih objekata i na taj način smanjujući cenu njihove izgradnje. Nakon izgradnje koja je trajala šest meseci i perioda uređenja prostora oko novosazidanih kuća novo poglavlje u životu ovih znamenitih akademaca je moglo da počne.

Stanovnici kolonije

Profesorska kolonija nije jedinstvena samo po svojoj arhitekturi već i po svojim stanovnicima po kojima je i dobila svoje ime. To su bili profesori i asistenti Beogradskog univerziteta, od kojih su njih 15 bili članovi Srpske akademije nauka i umetnost. Oni su svojim životom i stvaralaštvom bili vezani za ovu u celinu, među njima se nalazio veliki broj međunarodno priznatih stručnjaka koji su u svom području rada ostavili neizbrisiv trag, a Beograd postavili na mapu univerzitetskih gradova. Većina profesora je bila sa Filozofskog fakulteta ali treba naglasiti da su u to vreme Beogradski univerzitet činili Tehnički, Pravni i Filozofski fakultet i da su krajem dvadesetih godina 20. veka osnovani Medicinski i Poljoprivredni fakultet, a tek su pod uticajem i radom ovih profesora osnovani pojedini fakulteti, kao i katedre koje i danas postoje.⁹⁶

Ne želeći da umanju značaj bilo kog od profesora ovde su istaknuti samo oni koji su svojim pregornim radom zaslužili mesto u najvišoj akademskoj instituciji zemlje u kojoj su živeli i koju su predstavljali – Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Dr Milan Bodimir (1891-1975) bio je

---

⁹⁴ Ćorović, D., *Vrtni grad u Beogradu*, Zadužbina Andrejević, Beograd 2009, str. 62.

⁹⁵ Bogunović, S. *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX I XX veka. (Knj.2)*, Arhitekti, Beogradska knjiga, Beograd 2005. str. 1059

⁹⁶ Dimić, M. „Profesorska kolonija – izgradnja i njeni osnivači“. *Godišnjak grada Beograda XLV-XLVI* (1998-1999):72-83.

klasični filolog, profesor Filozofskog fakulteta - po njemu je nazvana biblioteka Saveza slepih i slabovidih Srbije u Beogradu. Dr Ivan Đaja (1884-1957), fiziolog, profesor Filozofskog fakulteta – osnovao je prvu katedru za fiziologiju na Balkanu i organizovao prvi Institut za fiziologiju u Srbiji. Dr Živojin Đorđević (1872-1957), biolog, profesor Filozofskog fakulteta – osnivač i prvi dekan Veterinarskog fakulteta u Beogradu. Dr Jovan Erdeljanović (1874-1944), etnolog, profesor Filozofskog fakulteta – najveći i najoriginalnij doprinos etnologiji i etničkoj istoriji dao je kroz proučavanje plemenskog društva u Crnoj Gori. Dr Mladen Josifović (1897-1981), biolog, profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta – osnivač je i prvi predsednik Društva za zaštitu bilja Srbije. Dr Radivoje Kašanin (1892-1989), matematičar, profesor Tehničkog fakulteta – za svoj doprinos u naučnom i pedagoškom radu odlikovan je brojnim priznanjima. Dr Milan Luković (1889-1972), geolog, profesor Tehničkog fakulteta – uticao je na izdvajanje rudarskog i geološkog odseka iz Tehničke velike škole u Beogradu i osnivanje Rudarsko-geološkog fakulteta. Dr Milutin Milanković (1879-1958), matematičar, profesor Filozofskog fakulteta – autor antologijske knjige “Kroz vasionu i vekove”. Dr Viktor Novak (1889-1982), istoričar, profesor Filozofskog fakulteta – stručnjak za latinsku paleografiju. Dr Vladimir K. Petković (1873-1935), geolog, profesor Tehničkog fakulteta – osnivač je Državnog geološkog instituta Jugoslavije. Dr Bogdan Popović (1863-1944), književni kritičar i estetičar, profesor Filozofskog fakulteta – osnivač je Katedre za francuski jezik i književnost. Dr Pavle Popović (1868-1939), književni kritičar, profesor Filozofskog fakulteta – bio je dugogodišnji predsednik Srpske književne zadruge. Dr Nikola Saltikov (1872-1961), matematičar, profesor Filozofskog fakulteta – za svoj rad odlikovan je brojnim nagradama i priznanjima. Dr Siniša Stanković (1892-1974), biolog, profesor Filozofskog fakulteta – po njemu je nazvan Institut za biološka istraživanja u Beogradu. Dr Vladimir Ćorović (1885-1941), istoričar, profesor Filozofskog fakulteta – bio je dekan Filozofskog fakulteta a zatim i rektor Univerziteta u Beogradu.⁹⁷

Spomenici kulture u okviru Profesorske kolonije

Posebno mesto u Profesorskoj koloniji zauzimaju objekti koji su zbog svog značaja stekli poseban tretman Zavoda za zaštitu spomenika grada Beograda i na taj način postali spomenici kulture a samo područje navedenog kompleksa spomenik kulture - prostorno kulturno-istorijska celina.

Memorijalni muzej Nadežde i Rastka Petrovića

Kuća u Ulici Ljubomira Stojanovića 25 u kojoj se nalazi Memorijalni muzej Nadežde i Rastka Petrovića je postala deo Narodnog muzeja 1967. godine zahvaljujući plemenitom daru – legatu Ljubice Luković, sestre Nadežde i Rastka Petrovića, koja je Muzeju zaveštala svu svoju imovinu. Muzej je nastao sa željom da se trajno sačuva uspomena na ovo dvoje autora tako važnih za kulturu zemlje iz koje potiču. Poklonjena kolekcija obuhvata, osim radova Nadežde Petrović, i vrednu kolekciju slika iz zbirke samog Rastka Petrovića, dela domaćih i stranih umetnika, kao i raznorodne umetničke, upotrebne i predmete kulta vanevropskih kultura koje je Rastko prikupljao, njegova afričku i meksičku kolekciju. Dragocen segment legata predstavljaju

---

⁹⁷ Popović, B. Lj. „Nastanak Profesorske kolonije u Beogradu i njeni stanovnici“. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor knj.* 68/69, sv.1-4 (2004): 275-331.

epistolarna građa i rukopisi, crteži Rastka Petrovića, njegova biblioteka, gramofonske ploče i putopisni filmovi. U okviru legata čuvaju se i lični predmeti, porodične fotografije i uspomene iz života ovih značajnih umetnika, danas izuzetno dragoceni dokumenti za razumevanje i tumačenje različitih aspekata njihovih ličnosti i stvaralaštva. Najznačajniju celinu čini 30 radova Nadežde Petrović kao i sedam akvarela Rastka Petrovića. Izdvajaju se i dela predvodnika istorijskih avangardi: bakropis Pabla Pikasa, crtež Amedea Modiljanija, crtež Žana Koktoa, slika Moiza Kislinga, grafika Žorža Ruoa, akvarel Ogista Rodena, crtež Maksa Ernsta itd. Muzej je bio otvoren od 1975. do 1986. godine nakon čega je kompletan izložbeni inventar prenet u Narodni muzej u Beogradu jer se zgrada našla u lošem stanju. Objekat je stekao status spomenika kulture 1974. godine.⁹⁸

Vila Prendić

Vila Prendić u Beogradu je spomenik kulture podignut 1932/33 godine, kao zgrada advokata Jovana i njegove supruge Dragojle Prendić, lekara. Autor projekta je istaknuti srpski arhitekta Milan Zloković. Pored stambene, u autentičnom konceptu objekat je imao i funkciju lekarske ordinacije. U ovoj kući sublimiran je autentičan modernistički duh, koji beogradsku arhitekturu približava evropskim uzorima. Dosledno je sproveden koncept modernističkog pokreta sa purističkom obradom fasada, organizacijom kompaktnog prostora i stroge funkcionalnosti osnove. Polazeći od navedenih karakteristika, spomenik kulture ubraja se u najrepresentativnije primere modernizma u Beogradu i predstavlja autorsko ostvarenje istaknutog arhitekta. Takođe, spomenik kulture predstavlja integralni deo arhitektonsko-urbanističke celine Profesorska kolonija i učestvuje u formiranju njenog ambijenta. Objekat je stekao status spomenika kulture 2020. godine.⁹⁹

Kuća Milutina Milankovića

Kuća je podignuta za Milutina Milankovića, profesora Univerziteta, 1927. godine, po projektu koji su potpisale poznate beogradske arhitekta Svetozar Jovanović, Petar Krstić i Mihailo Radovanović. Predstavlja relativno skromnu gradsku vilu zidanu na osnovu tipskog projekta za kuće novoformirane Profesorske kolonije. Prevažodni značaj objekta leži u činjenici da je u njemu živela i stvarala jedna od znamenitih ličnosti, ne samo srpske, već i svetske nauke, profesor i akademik Milutin Milanković (1879-1958). Profesor akademik Milutin Milanković je bio naučnik koji je objavio više od sto radova, bio je zainteresovan za savremene naučne metode, konsekvntno se bavio vektorskom metodom i prvi je na Balkanu predavao Ajnštajnovu teoriju relativiteta. Njagovo naučno interesovanje se kretalo od problema nastave matematike u srednjim školama, preko građevinskih konstrukcija i reforme Julijanskog kalendara i do čuvenih geofizičkih teorija, kakva je astronomska teorija glacijalnih doba koja ga je proslavila u svetu nauke. Bio je redovni član SANU, dopisni član JAZU i Nemačke akademije prirodnjaka u Haleu. Njemu u čast je jednom krateru na Mesecu dato njegovo ime, kao i jednom asteroidu u Sunčevom sistemu.

---

⁹⁸ Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 125

⁹⁹ Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 394

Danas, kao jedino svedočanstvo da je u kući živeo i radio Milutin Milanković predstavlja spomen-ploča jer naslednici u njoj ne žive. Objekat je stekao status spomenika kulture 2001. godine.¹⁰⁰

Profesorska kolonija - spomenik kulture - prostorno kulturno-istorijska celina

Profesorska kolonija u Beogradu predstavlja celovitu i jedinstvenu urbanu celinu koja je u najvećem delu izvedena u skladu sa teorijom i praksom izgradnje vrtnih gradova. Profesorska kolonija je u najvećoj meri zadržala osnovne, autentične karakteristike i vrednosti, čime se izdvaja kao zasebna urbana celina u okviru Beograda, koja poseduje kulturno-istorijske i arhitektonsko-urbanističke vrednosti. Urbanistička koncepcija zasnovana na ideji Ebenizera Hauarda, o vrtnim gradovima, koju je u našoj sredini naročito propagirao opštinski arhitekta Jan Dubovi, pored formalnih elemenata kao što su radijalni sistem ulica, polukružni ili kružni trg, je podrazumevala i izgradnju tipskih pojedinačnih objekata, sa svojim prepoznatljivim stilskim i arhitektonskim konceptom. Arhitektonsko-urbanistički razvoj prostora možemo pratiti kroz dve faze. Prvoj fazi pripadaju objekti podignuti tokom 1926-27. godine u sklopu izgradnje Profesorske kolonije, većinom rađeni po tipskim projektima. Namereni su individualnom stanovanju i predstavljaju heterogen arhitektonski fond eklektički koncipiran u duhu arhitekture istoricizma sa elementima tradicionalne arhitekture i akademizma. Ovi objekti, sagrađeni u najvećem delu duž glavne ose komunikacije, ulice Jaše Prodanovića, čine istorijsko jezgro prostora Profesorske kolonije i predstavljaju najznačajniji građevinski fond, arhitektonsko-urbanističkih i kulturno-istorijskih vrednosti.

Objekti podignuti u periodu 1927-41. godine u sklopu arhitektonsko-urbanističkog razvoja prostora Profesorske kolonije pripadaju drugoj fazi njenog razvoja. Namereni su individualnom stanovanju i u ređim slučajevima su kolektivno-stambeni objekti. Objekti su izvedeni po individualnim projektima, različitih stilskih odlika u zavisnosti od želja i mogućnosti investitora, kao i urbanističkih odlika prostora, realizovani su u duhu akademske arhitekture, modernizma, kao i u svedenijim formama sa sumarnim stilskim odlikama ili bez stilskih odlika. Uz tipski projektovane objekte koji čine jezgro profesorske kolonije, ovi objekti svojim opštim arhitektonskim i urbanističkim karakteristikama učestvuju u formiranju ambijenta prostora Profesorske kolonije. U izgradnji ovih objekata učestvovala su i dale svoj autorski pečat brojne poznate arhitekta: Dragiša Brašovan, Milan Zloković, Milutin Borisavljević, Branislav Kojić, Dušan Babić... Odlukom Vlade Srbije 2020. godine Profesorska kolonija je postala kulturno dobro – prostorno kulturno-istorijska celina.¹⁰¹

Realizacija projekta i njegov značaj

Projekat obeležavanja stogodišnjice izgradnje Profesorske kolonije je nastao sa jasno određenim ciljevima: promovisanje sadržaja od kulturno-istorijskog značaja za Beograd i Srbiju, obogaćivanje dosadašnjih istraživanja i saznanog korpusa o Profesorskoj koloniji i njenim znamenitim žiteljima, promocija duhovnog i naučnog nasleđa naše prošlosti, jačanje kontinuiteta i ukazivanje na njegovu aktuelnost, afirmacija zavičajne kulture, kao faktora prepoznatljivosti lokalne kulturne sredine; ukazivanje na turistički potencijal nepokretne kulturne baštine i

---

¹⁰⁰ Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 291

¹⁰¹ Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije PKIC 13

moгуćnost njenog brendiranja i formiranje turistićke ponude. Projekat će biti realizovan objavljivanjem prigodne monografske publikacije, postavljanjem informativnih ploća i digitalizacijom dostupnog materijala. Projekat je znaćajan jer je tokom istraživaaćkog procesa došlo do povezivanja biblioteke i brojnih srodnih ustanova koje su nesebićno otvorile vrata svojih fondova i na taj naćin ih dodatno predstavile: Arhiv grada Beograda, Biblioteka grada Beograda, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Narodna biblioteka Srbije, Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, Srpska akademija nauka i umetnosti, Arhiv Jugoslavije, Narodni muzej ali i povezivanjem sa privatnim licima koje u svojim bogatim kolekcijama ćuvaju važno dokumentaciju o prošlim vremenima.

Projekat je takođe, znaćajan jer do sada nije postojala monografska publikacija koja bi na jednom mestu objedinila i prezentovala sve dostupne informacije koje se odnose na Profesorsku koloniju u Beogradu kao jedinstvenu arhitektonsko-urbanistićku i istorijsku celinu, spomenike kulture koji se na njoj nalaze, kao i ljude ćiji su ųivoti i profesionalne aktivnosti sa njom blisko povezane. Realizacijom ovog projekta ukazujeemo kako na zavićajni tako i naućni i istraživaaćki znaćaj Profesorske kolonije, kao i njen potencijal za dalja naućna istraųivanja. Kako projekat obuhvata i postavljanje informativnih tabli na spomenike kulture gde one ne postoje ili su ošteećene smatramo da ćemo na taj naćin doprineti njihovoj većoj vidljivosti i podstaći svest o njihovom znaćaju. I nakon završetka projekta, nastavićemo sa istraživaaćkim aktivnostima. Time bi se digitalni sadržaji i dalje dopunjavali novim saznanjima o Profesorskoj koloniji u Beogradu, a pojedini delovi monografije mogli bi da se prezentuju kao zasebne tematske celine. koje bi posluųile u svrhu turistićkog brendiranja i formiranje turistićke ponude.

Mada je prvenstveni cilj projekta objavljivanje monografske publikacije, smatramo da ćemo biti u moгуćnosti da deo građe digitalizujemo, u skladu sa autorskim pravima i saradnjom sa relevantnim institucijama. Na taj naćin će građa biti dostupnija svim zainteresovanim građanima, ali i osobama sa invaliditetom koje zbog ogranićenih moгуćnosti kretanja, teško mogu doći do potrebnih informacija, bez obzira na to da li su one vezane za njihovo obrazovanje, posao ili ćasove dokolice. Misija biblioteke, kao ustanove kulture, jeste da tu barijeru premosti koristeći svoja raspoloųiva sredstva. Kako deo aktivnosti projekta predviđa prezentovanje pomenute publikacije, bićemo u moгуćnosti da je predstavimo ne samo u prostorijama biblioteke, gde se programi snimaju i svima su dostupni preko našeg YouTube kanala, već moųemo i ciljano organizovati predavanja u saradnji sa OSI udruųenjima, domovima starih... Smatramo da bi na ovaj naćin doprineli ostvarivanju osnovnih prava osoba sa invaliditetom. Realizacijom ovog projekta smatramo da smo ostvarili i neke od osnovnih ciljeva agende UN 2030 kao što su: kvalitetno obrazovanje, smanjenje nejednakosti i partnerstvo u postizanju zajednićkog cilja.

Korišćena literatura

1. Bogunović, S. *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX I XX veka. (Knj.2), Arhitekti*. Beograd: Beogradska knjiga, 2005.
2. Ćorović, D. *Vrtni grad u Beogradu*. Beograd: Zaduųbina Andrejević, 2009.
3. Dimić, M. „Profesorska kolonija – izgradnja i njeni osnivaći“. *Godišnjak grada Beograda XLV-XLVI (1998-1999):72-83*.
4. Popović, B. Lj. „Nastanak Profesorske kolonije u Beogradu i njeni stanovnici“. *Prilozi za knjiųevnost, jezik, istoriju i folklor knj. 68/69, sv.1-4 (2004): 275-331*.

Arhivska i dokumentaciona građa

1. Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije PKIC 13
2. Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 125
3. Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 291
4. Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda - dosije SK 394

Kratka biografija autorke

Olga Ječmenica, viši diplomirani bibliotekar, zaposlena je u Biblioteci „Milutin Bojić“ od 1995. godine. Učesnik je mnogobrojnih stručnih skupova u zemlji i regionu. Stručne radove objavljivala je u domaćoj i stranoj stručnoj periodici i zbornicima radova sa stručnih skupova. Rukovodi projektom „Nagrada „Milutin Bojić“ za mlade pesnike“ od 2014. godine. Rukovođila je projektom „Knjige na kućnom pragu“ u okviru Javnih radova Nacionalne službe za zapošljavanje, 2015-2017. Autor je izložbi „Milutin Bojić 1892-1917 : 100 godina Plave grobnice“ i „Reč u vremenu : Milan Kašanin 1895-1981“, autor je monografske publikacije „100 godina Profesorske kolonije u Beogradu“.

Zoran PEROVIĆ

Državni arhiv u Dubrovniku, Republika Hrvatska

zoran.perovic@dad.hr

ILI KUJ, IL' NE MRČI GAĆA Digitalizacija arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike

Sažetak: U Državnom arhivu u Dubrovniku, u Odjelu Dubrovačke Republike, čuva se najstarije i najvrjednije gradivo, 100000 isprava, gotovo 8000 uvezanih knjiga, te oko 15000 osmanskih spisa, od 11. do 19. stoljeća. Prema količini od oko 500 dužnih metara arhivskoga gradiva, prema starosti i vrijednosti, naš Arhiv jedan je od najvažnijih na ovim prostorima. O njegovom značaju govori i činjenica da su 2022. od strane Republike Hrvatske fondovi Dubrovačke Republike nominirani za upis u UNESCO-v Registar Memory of the world.

Sveobuhvatna digitalizacija gradiva Dubrovačke Republike radi njegove zaštite i lakšeg korištenja nameće se kao imperativ.

Dosadašnja digitalizacija u Arhivu još je u povojima. Imamo jedan skener formata A3, jedan ploter i jedan pravi stroj za digitalizaciju. To je premalo za količinu gradiva koju valja digitalizirati. Ovim tempom posao neće biti dovršen ni za 20 godina. Jasno je da stvar treba drastično ubrzati.

Držim da iza digitalizacije gradiva Dubrovačke Republike treba stati Država, u financijskom i kadrovskom pogledu. Kada bi se dobavilo 5 brzih i kvalitetnih skenera to bi išlo duplo brže, a kada bi ih imali deset, sve bi bilo riješeno za godinu dana!

I na kraju imamo finalni proizvod. Gradivo Dubrovačke Republike je digitalizirano i pohranjeno na serveru. Originali se iznose samo iznimno. Korisnici ga na računalima u čitaonici pretražuju i „listaju“. Ne moraju ni doći u Arhiv. Neki znanstvenik u Parizu poželi pročitati dubrovačku oporuku iz 14. stoljeća. Samo se spoji na našu stranicu i čita. Ne znam koliko bi ovo koštalo, ali znam da bi se investicija isplatila.

Ključne riječi: arhivsko gradivo Dubrovačke Republike, digitalizacija.

Abstract: The oldest and most valuable material, 100,000 documents, almost 8,000 bound books, and about 15,000 Ottoman writings, from the 11th to the 19th centuries, are kept in the State Archives in Dubrovnik, in the Department of the Republic of Dubrovnik. According to the amount of about 500 linear meters of archival material, according to age and value, our Archive is one of the most important in this region. The fact that in 2022 the funds of the Republic of Dubrovnik were nominated by the Republic of Croatia for inclusion in the UNESCO Memory of the World Register speaks of its significance.

The comprehensive digitization of the materials of the Republic of Dubrovnik for the sake of their protection and easier use is imposed as an imperative.

Digitization in the Archive so far is still in its infancy. We have one A3 format scanner, one plotter and one real digitizing machine. This is too little for the amount of material that needs to be digitized. At this rate, the work will not be completed in 20 years. It is clear that the matter needs to be drastically accelerated.

I believe that the State should stand behind the digitization of the materials of the Republic of Dubrovnik, in financial and personnel terms. If 5 fast and high-quality scanners were supplied, it would go twice as fast, and if they had 10, everything would be solved in a year! In the end we have the final product. The material of the Republic of Dubrovnik has been digitized and stored on the server. Originals are presented only exceptionally. Users search and "browse" it on the computers in the reading room. They don't even have to come to the Archives. Some scientist in Paris wants to read Dubrovnik's will from the

14th century. Just connect to our site and read. I don't know how much this would cost, but I know it would be worth the investment.

Ovu izreku iz podnaslova često je koristio moj prerano preminuli kolega i prijatelj, Hercegovac „s dna kace“, Vid Raguž, u značenju - ili napravi posao kako Bog zapovijeda, ili ga ne započini. Mislim da ta njegova izreka sjajno ocrtava ono o čemu namjeravam nešto izložiti.

U Državnom arhivu u Dubrovniku sam od 1996. godine, a od 2006. vodim Odjel za zaštitu i obradu arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike, francuske uprave i starijega gradiva otoka Korčule do 1797. U tom Odjelu čuva se najstarije i najvrjednije gradivo, oko 100000 samostalnih isprava, nešto manje od 8000 uvezanih rukopisnih knjiga, te oko 15000 spisa turske, osmanske provenijencije, vremenskog raspona od početka 11. do početka 19. stoljeća. Prema količini gradiva koje je u njemu pohranjeno, a radi se o cca 500 dužnih metara gradiva, prema njegovoj starosti i napose vrijednosti, Državni arhiv u Dubrovniku jedan je od najbogatijih u ovome dijelu Europe.

Palača Sponza

Dio spremišta „Arhiva Dubrovačke Republike“

100.000 isprava i pisama

15.000 osmanskih spisa

Još od svojih najranijih početaka Dubrovnik je, kao srednjovjekovni grad, komuna, a potom i kao republika, dakle samostalna država, posvećivao veliku pozornost pisanoj riječi i brižljivom čuvanju dokumenata. Poznato je da su se veoma vrijedne isprave i povelje čuvale na najsvetijem mjestu, u dubrovačkoj katedrali, među relikvijama svetaca. Upravo ovoj ljubavi i brizi starih Dubrovčana prema pisanome dokumentu možemo zahvaliti što danas naš Arhiv u svojim

spremištima pohranjuje vrijedno arhivsko gradivo, nastalo kroz gotovo tisuću godina, od početka 11. stoljeća, pa sve do naših dana.

Najstariji originalni dokument koji se ovdje čuva potječe iz godine 1022. To je bula pape Benedikta VIII upućena tadašnjem dubrovačkom nadbiskupu Vitalu.

Kao komuna koja je svoj sveukupni razvitak temeljila ne na ratovanju nego na trgovini, Dubrovnik je još tijekom 12. i 13. stoljeća sklapao više ugovora o prijateljstvu i slobodi trgovanja sa sličnim komunama šireg jadranskog i mediteranskog kulturnog kruga. Uz njih, sačuvale su nam se i brojne povelje o miru i trgovini sa vladarima i velikašima iz bližeg i daljeg balkanskog zaleđa, sa kojima je Dubrovnik nerijetko bivao u sukobima, zbog njihovog ugrožavanja malenog dubrovačkog teritorija i slobodne trgovine.

Sve veći zamah trgovine utjecao je, posredno, i na osnutak Dubrovačkog arhiva. Naime godine 1278. dubrovačke su vlasti, a zbog povećanja broja trgovačkih i drugih poslova, koje je valjalo sklopiti u pisanom obliku, odlučile utemeljiti komunalnu notarsku službu. Tako je te godine za prvog javnog notara imenovan učeni Talijan Tomasino de Savere. U notarske knjige Tomasino i njegovi nasljednici marljivo su upisivali razne trgovačke i kupoprodajne sporazume stranaka, potvrde o posudbi novca, ženidbene ugovore, oporuke dubrovačke vlastele i pučana, ukratko sve ono što je obilježavalo svakodnevni život Grada. Te notarske knjige danas nam omogućuju da do najsitnijih detalja, kroz stoljeća, pratimo i proučavamo dubrovački dnevni mikroživot, da saznamo kako su se sklapali određeni poslovi, čime se trgovalo, tko se ženio, a tko udavao, tko je bio bogat, a tko siromašan, i još puno, puno toga.

Statut grada Dubrovnika i Carinski statut, s kraja 13. stoljeća, razne druge zakonske knjige, te odluke dubrovačkih vijeća, kao vrhovnih organa vlasti, koje gotovo u kontinuitetu možemo pratiti od 1301. pa sve do francuske okupacije i pada Dubrovačke Republike 1808. godine, pružaju nam mnoštvo podataka o državno-pravnom ustroju Dubrovnika i njegovom odnosu prema stranim vladarima i državama.

Godine 1358. prestaje vrhovna vlast Venecije nad Dubrovnikom. Od tada pa do 1526. on za svoga vrhovnog suverena priznaje hrvatsko-ugarskog kralja, a više stoljeća plaćao je danak i moćnim turskim sultanima. Ipak, najkasnije od početka 15. stoljeća, Dubrovnik s punim pravom možemo nazivati republikom, samostalnom, suverenom i međunarodno priznatom državom. Širom Mediterana i Europe Dubrovačka je Republika, tijekom više stoljeća imala svoje konzulate i druga diplomatska predstavništva na dvorovima mnogih stranih vladara. Brojni tragovi ovih kontakata, upute poslanicima, pisma konzulima, ali i povelje raznih onovremenih europskih i svjetskih državnika, kraljeva i careva, od Španjolske, Vatikana, Austrije, Turske, preko vladara Francuske, Engleske, pa sve do Rusije, brižno se čuvaju u Dubrovačkom arhivu. Tu su još i razni fondovi koji se odnose na gospodarstvo, napose pomorstvo, sudove, državne financije, ukratko za svakoga po nešto.

Pokušajmo samo zamisliti kolika bi praznina postojala u našem znanju o dubrovačkoj, hrvatskoj, ali i široj balkanskoj i mediteranskoj povijesti, da nam se ovo blago nije sačuvalo. A o njegovom značaju neka posluži i činjenica da su godine 2022. od strane Republike Hrvatske fondovi i zbirke Dubrovačke Republike nominirani za upis u UNESCO-v Registar Memory of the world.

Sveobuhvatna digitalizacija gradiva Dubrovačke Republike, kako radi njegove sigurne zaštite tako i radi lakšeg korištenja, uistinu se nameće kao imperativ.

Dosadašnja digitalizacija u našem Arhivu zbilja je još u povojima. Na malom skeneru formata A3 kolege su fragmentarno, difuzno i stihijski skenirale isprave i pojedine folije iz knjiga,

najviše prema zahtjevima korisnika, što se čini i danas, a radi se o tome da ovome poslu treba pristupiti temeljito, ozbiljno i sustavno.

Do sada smo, nešto na tome skeneru a nešto uz pomoć fotografa angažiranog od Arhiva, uspjeli digitalizirati sve najstarije isprave iz podserija *Diplomata et acta* do 12, 12 i 13 stoljeća, oko petsto njih, kojima sam pridružio i metapodatke, kap u moru. Prije koju godinu Arhiv je nabavio ploter. Kroz njega smo provukli ukupno 1990 sultanskih fermana iz serije *Acta Turcarum*, pa računam da je i to digitalizirano. Tek odnedavno u Arhivu je zaposlen jedan informatičar, koji sjajno radi svoj posao, ali treba nam ih još.

Trenutačni kapaciteti Arhiva: 1 scanner, 1 plotter i 1 book reader

Nedavno je, u sklopu opremanja nove zgrade Arhiva u ex vojarni, kamo se seli gradivo nastalo nakon 1945, dobavljen i pravi stroj za digitaliziranje. Radi se o nečemu što se zove A2 Book scanner Scandiva PS 5000c MK II, što god da to značilo. Ali, genijalci su ga odnijeli i montirali u Gružu, u novoj zgradi Arhiva, a prioritet za digitalizaciju je gradivo Dubrovačke Republike, koje se nalazi u palači Sponza, u Gradu! Pa da mi svakodnevno, probijajući se preko Straduna kroz kruzeraše i Korejance, do Pila pa na autobus do nove zgrade, u naručju nosimo na digitalizaciju knjige i isprave stare 500 - 600 godina! Kako da ne! Nema druge nego zaprijetiti novinarima i Ministarstvom. I uspio sam, uz podršku kolega, da se scanner donese u Sponzu gdje mu je valjda i mjesto. Ravnateljica mi je rekla da je koštao oko 20000 eura. Provjerio sam s kolegom koji nadi na njemu ono što mi se za ovu priču činilo najbitnijim, a to je kapacitet i brzina rada. On kaže da mu je za digitalizaciju prosječnog kodeksa na papiru koji ima 200 folija potrebno oko sat i po. S knjigama na pergameni to bi trajalo nešto duže. Dakle u prosjeku tri knjige dnevno, ne računajući dodatnu obradu digitaliziranog materijala. U tjednu je 5 radnih dana, dakle 15 tjedno, a godina ima 52 tjedna. $15 \times 52 = 780$. Uzmimo (praznici, godišnji odmori...) da ih je godišnje digitalizirano cca 700. Za deset godina to je 7000, a u mom je spremištu gotovo 8000 uvezanih kodeksa, plus preko 100000 samostalnih isprava i pisama. Ukratko, katastrofa, jasno je da stvar treba drastično ubrzati.

Udesetorostručiti kapacitete!

Smatram da iza projekta digitalizacije arhivskog gradiva Dubrovačke Republike treba stati Država, točnije Državetina, koja kada samo podigne mali prst, svi umru od straha. Treba stajati kako u financijskom tako i u kadrovskom (informatičari) pogledu. Mi sami, kao Arhiv, s ovim jednim strojem... preko deset godina, a do tad tko živ tko mrtav. Kada bi se dobavilo, kupilo, unajmilo ukralo... 5 skenera to bi išlo duplo brže, a kada bi ih imali deset, gradivo Dubrovačke Republike bilo bi digitalizirano za godinu dana! Pa, ako treba, da zatvorimo čitaonicu, zaustavimo sve programske djelatnosti osim redovitih poslova sa strankama (izdavanje dozvola, nacрта, ostavina...) i svi se bacimo na digitalizaciju. Arhivisti oko metapodataka, ali nam za ovaj posao fali još informatičara.

I na kraju imamo finalni proizvod. Gradivo Dubrovačke Republike je digitalizirano i nalazi se pohranjeno na serveru. Originali se iz spremišta iznose samo u iznimnim situacijama (izložbe skupovi radionice...). Korisnici ga na računalima u čitaonici pretražuju, gledaju i „listaju“. Ili ne moraju niti doći u Arhiv. Sjedi tako neki znanstvenik u Londonu ili Parizu i poželi pročitati neku dubrovačku oporuku iz 14. stoljeća. Nikakav problem, samo se spoji na naše stranice i uredno čita tu oporuku, jedino prije toga treba na naš račun uplatiti, lupam, 5 eura, jer toliko košta sat vremena „boravka“ na našim stranicama. Kompjuterashi, koje sam oko ovoga konzultirao, kažu da je to tehnički lako izvedivo. Znanstvenik može dobiti i preslik te oporuke, poslat ćemo mu ga we-transferom, uz nadoplatu za uslugu, što i danas činimo kada korisnicima skeniramo i šaljemo gradivo u digitalnom obliku. Ja ne znam koliko bi ovo koštalo, ali uvjeren sam da bi se ovakva investicija brzo isplatila. Ako ovo nije održivi razvoj, onda ja ne znam što jest.

Radimo na tome...

Iskustvo me naučilo da za ostvarenje ovako ambicioznog, pomalo subverzivnog plana treba krenuti direktno „u glavu“. Pričao sam ja o ovome i s kolegama, ponešto sam huškao i članove Upravnog vijeća Arhiva, no ipak se ministrica kulture i medija, koju znam još od studija, nametnula kao jedino logično rješenje. Znači trebalo je doći do nje. Presreo sam je u Arhivu krajem kolovoza 2019. kada su se u Sponzi dodjeljivale nagrade Orlando, nakon netom okončanih Dubrovačkih ljetnih igara. Kako je bila u gužvi, rekla mi je da to stavim na papir i pošaljem joj mailom. Napisao sam i poslao joj mail u kome sam sažeo ovo što se nalazi u tekstu, ali odgovor nisam dobio.

Ali ja ne odustajem. Nova prigoda pružila mi se početkom srpnja 2022, a povod dolaska premijera, ministrice i drugih uglednika u Arhiv bila je 750. obljetnica Statuta grada Dubrovnika iz 1272, te sutrašnje otvaranje Dubrovačkih ljetnih igara, kada svi koji drže do sebe dođu u Grad. Te subote dr. Nella Lonza i dr. Vesna Miović iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU i ja u ime Arhiva bili smo zaduženi za kratku prezentaciju, Nella je govorila o Statutu, Vesna o osmanskim spisima, a ja sam trebao izvaditi i pokazati neke najznačajnije dokumente. Sve se događalo u našoj čitaonici uz pregršt novinara, u čemu sam također vidio šansu. Moj plan je bio da premijera i ministricu odvedem u spremište, gdje sam im, za kraj kao iznenađenje, pokazao otisak mačjih šapa na jednoj notarskoj knjizi iz 15. stoljeća. Tu sam im rekao kako mi je drago da su u spremištu i kako mogu vizualizirati o kojoj se količini gradiva i kolikoj vrijednosti uopće radi, kako njegova sveobuhvatna digitalizacija treba biti imperativ, i neka nam daju dvadeset milijuna nečega (kuna, eura) da to riješimo. Premijer se samo ljubazno nasmiješio, a ministrica mi kasnije kaže Zorane ne brini, sve će biti dobro.

Da, i ja bih volio da bude dobro, da kompletno arhivsko gradivo Dubrovačke Republike bude digitalizirano i dostupno najširoj javnosti, domaćoj i inozemnoj. Da kujemo, a ne kao do sad da samo „mrčimo gaća“!

Kratka biografija

Zoran Perović, rođen je 21. lipnja 1966. u Dubrovniku. Po završetku srednje škole, u Dubrovniku, 1985. upisuje jednopredmetni studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Diplomira 1992.

Od 1996. zaposlen je kao arhivist u Državnom arhivu u Dubrovniku.

Stručni ispit za zvanje arhivista položio je u Hrvatskom državnom arhivu u siječnju 1999.

U veljači 2006. postavljen za voditelja Odjela za zaštitu i obradu arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike, francuske uprave i starijega gradiva otoka Korčule do 1797.

U siječnju 2015. stiče zvanje viši arhivist.

Sudjelovao je i izlagao na mnogim arhivističkim i srodnim stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu.

Almedina SALIHAGIĆ, stručna savjetnica za dokumentiranje i biblioteku
Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine
Biblioteka i dokumentacioni centar
almedina.salihagic@kons.gov.ba

Mr Azra BEČEVIĆ-ŠARENKAPA, viša konzervatorica
Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine
Odjeljenje za konzervaciju i restauraciju
azrabecevicsarenkapa@gmail.com

PRIMJER SARADNJE BAŠTINSKIH INSTITUCIJA NA PROJEKTU “PREVENTIVNA KONZERVACIJA ZBIRKI ZEMALJSKOG MUZEJA BOSNE I HERCEGOVINE“

Sažetak: *Cilj ovog rada je predstaviti saradnju Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini (BiH), Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH i Zemaljskog muzeja BiH na zajedničkom projektu “Preventivna konzervacija zbirke Zemaljskog muzeja BiH“. Projekat je realiziran uz finansijsku podršku Fonda američkih ambasadora za očuvanje kulturnog naslijeđa, koji je ovim projektom fokusiran na zajednički rad ustanova koje imaju zajedničku povezicu, to je kulturna baština. Projektne aktivnosti kreirane u skladu sa zahtjevima Muzeja za osiguranjem boljih uvjeta za čuvanje zbirke, rada kustosa i sigurnosti posjetitelja. Također, cilj rada je pokazati model saradnje, izazove i rizike sa kojima se susretalo tokom realizacije projekta koji je trajao od 2015. do 2022. godine. Komisija je realizirala ovaj kompleksni projekat pružajući tehničku, administrativnu, pravnu i finansijsku odgovornost. Biblioteka Komisije je dokumentirala sve procese realizacije projekta, a na osnovu te dokumentacije je nastala publikacija “Projekat preventivne konzervacije zbirke Zemaljskog muzeja BiH“.*

Ključne riječi: *kulturna baština, saradnja, muzej, preventivna konzervacija, projekat, spomenici Bosne i Hercegovine, naslijeđe.*

Abstract: *The aim of this paper is to present cooperation between the Embassy of the United States of America in Bosnia and Herzegovina, the Commission to Preserve National Monuments of B-H and the National Museum of BiH on the joint project "Preventive Conservation of the collections of the National Museum of B-H in Sarajevo". The project was realized with the financial support of the American Ambassadors Found for Cultural Preservation, which is focused on the joint work of institutions that have a common link, that is cultural heritage. Project activities are created according to the needs of the Museum for the ensuring of better conditions for the museum collections, curators work, as well as safety of the visitors. However, goal of the paper is to show model of cooperation, challenges and risks which were come across during the realisation of the projects in the period 2015 till 2022. the Commission to Preserve National Monuments of B-H worked on realisation of this project giving technical, administrative, legal and financial responsibility. Library of the Commission worked on documentation of all phases of the realisation of the project and thus special collection was made, and result was publication „Project: Preventive Conservation of the Collections of the National Museum of B-H in Sarajevo“.*

Keywords: *cultural heritage, cooperation, museum, preventive conservation, project, monuments of Bosnia and Herzegovina, heritage*

Uvod

Važno je istaći da su od samog nastanka pa do danas institucije kulture biblioteke i muzeji stalno prolazili kroz faze približavanja i razdvajanja. Na početku nastanka imamo međusobno približavanje ovih ustanova. U starom vijeku kraljevske riznice bile su kombinacije biblioteka i muzeja. Povezivalo ih je to što su služile istoj svrsi: bile su spremišta različitih zbirki kulturnog naslijeđa. Biblioteka i muzej kao institucija nastaju u helenističkom razdoblju u egipatskoj Aleksandriji, čiji je osnivač bio vladar Ptolemej I (Ptolemeja II) koji je dao izgraditi prvo biblioteku, a nakon toga i muzej Aleksandrijske biblioteke. U 19. stoljeću biblioteke i muzeji se razilaze te funkcioniraju kao samostalne javne ustanove.

“Iako se smatra da su biblioteke više usmjerene na informacije, a muzeji na predmet, onda se može reći da i muzeji predmetom nude određene vrste informacije, i predmet je zapravo informacija.“¹⁰²

Danas institucije kulture sve više saraduju na različitim projektima čiji je cilj dvojak: unapređenje položaja institucija kulture i očuvanje kulturne baštine. U općem smislu kulturna baština obuhvata širok spektar materijalnog i nematerijalnog stvaralaštva, koji je u svojoj suštini jedan od temelja nacionalnih korijena identiteta, te se sastoji od arhitektonskog naslijeđa, historijskih spomenika, pokretnih kulturnih dobara i nematerijalne kulturne baštine.

U Bosni i Hercegovini Zemaljski muzej predstavlja prvi namjenski projektiran muzej tokom austrougarskog perioda u ovom dijelu svijeta. Zemaljski muzej BiH je osnovala 1. februara 1888. godine Zemaljska vlada, i kao takav je na samom početku funkcionirao u prostoru penzionog fonda (1888–1913). U periodu od 1909. do 1913. se radilo na izgradnji muzejskog kompleksa. Muzejski kompleks, kojeg čine paviljoni Odjeljenja za arheologiju, Odjeljenja prirodnih nauka, Odjeljenja etnologije te zgrada uprave s bibliotekom postavljenih oko botaničke bašte, projektirao je češki arhitekta Karl Paržik (Jičin, Čehoslovačka, 1857. – Sarajevo, 16. VI 1942), u neorenesansnom maniru, a za javnost otvoren 1913. godine.

Zbog izuzetnog značaja graditeljski kompleks Zemaljskog muzeja proglašen je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, odlukom 2018.¹⁰³ koju je donijela Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika. Ovo monumentalno arhitektonsko rješenje svojim izgledom sugerira značaj ustanove za koju je projektirano. U fondu Zemaljskog muzeja nalazi se više od tri

---

¹⁰²Kurtalić, Irma. Modeli saradnje arhiva, biblioteka i muzeja u savremenom tehnološkom okruženju (Završni diplomski rad). Filozofski fakultet, Sarajevo, 2018. Dostupno online na: [Irma-Kurtalic.pdf \(unsa.ba\)](#)

¹⁰³ Odluka o proglašenju graditeljske cjeline – Zemaljski muzej u Sarajevu nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Dostupno online na: [Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini \(kons.gov.ba\)](#) [Službeni List- Pregled Dokumenta \(sluzbenilist.ba\)](#)

miliona artefakata koji imaju izuzetnu vrijednost ne samo za proučavanje bosanskohercegovačke nego i svjetske historije. Izuzetan značaj ogleda se u arhitektonskim i estetskim, ambijentalnim i dokumentarnim vrijednostima i vrijednostima koje ima za društvo, kao i očuvanim atributima autentičnosti i integralnosti.

Unatoč ratnom razaranju u periodu 1992–1995. sve zbirke muzeja su sačuvane zahvaljujući zalaganju muzejskih radnika. Status Zemaljskog muzeja BiH u poslijeratnom periodu, nakon 1995. godine, nije pravno niti finansijski reguliran, što je uzrokovalo teško materijalno stanje, nedostatak uvjeta za čuvanje i izlaganje artefakata, kao i sigurnosnih uvjeta za posjetioce, te je uprava muzeja bila primorana Muzej zatvoriti za javnost 2012. godine.

Slika 1. Kompleks Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine (Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH)

Proces očuvanja naslijeđa u Bosni i Hercegovini vrši se u skladu sa Aneksom 8. Dejtonskog mirovnog sporazuma, međunarodnim konvencijama iz oblasti zaštite kulturnog naslijeđa, koje je Bosna i Hercegovina potpisala sa ciljem da se osigura identifikacija, zaštita, očuvanje i

prezentacija kulturne baštine. Dejtonskim mirovnim sporazumom naslijeđe je prvi put u savremenoj historiji integrirano i postalo neodvojiv segment uspostave mira i poslijeratne obnove. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) je institucija Bosne i Hercegovine uspostavljena na osnovi Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. U skladu sa odredbama Aneksa 8., utvrđeni su osnovni principi i ciljevi djelovanja Komisije te njeni primarni zadaci i ovlaštenja kao institucije Bosne i Hercegovine. Komisija donosi odluke o proglašenju pokretnih i nepokretnih dobara nacionalnim spomenikom, na osnovi Pravilnika o kriterijima vrednovanja, podjeli i kategorizaciji nacionalnih spomenika. Komisija je do sada proglasila ukupno 915 dobara nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine¹⁰⁴.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u okviru procesa donošenja odluka o proglašenju dobara nacionalnim spomenicima objedinjuje svu postojeću arhivsku, historijsku, tehničku, arhitektonsku, fotografsku, pravnu, geodetsko-prostornu i drugu dokumentaciju za svaki pojedinačni spomenik u obliku *Spomeničkog dosjea*. Na ovaj način formiran je Registar spomeničkog naslijeđa – baza podataka u pisanoj i elektronskoj formi. O bibliotečko-dokumentarnoj građi o nacionalnim spomenicima brine se Biblioteka i dokumentacioni centar Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH čiji je rad definiran *Pravilnikom o radu biblioteke* (broj: 12-02.14-43/14-8).

Saradnja Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine i Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine

Komisija je institucija koja od svog osnivanja 2002. godine pored proglašenja dobara nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine kontinuirano saraduje s drugim ustanovama u realizaciji projekata rehabilitacije najugroženijih nacionalnih spomenika. Nakon uspješne realizacije više od dvadeset projekata u saradnji s Ambasadom Sjedinjenih Američkih Država u BiH i uz finansijsku pomoć Fonda američkih ambasadora za očuvanje kulturnog naslijeđa (American Ambassadors' Fund for Cultural Preservation), Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika 2015. godine započinje realizaciju projekta *Preventivne konzervacije zbirki Zemaljskog muzeja BiH u Sarajevu*. Projektne aktivnosti su kreirane u saradnji sa Zemaljskim muzejom da odgovore zahtjevima za osiguranjem optimalnih uvjeta za čuvanje zbirki, rad kustosa i sigurnost posjetitelja. Projekt je veoma aktuelan u vremenu kada je, zbog neriješenog statusa i teškog materijalnog stanja, već tri godine Zemaljski muzej BiH bio zatvoren, prvi put u svojoj 124 godina dugoj historiji i u toku kampanje *Ja sam muzej* koju su vodili kulturni radnici da bi skrenu pažnju na njegovo trenutno teško stanje. Zahvaljujući zalaganju svih koji su bili uključeni u proces realizacije projekta Muzeja je ponovno otvoren za javnost.

Projekt je realiziran od 2015. do 2022. godine u saradnji s Ambasadom Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini. Projektne aktivnosti realizirane su uz multidisciplinarni pristup, mjere preventivne konzervacije i konzervatorsko-restauratorske postupke. Komisija je realizirala ovaj kompleksni projekt pružajući tehničku i stručnu podršku, a uz administrativnu, pravnu i finansijsku odgovornost.

---

¹⁰⁴ [NACIONALNI SPOMENICI BOSNE I HERCEGOVINE - Tabela \(www.kons.gov.ba\)](http://www.kons.gov.ba)

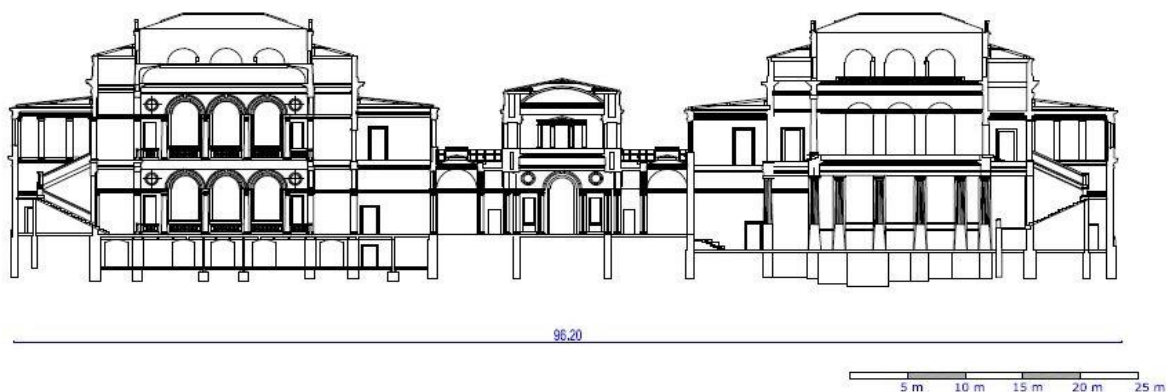
U radu će biti prezentirana saradnja dvaju institucija Komisije i Zemaljskog muzeja koje imaju zajedničku odrednicu da čuvaju kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine na realizaciji projekta koji u mnogome poboljšava uvijete rada i prezentacije jedne od najvažnijih kulturnih institucija u Bosni i Hercegovini – Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine.

Projekt Preventivne konzervacije zbirki Zemaljskog muzeja BiH u Sarajevu

Projektne aktivnosti kreirane su u skladu sa zahtjevima Zemaljskog muzeja kao korisnika projekta, sredstva je osigurala Vlada Sjedinjenih Američkih Država, State Department (Fond Američkih Ambasadora za Zaštitu naslijeđa), a implementaciju projekta je vodila Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika. Vrijednost projekta *Preventivna konzervacija zbirki Zemaljskog muzeja BiH Sarajevo* koji je odobren zaredom u dvije sukcesivne godine iznosio je 1, 050,000,000 \$. Realizacija projekta odvijala se u dvije faze u periodu od 2015. do 2022. godine, a njegova realizacija bila je kompleksna i zahtjevna. Projektne aktivnosti predviđene su s ciljem otklanjanja rizika za zbirke, poboljšanje uvjeta rada kustosa te uvjeta čuvanja i izlaganja zbirki, kao i ponovnog otvaranja Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine za posjetitelje.

“Proveden je širok spektar akcija i intervencija, od fizičke zaštite zgrade Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine koja je ostvarena postavljanjem videonadzora i protuprovalni sustav u cijelom muzeju, restauracija balustradne ograde kompleksa muzeja, postavljanje protupožarne zaštite ugradnjom vatrodojavnog sistema i zamjenom dotrajalih električnih instalacija, uvođenje zaštite od poplava obnovom kanalizacijske mreže, otklanjanje rizika od negativnih utjecaja na okoliš obnovom/zamjenom krovova i prozora, osiguravajući uvjete za čuvanje i konzervaciju zbirki restauracijom i opremanjem depoa, te nabava sofisticirane opreme za zaštitu i restauraciju artefakata. Obnova zidnih i stropnih slika omogućilo se ponovno uspostavljanje stalne postavke Prapovijesnog odjela koji nije bio u funkciji od 1992. godine.“¹⁰⁵

Kroz obje realizirane faze projekta u periodu od sedam godina značajno su se poboljšali uvjeti čuvanja zbirki u Zemaljskom muzeju BiH.

¹⁰⁵ PREVENTIVE Conservation of the Collections of the National Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo / Mirela Mulalić Handan ... [et al.], Sarajevo : Commission to Preserve National Monuments, SARAJEVO, 2022.

Slika 2. Dio tehničke dokumentacije nastao na projektu (Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH)

FAZA I (2015–2019)

U skladu sa prijedlozima i potrebama Zemaljskog muzeja BiH u prvoj fazi je:

- Izvršena restauracija krovova nad Odjeljenjem za prahistoriju i restauracija enterijera
- Provedena je restauracija zidnog i stropnog slikarstva
- Radovi poduzeti u Odjeljenju za prahistoriju, stvorili su uvjete za postavljanje izložbe “Bosna i Hercegovina u prehistorijsko doba“
- Ugradnja sistema vatrodjave u zgradama arheologije i prirodnih nauka
- Provedenim radovima na ugradnji videonadzora u cijelom kompleksu Zemaljskog muzeja BiH, sa ukupno 104 vanjske i unutarnje kamere i protuprovalnim sensorima značajno, unaprijeđena je sigurnost od krađe i vandalizma
- Nabavljena oprema za potrebe provođenja postupaka preventivne konzervacije zbirke, 13 savremenih aparata koji će unaprijediti rad Odjeljenja za konzervaciju
- Modernizacija djela depoa Arheološkog i Odjeljenja za prirodne nauke.

Faza II (2019–2022)

U drugoj fazi projekta je izvršena:

- Izrada projekata elektroinstalacija za sva četiri paviljona muzeja, elaborat za restauraciju i zamjenu prozora i vrata i elaborat za zamjenu kanalizacione mreže
- Izveden je i redizajn koncepta osvjjetljenja muzeja
- Provedeni su radovi na elektroinstalacijama u Odjeljenju za etnologiju kojima su smanjeni rizici od požara
- Obnavljanjem vodovodnih i kanalizacionih instalacija otklonjeni su rizici od poplava
- Izvršena je restauracija i zamjena prozora i vrata u zgradi Odjeljenja za prirodne nauke, osiguravši odgovarajuće uvjete za zbirke i poboljšanje energetske učinkovitosti
- Urađena je hitna sanacija krova iznad Odjeljenja za arheologiju

Da bi se javnost upoznala sa ovim izuzetno važnim projektom za Komisiju i Muzej, rađena je kontinuirana promocija projektnih aktivnosti. Komisija je pokrenula facebook-stranicu projekta, a pored toga sve aktivnosti bile su praćene putem web-stranica Zemaljskog muzeja i Komisije. Također, sve aktivnosti na promociji projekt podržala je Ambasadam Sjedinjenih Američkih Država u BiH.

Slika. 3 Promocija projekta (www.zemaljskimuzej.ba)

Sve aktivnosti na projektu vezane su za preventivnu konzervaciju čiji je cilj spriječiti, zaustaviti ili usporiti propadanje muzejske građe uvođenjem visokih standarda zaštite i stvaranjem optimalnih uvjeta za njeno očuvanje.

Connect with Preventivna konzervacija zbirke Zemaljskog muzeja BiH on Facebook

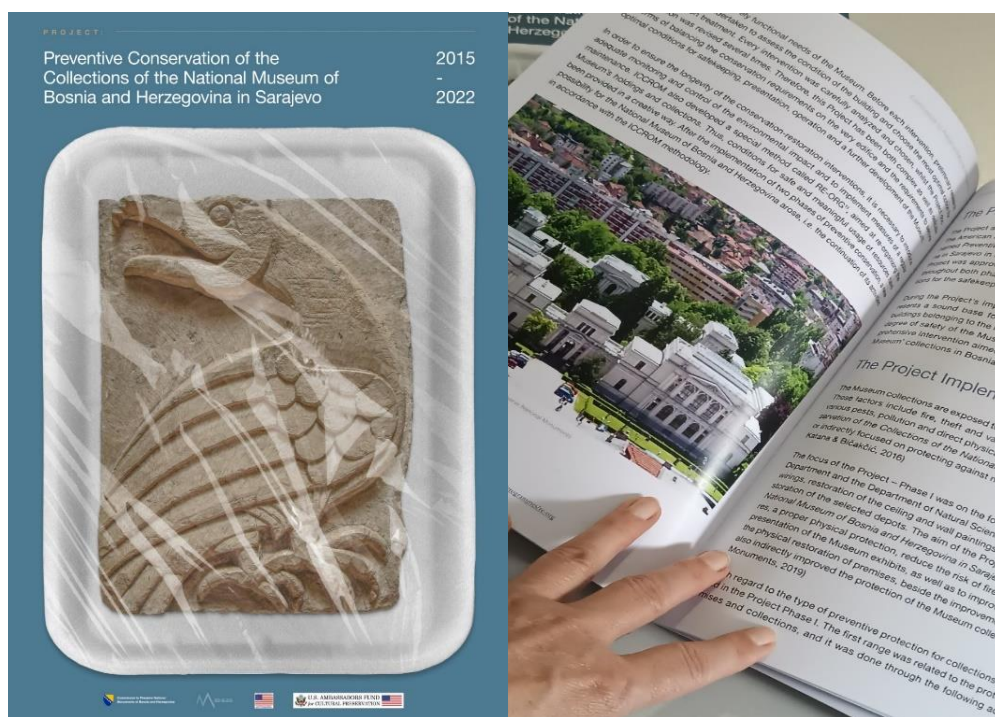
Slika 4 Facebook-stranica projekta (Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH)

Dokumentiranje projekta “Preventivna konzervacija zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine“

Tokom procesa implementacije projekta nastala je vrijedna dokumentarno-tehnička građa koja predstavlja dobru osnovu za daljnje aktivnosti na restauraciji i poboljšanju funkcionalnosti zgrada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, a u cilju postizanja višeg stepena sigurnosti njegovih zbirki.

Realizaciju svakog projekta Biblioteka i dokumentacioni centar Komisije prati dokumentiranjem svih procesa tokom realizacije svih aktivnosti na projektu. Kao rezultat tog procesa nastaje zbirka dokumentarne građe fotografija, objava za društvene mreže, izvještaja, audio-vizuelne građe, tehničko-projektne dokumentacije, PP prezentacije, grafičke građe i dr. Ovako osmišljen program prikupljanja dokumentacije predstavlja najobimniji zahvat u cilju uspostavljanja standarda dokumentiranja spomenika i monitoringa svih promjena na njemu.

Na osnovi obimne dokumentacije koja je na projektu nastala u periodu 2015–2022. godine Komisija je izdala posebno izdanje na engleskom jeziku *“Preventive Conservation of the Collections of the National Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo 2015–2022“*, u kojoj autori na metodološki cjelovit način daju ključne informacije o Projektu, počevši od preciznog opisa zgrade i njezinih zbirki. Ovo posebno izdanje osim dokumentarne važnosti ima dodatnu vrijednost kao priručnik koji rezultatima projekta šalje jasnu poruku široj publici i akademskoj zajednici, što može biti dobra referenca za buduće slične projekte. Publikacija je za posjetitelje dostupna online putem QR koda na ploči koja je postavljena na ulazu u zgradu Zemaljskog muzeja.

Slika 4. Posebno izdanje publikacija *“Preventivna konzervacija zbirki Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 2015–2022“*

Dokumentarna građa projekta

- Arhivska građa (izvještaji i administrativna građa)
- Tehničko-projektna dokumentacija
- Fotografije
- Novinski članci (press clipping)
- PP Prezentacije
- Plakati
- Filmska građa
- Publikacija “Preventivna konzervacija zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 2015–2022“
- Online sadržaji (objave na facebook-stranici projekta)

Moja Bosna i Hercegovina – Moje naslijeđe

U projektima koje Komisija realizira zastupljena je edukativna komponenta usmjerena ka razvijanju svijesti o značaju, vrijednostima naslijeđa, a provodi se putem kampanje *Moja Bosna i Hercegovina – Moje naslijeđe*. Kampanja je imala razne vidove aktivnosti, od predavanja, radionica do izložbi, uključivala je učenike i nastavnike osnovnih škola.

Osim predavanja sprovedenih u okviru projekta *Preventivna konzervacija zbirki Zemaljskoga muzeja*, Komisija je također sprovela i samostalni projekat *Moja BiH – moje naslijeđe* finansiran kroz program Democracy Commission Small Grants Program U.S. Embassy in B&H, a čije su aktivnosti u ciklusu 2017. i 2018. godine sprovedene u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine. Ovog puta, zbog kompleksnosti samog projekta, uključeni su studenti i profesionalci. Na temu preventivne konzervacije i njene primjene u Projektu tokom intervencija na muzejskim objektima, stručnjaci iz Komisije i Muzeja održali su niz predavanja za studente arheologije i konzervacije.

Tokom posjete učenika iz Italije Zemaljskom muzeju predstavljene su aktivnosti koje su obavljene u sklopu Preventivne konzervacije zbirki muzeja.

Umjesto zaključka

Realizacija ovakvog kompleksnog projekta zahtijevala je od svih sudionika visok stepen profesionalizma, razumijevanja i neophodnih komunikacijskih kompromisa da bi se dobili najbolji mogući rezultati u datim okolnostima u vremenu trajanja projekta. Bitno je napomenuti da iako iziskuje dodatne napore svih strana u procesu, moguće je da više institucija radi na istom projektu, ako imaju jasan cilj. Potrebno je uskladiti želje i potrebe. Rezultati Projekta su brojni, od toga da su uspostavljeni uvjeti za otvaranje izložbe u Odsjeka za prahistoriju koje je bilo zatvoreno od 1992. godine, ublaženi ili otklonjeni rizici po fizičku sigurnost, požare, poplave i negativne okolinske utjecaje, uspostavljeni uvjeti za čuvanje zbirki u depou i rad kustosa, ali i za dalji razvoj Muzeja. Također na kraju, ali ne manje značajno, važno je istaći značaj nove dokumentacije koja je nastala kao rezultat svih aktivnosti na projektu, što predstavlja važnu bazu za zaštitu i proučavanje nacionalnog spomenika. Osim toga publikacija “*Preventivna konzervacija zbirki*

Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 2015–2022“ predstavlja jednu vrstu priručnika za studente i profesionalce kao model sistematičnosti u prezentaciji projekta.

Literatura:

1. Aličić, Azer. *Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine – Studija Izvodljivosti*. Zavod za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta. Sarajevo, 2013.
2. Kurtalić, Irma. *Modeli saradnje arhiva, biblioteka i muzeja u savremenom tehnološkom okruženju (Završni diplomski rad)*. Sarajevo, 2018. Dostupno online na: [Irma-Kurtalic.pdf \(unsa.ba\)](#)
3. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 2018. *Project Proposal "Preventive Conservation of collections of the National Museum of Bosnia and Herzegovina - Continuation"*. Sarajevo.
4. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, *Odluka i proglašenju graditeljske cjeline – Zemaljski muzej u Sarajevu nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine*. 2018. Dostupno online na: [Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini \(kons.gov.ba\)](#) [Službeni List-Pregled Dokumenta \(sluzbenilist.ba\)](#)
5. PREVENTIVE Conservation of the Collections of the National Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo [Elektronski izvor] / Mirela Mulalić Handan ... [et al.]. Commission to Preserve National Monuments, Sarajevo. 2022. str. 8.
6. www.kons.gov.ba
7. www.zemaljskimuzej.ba
8. www.useembassy.ba

Kratke biografije autorki

Almedina Salihagić, rođena je 1975. godine u Foči, diplomirala je na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2000. godine. Radno iskustvo započela je 1999. godine, a od 2006. godine pa nadalje zaposlena je u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika BiH kao stručna savjetnica za dokumentiranje i biblioteku. Tokom radnog iskustva sudjelovala je u nizu projekata i aktivnosti od kojih izdvaja “Moja BiH – moje naslijeđe“, IFLA-IAP “Otključavanje potencijala biblioteka Jugoistočne Evrope“, izradu bibliografije Nominacionog fajla za upis stećaka na Listu svjetske baštine UNESCO i izložbu “Kulturno pamćenje-bлаго koje nestaje“. Autorica je više stručnih radova iz oblasti dokumentiranja, značaja biblioteke u očuvanju kulturnog naslijeđa, dokumentiranju kulturnog naslijeđa i uloge biblioteke u ostvarenju UN Agende 2030. Autorica je radionice “Zelena pismenost – inspiracija za održivi razvoj“. Završila je obuke za pisanje i vođenje projekata, srednjoročnog planiranja i upravljanja kvalitetom. Dugogodišnja je aktivna članica Asocijacije informacijskih stručnjaka: bibliotekara, arhivista i muzeologa BiH i Društva bibliotekara FBiH. Kao aktivna članica strukovnih udruženja sudjelovala je u aktivnostima pripreme i realizacije radionica i stručnih konferencija. U 2023. godini sudjeluje u ICROOM-ovom projektu “*Our Collections Matter*“.

Mr Azra Bečević-Šarenkapa, rođena 1975. godine u Mostaru, u Zemaljskom muzeju BiH radi od 1998. na mjestu više konzervatorice za tekstil. Završila je Tekstilno-tehnološki fakultet u Zagrebu i stekla diplomu dipl. ing. tekstilne tehnologije, također je završila postdiplomski studij iz Konzervacije historijskih predmeta na Odjeljenju za arheologiju, Univerzitet u Durhamu, Velika Britanija. Autorica je više radova iz područja konzervacije i zaštite i promocije kulturne baštine. Aktivno učestvuje na edukacijskim programima u polju konzervacije i zaštite pokretne kulturne baštine (kursevi i kampovi) za organizaciju Kulturno naslijeđe bez granica (CHwB) u regiji Balkana, kao i programima edukacije u organizaciji ICOMa, ICCROMa. Aktivna članica strukovnih udruženja ICOM, ICOM SEE (član Upravnom odbora), Balkanske mreže muzeja (Članica Upravnog odbora), Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa (Predsjednica od 2016. do 2023).

Milanka BABIĆ VUKADINOV, magistar filoloških nauka, diplomirani bibliotekar savetnik
Biblioteka grada Beograda
Beograd, Srbija
milabv@gmail.com

Zoran ZDRAVKOVIĆ, magistar filoloških nauka, diplomirani bibliotekar savetnik
Biblioteka grada Beograda
Beograd, Srbija
zoran@bgb.rs

PROMOCIJA KULTURNE BAŠTINE KAO SEGMENT OSTVARIVANJA CILJEVA AGENDE 2030 KROZ PROJEKTE ZAŠTITE I PREDSTAVLJANJA STARE I RETKE GRAĐE BIBLIOTEKE GRADA BEOGRADA

Sažetak: *Potrebe bibliotečkih korisnika i znatan broj publikacija od značaja za istoriju, kulturu i druge oblasti društva na ovim prostorima podstiču Biblioteku grada Beograda da, i pored zakonskih obaveza, preduzima korake preventivne zaštite, mikrofilmovanja, konzervacije, restauracije i digitalizacije najvrednijih primeraka iz svojih fondova.*

Rad će prezentovati dosadašnje napore u zaštiti i promociji kulturne baštine redovnim učešćem na konkursima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije koji prate EU Agendu 2030 za održivi razvoj, čime Biblioteka grada Beograda nastoji da zaštiti raznorodnu staru i retku građu i promovisanjem je približi kao kulturnu baštinu široj javnosti.

Cilj 4 Agende – kvalitetno obrazovanje, BGB ostvaruje kroz otkrivanje kulturne baštine iz svojih posebnih zbirki knjiga, periodike, fotografija, mapa i rukopisa tematskim izložbama, promocijama, izdavačkom delatnošću i stalnom saradnjom sa muzejima, arhivima i srodnim ustanovama kulture, kao i sa stranim kulturnim centrima i ambasadama.

Planom određene prioritete publikacije digitalizovane su i dostupne u okviru kolekcija Digitalne Biblioteke grada Beograda širokom korisničkom auditorijumu. Odeljenje posebnih fondova BGB redovan je i nezaobilazno plodan učesnik manifestacija kulture, očuvanja i prezentacije baštine od šireg regionalnog značaja kao što su Dani Beograda i Dani evropske baštine.

Ključne reči: *Biblioteka grada Beograda, projekti zaštite bibliotečke građe, digitalizacija, stara i retka bibliotečka građa, promocija kulturne baštine*

Abstract: *The needs of library users and a significant number of publications of importance for history, culture and other areas of society in these region encourage the Belgrade City Library (BCL) to, in addition to legal obligations, undertake preventive protection, microfilming, conservation, restoration and digitization of the most valuable items from its collections.*

The paper will present the efforts made so far in the protection and promotion of cultural heritage by regular participation in projects of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia that follow the EU Agenda 2030 for sustainable development, with which the Belgrade City Library strives to protect old and rare materials and, by promoting them, bring them closer as cultural heritage, to a wider audience.

Goal 4 of the Agenda – Quality Education, BCL achieves through the discovery of cultural heritage from its special collections of books, periodicals, photographs, maps and manuscripts through thematic exhibitions, promotions, publishing activities and constant cooperation with museums, archives and related cultural institutions, as well as with foreign cultural centers and embassies.

Priority publications determined by the digitization plan have been digitized and made available within the collections of the Digital Library of the Belgrade City Library to a wide user audience. Special Collections Department is a regular and unavoidable participant in manifestations of culture, preservation and presentation of heritage of wider regional importance, such as Dani Beograda and Dani evropske baštine (European Heritage Days).

Key words: *Belgrade City Library, library materials protection projects, digitization, old and rare library materials, cultural heritage promotion*

Uvod

Ubrzani razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija i njihova primena revolucionarno je promenio sve ljudske aktivnosti, pa i delatnost biblioteka, koje spajanjem korisnika sa podacima koji su im potrebni, kreiraju informacije i postaju bibliotečko-informacioni centri. Biblioteke su dobile još jednu granu u lepezi svoje delatnosti – digitalizaciju svoje građe, što je vremenom preraslo u zakonsku obavezu (Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti, 2011), čime su one, sa muzejima i arhivima, p(o)stale institucije od izuzetnog značaja za čuvanje i širenje ljudskog znanja. “To dovodi do povezivanja sistema naučnih, kulturnih i obrazovnih informacija u globalnu informacionu mrežu čime se potpomaže usklađivanje društva u novim okvirima, dok nacionalna kultura prati razvoj globalnog procesa digitalizacije.”¹⁰⁶

Delatnost Biblioteke grada Beograda i realizacija Agende 2030

Biblioteka grada Beograda svoje zakonom utvrđene aktivnosti na realizaciji pojedinih ciljeva Agende 2030 ostvaruje kroz otkrivanje kulturne baštine iz svojih posebnih zbirki knjiga, periodike, fotografija, mapa i rukopisa, čime ujedno i promovise Cilj 4 Agende, koji se odnosi na kvalitetno obrazovanje i to kroz sledeće etape proseca:

- zaštita, očuvanje i predstavljanje fondova
  - (mikrofilmovanje, restauracija, konzervacija, prepovezivanje),
- digitalizacija fondova,
- izložbe,
- izdavačka delatnost,
- saradnja sa ustanovama kulture.

Proces digitalizacije kao deo procesa očuvanja i prezentacije dela pisane kulturne baštine vrši se u dva fonda Biblioteke u kojima se prikuplja, obrađuje i čuva građa koja podleže zakonskoj obavezi digitalizacije. To su: *Zavičajni fond* – stara i retka knjiga i knjiga o Beogradu, u kom se obavlja restauracija i konzervacija, digitalizacija i mikrofilmovanje građe, i *Fond periodike* u kome se obavlja digitalizacija, restauracija i konzervacija bibliotečke građe.

Sistemi za prezentovanje i zaštitu pisane kulturne baštine

Biblioteka grada Beograda sredinom osamdestih godina prošlog veka pokrenula je sistem zaštite bibliotečkog materijala i to kroz:

- zaštitu (mikrofilmovanje, restauracija, konzervacija, prepovezivanje),
- prezentaciju (Projekat LoCloud BGB)
- Digitalnu Biblioteka grada Beograda

---

¹⁰⁶ Марковић Б.: *Дигитализација библиотеке грађе завичајног збирке Градске библиотеке у Новом Саду*; зборник *Дигиталне колекције у библиотекама Србије* (Нови Сад: 2014), стр. 71.

- očuvanje (čuvanje pod posebnim uslovima u specijalnoj komori za čuvanje stare i retke građe)¹⁰⁷.

Proces zaštite građe mikrofilmovanjem prvi je sistem zaštite i bio je primenjen na knjige inventara Opšteg fonda Biblioteke. U skladu sa Pravilnikom o zaštiti kulturnih dobara, Zavičajno odeljenje BGB je 1980. godine pristupilo programu zaštite građe Zavičajnog odeljenja BGB. Za predmet zaštite bile su određene najpre knjige objavljene do 1867. godine, dakle, prema Zakonu o staroj i retkoj knjizi – raritene knjige koje su tada već bile iščezle iz antikvarnog prometa. U periodu od pet godina (1980-1984) koliko je trajao proces mikrofilmovanja, mikrofilmovano je oko 40% starih i retkih knjiga, a koje učestvuju u ukupnom Zavičajnom fondu sa najviše 15%.¹⁰⁸

LoCloud je projekat Evropske Komisije „Best Practice Network“ i trajao je od 2016-2019. godine. Njime je omogućeno da sadržaj koji se tiče kulturnog nasleđa bude dostupan preko Europeane. Na *LoCloud* BGB „Foto-galeriji kulturno-obrazovnih programa BGB“ koja je dostupna na stranici <https://bgb.locloudhosting.net/>, postavljeno je do sada 2.860 fotografija, koje su sistematizovane u 128 različitih kolekcija oformljenim prema vrsti događaja (predavanja, promocije knjiga, koncerti, izložbe, programi za decu i dr.) i prema godinama održavanja (2008-2019).

Digitalna Biblioteka grada Beograda pokrenuta je 17. avgusta 2012. godine i do danas na *ResCarta* platformi dostupno je 708 naslova. Naslovi za digitalizaciju određeni su selekcijom na osnovu starosti, retkosti, autentičnosti, stanja i kompletnosti građe kao i potreba korisnika, čime su zadovoljene preporuke IFLA iz 2000. godine i propisani kriterijumi. Ovaj digitalizovani fond obuhvata korpus građe koja afirmiše kulturu, stvaralaštvo i istoriju grada Beograda.

Digitalna objekti imaju mogućnost galerijskog pregleda, uvećanje teksta, pregledanje i u celosti se mogu prelistavati uz jednostavno kretanje i pretraživanje. Digitalizovane kolekcije BGB prati i podrška elektronske baze podataka (elektronski katalog) uz meta podatke, u kojoj se po više parametara može vršiti pretraživanje baze podataka, ukrštanjem ključnih reči i pojmova.

Digitalizovana građa organizovana je u 6 kolekcija sa 708 digitalnih objekata:

- Zavičajna kolekcija, 128 objekata
- Izložbe BGB, 30 objekata
- Kartografska građa, 13 objekata
- Periodika, 505 objekata
- Razglednice, 23 objekta i
- Stara i retka biblioteka građa sa 9 objekata.

Digitalizovan materijal čuva se na serveru Biblioteke (originalni skenovi u visokoj rezoluciji, a objekti za prikaz rađeni su u rezoluciji od 300 dpi (tačaka po inču) i 96 dpi za ekranski prikaz na *dLibra* platformi (2012-2019) da bi od 2020 do danas sav digitalizovani materijal bio migriran na *ResCarta* digitalnu platformu.

Agenda 2030 – Ostvarivanje Cilja 4

¹⁰⁷ Primer: *Beogradsko četvorjevanđelje* koje je restaurirano, konzervirano, prepovezano, digitalizovano i čuva se pod posebnim uslovima u specijalnoj komori za čuvanje stare i retke građe.

¹⁰⁸ Detaljnije se sa ovim možete upoznati: Бабић Вукадинов, М, Ивановић М.: *Сачувати од заборава: системи за презентовање и заштиту библиотечке грађе у Одељењу посебних фондова Библиотеке града Београда У: Електронска грађа и извори у библиотекама : зборник радова*; Београд : Заједница матичних библиотека Србије ; Вршац : Градска библиотека, 2019, str. 227-239

U Agendi 2030 za BGB najvažniji je Cilj 4 – Kvalitetno obrazovanje koji ostvaruje kroz otkrivanje, prezentaciju i popularizaciju kulturne baštine iz svojih posebnih zbirki knjiga, periodike, fotografija, mapa i rukopisa:

- tematskim izložbama,
- promocijama,
- izdavačkom delatnošću,
- stalnom saradnjom sa muzejima, arhivima i srodnim ustanovama kulture, kao i sa ambasadama.

Tematske izložbe kojima se prezentuje i promoviše građa iz domena kulturne baštine:

- Dani evropske baštine (sredina septembra),
- Dani Beograda (16-19. aprila),
- Dan Biblioteke grada Beograda (11. januar),
- Dan prve beogradske knjige: Beogradsko četvoroevangelje – prva knjiga štampana ćirilicom u prestonici 4.8.1552.¹⁰⁹
- Tržnica ideja.

Za *Dane evropske baštine*, tokom manifestacije u kojoj Biblioteka grada Beograda participira od 2005. godine, priredjuju se izložbe građe, od razglednica, mapa, periodike do stare i retke knjige među kojima su izložba kartografske zbirke: *Stari kontinent na mapama Kartografske zbirke Biblioteke grada Beograda* (2005); izložba fotografija i albuma *Beograd, porodično stablo: Slike porodičnog života Beograda XIX i XX veka: Venčanja, bračni život, dečji svet* (2006); izložba o *Jeziku i pismenosti kao Dragocenostima slavenoserbskog doba* (2014).

Dani Beograda obeležavani su ili objavljivanjem novih knjiga o srpskoj prestonici ili izložbama. Tako je 2005. godine objavljena dvotomna monografija *Ulice i trgovi Beograda*, nastale radom generacija bibliotekara Zavičajnog odeljenja, predvodjeni Nikolom Stojanovićem i Ljubicom M. Ćorović. Naredne godine obeležavajući Dane Beograda, 18. aprila 2006. godine, urednik Ljubica M. Ćorović predstavila je monografiju bibliofilske vrednosti svetskih razmera, o baronu Doksatu fon Morezu: *Život carskog generala i slavnog inženjera gospodina barona Doksata de Moreza pogubljenog 20. marta 1738. u Beogradu uz opis pojedinih dešavanja u tadašnjem ratu protiv Turaka*. Te 2008. pred Beograđanima se našla monografija, svojevrsni album najranijih kartografskih prikaza Beograda: *Beograd nad Dunavom: prema evropskim izvorima XVI–XIX veka*; iz kartografske zbirke Aćimović; a 2009. knjiga Mire Sofronijević: *Darivale su svome otečestvu*. Objavljenjem reprint izdanja najstarije strane knjige iz Fonda stare i retke knjige Biblioteke grada Beograda, štampane u Augsburgu 1690. godine: *Hellas. Oder: Das Welt-Berueffene / Feste Griechen-Land* bibliotečkim korisnicima i široj kulturnoj javnosti omogućen je 2010 godine uvid u svojevrsni vodič kroz zemlje južno od Dunava i Save, pa je naslov osavremenjen isticanjem načina na koji je opisan Beograd: *Otmeni grad, Grihišvajsenburg Alba Greka ili Beograd*.

Izdavačka delatnost Biblioteke grada Beograda započeta 1933. godine izdavanjem *Ilustrovane istorije Beograda* prve upravnice Biblioteke Opštine grada Beograda, Marije Ilić-Agapove, obogaćena je objavljivanjem knjige *Breograd u XIX veku iz dela stranih putopisaca*, a 21. vek otpočeo je

---

¹⁰⁹ *Beogradsko četvoroevangelje* je knjiga od posebnog značaja za grad Beograd. To je prva knjiga štampana ćirilicom u prestonici i objavljena 4. avgusta 1552. godine i kao takva u kulturi Srbije uživa status kulturnog dobra od izuzetnog značaja. Svakog 4. avgusta priredjuje se izložba o *Četvoroevangelju* kada se original se može videti u specijalnoj vitrini za izlaganje.

objavljivanjem *Odaabranih radova Marije Ilić-Agapove*, 2002. godine da bi se nizali sledeći (najznačajniji naslovi): II tom *Bibliografije jugoslovenske i strane knjige o Beogradu*¹¹⁰ pojavio se u javnosti 2003. godine, a monografija *Ulice i trgovi Beograda*¹¹¹, višegodišnji projekat Biblioteke jedna je od onih knjiga koje su obeležile izdavačku delatnost BGB, ne samo te 2004. godine; *Slikarevo pero – Pisma Uroša Predića* (Nenad Simić, 2008); druga knjiga Mire Sofronijević posvećena beogradskim zadužbinarima: *Darivale su svome otečestvu: plemenite žene Srbije*¹¹², a 2011. objavljena je monografija autorke Ljubice Čorović *Ilustrovana istorija Biblioteke grada Beograda*¹¹³, koja prati nastajanje naše ustanove od 1894. do 2011. godine. Od 1933. do 2022. godine, Biblioteka grada Beograda objavila je 68 naslova u različitim edicijama.

Tradicionalna saradnja Biblioteke grada Beograda sa drugim institucijama ostvaruje se kroz najrazličitije programe i oblike saradnje sa srodnim institucijama kulture Beograda i Srbije među kojima su:

- Narodna biblioteka Srbija,
- Narodni muzej Srbije,
- Narodno pozorište,
- Arhiv Srbije,
- SANU,
- Vojni muzej,
- Beogradska tvrđava,
- Turistička organizacija Beograda,
- Muzej nauke i tehnike,
- Pedagoški muzej,
- Prirodnjački muzej,
- Muzej grada Beograda,
- Istorijski muzej Srbije,
- Galerija Matice srpske,
- Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija,
- Institut za savremenu istoriju i brojne druge.

Literatura:

1. Бабић Вукадинов, М, Ивановић М.: *Сачувати од заборава: системи за презентовање и заштиту библиотечке грађе у Одељењу посебних фондова Библиотеке града Београда* У: Електронска грађа и извори у библиотекама : зборник радова; Београд : Заједница матичних библиотека Србије ; Вршац : Градска библиотека, 2019, str. 227-239

---

¹¹⁰ Prvi tom je objavljen 1974. godine i bio je pionirski poduhvat. v: Никола Л. Стојановић: *Грађа за библиографију југословенске и стране књиге о Београду : из књижног фонда Библиотеке града Београда*, Београд: Библиотека града Београда, 1974, и в: *Грађа за библиографију југословенске и стране књиге о Београду : из књижног фонда Библиотеке града Београда*. Књ. 2, Београд: Библиотека града Београда, Завичајно одељење, 2003.

¹¹¹ *Улице и тргови Београда. 1 : А-М*, Београд: Библиотека града Београда, 2004, *Улице и тргови Београда. 2, Н-Ш*, Београд : Библиотека града Београда, 2005

¹¹² Мира Софронјевић: *Даривали су своје отечеству*, Београд : Библиотека града Београда : International Publishing, 1995; Мира Софронјевић: *Даривале су своје отечеству : племените жене Србије*, Београд : Библиотека града Београда, 2009

¹¹³ Љубица Ћоровић: *Илустрована историја Библиотеке града Београда*, Београд : Библиотека града Београда, 2011.

2. Марковић Б.: *Дигитализација библиотечке грађе завичајног збирке Градске библиотеке у Новом Саду*; зборник *Дигиталне колекције у библиотекама Србије* (Нови Сад: 2014), стр. 71.

Kratke biografije autora

Milanka Babić Vukadinov (1958), magistar filoloških nauka, bibliotekar savetnik u Odeljenju posebnih fondova. Zaposlena je u Biblioteci grada Beograda u kojoj je tokom dve decenije rada vodila Fond periodike, opštinsku biblioteku „Vuk Karadžić“ na Novom Beogradu, i Odeljenje posebnih fondova Biblioteke grada Beograda. Član je Bibliotekarskog društva Srbije, autor više stručnih radova, učesnik nacionalnih i stranih stručnih skupova i međunarodnih konferencija na kojima se razgovaralo o modernizaciji i unapređenju rada biblioteka, sa posebnim akcentom na digitalizaciji bibliotečke građe, njenoj prezentaciji najširoj publici, kao najboljem vidu očuvanja i korišćenja ovog segmenta kulturne baštine.

Zoran Zdravković (1975), magistar filoloških nauka, diplomirani bibliotekar-savetnik u Odeljenju posebnih fondova Biblioteke grada Beograda, magistrirao na Katedri za bibliotekarstvo i informatiku Filološkog fakulteta u Beogradu, gde je završio i osnovne studije. Osnivač je Društva za modernizaciju biblioteka, član Bibliotekarskog društva Srbije, zalaže se za unapređenje standarda, podizanje kvaliteta usluga u javnim bibliotekama, procese digitalizacije bibliotečke građe i kulturne baštine i razvoj modernog bibliotekarstva. Zaposlen u Biblioteci grada Beograda radio je kao bibliotekar-informator, vodio je Odeljenje za rad sa korisnicima, Opštinsku biblioteku „Isidora Sekulić“ u Beogradu, bio koordinator Američkog kutka u Beogradu, sada je bibliotekar savetnik u Odeljenju posebnih fondova BGB. Autor je brojnih stručnih radova, učesnik nacionalnih i stranih stručnih skupova i međunarodnih konferencija, inicijator istraživanja potreba korisnika biblioteka, zalaže se za princip otvorenog pristupa informacijama, otvorenu nauku i digitalizaciju u bibliotekama, naročito posebnih bibliotečkih fondova i očuvanje, prezentaciju i popularizaciju kulturne baštine.

Мр Јована РИЛАК, библиотекарка
Национална установа-Универзитетска библиотека
„Гоце Делчев“ Штип, Р.С. Македонија
jovana.stuparic@hotmail.com

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ДОБРЕ ПРАКСЕ У БИБЛИОТЕЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ

Сажетак: Библиотеке као ризнице мудрости и сведочанства историје, од самих својих почетака па до данас, доживеле су велике експанзије. Међутим, једно се не мења, оне заувек остају на услузи корисницима, задовољавајући друштвене потребе из различитих области (социјално – образовне, културне и информативне). Захваљујући новим облицима образовања, библиотеке иду у корак с временом и привлаче нове посетиоце. Резултат тога је огромна могућност сарадње са различитим институцијама, организацијама, удружењима. У уводном делу рада укратко је приказан развој библиотекарства у Штипу и Националне установе - Универзитетске библиотеке „Гоце Делчев“ Штип, Република Северна Македонија. У раду даље представљамо неке од најважнијих активности које Библиотека успешно реализује у корелацији са другим субјектима културе, образовања и науке, јавним организацијама и шире, са циљем обogaћивања и допуњавања наставе, унапређења квалитета васпитно - образовног процеса, али и доприноса решавања и превазилажења заједничких проблема. Све ово библиотеку чини активним актером друштвене заједнице, а не само местом где можете да позајмите књигу.

Кључне речи: заједничке услуге, партнерство, заједница, пракса, култура

Implementation of good practices in library activities

Summary: Libraries as repositories of wisdom and historical evidence, from their very beginnings until today, have experienced great expansion. However, one thing does not change, they remain at the service of users forever, satisfying social needs from different areas (social-educational, cultural, and informative). Thanks to new forms of education, libraries keep up with the times and attract new visitors. The result is a huge possibility of cooperation with different institutions, organizations, and associations. In the introductory part of the paper, the historical development of librarianship in Štip and the National Institution - University Library "Goce Delčev" Štip, Republic of North Macedonia is briefly presented. In the work, we present some of the most important activities that the Library successfully implements in correlation with other subjects of culture, education and science, public organizations, and beyond, to enrich and supplement teaching, improve the quality of the educational process, but also contributing to solving and overcoming common problems. All this makes the library an active actor of the social community, and not just a place where you can borrow a book.

Keywords: shared services, partnership, community, practice, culture

Увод

Корени НУ-УБ „Гоце Делчев“ датирају још из 1872. године, када је локално становништво добровољним прилозима из својих личних библиотека, основало прву читаоницу „Дејателност“. После Другог светског рата, одлуком новоформиране владе, 1946. године, основана је Народна библиотека „Гоце Делчев“ са скромним књижном фондом од 1000 наслова и једним запосленим. 1960. године, Библиотека је проглашена матичном установом

општине. Једна је од три библиотеке у земљи које су законом проглашене за депозитне 1964. године. У току свог рада, Библиотека је била премештана у разне ненаменске просторије. Нова зграда, у којој је и данас, свечано је отворена 4. маја 1978. године. 2003. проширује своју делатност отварањем покретне библиотеке Инфобус, што је од посебног значаја за приближавање књиге читаоцима и на удаљенијим местима.¹¹⁴ Оснивањем Универзитета „Гоце Делчев“ у Штипу, Библиотека је морала да одговори на потребе студената, па је тако формирано и Универзитетско одељење, са читаоницом и стручном литературом. Самим тим, 2011. године је преименована у Националну установу - Универзитетску библиотеку „Гоце Делчев“. Данас функционише са богатим књижним фондом за све циљне групе, а са свом документованом грађом коју прикупља, обрађује и чува, сматра се националним благом и чуварем народне баштине.¹¹⁵

Установе културе као коаутори заједничких услуга

Институције културе представљају једну од најважнијих државних институција, које имају способност да утичу на развој и усмеравање друштва. Под њиховим руководством су институције које се баве књижевношћу, језиком и уметношћу, као што су читаонице, библиотеке, биоскопи и музеји.¹¹⁶ Сарадња је важна компонента успеха, а да би успеле у свом заједничком циљу, савремене установе културе морају сарађивати и заједнички планирати своје услуге. Када говоримо о јавним библиотекама и њеним партнерима, актуелно је мишљење да се такав вид сарадње подразумева, међутим, треба да се зна да колаборација првенствено зависи од културног радника, уметника, библиотекара и њихове личне иницијативе, мотива, креативности и љубави према послу. Постоје небројани начини и прилике за сарадњу између установа културе, на начин на који могу унапредити своје пословање, променити начин рада, модернизовати се, но и постати генератори економског развоја. У принципу, библиотека успоставља партнерске односе са субјектима који имају мотив (интерес, потребу) за вођење заједничких пројеката, односно активности са њом. Полазећи од правног статуса и надлежности локалне библиотеке, сасвим је нормално да је већина њених партнера са подручја локалне заједнице. Врло често локалне библиотеке могу створити партнерски однос и са субјектима ван локалне заједнице (из других месних заједница, централне власти или иностранства). У овај процес могу се укључити и друга правна лица са седиштем на подручју локалне заједнице, као што су: приватна предузећа, образовне, здравствене, културне и друге установе. Сви они, из личних разлога, могу бити мотивисани да финансијским или материјалним средствима учествују у пројектима локалне библиотеке (поклон књига, намештаја, опреме, позајмица или поклон превозног средства и сл.). Не ретко се у пројектима локалне библиотеке као учесници јављују и партнери из иностранства. Све ово још једном потврђује мишљење да првенствено од стручног капацитета, става, умешности и поузданости руководства локалне библиотеке зависи да ли ће неко од наведених субјеката препознати интересовање за заједничке пројекте и учествовати у њиховој реализацији.¹¹⁷

¹¹⁴Котовчевска С., *Македонско библиотекарство низ вековите*, С. Котовчевска, Скопје 2007, стр. 234-237

¹¹⁵Спиридонова Б., *Од Читалиште до Национална установа - Библиотека „Гоце Делчев“ – Штип*, НУ-УБ „Гоце Делчев“, Штип 2009, стр. 150

¹¹⁶ Vukelić K., *Kulturne institucije i utjecaj politika na društvo*, преузето 21.07.2023, <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:1334>

¹¹⁷Чекичевска З., *Библиотечен маркетинг: промоција на библиотеката, односи со јавноста, партнерства меѓу: библиотеката и заедница, други библиотеки, издавачи, невладини организации, граѓани*, Програма за развој на Обединетие Нации-УНДП, Скопје 2007, стр. 21-22

Позитивни примери дугогодишње сарадње

Сарадња са културним организацијама је традиционално распрострањена у пракси библиотечког рада. Данас су рецимо архиви, библиотеке и музеји често партнери за заједничко деловање и међусобну сарадњу, будући да на сличан начин служе истој заједници. Они подржавају и унапређују доживотно учење, чувају и штите наслеђе заједнице и обезбеђују приступ информацијама. Ова партнерства могу помоћи све три институције да испуне постављене циљеве и да заједници пруже најбоље од својих заједничких могућности.¹¹⁸ Библиотека НУ-УБ „Гоце Делчев“ годинама успешно сарађује са Заводом за заштиту споменика културе и Народним музејем у Штипу, чему је у великој мери заслужна подударност функције коју обављају и музеји и библиотеке. Пример једне такве сарадње је организовање предавања на тему из археологије, етнологије, историје и свега што се у музејима чува и промовише. Предавања воде кустоси у оквиру бесплатне зимске и летње школе „Библиоарт“ коју организује Библиотека. Сарадња између Народног позоришта „Ацо Шопов“ Штип и Библиотеке постоји дуго, и врло је важна, како за развој професионалних и уметничких делатности, тако и у циљу промоције позоришне уметности, развоја позоришних текстова као књижевних облика и размену театролошке грађе. Осим тога, често у наш годишњи програм укључујемо позоришне редитеље и глумце, организујући драмске радионице намењене ученицима основних школа у циљу упознавања процеса настајања позоришне представе, посете Народног позоришта и упознавање са његовом организацијом и функционисањем. Све ове активности доводе до заједничког циља а то је формирање позитивних културних навика и љубави према позоришној уметности од најранијег узраста. Васпитно - образовни рад у Библиотеци се одвија током целе школске године и реализује се у партнерству са свим просветним институцијама. Кроз различите облике рада, Библиотека ученицима омогућава да прошире своја знања, и постепено их оспособљава за самостално учење и проналажење информација. У раду ћемо споменути један од иновативних пројеката: „*Мода између редова*“, и другачији начин промоције књига, који реализујемо у сарадњи са Технолошко - Техничким факултетом. Правимо корелацију између књиге и моде како бисмо послали моћну поруку да само учење и знање може постићи значајне резултате у животу сваког појединца. У дворишту библиотеке уживамо у модним перформансима на коме дефилију креације студената, инспирисане задатом темом и књижевним делима. Овим активностима истовремено подстичемо младе људе за ову врсту занимања чији је развој у Штипу, као граду текстила, преко потребан.

Поред корисника услуга локалне библиотеке, партнери библиотеци у одређеним пројектима могу бити и грађани са територије општине. Овакви пројекти су посебно маркетиншки корисни јер, директно или индиректно, снажно афирмишу библиотеку у окружењу у којем послује. Предмет партнерских односа локалне библиотеке са грађанима могу бити следеће активности: донације у новцу, опреми, књигама; добијање, обрада, промоција и омогућавање коришћења легата познатих грађана општине (научника, културних чиниоца, привредника са богатим приватним библиотекама и др.); организовање промоције радова аутора рођених или са пребивалиштем у локалној заједници или изложби њихових радова; коришћење библиотечког простора за промоцију аутора и других видова стваралаштва осим писања (разне трибине, концерти музичара, изложбе слика, скулптура,

---

¹¹⁸ Šijerkić I., *Modeli saradnje arhiva, biblioteka i muzeja: historijski i savremeni osvrt*, преузето 24.04.2023, https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/20_21/kin/Ilma-Sijerkic.pdf

фотографија, костима, извођење монодрама и др.).¹¹⁹ Самим тим смо изнимно поносни на традиционалну и јединствену манифестацију ове врсте у нашој земљи - „*Митровдански сусрети доктора наука*“. Подразумева промоцију нових доктора наука рођених у Штипу, у организацији Завичајног одељења Библиотеке и у оквиру Програма града Штипа за обележавање 8. новембра – дана ослобођења града. Манифестација је почела да се одржава 2002. године, у циљу промоције интелектуалног доприноса наших суграђана у области науке и истовременог коришћења тог научног потенцијала за развој општине и шире заједнице у различитим сферама друштвеног живота.¹²⁰ Односи локалне библиотеке са невладиним организацијама и другим врстама удружења из или ван општине/државе се препоручују, а сарадња је посебно делотворна. Односе карактерише завидан степен мотивисаности, интересовање, посвећеност циљу, а понекад и волонтирање. Тако је могућа сарадња на: заједничким пројектима најразличитијих донација, када се неваљина организација или удружење појављује као донатор или посредник; пројекти стручног оспособљавања (учешће у организовању семинара и обука, разне конференције и симпозијуми); рад у стручним телима библиотекарских невладиних организација и удружења која раде на стандардизацији библиотечких процеса (UNESCO, IFLA, CENL и др.); укључивање библиотеке у активности удружења (разне кампање, промоције, изложбе); акције прикупљања књига за библиотеку/даривања другом субјекту (школи, удружењу).¹²¹ Па тако, у сарадњи са Заједницом Хрвата „Либертас“ – Штип промовишемо и негујемо мултикултуралност, спајамо културу и народе, са Заштитником грађана спроводимо активности за упознавање деце са законима, њиховим правима и обавезама а сарађујемо и са Управом унутрашњих послова у Штипу. Спроводимо превентивно едукативне активности у сарадњи са полицијским службеницима из Одељења за превенцију и Републичким саветом за безбедност саобраћаја са насловом „*И путеви имају своју причу*“. Уз њихову помоћ, реализујемо предавања у основним школама у оквиру Светског дана сећања на жртве саобраћајних незгода, са циљем подизања свести свих учесника у саобраћају.¹²² Већ неколико година уназад, у сарадњи са медицинском сестром – бабицом, организујемо „*Пренатална предавања и обука за будуће мајке*“. Практична предавања су бесплатна, а библиотекари користе прилику да будућим мамама укажу на значај дечје књижевности у развоју њихове деце, уз напомену да са читањем почну од малих ногу. Са Казнено-поправним заводом у Штипу смо потписали меморандум за сарадњу и тако им омогућили да одаберу литературу из нашег фонда за отварање читаонице у својој установи и оснивање књижевног клуба. Дугогодишњом сарадњом са социјалним установама које брину о особама са посебним потребама, посебним одељењима за децу са сметњама у развоју у основним и средњим школама, Удружењем инвалида, Удружењем пензионера, не само да чинимо књигу доступном свима који желе да читају, већ реализујемо и велики број активности уз помоћ Министарства културе и пројекта „*Инклузивна библиотека*“.

---

¹¹⁹Чекићевска З., Библиотечен маркетинг: промоција на библиотеката, односи со јавноста, партнерства меѓу: библиотеката и заедница, други библиотеки, издавачи, невладини организацији, граѓани, Програма за развој на Обединетие Нации-УНДП, Скопје 2007, стр. 27

¹²⁰Полугодишен извештај за остварување на годишната програма на НУ-УБ „Гоце Делчев“-Штип за периодот јануари - јуни 2021 година, бр. 0102/142 од 29.07.2021

¹²¹Чекићевска З., Библиотечен маркетинг: промоција на библиотеката, односи со јавноста, партнерства меѓу: библиотеката и заедница, други библиотеки, издавачи, невладини организацији, граѓани, Програма за развој на Обединетие Нации-УНДП, Скопје 2007, стр. 26

¹²²Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2020 година, бр. 03-119/1

Активности су усмерене на задовољавање културних потреба ових циљних група и испуњавање свакодневног живота различитим садржајима. Посебну пажњу посвећујемо маргинализованим и рањивим групама, укључујући потребе старијих и особа са инвалидитетом различите врсте. Појачали смо интензитет доставе књига и часописа од врата до врата, тако да их свакодневно услужује особа задужена за доставу књига. Самим тим, више од 100 људи из ове категорије има приступ књизи у граду и ван њега.

Закључак

Разноврсност библиотечке делатности омогућава да истовремено учествује у сарадњи не само са у раду споменутим субјектима, већ и да осмишља и креира заједничке пројекте и активности са удружењима, невладиним организацијама, институцијама које обједињују напоре јавних институција за решавање заједничких проблема. Партнерства могу побољшати способност библиотеке да служи локалној заједници и учинити библиотечке услуге видљивијим и вреднијим. Радећи изван традиционалних граница, библиотека може да пружи бољу услугу, вредност и резултате за све њене конзументе. Можемо да закључимо да сарадња са различитим институцијама као заједнички рад ка истом циљу, отвара нове идеје, а библиотекама омогућава да деле и чувају ресурсе, досегну нову публику, прошире услуге и програме и пруже много више него што би оне саме могле.

Литература

1. Vukelić, Katarina. *Kulturne institucije i utjecaj politika na društvo*, преузето 21.07.2023, <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:1334>.
2. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2020 година, бр. 03-119/1.
3. Котовчевска, Сузана. *Македонско библиотекарство низ вековите*. Скопје: С. Котовчевска, 2007.
4. Полугодишен извештај за остварување на годишната програма на НУ-УБ „Гоце Делчев“-Штип за периодот јануари - јуни 2021 година, бр. 0102/142 од 29.07.2021.
5. Спиридонова, Блага. *Од Читалиште до Национална установа - Библиотека „Гоце Делчев“ – Штип*. Штип: Национална Установа Библиотека „Гоце Делчев“, 2009.
6. Чекичевска, Зорка. *Библиотечен маркетинг: промоција на библиотеката, односи со јавноста, партнерства меѓу: библиотеката и заедница, други библиотеки, издавачи, невладини организации, граѓани*. Скопје: Програма за развој на Обединетие Нации-УНДП, 2007.
7. Šijerkić, Ilma. *Modeli saradnje arhiva, biblioteka i muzeja: historijski i savremeni osvrt*, преузето 24.04.2023, https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/20_21/kin/Ilma-Sijerkic.pdf.

Кратка биографија

Јована Рилак рођена је 1989. године у Вршцу, Р. Србија. Године 2012. дипломирала је на Факултету Образовних наука у Штипу. 2016. стиче звање Магистра Образовних наука. Од 2019. запослена је у Националној установи Универзитетској библиотеци „Гоце Делчев“ Штип, на месту библиотекара – стручна обрада периодичних публикација. Исте године почиње са професионалним усавршавањем и обукама уско повезаним са радном позицијом. Аутор је неколико пројеката из библиотечке и меѓународне делатности, подржаних од стране Министарства културе у Р. С. Македонији: „Размена на визии“ (Осијек, Софија, Сарајево); „Промоција на библиотеката во предучилишни установи“; „Арт работилници за тинејџери“ итд. Учествовала је и излагала на бројним националним и меѓународним стручним скуповима, обукама, вебинарима и

конференцијама из области библиотекарства. Јована Рилак се јавља као аутор, састављач и преводац публикација: Србо Ивановски : библиографски профил = Srbo Ivanovski : the bibliographic profile (2022); Шукри Рамо : библиографски портрет = Šukri Ramo : bibliografik portrait (2022); Библиотеке во време на пандемијата на ковид 19: стручни рад (2022); Компаративна анализа на наставните планови и програми за основно образование (одделенска настава) во Р. Македонија и Р. Србија : магистарски рад (2016); Компаративните истражувања во образованието : чланак (2015).

Violeta D. MILOŠEVIĆ
Matična biblioteka „Ljubomir Nenadović“ Valjevo
mbva.violeta@gmail.com

RAD BIBLIOTEKE, ARHIVA I MUZEJA U VALJEVU NA PROMOCIJI I ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE – ISTORIJAT, SARADNJA I PERSPEKTIVE

Sažetak: *Matična biblioteka “Ljubomir Nenadović”, Međupštinski istorijski arhiv i Narodni muzej u Valjevu su ustanove kojima je poverena briga o pokretnoj kulturnoj baštini na teritoriji Kolubarskog okruga, odnosno gradu Valjevu i opštinama Lajkovac, Ub, Mionica, Lajkovac i Osečina. Muzej i Arhiv osnovani su nakon Drugog svetskog rata, a Biblioteka, koja baštini tradiciju Čitaonice valjevske, osnovana je 1868. godine. Ovi podaci upućuju da se intenzivna saradnja ovih ustanova razvija tek od druge polovine prošlog veka. U ovom radu biće predstavljena istorija nastanka ustanova, stanje fondova, primeri saradnje i perspektiva.*

Biblioteka poseduje bogat fond monografskih i periodičnih publikacija, zbirke neknjižne građe, umetničke slike i dr. U kolekcijama zavičajne građe, nalaze se i značajne biblioteke celine, rukopisna građa i druga ostavština istaknutih zavičajnih ličnosti. Krajem 2016. godine otvoren je Muzej zavičajnih pisaca, gde su predstavljeni najistaknutiji književnici ovog kraja, Prota Mateja Nenadović, Ljubomir Nenadović, Milovan Glišić, Vladika Nikolaj Velimirović, Desanka Maksimović, Petar Pajić, Matija Bečković i Radovan Beli Marković.

Istorijski arhiv čuva značajne fondove državnih organa, ustanova i organizacija, porodične i lične arhivske i druge zbirke. Arhiv ima razvijenu izdavačku delatnost, a poseduje i specijalnu biblioteku u kojoj se nalaze i fond stare i retke knjige. Istorijski arhiv je 2015. godine otvorio stalnu izložbenu postavku “Stradanje i humanizam. Valjevka bolnica 1914 – 1915”.

Narodni muzej u Valjevu ima veoma posećenu stalnu postavku koja obuhvata period od praistorije do kraja Drugog svetskog rata. Ustanova ima razvijenu izdavačku delatnost, specijalnu biblioteku, a veoma je angažovana i na polju kulturnog turizma, što svedoče brojna priznanja. Narodni muzej se stara o Kuli Nenadovića i Spomen kompleksu Brankovina, u kome se nalaze postavke posvećene znamenitoj porodici Nenadović.

Kontinuirana saradnja ovih ustanova zasniva se na posvećenom radu na zaštiti i javnom predstavljanju fondova i kolekcija, negovanju kulture sećanja i zajedničkom istupanju u javnosti sa prepoznatljivom misijom zaštitnika kulturne baštine. Posebno izdvajamo zajedničke poduhvate na polju digitalizacije, izdavaštva, razvoju kulturnog turizma i podrške istraživačko-naučnim poduhvatima i projektima.

Ključne reči: *Matična biblioteka “Ljubomir Nenadović”, Međupštinski istorijski arhiv, Narodni muzej, Valjevo, specijalne biblioteke, kulturno nasleđe, kulturni turizam.*

Valjevo, grad kulture – istorijat osnivanja ustanova zaštite

Valjevo je grad u zapadnoj Srbiji, regionalni centar Kolubarskog okruga koji ima bogatu kulturnu istoriju. Podaci o osnivanju i razvoju Matične biblioteke “Ljubomir Nenadović”, Narodnog muzeja i Međupštinskog istorijskog arhiva u Valjevo, sačuvan je u građi koja se čuva

u sve tri ustanove. Sakupljači i istraživači, baveći se istorijografijom ovog kraja, beleže izvore i podatke koji upućuju da su njihove radove temeljili na građi sačuvanoj u fondovima sve tri zavičajne institucije zaštite. Arhivska građa, originalna dokumenta, spisi, rukopisi, štampa i listovi, stare knjige i druga originalna građa, nalazi se pretežno u fondu Istorijskog arhiva, ali i u Biblioteci i Narodnom muzeju. Objavljene publikacije, zasnovane na podacima izlučenim iz originalne građe, a koja se tiču Valjeva, nalaze se u Biblioteci. U zavičajnom odeljenju, na osnovu zakonske obaveze o dostavljanu obaveznog lokalnog primerka i bibliotečkog pravila o čuvanju građe zavičajnog karaktera, čuvaju se kolekcije monografskih i periodičnih publikacija, kao i neknjižne građe. Ona se obrađuje i prezentuje, kako bi korisnicima i publici bila dostupna. Po istom principu, muzejski i arhivski stručnjaci prezentuju svoje fondove, oslanjajući se jednako na sopstvenu ili pozajmljenu građu.

U ovom radu će biti predstavljena istorija nastanka i razvoja ovih ustanova, istražena i zabeležena, sa navođenjem izvora koji dokumentuju prethodne navode, a koji se nalaze u sve tri ustanove. Stanje zbirki i fondova, kao i način rada sa korisnicima i publikom biće prikazano sa namerom da se ukaže upravo na sličnosti i potencijale saradnje između institucija koje imaju cilj da trajno čuvaju i prezentuju istoriju Valjeva.

Matična biblioteka „Ljubomir Nenadović“ Valjevo

Počeci bibliotečke delatnosti vezuju se za 1868. godinu, kada je osnovana Čitaonica valjevska na inicijativu „Kvinteta“, vodeće petorke u grupi koja se zvala Klub (ili Sto) dvanaestorice. Odluka je doneta 30. novembra 1868.god, na Andrijevdan, uz učešće 118 osnivača, viđenih i imućnih građana, koji su tom prilikom izabrali i upravitelja i odbornike koji će se starati o radu Čitaonice. Postoje i druge teorije o godini osnivanja čitališta u Valjevu, ali je prihvaćena ova, što ne menja činjenicu da je reč o najstarijoj ustanovi kulture u Kolubarskom okrugu.

Ministarstvo unutrašnjih dela, na predlog Ministarstva prosvete i crkvenih dela, pregledalo je Pravila Čitaonice valjevske i odobrilo njeno osnivanje 14. februara 1869.godine. Čitaonica je bila smeštena u novosagrađenoj kući Vuka Milivojevića Đelaša, imućnog i preduzimljivog trgovca, istaknutog pripadnika ovog Kluba. Pravila Čitaonice valjevske, sastavljena po uzoru na Statut “Beogradske čitaonice”, sačuvana su do danas i nalaze se u Arhivu Srbije. Publikovala ih je kao fotokopiju originala dr Desanka Stamatović, 1984. godine.¹²³

---

¹²³ Stamatović, Desanka. Čitališta u Srbiji. Beograd: Narodna biblioteka Srbije (1984), 236 – 239.

izveštaji o radu. Dobrotvori, veliki dobrotvori i počasni članovi imali su pravo na besplatno čitanje knjiga i njihove fotografije su bile istaknute na vidnom mestu.¹²⁵

I pored neznatnih materijalnih sredstava, zahvaljujući entuzijazmu uprave i poklonika knjige, Knjižnica je uspevala da postigne rezultate i ostvari kulturno-prosvetnu misiju. Složene političke prilike i nagoveštaj novog svetskog sukoba uticali su na neznatan pad članstva i smanjenu programsku aktivnost.

Tokom Drugog svetskog rata uništen je sav nameštaj i celokupan knjižni fond Narodne knjižnice i čitaonice, u kome se nalazilo 1416 knjiga i 1679 časopisa. Po oslobođenju, odlukom Kulturno-prosvetnog odeljenja, u Oficirski dom biva smeštena Gradska knjižnica, a uz nju i Dom kulture i Narodni univerzitet. Gradska knjižnica je otvorena 31. decembra 1944. godine¹²⁶ i raspolagala je fondom od oko 2 500 knjiga, dobijenih na poklon, skupljenih po varoši, donetih iz nastavničkih i đачkih biblioteka, iz Muške gimnazije u Valjevu i sl. Knjige su bile sređene po grupama i uvedene u spiskove. Pri Knjižnici je otvorena i čitaonica.

Biblioteka se u periodu od 1945. do 1952. godine više puta selila. Od decembra 1946. godine Gradska knjižnica se nalazi u ulici Vojvode Mišića, u zgradi Sreskog narodnog odbora, koja je bila privatno vlasništvo Marije Samokresović. Inače, ta zgrada je nekada bila konak čuvenog ustaničkog prvaka i sreskog starešine u Podgorini, Antonija Ante Jovanovića, a pre nego što je počela služiti za društven potrebe, u njoj se nalazila kafana „Gradski podrum“. Gradska knjižnica sa čitaonicom imala je na raspolaganju samo jednu prostoriju u podrumu zgrade. Posle 1952. godine tu će ostati samo Dečje odeljenje, koje će se potom preseliti u kafanu „Kod Sunca“, na mestu kasnije Robne kuće „Beograd“.

Ubrzo biva preseljena u Sresku poštu, gde radi kratko, a potom se preseljava u kafanu „Marko Kraljević“, a zatim u kafanu „Vardar“.

Jula 1952. godine Biblioteka dobija prostor u zgradi tadašnje Pošte, u centru grada, na uglu Karađorđeve i ulice Vojvode Mišića. U ovoj zgradi ostaće do 1. maja 1956. godine, kada će se ponovo preseliti u bivšu kafanu „Kod sunca“, tadašnji Dom I reona SSRN¹²⁷, na uglu Karađorđeve i ulice Vuka Karadžića. Biblioteka se preseljava zbog rušenja postojeće zgrade i podizanja nove, u čijem prizemlju su predviđene prostorije za nju.

U prizemlje novosagrađene dvospratne zgrade, poslovno-stambenog objekta, Biblioteka se uselila 19. maja 1957. godine, na stogodišnjicu osnivanja Građanskog čitališta u Valjevu, vest o tome preneo je list „Napred“, u broju 457, 31. maja 1957. godine.¹²⁸ Iste godine menja ime u Gradska biblioteka „Ljubomir Nenadović“. U ovom prostoru Biblioteka će ostati do danas, sa izvesnim izmenama u pogledu smeštaja fondova i rasporeda odeljenja.

U jesen 1992. godine Biblioteka dobija i zgradu u Karađorđevoj ulici br. 44, u kojoj će do 1997. godine biti smešteno Dečje odeljenje, kada će biti izvršeno poslednje preseljenje i reorganizacija fondova. Krajem 2015. godine Biblioteka dobija zgradu u ulici Vojvode Mišića 29.

---

¹²⁵ Pravila Narodne knjižnice i čitaonice u Valjevu, 7. februar 1933. Istorijski arhiv Valjevo, fond NKČ, k – 6.

¹²⁶ Međunarodni istorijski arhiv Valjevo. Okružni odbor Valjevo, grupa III A.

¹²⁷ Socijalistički savez radnog naroda, najmasovnija društveno-politička organizacija koja je delovala u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji; Preuzeto 11.9.2023. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8_%D1%81%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B7_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0_%D0%88%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B5.

¹²⁸ „Napred, list za politička i društvena pitanja valjevskog kraja“, br. 457, str. 4. Valjevo: Narodni front Okruga valjevskog (1957). Preuzeto 1.9.2023.

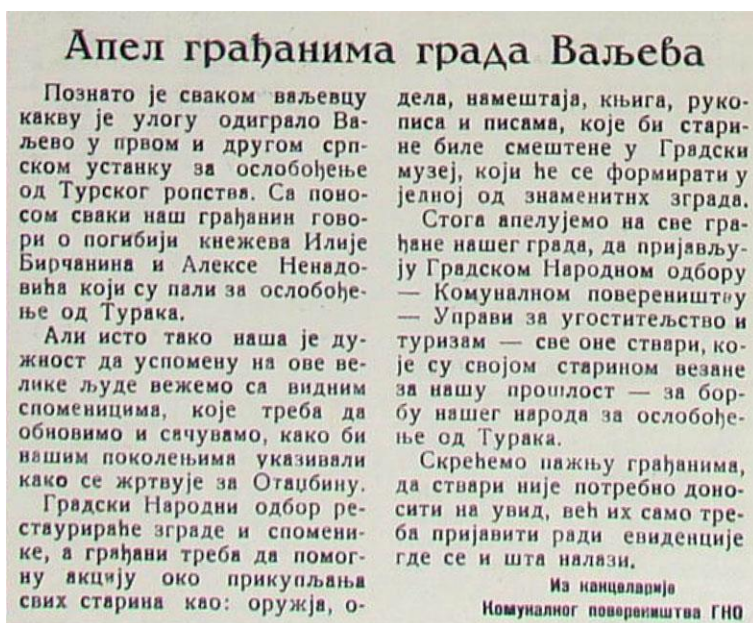
https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_B569333C73560EF47EBA5462B69D8F5D-1957-05-31.

U njoj je otvorena stalna izložbene postavke Zavičajnog odeljenja, „Muzej zavičajnih pisaca“, u cilju trajne zaštite kulturnog nasleđa u oblasti književnog stvaralašta i sećanja na najistaknutije zavičajne pisce.

Danas Biblioteka radi na tri lokacije, u ulici Vojvode Mišića 35, u Karađorđevoj 44 i u Vojvode Mišića 29.

Narodni muzej Valjevo

Osnivanje Muzeja i Arhiva kao javnih ustanova u Valjevu vezano je za period nakon Drugog svetskog rata. Godine 1948. godine osnovano je Arhivsko središte. Nove gradske vlasti uputile su 1949. godine narodu apel¹²⁹ i zatražile pomoć u prikupljanju starina, arhivske i muzejske građe, sa namerom da se realizuje dugogodišnja ideja o osnivanju gradskog muzeja koji bi dostojno reprezentovao bogatu istoriju valjevskog kraja i ujedno doprineo širenju naučnih saznanja kod naroda.¹³⁰ Nameštaj, odeća, knjige, rukopisi i druga građa sakupljena na ovaj način, omogućili su formiranje prve stalne postavke u zgradi Muselimovog konaka,¹³¹ 16. septembra 1951. godine koji se od tada obeležava kao datum osnivanja ustanove. Osnivač je bio Gradski odbor Narodnog fronta, a datum koji je izabran vezan je za proslavu jedne od godišnjica oslobođenja Valjeva. Spajanje Muzeja i Gradskog državnog arhiva, u koje je preraslo dotadašnje Arhivsko središte, izvršeno je početkom 1952. godine. Muzej, koji još uvek nije imao status samostalne ustanove, zadržao je veliku samostalnost. Narodni muzej grada Valjeva, kao se u dokumentima naziva, već je dobio namenski objekat, Muselimov konak, a formirani su i Savet muzeja i Društvo prijatelja muzeja. U opštinskom budžetu bila su opredeljena sredstva za otkup muzejskih predmeta.

¹²⁹ Isto, isto, br. 194, str. 4, (1949). Preuzeto: 21.9.2023.

https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_B569333C73560EF47EBA5462B69D8F5D-1949-01-22.

¹³⁰ Jeremić, Boško: Valjevski muzej: 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva; Valjevo: Novinska i radio ustanova “Napred”, OOUR Radio Valjevo (1982), 7.

¹³¹ “Tragom prošlosti: Narodni muzej Valjevo 1951 – 2021“; Valjevo: Narodni muzej Valjevo (2021), 29 – 31.

Prva izložbena postavka Muzeja bila je smeštena u Muselimovom konaku, objektu u kome su bili zatočeni Aleksa Nenadović i Ilija Birčanin, valjevski knezovi potom pogubljeni od strane Turaka u čuvenoj Seči knezova 1804. godine. Razlog za ovu odluku verovatno je bio i dugogodišnja, nerealizovana ideja da izložbeni sadržaj budućeg muzeja ima težište na Prvom i Drugom srpskom ustanku i oslobođenju od turskog ropstva. Ipak, do realizacije ove ideje neće doći tada, a izvori kažu da je prva, posleratna muzejska postavka bila pretežno ideološki obojena, u skladu sa tim vremenom i duhom ideologije nove vlasti. Skroman prostor od nepunih 100 metara kvadratnih, bio je podeljen u četiri celine, a uz njih je bila i kancelarija za službenika, što saznajemo iz sećanja prvog stalnog službenika. Bogomira Boška Jeremića, apsolutno istorije umetnosti, sa položenim ispitom iz muzeologije¹³², primljenog tada formalno u zvanje pripravnika – preparatora, a faktički kustosa.¹³³ I pored toga što 1953. godine nije bio diplomirao, smatran je za rukovodioca, a to je zvanično i postao 1955. godine.

Značajno je osvrnuti se na ulogu Saveta Muzeja i Društva prijatelja muzeja, čiji rad je bio dragocen za unapređenje muzejske delatnosti u Valjevu. Savet Muzeja je osnovan 1953. godine, a u njegovom sastavu su bili ugledni predstavnici građana Valjeva i predstavnik Muzeja, tadašnji službenik, Bogomir Boško Jeremić. Prvi predsednik je bio Ljubomir Milošević, službenik Narodne banke, glavni pobornik osnivanja Muzeja, izabran zbog svog entuzijazma, velike energije i sposobnosti. Bio je angažovan čak i na poslovima sakupljanja muzejskog materijala i donacija za otkup muzejskih predmeta. Među tadašnjim članovima, posebnog pomena je vredno i ime Radovana Draškovića¹³⁴, čika Rade, upravnik Gradske državne arhive u Valjevu. Zabeleženo je da je aktivnost ovog Saveta bila jedna veoma zapažena i pohvaljivana, obezbeđujući preduslove za kasnije formiranje Muzeja kao ustanove. Osnivačka skupština Društva prijatelja Muzeja održana je krajem 1953. godine, 10. novembra, u prisustvu 35 građana. Skupština je organizovana na poziv Inicijativnog odbora za osnivanje Društva, a u spisima se opet posebno ističe uloga Ljubiše Miloševića i Radovana Draškovića.¹³⁵ Tom prilikom su formirani Upravni i Nadzorni odbor Društva. Brana Vučićević, tadašnji upravnik Gradske biblioteke u Valjevu izabran je za predsednika Upravnog odbora.¹³⁶ U narednih godinu dana Upravni odbor je održao tri sastanka, gde je između ostalog, donelo Program rada i Pravila Društva.¹³⁷

---

¹³² Jeremić, Boško: Valjevski muzej: 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva; Valjevo: Novinska i radio ustanova "Napred", OOUR Radio Valjevo (1982), 13.

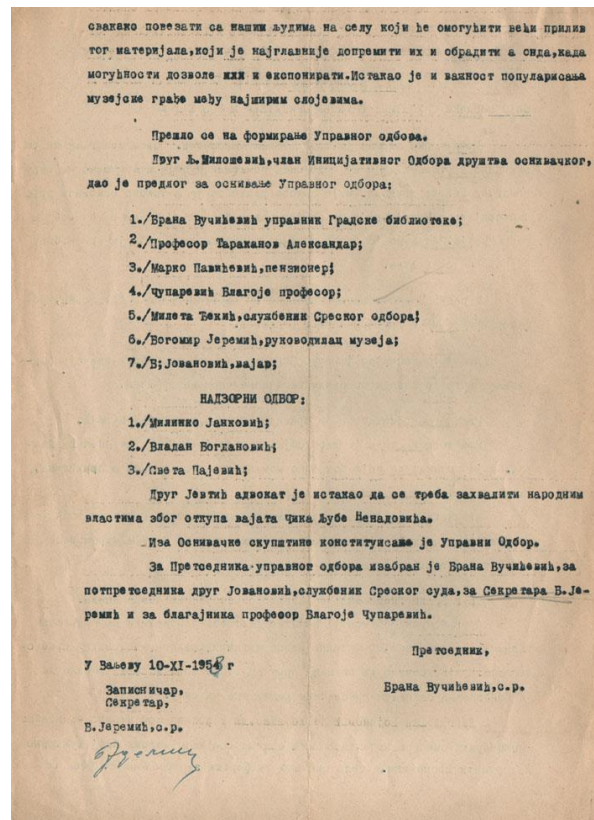
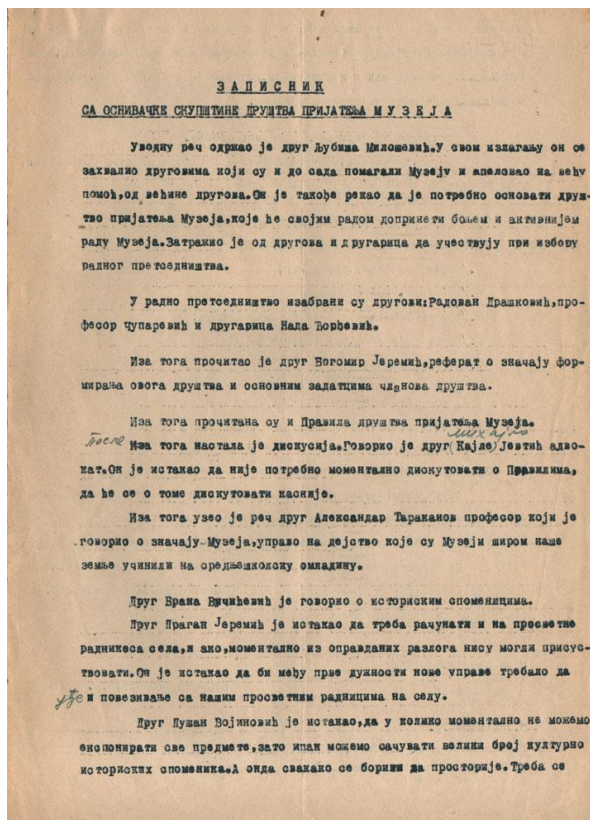
¹³³ "Tragom prošlosti: Narodni muzej Valjevo 1951 – 2021"; Narodni muzej Valjevo, Valjevo (2021), 35.

¹³⁴ Audio zapis; Preuzeto 20.9.2023. <https://www.youtube.com/watch?v=oNCQI7Sk7Zo>.

¹³⁵ Zapisnik sa Osnivačke skupštine Društva prijatelja Muzeja, 1953; Arhiva Narodnog muzeja Valjevo.

¹³⁶ Isto, isto.

¹³⁷ Izveštaj o radu Društva prijatelja Muzeja grada Valjeva za 1954. godinu. Arhiva Narodnog muzeja Valjevo.

Formiranje Muzeja u Valjevu, rad Saveta i Društva prijatelja Muzeja, kao i svih građana, uglednih i prosvetjenih pojedinaca, zabeležen je i ostao sačuvan zahvaljujući njegovom prvom rukovodiocu Bogomiru Bošku Jeremiću. On je, kao prvi stručni muzejski radnik, a takođe i član Saveta i sekretar Društva prijatelja Muzeja, imao kontinuiran uvid u delovanje tela koja su osnovana da bi pomagala i unapređivala rad Muzeja, jer on dugo nije imao odgovarajuću kadrovsku strukturu. Jeremić je, između ostalog i opisao stanje zbirke, i postavke koje je zatekao, došavši prvi put u Muzej 1952. godine, a zatim i akcije koje je Društvo sprovođilo u cilju prosvetivanja stanovništva kako bi se zaštitile starine i građa na terenu od zloupotreba i uništenja. Konačno, opisujući delovanje Saveta i Društva Muzeja, kao i saznanja do kojih je dolazio kao stručni radnik, zabeležio je prve darodavce, način nabavke starina i drugog kulturno-istorijskog materijala, osnivanje muzejskih zbirki, organizovanje izložbi i objavljivanje prve publikacije u izdanju Muzeja, knjižice “Valjevske vodenice”, autora Radovana Draškovića.¹³⁸

Stalnu postavku Muzeja, godine 1952, činila su tri odeljenja, kako su se tada zvala, Odeljenje starina, Odeljenje NOB-a¹³⁹ ili Zbirka narodnog oslobođenja i Odeljenje narodne izgradnje.¹⁴⁰ Nova stalna postavka je otvorena 1. maja 1955. godine, nakon predanog rada na prikupljanju eksponata i građe, što je Jeremić u svojoj publikaciji detaljno opisao.¹⁴¹

¹³⁸ Jeremić, Boško: Valjevski muzej: 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva (1981), 17.

¹³⁹ NOB, akronim za narodnooslobodilačka revolucija. Preuzeto 21.9.2023. <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB:%D0%9D%D0%9E%D0%91/%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B5>.

¹⁴⁰ Jeremić, Boško: Valjevski muzej: 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva; Valjevo: Novinska i radio ustanova “Napred”, OOUR Radio Valjevo (1982), 9.

¹⁴¹ Isto, isto.

Muzeju je 1960. godine predana na korišćenje zgrade nekadašnje Srednje tehničke škole, u blizini Muselimovog konaka, i u njoj je iste godine, 23. oktobra, otvoren Muzej narodne revolucije valjevskog kraja.¹⁴² Postavka je obuhvatala “fotografije, dokumente, makete i druge predmete iz razvoja radničkog pokreta i borbe naroda ovog kraja protiv fašizma i domaćih izdajnika”,¹⁴³ a funkcionisala je sve do 1969. godine, do uređenja nove zrade Narodnog muzeja Valjevo i otvaranja postavke, zavičajnog kompleksnog tipa, u koju je bio uključen i material iz stare postavke.¹⁴⁴

Dobijanjem na korišćenje zgrade nekadašnje osnovne škole, u današnjoj Čika Ljubinoj ulici, njenom rekonstrukcijom i adaptacijom, uz postojeći Muselimov konak, u neposrednoj blizini, počinje novi period razvoja Narodnog muzeja Valjevo.¹⁴⁵

Međuopštinski istorijski arhiv Valjevo

Arhivsko središte u Valjevu osnovano je 15. aprila 1948. godine, odlukom Ministarstva prosvete Narodne Republike Srbije, kao jedno od 16 središta u Srbiji. Njegov zadatak je bio da prikuplja, čuva, sređuje i arhivsku građu čini dostupnom za korišćenje. Nadležnost Arhivskog središta se prostirala na grad Valjevo i na područje srezova - Valjevskog, Podgorskog, Kolubarskog, Tamnavskog i Ljiškog. Za prvog upravnika imenovan je Jovan Nešić, profesor istorije u Valjevskoj gimnaziji, a već sledeće godine, Blagoje Čuparević, profesor književnosti. Ova promena desila se zbog brojnih problema sa kojima se suočio Jovan Nešić, i nemogućnosti da ostvari napredak na polju prikupljanja arhivske građe. Za razliku od njega, profesor Čuparević je uspeo da donekle reši pitanje prostora za smeštaj građe, a njemu pripada i zasluga za poduhvat spasavanja fonda Okružnog suda Valjevo. Rukovodilac ove institucije se nalazio pred teškim zadatkom, kada je bez ikakvih većih resursa, trebalo raditi na pronalaženju i prikupljanju arhivske građe Iz sudova i državnih nadležstava, pre svega, a za koju se tvrdi da je bila u veoma lošem stanju i iziskivala dalju zaštitu.

Izgradnja arhivske mreže i pitanje staranja o zaštiti arhivske građe na području Srbije, konačno je regulisano Zakonom o državnim arhivima NR Srbije.¹⁴⁶ Ovim aktom definisana je matična uloga Državne arhive NR Srbije, osnivanje Stručnog saveta i Društva arhivskih radnika, a donošenjem Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi u SR Srbiji¹⁴⁷, detaljno je uređena oblast zaštite ove građe u Srbiji. Navedena dva zakona su bila okosnica daljeg uspona Arhiva u Valjevu, u organizacionom, kadrovskom i stručnom pogledu.

Kada su 1967. godine ukinuti srezovi, Arhiv u Valjevu će nastaviti da obavlja nadležnost na teritoriji opština Valjevo, Lazarevac, Ljig, Ub, Lajkovac, Mionica i Osečina, sve do 1971. godine i pripajanja Lazarevca gradskom području Beograda. Te godine, uz prethodno pribavljenu saglasnost navedenih opština, osnovan je Međuopštinski istorijski arhiv za opštine Valjevo, Ub,

---

¹⁴²“Napred”, list za politička i društvena pitanja sreza Valjevo; Valjevo: Narodni front Okruga valjevskog, Valjevo (1960). Preuzeto 21.9.2023. https://digitalna.nb.rs/pdf/web/viewer.html?file=/attach/NBS/Periodika/SD_B569333C73560EF47EBA5462B69D8F5D/1960/10/28/output.pdf.

¹⁴³ Isto, isto, isto.

¹⁴⁴ Jeremić, Boško: Valjevski muzej: 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva (1981), 59 - 61.

¹⁴⁵ “Tragom prošlosti: Narodni muzej Valjevo 1951 – 2021“. Valjevo: Narodni muzej Valjevo (2021).

¹⁴⁶ Zakonom o državnim arhivima NR Srbije. *Sl. glasnik* NR Srbije, br. 4 (1951). Arhiva Službenog glasnika u bazi MBVA. 1951 Br 004.pdf.

¹⁴⁷ Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi u SR Srbiji. *Sl. glasnik* SR Srbije, br. 12 (1967). Arhiva Službenog glasnika u bazi MBVA. 1967 Br 012.pdf.

Ljig, Mionica, Lajkovac i Osečina.¹⁴⁸ Na osnovu Rešenja Okružnog privrednog suda u Beogradu, od 2.9.1971. godine kada je upisana u registar ustanova za srez Valjevo, ustanova posluje pod nazivom Međuopštinski istorijski arhiv u Valjevu.

Istorija Arhiva u Valjevu, kada su u pitanju objekti u kojima je obavljao svoju delatnost, prepliće se sa istorijom Narodnog muzeja i Matične biblioteke “Ljubomir Nenadović”. Za odlaganje arhivske građe koristili su se u početku, po osnivanju Arhivskog središta, različiti, neuslovni objekti. Građa je preuzimana i privremeno smeštana, između ostalog, na tavanu Okružnog suda, zgradi Sindikata, kafani “Zlatni plug”. Zalaganjem ondašnjeg upravnika, Blagoja Čuparevića, izdejstvovan je 1949. godine prostor u Muselimovom konaku. Potrebe su ipak nametale da se i dalje traži veći i uslovniji prostor za smeštaj arhivske građe, tako da ubrzo dolazi do preseljenja u opštinski objekat u ulici Vojvode Mišića¹⁴⁹, sve do 1959. godine, kada će Arhiv biti preseljen u objekat stare Pošte, na uglu Karađorđeve i ulice Vojvode Mišića.¹⁵⁰ Trajno rešenje je pronađeno preseljenjem Arhiva na prostor nekadašnje Gradske bolnice, gde će u period od 1976. godine do danas funkcionisati ova ustanova. Reprezentativan prostor, ambijentalna celina okružena parkom, otvorio je novu perspektivu za unapređenje arhivske delatnosti, tako da danas Arhiv raspolaže sa preko 900m², raspoređenih u tri objekta u kojima se nalazi depo, čitaonica i arhivska biblioteka. Prijemni depo, priručni magacin i kotlarnica smešteni su u tri pomoćna objekta.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Rešenje SO Valjevo br. 630 – 1/71 – 02, od 3.6.1971. MIAV, fond, kut. Inv.br. 75.

¹⁴⁹ Opštinski objekat koji je kasnije srušen i na tom mestu je izgrađena višespratna stambena zgrada, u čijem primlju se nalazi poslovni prostori za različite namene.

¹⁵⁰ U tom objektu se danas nalazi Matična biblioteka „Ljubomir Nenadović“. Zgrada je u međuvremenu dograđivana i investirano je u njenu adaptaciju za potrebe bibliotečko-informacione delatnosti.

¹⁵¹ “Vodič Međuopštinskog istorijskog arhiva Valjevo“. Valjevo: Međuopštinski istorijski arhiv Valjevo (2011), 11 – 13.

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
САВЕТ ЗА ПРОСВЕТУ, НАУКУ И КУЛТУРУ

Број 31.536
3. јануара 1952. године
Београд

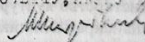
На основу члана 3 Закона о државним
архивама, у вези предлога ГЕО-а у Ваљеву-бр. 21220/51-
Савет за просвету, науку и културу

О С А Г Л А Н И А В А С Е:

да се у граду ВАЉЕВУ оснује ГРАДСКА
ДРЖАВНА АРХИВА као установа градског народног одбора.

С.О.-С.П!

МИНИСТАР-ПРЕДСЕДНИК
САВЕТА ЗА ПРОСВЕТУ, НАУКУ И КУЛТУРУ,

Milica Stanić

2. Сагласност Савета за просвету, науку и културу Министарства за
просвету и културу о оснивању Градске државне
архиве у Ваљеву, 3. јануар 1952.
Фонд МИАВ

ОКРУЖНИ ПРИВРЕДНИ СУД У БЕОГРАДУ - као регистарски - на основу чл. 24 тач. 3 Закона о привредним судовима и Правилника о регистрацији привредних организација Сл. лист СФРЈ бр. 57/65 и Правилника о упису установа у регистар Сл. лист СФРЈ бр. 37/65, даном је дана 2.9.1971 године, одлучено:

РЕШЕЊЕ

Да се у регистар установа за орач Ваљева - на рег. листу бр. 173-св. I- на коме се води установа - "Историски архив" у Ваљеву, упише:

Да ће у будуће места установа пословати под називом:

МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У ВАЉЕВУ.

Директор установе је **МИЛОРАД БИГРАДИНОВИЋ**, с правом заступања и потписивања установа неограничено.

Оснижани установе су: **ОО Ваљева, Милошци, Даждовица, Биг, УБ и Обичина**, а по редовним местима **Општина бр. 630/1 од 3.6.1971 године; бр. 020/71 од 4.6.1971 године; бр. 63/71 од 30.3.1971 године; бр. 06-33/1 од 27.4.1971 године; бр. 630/1 од 11.V.1971 године и бр. 1/70 од 31.3.1971 године.**

Исте Оснивачке акције и дужности и права оснивача ове установе.

Такође по Закону о судским таксама наплаћена је и поштомона.

ОКРУЖНИ ПРИВРЕДНИ СУД У БЕОГРАДУ
Дана 2.9.1971 године.

(Печат Округ. Привред. суда у Београду) **С у д и ј а**
Др. **Киселић, с. у.**

За тачност отправака
/погледо печатак/

Потврђује се да је овај списак изостигао са списком изворником, посредни прости предисом, који је написан машинички, писачком машиницом,

од којег је

и који се састоји од 12 таблица,

Изворна исправка **оверен** прелик налази се код _____

Историски архив у Ваљеву
Такса за оверу у динара 19 наплаћено је и поштомона на примерку који остаје код органа за оверу.

Без таксе у смислу чл. 19 тач. 1 и као такав може се користити само у сврху _____

СЛУЖБИНА ОПШТИНЕ ВАЉЕВО, Опш. бр. 1306/71 год.

Дана 17. XII 1971 год. _____

Fondovi, postavke i delatnost ustanova kao potencijal

Istorijat osnivanja ustanova zaštite u Valjevu, Biblioteke, Muzeja i Arhiva, rad na prikupljanju građe, formiranju fondova i zbirki, upućuje na zaključak da su prilike i uslovi, kao polazište za dalji razvoj institucija bili slični. Jačanjem kadrovskih i stručnih kapaciteta, stvoreni su uslovi za prevažilaženje brojnih prepreka i osavremenjavanje rada ustanova, tako da su one danas nosioci kulturnog života Valjeva. Izuzetne postavke, uređenje zbirke i fondovi, kvalitetna nabavka i briga o stručnom radu i unapređenju, u skladu sa savremenim trendovima svake od ovih delatnosti, prepoznatljiva je i van Valjeva.

Biblioteka danas poseduje fond od preko 130.000 monografskih publikacija i skoro 200.000 jedinica periodične građe. Poseduje dva legata, biblioteke Radoslava Pavlovića i Desanke Maksimović. Radoslav Pavlović, antropogeograf, rođen je 1897. godine u Valjevu. Njegov otac, Ljubomir Pavlović, poznati geograf i etnolog, tada je službovao u Valjevu. U naučnom radu bavio se, poput svog oca, antropogeografskim problemima i objavio je više radova. Legat obuhvata biblioteku od 767 monografskih i serijskih publikacija. Radoslav je bio francuski đak, tako da se u fondu nalazi 158 publikacija na francuskom jeziku, koje pripadaju književnosti, etnologiji i geografiji. Među njima su i dva dela Jovana Cvijića. Većina monografskih i serijskih publikacija u fondu tematski pripadaju geografiji, etnografiji i antropogeografiji.

Poklon zavičajne pesnikinje, Desanke Maksimović, biblioteka celina sadrži 810 publikacija sa posvetama i potpisima darodavaca. Vremenski period kojim je omeđena ova biblioteka, datira od prve posvete iz 1927. čiji je autor Sima Pandurović, do 1987. godine, koju nosi zadnja posveta Radovana Popovića. Darodavci su iz svih bivših republika Jugoslavije, Rusije, Bugarske, Poljske, Engleske, Francuske, Kine, Ukrajine, Jermenije, Italije, Azerbejdžana i dr.

U fondu Biblioteke se nalazi i 60 publikacija iz 19. veka i prve polovine 20. veka koje pripadaju kategoriji stare i retke knjige. Najstarija publikacija je iz 1818. godine. U njima su zastupljene oblasti: ekonomija, književnost, pravo, istorija, crkvene knjige, zakoni itd. Vredno je pomena da se među autorima nalaze Dositej Obradović, Vuk Stefanović Karadžić, Lukijan Mušicki, Stojan Novaković, Božidar Knežević, Josif Pančić i dr. Ove publikacije se ne mogu pozajmljivati i predmet su zaštite u skladu sa zakonskim uslovima.

U zaštićenom fondu se nalaze publikacije koje nisu proglašene za staru i retku knjigu, u skladu sa Zakonom o staroj i retkoj bibliotečkoj građi,¹⁵² ali su sačuvane u malom broju. Godine izdanja ovih publikacija kreću se od 1869. god. do 1945. god. Razlog za njihovo izdavanje iz redovnog fona i stavljanje pod zaštitu je činjenica da ove publikacije ne postoje u drugim bibliotekama ili ih u Srbiji ima po 2 ili 3 primerka, ukupno.

Biblioteka je organizator dve značajne kulturne manifestacije na nivou Srbije. Svečanosti povodom uručjenja nagrade Desanka Maksimović za ukupno pesničko stvaralaštvo, a koju dodeljuje zajedno sa Zadužbinom Desanka Maksimović, čiji je osnivač i Grad Valjevo. Ova nagrada se dodeljuje već trideset godina u Brankovini pored Valjeva. Za najbolju putopisnu knjigu na srpskom jeziku, Biblioteka je ustanovila nagradu "Ljubomir P. Nenadović" i dodeljuje je svake godine u Brankovini.

Muzej zavičajnih pisaca je izdvojena celina zavičajnog odeljenja Biblioteke, otvoren je 2014. godine sa ciljem očuvanja kulturnog nasleđa u oblasti književnosti i da se publici, na poseban način, predstave znameniti književni velikani ovog kraja, Prota Mateja Nenadović, Ljubomir Nenadović, Milovan Glišić, Vladika Nikolaj Velimirović, Desanka Maksimović, Petar Pajić, Matija Bečković i Radovan Beli Marković.

Biblioteka je organizator naučnih skupova, posvećenih piscima i književnim stvaraocima. Izdavačka produkcija je usmerena na objavljivanje zbornika sa ovih skupova, ali i dela iz oblasti historiografije, gde je važno istaći saradnju sa istraživačima i proučavaocima ovog valjevskog kraja. Izdavački opus je značajnim delom usmeren ka objavljivanju savremenog književnog stvaralaštva valjevskih pisaca i pesnika. Biblioteka objavljuje i dve serijske publikacije, Almanah "Ljubini dani" posvećen istoimenoj manifestaciji i I bilten "Zavičajni književni agape", takođe u vezi sa istoimenom manifestacijom.

Za svoj predan rad, Biblioteka je često odlikovana: Septembarska nagrada grada Valjeva (1968), priznanje lista "Napred" za kulturni događaj "Dvorište" (1988. i 2001), orden Svetog Save

---

¹⁵² Zakonom o staroj i retkoj bibliotečkoj građi. *Sl. glasnik RS* br. 52(2011).

drugog stepena, najviše priznanje koje dodeljuje Srpska pravoslavna crkva (2008), orden Svetog vladike Nikolaja koje je dodelila Srpska pravoslavna crkva Eparhija valjevska (2017).

Narodni muzej Valjevo poseduje izuzetne zbirke sa preko 25.000 predmeta, arheološku, etnološku, istorijsku i umetničku. Arheološka zbirka, prema poslednjoj reviziji sadrži 775 obrađenih predmeta i veću količinu studijskog materija. Ona obuhvata period praistorije, antike i srednjeg veka, a ovoj zbirci je pridodata i Numizmatička zbirka, koja se najvećim delom sastoji od rimskog novca.¹⁵³ Materijalno i duhovno nasleđe etno-geografske celine Valjevske Kolubare, Podgorine, Kačera i Tamnave, ukupno 1800 inventarisanih sačuvanih predmeta, čini Etnološku zbirku Narodnog muzeja. Istorijski i kulturni identitet ovog kraja, čuva se u posebnoj, Istorijskoj zbirci, kao rezultat višedecenijskog, posvećenog rada. Ovaj fond je najbrojniji i broji preko 6000 predmeta registrovanih predmeta. Najmanja, ali svakako veoma značajna je i Umetnička zbirka koja broji 817 muzealija, svrstanih u tri segmenta: Osnovnu umetničku zbirku, Legat Angeline Milivojević i Legat Dragutina Kostića.¹⁵⁴

Zbirke Narodnog muzeja kroz istoriju i danas, predmet su stručnog i naučnog istraživanja, što je u neposrednoj vezi sa razvojem postavki i izdavačkom delatnošću ove institucije. Danas muzej ima sedam stalnih postavki različitog tipa.¹⁵⁵ Centralna postavka Narodnog muzeja, “Treća dimenzija prošlosti – pogled iz budućnosti”, nalazi se u centru grada. Ona obuhvata period od praistorije do kraja Drugog svetskog rata. Nedaleko od tog objekta, nalazi se Muševov konak, sa postavkom o događajima vezanim za Seču knezova 1804. i ličnosti koje su obeležile to vreme. Treća postavka se nalazi u Kuli Nenadovića, na brdu Kličevac. Pored ove tri postavke koje su smeštene u Valjevu, Narodni muzej je otvorio četiri postavke u Kultuno-istorijskom kompleksu u Brankovini, i to: Stara Protina škola, Nova Desankina škola, Vajat Nenadovića i Kuća Nenadovića. Rad sa publikom je posebno razvijen, a izdajaju se muzejske radionice Pedagoške službe, koje se odvijaju tokom cele godine.

U Narodnom muzeju postoji stručna biblioteka, a u okviru nje i zbirka starih i retkih knjiga. Od prvog izdanja, “Valjevske vodenice”, autora Radovana Draškovića, objavljenog 1959. godine, do danas, Narodni muzej je razvio bogatu izdavačku delatnost. Pored publikacija objavljenih u edicijama “Istraživanja” i “Putokazi”, objavljuju se i druge knjige i stručni radovi.

Narodni muzej Valjevo je 2012. godine nagrađen „Turističkim cvetom“, najvišim nacionalnim priznanjem koje za doprinos razvoju turizma daje Turistička organizacija Srbije.¹⁵⁶, dok su muzejski stručnjaci dobitnici brojnih nagrada za posvećen rad i dostignuća.

U depoima Arhiva u Valjevu danas se čuva građa koja datira od 1807. godine, ukupne količine oko 1.500 metara dužnih. Razvrstana je u 333 fonda i 11 zbirki. Bogat arhivski fond državnih organa, ustanova, organizacija i drugih institucija, kao i porodični i lični fondovi, čuvaju istoriju istorijskog, kulturnog i društvenog razvoja Kolubarskog okruga. Pored građe načelstava, sudova, opština i drugih upravnih institucija, čuva se građa kulturnih, prosvetnih i naučnih ustanova, zdravstvenih i socijalnih, privrednih i bankarskih, poljoprivrednih, trgovinskih, ugostiteljskih i građevinskih subjekata, zadruga, političkih, društveno-političkih, verskih, staleških i humanitarnih, kao i drugih društava i organizacija. Porodični fond čuva arhivsku građu porodica Rakić, Leleković i Mandić, a pod nazivom lični arhivski fondovi, čuva se građa u vezi sa istaknutim ličnostima. Ovi fondovi nastali su izdvajanjem arhivske građe iz zbirke poklona ili otkupa, predate voljom tvorca građe ili njihovih porodica, tako da se čuva građa Prote Mateje

---

¹⁵³ “Tragom prošlosti: Narodni muzej Valjevo 1951 – 2021; Valjevo: Narodni muzej Valjevo (2021), 85.

¹⁵⁴ Isto, isto, isto, 165.

¹⁵⁵ Isto, isto, isto, 174.

¹⁵⁶ Sajt Narodnog muzeja Valjevo. Preuzeto 26.9.1013. <http://museum.org.rs/>

Nenadovića,¹⁵⁷ Živojina M. Rankovića, Božidara Veselinovića, Blagoja Čuparevića, Mihajla Petrovića Mingeja, Milorada Mila Milatovića, Selimira S. Timotića.¹⁵⁸ Međuopštinski istorijski arhiv čuva i 11 posebnih zbirki, formiranih sredinom šezdesetih godina, od kojih sedam ima status arhivske građe od izuzetnog značaja.¹⁵⁹ Zbirka pod nazivom Varia sadrži izuzetnu građu iz perioda od 1832 – 1990. godine, a formirana je od pojedinačnih dokumenata primljenih na poklon ili izdvojenih iz postojećeg arhivskog fonda.¹⁶⁰

Zbirka fotografija sadrži oko 1500 fotografija i 7 albuma, a obuhvata period 19. i 20. veka. Razvrstana je u 4 grupe i svedoči o ličnostima, događajima, objektima i stvarima, mestima. Ova građa pripada kategoriji arhivske građe od izuzetnog značaja. Zbirka mikrofilmova ima 60.098 mikrosnimaka matičnih knjiga krštenih, venčanih i umrlih, kao i 62.400 mikrosnimaka najznačajnije štampe koja je izlazila u Valjevu. Zbirka takođe ima status arhivske građe od izuzetnog značaja. Zbirka otkupa formirana je od građe dobijene putem otkupa i odnosi se na period od 1807 – 1945. godine, 8 kutija spisa i pripada kategoriji arhivske građe od izuzetnog značaja. Zbirka poklona sadrži građu koja se odnosi na period od 1823. do 1986. godine, u 20 kutija (2 dužna metra građe). Kategoriji arhivske građe od izuzetnog značaja pripada i Zbirka plakata, koja sadrži građu za period od 1888. do 2001. godine. Zbirka memoarske i dokumentarne građe o radničkom pokretu u NOB-u sadrži memoarsku rukopisnu građu, nastalu u periodu od 1932 – 1990. godine i pripada kategoriji arhivske građe od izuzetnog značaja. Zbirka hronika sadrži objavljene neobjavljene rukopise od gradovima i selima valjevskog kraja, u period od 1600 – 1945. godine, 16 knjiga. Zbirka prepisa predstavlja fond prepisanih dokumenata iz drugih arhiva, a koji se odnosi na period od 1904 – 1945. godine, 11 kutija spisa. Godine 1976. započeto je formiranje Zbirke foto i kseroks kopija iz 15 veka, 1808 – 1998. U četiri kutije spisa nalazi se 78 predmeta snimljenih u Dubrovačkom arhivu, Arhivu Srbije, kao i spisa dobijenih na kopiranje od privatnih lica ili na drugi način. Zbirka pečata i žigova nastalih u period od 1910. do 1990. godine sadrži trodimenzionalne predmete institucija i organizacija, koji su preuzimani od tvoraca građe.¹⁶¹

Specijalna biblioteka koja postoji u Arhivu formirana je još u okviru Arhivskog središta. Posедуje fond od preko 8.000 knjiga, a posebno je važan fond stare i retke bibliotečke građe, oko 400 primeraka monografskih i periodičnih publikacija. Vredno je pomenuti da se u biblioteci nalaze i retke knjige kao što je “Istorija raznih slovenskih narodov” Jovana Rajića u četiri sveske, štampane tokom 1794. i 1975. godine, kompletna prva izdanja dela Dositeja Obradovića, Milovana Vidakovića i Anastasija Stojkovića.

Međuopštinski istorijski arhiv ima razvijenu izdavačku delatnost, koju je započeo 1966. godine kada pokreće historiografski časopis “Glasnik”. Objavljujući priloge, tekstove naučnih radnika i istraživača, preko 300 radova, časopis izlazi bez pevida do danas. Primerci su u kontinuitetu, pored Arhiva, čuvaju i u zavičajnom fondu Biblioteke.

Sa željom da javnosti prezentuje građu iz svojih fondova, a povodom posebnog događaja, obeležavanja velikog stradanja u Valjevu tokom Prvog svetskog rada, otvorena je u Arhivu izložbena postavka „Stradanje i humanizam. Valjevka bolnica 1914 – 1915.”

---

¹⁵⁷ Fond pripada kategoriji arhivske građe od izuzetnog značaja.

¹⁵⁸ “Vodič Međuopštinskog istorijskog arhiva Valjevo“. Valjevo: Međuopštinski istorijski arhiv Valjevo (2011), 539 – 558.

¹⁵⁹ Isto, isto, isto, 465.

¹⁶⁰ Isto, isto, isto.

¹⁶¹ Isto, isto, isto, 466 – 471.

Saradnja i perspektive

Bibliotečka, arhivska i muzejska delatnost se prepliću danas, kao i uvek, na šta upućuju i zakoni koji uređuju ove oblasti. Matična biblioteka “Ljubomir Nenadović” vrši nadzor nad radom specijalnih biblioteka u Narodnom muzeju i Međuopštinskom istorijskom arhivu.¹⁶² Kada je u pitanju stara i retka bibliotečka građa koja se nalazi u fondovima ovih institucija, zakonodavac je i ovaj aspekt regulisao kao poverene poslove od opšteg interesa za Republiku Srbiju, u nadležnosti Biblioteke.¹⁶³ Narodni muzej i Biblioteka kao stvaraoci, u obavezi su da čuvaju arhivku građu, starajući se o njoj u skladu sa odredbama koje su zakonom propisane, a kao povereni poslovi nalaze se u nadležnosti Međuopštinskog istorijskog arhiva u Valjevu.¹⁶⁴ Za očekivati je da nakon najskorijeg od zakona, kojim je uređena muzejska delatnost,¹⁶⁵ u daljoj procedure bude definisana i nadležnost Narodnog muzeja Valjevo za muzejske zbirke koje se nalaze u Arhivu i Biblioteci.

Tokom redovnog stručnog rada, intenzivna je saradnja između ustanova, ne samo kada je u pitanju sprovođenje zakonskih normi i mera predviđenih u nadzorima stručnih matičnih službi, već i na polju usavršavanja stručnjaka. Biblioteka redovno organizuje seminare i druge edukacije namenjene zaposlenima u ustanovama zaštite. Pominjemo dvodnevni seminar 2017. godine, pod nazivom “Zaštita kulturnog nasleđa u vanrednim situacijama”, u organizaciji Biblioteke i Centralnog institute za konzervaciju iz Beograda, panel diskusiju “Javni prostori u funkciji razvoja lokalne zajednice: nasleđe i savremene potrebe” u saradnji sa Deskom Kreativna Evropa, info-sesije na temu zajedničkog apliciranja kod međunarodnih organizacija i fondova i dr.

Na polju zaštite kulturnog nasleđa istaknuto mesto ima uspešan zajednički projekat Arhiva i Biblioteke, realizovan tokom 2012. godine. Kao biblioteka zaštitarka, Matična biblioteka “Ljubomir Nenadović” konkurisala je kod Ministarstva kulture i informisanja RS, sa projektom “Digitalizacija i prezentacija stare i retke bibliotečke građe iz fonda Arhiva u Valjevu”. Realizacije ovog projekta omogućila je zaštitu i bolju prezentaciju 30 publikacija stare i retke bibliotečke građe.

Izdavačka delatnost sve tri ustanove upućuje na fondove i građu koja je korišćena, a pripada bar jednoj od njih. Stručni radnici koriste građu iz svojih i drugih ustanova, a upućuju i istraživače na takav pristup. U tome im veoma pomažu baze i evidencije koje se neprekidno dopunjavaju i usavršavaju za pretraživanje i korišćenje. Konačno, Biblioteka, Muzej i Arhiv se pojavljuju često kao suizdavači publikacija, udružujući rad, sredstva i brigu o promociji i plasmanu izdanja.

Na polju kulturnog turizma zapažen je trend uzajamne pomoći i podrške, tako da se publika i gosti koji dolaze u svaku od ustanova, upućuju da posete izložbe i postavke u Valjevu, pre svega one stalne, a potom i druge. Za brojne posetioce iz Beograda i drugih mesta, mlade slaviste iz celog sveta, učesnike različitih studijskih poseta ili manifestacija koje organizuje Biblioteka, organizuje se obilaz muzejskih postavki i izložbe posvećene Valjevskoj bolnici.

---

¹⁶² Rešenje o određivanju biblioteka koje obavljaju matične funkcije u bibliotečko-informacionoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 122 (2012).

¹⁶³ Rešenje o određivanju biblioteka koje obavljaju poslove od opšteg interesa u zaštiti stare i retke bibliotečke građe. *Sl. glasnik RS* br.14 (2013).

¹⁶⁴ Zakon o arhivsko građi i arhivskoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 6 (2020).

¹⁶⁵ Zakon o muzejskoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 35(2021) i 96 (2021).

Zaključak

Bogata istorija valjevskog kraja, godinama sakupljana, sada se čuva u fondovima tri ustanove. Matična biblioteka “Ljubomir Nenadović”, Međuopštinski istorijski arhiv i Narodni muzej u Valjevu, sistematizuju i obrađuju, prezentuju i staraju se o zaštiti kulturnog nasleđa, već postojećih fondova, ali i dalje neprekidno rade i istražuju na terenu, u Valjevu i van matične nadležnosti. Misija i sličnosti principa rada, brojniji su od razlika, koje ne stvaraju prepreke, već upućuju na potrebu intenzivnijeg povezivanja i umrežavanja. Na tom planu je potrebno veće investiranje u kompetencije stručnjaka u svim ustanovama, kao i u informaciono-tehničke resurse. Konačno, dodatno adaptiranje i opremanje objekata u kojima su smešteni, treba da podrži stvaranje savremenih centara, između kojih će postojati veza po principu koncentričnosti i nadogradnje. Pretraživost i prezentacija fonova i rezultata rada treba da omogući dostupnost ovih nacionalnih trezora svim kategorijama korisnika i publike.

Literatura i izvori

1. Audio zapis; Preuzeto 20.9.2023. <https://www.youtube.com/watch?v=oNCQI7Sk7Zo>.
2. “Vodič Međuopštinskog istorijskog arhiva Valjevo“. Valjevo: Međuopštinski istorijski arhiv Valjevo (2011).
3. “Glas Valjeva”, br. 50, str. 2. Istorijski arhiv (1932). Preuzeto. 19.9.2023. <http://www.istorijskiarhiv.rs/sites/default/files/PODACI/materijali/GLAS%20VALJEVA/1932-050.pdf>.
4. Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi u SR Srbiji. *Sl.glasnik SR Srbije*, br. 12 (1967). Arhiva Službenog glasnika u bazi MBVA. 1967 Br 012.pdf.
5. Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 6 (2020).
6. Zakonom o državnim arhivima NR Srbije. *Sl. glasnik NR Srbije*, br. 4 (1951). Arhiva Službenog glasnika u bazi MBVA. 1951 Br 004.pdf
7. Zakon o muzejskoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 35(2021) i 96 (2021).
8. Zakonom o staroj i retkoj bibliotečkoj građi. *Sl. glasnik RS* br. 52(2011).
9. Zapisnik sa Osnivačke skupštine Društva prijatelja Muzeja. Narodni muzej Valjevo (1953).
10. Izveštaj o radu Društva prijatelja Muzeja grada Valjeva za 1954. godinu. Narodni muzej Valjevo (1954).
11. Jeremić, Boško. Valjevski muzej 1951 -1961: izbor tekstova emitovanih u emisijama Radio Valjeva. Valjevo: Novinska i radio ustanova “Napred” OOUR Radio Valjevo (1982).
12. Međunarodni istorijski arhiv Valjevo. Okružni odbor Valjevo, grupa III A.
13. Napred”, list za politička i društvena pitanja sreza Valjevo; Valjevo: Narodni front Okruga valjevskog. Preuzeto 21.9.2023. https://digitalna.nb.rs/pdf/web/viewer.html?file=/attach/NBS/Periodika/SD_B569333C73560EF47EBA5462B69D8F5D/1960/10/28/output.pdf.
14. Pravila Narodne knjižnice i čitaonice u Valjevu, 7. februar 1933. Valjevo: Istorijski arhiv, fond NKČ, k-6.
15. Rešenje o određivanju biblioteka koje obavljaju matične funkcije u bibliotečko-informacionoj delatnosti. *Sl. glasnik RS* br. 122 (2012).
16. Rešenje o određivanju biblioteka koje obavljaju poslove od opšteg interesa u zaštiti stare i retke bibliotečke građe. *Sl. glasnik RS* br.14 (2013).
17. Rešenje SO Valjevo br. 630 – 1/71 – 02, od 3.6.1971. MIAV, fond, kut. Inv.br. 75.
18. Sajt Narodnog muzeja Valjevo. Preuzeto 26.9.2013. <http://museum.org.rs/>.
19. Stamatović, Desanka. Čitališta u Srbiji, 236 – 239. Beograd: Narodna biblioteka Srbije (1984).

20. "Tragom prošlosti: Narodni muzej Valjevo 1951 – 2021; Valjevo: Narodni muzej Valjevo, (2021).

Kratka biografija

Violeta D. Milošević (1965), viši diplomirani bibliotekar, radi na zavičajnom odeljenju Matične biblioteke „Ljubomir Nenadović“ Valjevo, a trenutno obavlja dužnost direktora ustanove. Pored poslova u vezi menadžmenta, angažovana je i na bibliotečkim poslovima - unapređenju zavičajnih zbirki i uslova za njihovu zaštitu i prezentaciju, zaštiti bibliotečko-informacione građe (zavičajnih, posebnih i fondova stare i retke bibliotečke građe), organizaciji kulturno-obrazovnih programa i u oblasti izdavaštva. Kao rukovodilac projektnog tima realizovala je veliki broj projekata u oblasti kulturnog nasleđa i savremenog stvaralaštva. Član je Upravnog odbora Bibliotekarskog društva Srbije, a aktivna je i u njegovim sekcijama i radnim grupama.

OD TRADICIONALNOG DO MODERNOG Evropska moda na dvoru Petrovića

Sažetak: Tema rada je uticaj evropske mode na crnogorskom dvoru krajem XIX i početkom XX vijeka. Moda i modni uticaji kao jedan od fenomena savremenog razvoja društva, nijesu mimoišli ni Crnu Goru, koja je krajem devetnaestog vijeka, uprkos svojoj patrijahalnosti, počela da živi u ritmu intenzivnijih kulturnih i društvenih događaja prigrlivši "duh novog vremena". Evropska moda počinje da biva sve više prisutna na dvoru ženidbom knjaza Danila Petrovića, knjaginjom Darinkom (djevojačko prezime Kvekić, 1838 – 1892.). Supruga crnogorskog prijestolonaslednika Danila, Juta od Meklenburga (nem. Jutta von Mecklenburg-Strelitz; (1880-1946), supruga knjaza Mirka Petrovića - Njegoša, Natalija Konstantinović; (1882. -1950.), takodje se mogu smatrati "promoterima" evropske kulture i načina odijevanja u prijestonici i na crnogorskom dvoru. Crnogorske princeze u potpunosti su prihvatile evropski stil odijevanja, ponašanja i dotjerivanja. Godine provedene u inostranstvu doprinijele su njihovoj emancipaciji u svakom po gledu. S obzirom da su sve više bile prisutne i pozivane na evropskim dvorovima i zabavama bogatog plemstva, pratile su onovremene modne trendove, o čemu svjedoči veliki broj sačuvanih haljina koje se danas nalaze u muzejskoj zbirci. Sačuvana kolekcija toaleta, koje su pripadale članovima vladarske porodice Petrovića svjedoči o modi, stilu, modnim detaljima vremena u kojem su živjele, donoseći u najmanju evropsku prijestonicu luksuz, raskoš i sjaj evropskih metropola.

Ključne riječi: moda, kultura odijevanja, nakit, stil, nošnja, modni uticaji, emancipacija.

Crnogorska narodna nošnja, kao dio nacionalnog i kulturnog identiteta uspjela je da odoli viševjekovnim iskušenjima i postala značajan simbol narodne identifikacije i homogenizacije. Predstavlja posebnu vrijednost kulturnog nasljeđa i tradicije uopšte, ne samo zbog ljepote i bogatstva, već prvenstveno zbog društvenog značaja koji je imala tokom viševjekovnog opstajanja.

U Crnoj Gori danas, postoji veliki broj narodnih nošnji, najčešće sa lokalnim specifičnostima koje su se ogledale kako u vrsti materijala od kojih su izređivane, u kroju i ornamentici, tehnicu izrade, što je uslovljeno istorijskim prilikama i kulturnim uticajima koji su se preplitali kroz vjekove na ovim prostorima. Kao značajan segment kulturne baštine, one nose u sebi određenu simboliku i posebnost.

Korijeni našeg kulturnog nasljeđa sežu u daleku prošlost kada je Crna Gora vjekovima bila meta brojnih osvajača (koji su sa sobom donosili svoje običaje, kulturu odijevanja..), tako da su se u njoj stapali različiti uticaji koji su bili manje ili više prihvaćeni na ovim prostorima i adaptirani crnogorskim shvatanjima, tradiciji i načinu življenja.

Crnogorska narodna nošnja vremenom se mijenjala. Ta modifikacija bila je uslovljena društveno – političkim, ekonomskim i socijalnim promjenama u društvu i državi. Čuvala se sa posebnom pažnjom, upotrebljavala (posebno svitna nošnja), u najbitnijim i najsvečanijim životnim prilikama (vjenčanjima, sahranama), čuvala se kao porodična dragocjenost i nasljeđivala generacijama.

Pored kulturno - istorijskih činilaca i geografski uslovi imali su jak uticaj na odabir vrste materijala od kojeg se nošnja izrađivala i ukrašavala. Najčešće upotrebljavani materijali bili su: vuna, konoplja, lan, u manjim količinama proizvodila se i upotrebljavala svila.

Crnogorsku nošnju karakteriše bogat kolorit i sofisticirani zlatovez kojim je ukrašavana. Izvanredna estetska harmonija, postignuta elegantnim krojem, posebno je uočljiva kod ženske narodne nošnje. Kao takva dominirala je na ovim prostorima do početka XX vijeka.

. . .

U prvoj polovini XIX vijeka, u odnosu na muškarce, žene su bile znatno konzervativnije, što je bila logična posljedica razmišljanja i pravila ponašanja zatvorenog patrijahalnog društva u kome su imale poziciju "temelja kuće". Zbog brojnih obaveza koje je podrazumijevao takav položaj, nijesu imale ni materijalnih mogućnosti ni dovoljno novca za dotjerivanje,. Osim toga to nijesu ni željele, svjesne činjenice da bi svaki pokušaj u tom pravcu izazvao negodovanje i osudu sredine u kojoj su živjele. Koliko je tradicija bila dominantna na ovim prostorima, ilustruje primjer učenica Djevojačkog instituta, koje su van ove institucije za vrijeme raspusta oblačile narodnu nošnju umjesto uniforme, koju su smatrali "neukusnom, tamnom, evropskom."

Ustaljeni kriterijumi i estetski standardi postepeno su se počeli mijenjati krajem XIX vijeka.

Stil odijevanja u Crnoj Gori krajem XIX i početkom XX vijeka, autentično je svjedočanstvo opštih političkih, istorijskih, ekonomskih a samim tim i kulturnih promjena u zemlji, kao i materijalnih mogućnosti svakog pojedinca, moralnih i estetskih shvatanja koja su, prema ličnima afinitetima, zagovarali crnogorski vladari.

Evropska moda počinje da biva sve više prisutna na crnogorskom dvoru ženidbom knjaza Danila Petrovića, knjaginjom Darinkom (djevojačko prezime Kvekić, 1838 – 1892.). Svjesna činjenice da odjeća njene nove domovine nije samo odraz njenog vrijednosnog sistema već, znak patriotizma i nacionalne pripadnosti, Darinka je odlučila da luksuzna varijanta crnogorske nošnje bude njen zvanični - vladarski kostim.

Van granica Crne Gore, u inostranstvu oblačila je moderne toalete, tj. odjeću koja se uklapala u onovremene modne trendove. Potpuno je transformisala crnogorski dvor i život na njemu, uvodeći mnoge evropske običaje u tradicionalnu i patrijarhalnu sredinu. U tome je imala veliku podršku svoga supruga, odlučnog da pravnim aktom iz 1855. nastavi reforme državne uprave i sprovede nove norme društvenog života i ponašanja.

Supruga crnogorskog prijestolonaslednika Danila, Jutta od Meklenburga (nem. Jutta von Mecklenburg-Strelitz; (1880-1946), supruga knjaza Mirka Petrovića - Njegoša, Natalija Konstantinović; (1882. -1950.), takodje se mogu smatrati "promoterima" evropske kulture i načina ponašanja u prijestonici i na crnogorskom dvoru.

Kralj Nikola bio je tradicionalista u načinu odijevanja, što je u potpunosti podržavala njegova supruga kraljica Milena koja je bila više sklona crnogorskoj nošnji. Jedinu nestandardni dio kraljičinog kostima bile su kratke pelerine od finih vunениh i pamučnih tkanina ukrašene bogatim vezom i krznom. U poznijim godinama kraljica je nosila građanske ogrtače – kapute i jakne umjesto koreta.

Inovacije u odijevanju, ponašanju, uređenju dvora, koje je uveo knjaz Danilo i njegova supruga postepeno su počeli prihvatati bogatiji Crnogorci i visoki državni funkcioneri. Uz standardne predmete narodne nošnje počeli su oblačiti nove "moderne" odjevne predmete, nabavljane u Kotoru i drugim primorskim gradovima.

• • •

Odjeća koja je bila svojevrsni vizuelni simbol, lični stav, odraz visokog statusa i poimanja lijepog i modernog ima dugu tradiciju u Crnoj Gori o tome svjedoče bilješke savremenika koje daju opise vladika Petra I i Petra II, knjaževa Danila i Nikole Petrovića, kao i članova vladajuće porodice. Izuzimajući period dječastva, muški članovi porodice Petrovića, u svakodnevnom životu najčešće su oblačili građansko odijelo. Shodno svom statusu obavezno su nosili nacionalni kostim (u svečanim prilikama, svadbama, krštenjima i sl.). Slobodu izbora imali su samo prilikom privatnih posjeta inostranstvu. Nakon uvođenja civilne službene odjeće 1903., počeli su je nositi i na privatnim zabavama u crnogorskoj prijestonici.

Crnogorske princeze u potpunosti su slijedile trendove evropske mode. Godine provedene u inostranstvu na školovanju u Rusiji, doprinijele su njihovoj emancipaciji u svakom pogledu. U Rusiji imale su privilegiju da prisustvuju značajnim državnim svetkovinama i zabavama, organizovanim od strane članova ruske carske porodice. Oblačile su se u stilu odijevanja visokih slojeva ruskog plemićkog društva. (To potvrđuje izvještaj petrogradskih novina u kome se navodi da su crnogorske knjaginje Milica i Stane, na balu u dvoru NJ, Imp. Visočanstva Sergija Aleksandroviča 23. 02. 1888. bile obučene u evropske toalete i da je čast da odigra „*prvu kadrilju sa Carevićem*,” imala mlađa crnogorska princeza.” (Tatjana Jović, „Evropska moda na crnogorskom dvoru“ u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje, 2015.str. 30.)

Dnevnu garderobu, haljine za balove, putničke kostime, najčešće su kupovale u Rimu, Beču, Petrogradu. Prilikom da u modnim salonima upotpune svoju garderobu princeze su koristile tokom boravka u gradovima na francuskoj rivijeri i Italiji.

Najmlađe crnogorske princeze Ksenija i Vjera, koje su ostale na Cetinju, nosile su evropsku odjeću u svim prilikama. Na njihov ukus i odabir modnih noviteta nesumnjivo su uveliko uticale starije sestre Ana i Jelena, koje su nekoliko godina po završetku školovanja u inostranstvu, provele na crnogorskom dvoru. S obzirom da su sve više bile prisutne i pozivane na evropskim dvorovima i zabavama bogatog plemstva, pratile su onovremene modne trendove, o čemu svjedoči veliki broj sačuvanih haljina koje se danas nalaze u muzejskoj zbirci.

U odijevanju i odabiru toaleta osjećao se jak uticaj zapadnih metropola. Zakonodavac ženske mode u Evropi i dalje je Francuska, a kasnije i drugih modni centari Europe (Beč, Rim), koji su snadbijevali svojim proizvodima crnogorski dvor. Luksuzna garderoba naručivana je u renomiranim modnim salonima Beča - "E. & G. Spitzer," i Pariza - Christoph Drecoll, Jacques Doucet -a, i Paul Poiret, dok su jednostavnije djelove svakodnevne odjeće i obuću izrađivale cetinjske zanatlije. Uz prateće detalje: nakit, rukavice, lepeze, ogrlice, narukvice, crnogorske princeze su večernje haljine nosile na raznim balovima, svetkovinama organizovanim na Dvoru, rezidencijama crnogorskih prinčeva i balovima predviđenim u središtima diplomatskih poslanstava. Treba istaći posebno elegantnu i skupocjenu odjeću koju su članice vladarske familije nosile na jubilarnoj svetkovini 1910. Izuzimajući kraljicu Milenu (koja je ostala vjerna tradicionalnoj crnogorskoj nošnji), njene kćerke i snahe odabirom toaleta sa naglašenim strukom, karakteristične za "*La Belle époque*" (aktuelne ravne linije haljina sa blago istaknutim visokim strukom), bile su najbolji reprezentanti modnih kretanja u evropskim centrima mode.

Najveći dio kolekcije čine primjerci iz garderobe crnogorskih princeza Ksenije i Vjere i snahâ, knjaginja Milice-Jute i Natalije – Lili. Interesantan dio kolekcije čine sačuvani primjerci maskembalskih kostima. Naime, u prijestoničkim krugovima početkom XX vijeka, sve popularnija vrsta večernje zabave bili su „kostimirani“ balovi, odnosno maskembali za koje su članovi vladarske porodice naručivali posebne modele. Jedan takav maskembal priređen je 1911.

godine., u „Zetskom domu.“ Najveći dio ovih kostima izrađivan je u specijalizovanim radnjama umjetničkih kostima „Caramba Casa“ u Milanu, koja je radila za italijanska i strana tržišta. (Tatjana Jović, „Evropska moda na crnogorskom dvoru“ u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje, 2015.str. 48).

Različita estetska shvatanja članova vladarske familije u izboru garderobe, oslikava kolekcija njihove odjeće koja je dokumentovana na fotografijama u muzejskoj zbirci i brojnim podacima iz periodike, arhivske građe, putopisne i memoarske literature. Ona su dragocjeno svjedočanstvo novih standarda i promjena u kulturi odijevanja crnogorskog društva druge polovine XIX i početka XX vijeka.

Izvori i literatura

1. Andrijašević, M. Ž.: 1878. godina kao granica epoha, Matica, Jesen 2009. str. 283 – 298.
2. Dokumentacija Narodnog muzeja Crne Gore.
3. Jović, T.: Evropska moda na crnogorskom dvoru – katalog, u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje, 2015.
4. Koljević, N., Šoć, M.: (pripremile i prevele knjigu, Karen Finch and Greta Putnam, Caring for textiles, Barrie & Jenkins, London 1977.), Zaštita i čuvanje tekstila, u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje, 2015.
5. Mrvaljević, Z.: *Crnogorska narodna nošnja*, JU Muzeji i galerije Podgorice, Podgorica, 2006.
6. Od niti niti do tkanine – katalog, u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje – Etnografski muzej, 2005.
7. Petrović, j. M.: *Memoari jedne njemačke princeze*, Narodni muzej Crne Gore, Podgorica, 2019.
8. Šoć, M., Abramović Orlandić, A.: *Konzervacija balske haljine*, Glasnik narodnog muzeja Crne Gore, knjiga IV, Cetinje, 2008. br. 4 str. 225 -230.
9. Šoć, M., : *Suknja (dio nacionalnog kostima) kraljice Milene sa jubilarne svetkovine 1910. godine*, Bibliografski vjesnik, god. XLIV. Cetinje, 2015. broj 1,2 i 3 str. 483 – 488.
10. Šoć, M.: *Od tradicionalnog do modernog - komplekt knjaginje Natalije -Lili Petrović*, Bibliografski vjesnik, god.XLVII,Cetinje, 2018. broj 1,2 i 3 str.401 – 409.

Internet izvori:

1. <https://wannabemagazine.com/osvrt-na-modu-19-veka/> stranici pristupljeno 9. 6. 2023. u 16.00.
2. <https://modanekadisad.wordpress.com/istorija-kostima-u-slikama/moda-xix-veka>
3. stranici pristupljeno 11. 6. 2023. u 18.00.
4. <https://bs.tierient.com/moda-19-veka/ttps://bs.tierient.com/moda-19-veka/> stranici pristupljeno 19. 6. 2023. u 13.00.
5. <https://bs.tierient.com/moda-19-veka/> stranici pristupljeno 28. 6. 2023. u 19.00.
6. <https://shtreber.com/crna-gora-kao-nezavisna-drzava>, stranici pristupljeno 5. 7. 2023. u 21.00.
7. <https://montenegrina.net/crna-gora-na-berlinskom-kongresu-novak-raznatovic/>,stranici pristupljeno 9. 7. 2023. u 16.00.

Biografija autorke

Mr Marina Šoć je zaposlena u JU "Narodni muzej Crne Gore" na Cetinju. Završila je Kulturološki fakultet na Cetinju. Na Istorijskom institutu u Podgorici završila Postdiplomske studije, odsjek "*Istorija/istorija kulture i istorijska antropologija*". Od 2012. posjeduje konzervatorsku licencu za izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera na pokretnim kulturnim dobrima. Učestvovala je u izradi programa, studija i elaborata za izvođenje konzervatorsko – restauratorskih radova na pokretnim spomenicima kulture iz Muzeja kralja Nikole, Istorijskog, Etnografskog, Njegoševog muzeja

i Manastirske riznice na Cetinju. Takođe je bila angažovana na obavljanju stručnih poslova za potrebe JU "Muzeji, galerija i biblioteka Budva", "Pomorskog muzeja" iz Kotora i "Polimskog muzeja" iz Berana. Radila i kao dio tima na pripremi izložbi; *"Od niti do tkanine"* – Etnografski muzej, Cetinje, 2003. *"Blago Crne Gore"*, Opava – Češka, 2005. *"Crnogorske uniforme"*, Biljarda, Cetinje, 2006. *"Evropska moda na crnogorskom dvoru"*, Biljarda, Cetinje, 2015. *"Narodne nošnje Crne Gore XIX –XX vijek"*, Biljarda, Cetinje, 2016. *"Prva stalna postavka etnografskog muzeja"* – Etnografski muzej, Cetinje, 2018. *"Legat Veljka Vlahovića"* – Crnogorska galerija umjetnosti „Miodrag Dado Đurić“, Cetinje, 2018. *»Od tradicionalnog do modernog«* - Muzej makedonske borbe – Makedonija, Skoplje, 2019.

Učestvovala je na mnogim seminarima i radionicama u zemlji i inostranstvu (u Etnografskom muzeju i Narodnoj biblioteci Srbije – Beograd, Al Centro Universitario Europeo per i Beni Culturali – Ravello, Salerno - Italia, na Univerzitetu Perugia, "20 th and 21th century art futuro contemporaneo" - Italia, "Heritage without borders"- Narodni muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo). Objavila više stručnih radova iz oblasti kulture, istorije i zaštite pokretnih spomenika kulture.

Андријана АПОСТОЛОВСКА, виша библиотекарка
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје
andrijanaapostolovska@yahoo.com
ancebo8@gmail.com

ТЕХНОЛОГИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ПОДОБРЕНИ БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ Technology, globalization and improved library services

Сажетак: Трудот дава објаснување за важноста на дигиталните библиотеки во нашето општество, процесот на дигитализација кој почнува во почетокот на 90 -те години на 20 век врз темелот на компјутерски автоматизирани библиотеки.

Овде се прикажани основните поими, предности и недостатоци, критериуми за селекција на граѓа, авторски права и нови технологии: каталог со слики, нов дигитален медиум во каталогот, апликации, обликување на дигитални збирки и промоција на услуги во библиотеката. Краток опис на дигиталните проекти кои се од големо значење за македонската книжевност, но исто така се опишани и најдобрите практики за проекти за дигитализација, нивните стандарди, архивски слики, пристап и онлајн водичи. Од големо значење е Европскиот дата модел за културно наследство, CDL дигитален формат на датотеки каде што постојат препораки за издржливи фајлови за производство, OCR оптичко препознавање на знаци и насоки за создавање на дигитални колекции.

Клучни зборови: дигитализација, дигитални библиотеки, технологии, проекти, слики, датотеки, фајлови, дигитални колекции.

Abstract: The paper gives an explanation of the importance of digital libraries in our society, the digital process that began in the early 90s. the 20th century on the basis of computerized automated libraries. Here are the basic concepts, advantages and disadvantages, criteria for selection of materials, copyrights and new technologies: catalog of images, new digital media in the catalog, applications, shaping of digital collections and promotion of services in the library. A short description of digital projects that are of great importance for Macedonian literature, but also best practices for digitization projects, their standards, archival images, access and online guides are also described. Of great importance is the European Data Model for Cultural Heritage, CDL Digital File Format where there are recommendations for durable main production files, OCR optical character recognition and guidelines for creating digital collections.

Keywords: digitization, digital libraries, technologies, projects, images, files, digital collections.

Дигитализација, процес на сегашност и иднина

Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ во насока на осовременување на библиотечните процеси, овозможување достапност на информации од секаков вид за своите корисници, го започна проектот **Дигитална библиотека** со цел да им овозможи пристап на своите корисници дел од библиотечните ресурси во електронска форма.

Потребата од реализација на проектот „Дигитална библиотека за промовирање и приказ на дигиталната колекција на библиотеката“ се зголеми во „мрачните“ времиња на пандемија, кога физичкиот пристап до библиотеката беше ограничен и изнајмувањето на книги претставуваше проблем за голем број на нејзини корисници. **On-line** услугите се дел од библиотечното работење во секоја современа библиотека во светот и преку оваа платформа нашата библиотека ги прифати новите трендови во библиотечното работење.

Дигиталната библиотека е збирка на дигитални објекти кои можат да вклучат текст, визуелен материјал, аудио материјал, видео материјал складирани како електронски медиумски формати заедно со средствата за организирање, складирање и прибирање на датотеките и медиумите содржани во библиотечна колекција. Дигиталната содржина може да се зачува локално, или да се пристапи од далечина преку компјутерски мрежи.

Оддел за издавачка дејност и дигитализација на книжен фонд

Градската библиотека, во 2006 година, започна со реализирање на проектот **е – книга**, со дигитализација на дел од библиотечниот фонд во PDF формат. Дигитализирани се старопечатени книги на македонски јазик, објавени во периодот помеѓу 1935 и 1950 година, како и понови изданија на македонската книжевна продукција. Дигиталната колекција е достапна за сите членови на библиотеката и може да се најде на интернет-страницата www.gbsk.mk во делот за Е-книги.¹⁶⁶

Ние почнавме од **ОЦР** (OCR Optical character recognition) што подразбира скенирање, оптичко читање, пребарување по клучен збор и поставување на дигитална пребарлива литература во PDF.

ОЦР е практично префрлување на текстот во WORD на македонски јазик, но порано нашиот јазик не беше лиценциран од Мајкрософт, дел од буквите не се препознаваа и мораше рачно да се корегира.

Овој систем повеќе не е компатибилен со современите начини на користење на дигитална литература, вклучувајќи го и пребарувањето на мобилен телефон, листање итн.

Сега користиме други ИТ алатки за дигитализација кои овозможуваат дигитален запис во форма на слика JPG формат кој може да се листа како книга а кон него се додава метаподаток на пр.име на автор, издавач, година, тип на литература итн. Така старите изданија во PDF можат да се пребаруваат по клучен збор, новите во JPG се придружени само со метаподатоци и тагови. Со ова нашиот фонд се прошири во дигитализација на весници, фотографии и стари и ретки книги.¹⁶⁷

Ние пред сè работиме на содржините од депоата и оние кои се во сопственост на самата библиотека. Во создавање на содржината соработуваме со одделот за периодика и родно-крајниот оддел кои имаат изданија од автори и писатели кои се родени во Скопје.

¹⁶⁶ <https://gbsk.mk/index.aspx> 26.09.2023 во 18.00.

¹⁶⁷ <https://www.necc.mass.edu/wp-content/uploads/accessible-media-necc/uncategorized/resources/What-is-OCR.pdf> 26.09.2023 во 21.00

Весникот „Вардар”, кој датира од пред втората светска војна излегувал еднаш неделно, се издавал во Скопје на српски јазик од тогашна Вардарска Бановина. Весникот „Остен” почнува да излегува крај на 60-те и почеток на 70-те години. За него моравме да добиеме согласност од сопственикот што ја поседува лиценцата за весникот. Останатите содржини се материјали кои се интересни и ретко достапни, кои се добиени од приватни архиви, други библиотеки, музеи и сродни институции.¹⁶⁸

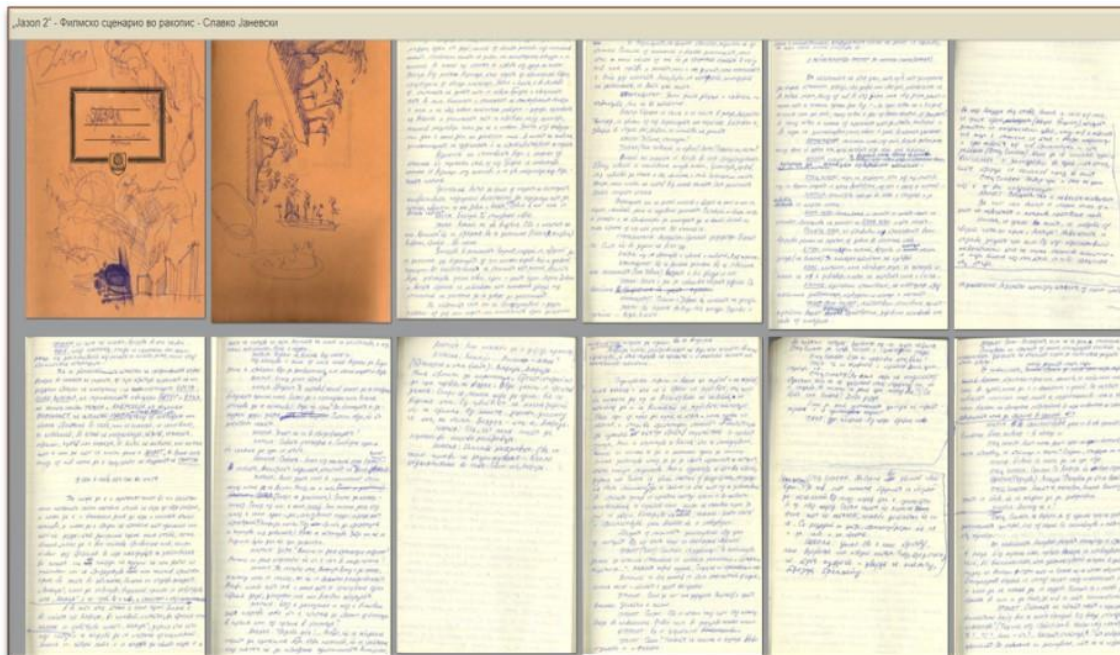
Исто така забрзано се работи и со скенирање на периодиката, односно стари весници (**Остен, Пионерски весник, Вардар и др.**) за кои се регулирани или не се потребни авторски права со цел да се задоволат потребите на нашите корисници. На дигиталната платформа може да се види само првиот број на весникот **Нова Македонија од 29 октомври 1944 година** со вкупно осум страни. Корисниците можат слободно да ги читаат сите броеви во библиотеката но истите не смеат да се дигитализираат и објавуваат онлајн.

На нашата страна ги поседуваме оригиналните ракописи од сценаријата за „Јазол“ од **Славко Јаневски**, истакнат македонски раскажувач, романописец, поет, филмски сценарист, есеист и сликар (**тетратки со оригинални ракописи**)

(**Јазол** -македонски филм од 1985 година, во режија на Кирил Ценевски, а според сценариото на Славко Јаневски)

¹⁶⁸ <https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/19> 25.09.2023 во 15.00.

Софтверската алатка **Omeka** претставува веб-платформа за приказ и промовирање на дигитални колекции со прилагодена функционалност за означување на дигиталните содржини.

Омека е едно од најпопуларните „open-source“ решенија во светот и е наменет за институциите кои сакаат да го дигитализираат и промовираат културното наследство.

Оваа веб алатка беше набавена кон крајот на септември 2020 година и специјално е оптимизирана за прикажување и пребарување на дигитални објекти по метаподатоци внесени во базата на податоци на дигиталната библиотека (латинично и кирилично писмо и други опции за локализација, два различни прелистувачи на содржини во зависност од видот на содржината: приказ на фотографии, книги и периодични списанија).

Оваа платформа моментално функционира во повеќе библиотеки во Србија и регионот, а во нашата земја заинтересаност покажаа неколку библиотеки од Битола, Радовиш, Тетово, Кочани и Скопје, со што би се добила можност за интегрирано претставување на материјалите без притоа да се појавуваат дупликати.¹⁶⁹

Со инсталација на оваа алатка ние ги добиваме следните предности:

- Развој на предниот дел на дигиталната библиотека (оптимизација на html, css и javascript);
- Развој на задниот дел од дигиталната библиотека (оптимизација на код за PHP, додавање додатоци) со цел проширување на функционалноста за потребите на библиотечарството;

¹⁶⁹ <https://omeka.org/> 27.09.2023 во 10.00.

- Внесување на основна содржина: ставки од менито, уредување на насловната страница и до 10 други страници за активирање на дигиталната библиотека и подготовка на библиотеката за дигиталните колекции што треба да ги внесе клиентот.

Во минатиот период ние бевме ориентирани кон скенирање на книги од Роднокрајни автори како и фотографии од земјотресно и постземјотресно Скопје од фондот на библиотеката. Но во моментот се работи на собирање на разгледници и постери од значајни настани од Скопје. Исто така имаме печатени архиви од скопскиот ноќен живот од пред 50 години, пропусници за влез во дискотеки кои можат да бидат интересни за нашата популација.¹⁷⁰

Литература:

1. <https://gbsk.mk/index.aspx> 26.09.2023 во 18.00.
2. <https://www.necc.mass.edu/wp-content/uploads/accessible-media-necc/uncategorized/resources/What-is-OCR.pdf> 26.09.2023 во 21.00
3. <https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/19> 25.09.2023 во 15.00.
4. <https://omeka.org/> 27.09.2023 во 10.00.
5. <https://digitalna.gbsk.mk/> 28.09.2023 во 14.00.

¹⁷⁰ <https://digitalna.gbsk.mk/> 28.09.2023 во 14.00.

Vladimir BRBORIĆ, viši bibliotekar
Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet
vladimir.brboric@uf.bg.ac.rs

Jelica ILIĆ MINIĆ, viši bibliotekar
Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet
jelica.ilic@uf.bg.ac.rs

TRAGOM ORNAMENATA - OČUVANJE I PROMOCIJA KULTURNE I NAUČNE BAŠTINE

Sažetak: *Biblioteke, muzeji i arhivi mapiraju identitetske tačke oslonca jednog naroda. Prezentovanje kulturnog nasleđa koje čuvaju, preduslov je za iščitavanje duhovne matrice nacije i samo razumevanje sadašnjosti. O tekovinama kulturne baštine svedoči i kolekcija umetničkog fundusa Biblioteke Učiteljskog fakulteta.*

U radu autori ukazuju na značaj i potencijal zbirke radova likovnog umetnika, univerzitetskog profesora, Milovana Arsića. Kataloškom obradom građe, koja je već nekoliko decenija deo neknjižnog bibliotečkog fonda, prezentacijom, istraživanjem i analizom građe, otvaraju se nove perspektive za tumačenja. Korpusu dela umetničkih radova, priključeni su katalozi domaćih i stranih izložbi, pres-klipping, video materijali, fotografije i priznanja.

Grafičko-likovna zbirka Milovana Arsića podeljena je u tri celine: table ornamentata, portreti srednjovekovnih vladara i grafički radovi. Segment koji je ovom prilikom u fokusu su kopije ornamentata srednjovekovnih manastira sa fresaka iz Srbije i Severne Makedonije. Od ukupno 288 tabli koje se čuvaju u Biblioteci, izložbom Ornamentima obasjana prošlost prezentovane su 233 table u Galeriji fakulteta, koja je i nazvana po ovom umetniku. Ovom izložbom uspostavljen je dijalog sa izložbama ornamentata Milovana Arsića koje je Muzej primenjene umetnosti u Beogradu organizovao 1961. i 2014. godine. Za potrebe aktuelne izložbe, urađen je prateći katalog kao i video animacija. Zbog velikog interesovanja studenata i ostalih posetilaca, u toku je izrada virtuelne, interaktivne izložbe, kojom bi nedovoljno poznato blago našeg srednjeg veka bilo otvoreno za savremenu komunikaciju i nova istraživanja.

Ključne reči: *kulturna baština, srednjovekovni ornamenta zidnog slikarstva, neknjižna građa, izložba*

Tracing ornaments - preservation and promotion of cultural and scientific heritage

Abstract: *Libraries, museums, and archives map the identity points of a nation's foundation. Presenting the cultural heritage they preserve is a prerequisite for interpreting the spiritual matrix of a nation and understanding the present. The collection of artistic funds at the Library of the Faculty of Education bears witness to the achievements of cultural heritage.*

In this paper, the authors emphasize the importance and potential of the collection of works by the visual artist and university professor, Milovan Arsić. Through cataloging, which has been part of the non-book library fund for several decades, presentation, research, and analysis of the materials, new perspectives for interpretation are opened. Catalogs of domestic and foreign exhibitions, press clippings, video materials, photographs, and awards have been added to the corpus of artistic works. Milovan Arsić's graphic and art collection is divided into three parts: ornamental tables, portraits of medieval rulers, and

graphic works. The segment focused on in this occasion is the copies of ornaments from medieval monasteries' frescoes from Serbia and North Macedonia. Out of a total of 288 preserved tables in the Library, the exhibition "Ornaments Illuminating the Past" presented 233 tables in the Faculty Gallery, which is named after this artist. This exhibition established a dialogue with Milovan Arsić's ornament exhibitions organized by the Museum of Applied Arts in Belgrade in 1961 and 2014. For the purposes of the current exhibition, a supporting catalog and a video animation have been created. Due to the high interest of students and other visitors, the development of a virtual, interactive exhibition is underway, through which the insufficiently known treasure of our Middle Ages would be open to modern communication and new research.

Keywords: cultural heritage, medieval wall painting ornaments, non-book materials, exhibition

Prezentovanje kulturnog nasleđa koje biblioteke, muzeji i arhivi čuvaju, preduslov je za iščitavanje duhovne matrice nacije i samo razumevanje sadašnjosti. Kolekcija umetničkog fundusa Biblioteke Fakulteta za obrazovanje učitelja i vaspitača svedoči o tekovinama kulturne baštine. Svojim značajem i obimom izdvaja se zbirka radova Milovana Arsića, likovnog umetnika, univerzitetskog profesora.

Milovan Arsić (1927-2000) bio je svestrana ličnost, umetnik čije je polje delovanja bilo prvenstveno usmereno na srpsko zidno slikarstvo i pedagoški rad. Rođen je u selu Opariću (opština Rekovac). Studirao je na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu, gde je završio i postdiplomske studije na odseku za fresku i mozaik. Bio je profesor na Pedagoškoj akademiji, kasnije Učiteljskom fakultetu, i Fakultetu primenjenih umetnosti u Beogradu.

U oblasti likovnog stvaranja prvo se afirmisao kao talentovani ilustrator. Pored toga što je umetnički ilustrovao više od 130 knjiga i školskih udžbenika, po završetku Akademije za likovne umetnosti, a pre otpočinjanja pedagoškog rada, nekoliko godina radio je kao profesionalni ilustrator u Nedeljnim informativnim novinama. Iz njegovog slikarskog opusa izvojila su se dela "U slavu Pikasa" i "Ratnik mira" koja nesumnjivo pripadaju opštoj baštini savremenog srpskog slikarstva.

Po završenim studijama, u manastirskoj tišini, izrađivao je umetnički kongenijalne kopije fresaka nastojeći da umnoži njihovu lepotu i time omogući njihovo šire rasprostiranje. Najavu prve samostalne izložbe kopija fresaka štampao je dnevni list Borba 1956. godine naslovljavajući *Kod nas i u svetu - Retka izložba*¹⁷¹, a godinu dana kasnije izložba je postavljena u Foyles Art Gallery u Londonu.

Kopije fresaka manastira Dobrun koje je Arsić izradio, Milan Kašanin, tadašnji direktor Galerije fresaka, je uvrstio u monumentalnu Izložbu srednjevekovnih fresaka 1958. godine priređenu na Sajmištu.¹⁷² Usledile su brojne samostalne svetske izložbe (London, Njujork, Berlin, Frankfurt, Bazel, Ciri, Oksford ...) kao i izložbe na prostorima čitave SFRJ. U bogatoj karijeri dugoj pola veka imao je preko četrdeset samostalnih izložbi u zemlji i inostranstvu, a kao član ULUS-a i ULUPUDS-a učestvovao je u mnogobrojnim grupnim izložbama.

U Hramu svetog Georgija u Gospiću freskopisao je ikonostas "sa kompozicijama na podobijske onima iz Gračanice i Dečana"¹⁷³. Crkva je 1991. godine u ratnim razaranjima srušena do temelja. Uz blagoslov Patrijarha Germana, izradio je idejne skice, crteže u boji (razmera 1:1)

¹⁷¹ *Retka izložba*, Borba, 5. novembar 1956, str. 5.

¹⁷² *Izložba srednjevekovnih fresaka*: Sajmište, Paviljon III, 27. septembar – 26. oktobar 1958. Beograd, Beograd: Galerija fresaka, 1958, str. 41, 55, (89)

¹⁷³ Stošić, Lj.: *Hram Sv. Georgija u Gospiću*. Kultura, ponedeljak, 17. februar 1992, str. 23.

mozaika Crkve Pokrova Presvete Bogorodice na Zvezdari, u Beogradu. Prihvatio se i zahtevnog posla oslikavanja čitavog hrama.¹⁷⁴ Episkop šumadijski Sava je veoma cenio Arsićev rad: “Radujemo se što srpski narod i danas daje umetnike koji sa velikim uspehom daju svoj obol istoriji naše crkve koja teče. Gospodin Milovan Arsić, akademski slikar piše svoju i narodnu istoriju zlatnim slovima. Veoma se radujem njegovom uzrastanju i napredovanju, a što se vidi i čita sa fresaka u pokrovobogorodičnoj crkvi u Beogradu. Ovim svojim radom ulazi u red naših velikih umetnika...”¹⁷⁵

Rad Milovana Arsića pratile su brojne nagrade i priznanja: Odlikovan je od predsednika Republike – Ordenom rada sa srebrnim vencem, Nagrada za životno delo – Udruženje umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Srbije, Svedočanstvo istaknutog profesora umetnosti Jugoslavije, Svedočanstvo Udruženja profesora umetnosti Srbije, Sertifikat Izdavačke kuće za udžbenike Srbije, Srebrna nagrada Studija B...

Od trenutka “kad je otkrio “kolevku” humanih umetničkih poruka islikanih u remek-delima naših manastira Milovan je osetio kao da je dodirnuo vrhovima prstiju ono daleko doba antike kad je sklad bio mera lepote. Kad je sklad bio sadržaj večnih filozofskih poruka budućim vekovima.”¹⁷⁶ Zato ne iznenađuje činjenica da je Muzej primenjene umetnosti u Beogradu za projekte prikupljanja kopija ornamenata angažovao baš Milovana Arsića, tada mladog slikara koji u svom stvaralaštvu spaja tradiciju naše srednjovekovne umetnosti i senzibilitet moderne likovne pedagogije, da terenskim istraživanjima i beleženjima sačuva naše srednjovekovne ornamente. Mada je projekat prikupljanja ornamenata s freskopisanih odeždi svetitelja i svetovnih ličnosti radi izučavanja srednjovekovnog kostima iz nepoznatog razloga prekinut, profesor Arsić je uspeo da prikupi značajnu građu. U okviru drugog projekta, koji je trajao čitavu deceniju, zabeležio je ornamente sa stubova, bordura, lukova vrata, prozora i niša, kapitela, pilastara... srpskih srednjovekovnih crkava i manastira. U nastojanju da stvori što potpuniju zbirku ornamenata našeg zidnog slikarstva, Milovan Arsić se po planu i programu sastavljenom u dogovoru s upravom Muzeja rukovodio naučnim metodološkim načelima ali i umetničkim kriterijumima. Kao rezultat toga višegodišnjeg rada su 572 table ornamenata koje se danas nalaze u depou Muzeja i 288 tabli koje čuva naša Biblioteka.

Važno je naglasiti da tek u 19. veku, po osnivanju Srpskog naučnog društva, a zalaganjem Mihaila Valtrovića (1839–1915)¹⁷⁷ i Dragutina Milutinovića (1840–1900)¹⁷⁸, otpočela su u Srbiji istraživanja srednjovekovnih crkava i manastira na način koji je označio početak naučnog pristupa materiji¹⁷⁹. Započinjanjem intenzivnijeg proučavanja, pored prvih akvarelskih kopija figuralnih kompozicija, pojavile su se i kopije ornamenata. Prvu analizu srpske ornamentike u zidnom živopisu dao je Vladimir R. Petković (1874-1956)¹⁸⁰ u monografiji o Žiči¹⁸¹ koju je potkrepio

---

¹⁷⁴ *Crkva Pokrova Presvete Bogorodice u Beogradu*: spomenica povodom proslave pedestogodišnjice postojanja, Beograd: Uprava crkve Pokrova Presvete Bogorodice, 1983, str. 34.

¹⁷⁵ Pozdravna reč Episkopa šumadijskog Save na otvaranju izložbe u galeriji Atos u Beogradu povodom 300 godina Velike seobe Srba pod Arsenijem III Čarnojevićem 16.9.1990. godine.

¹⁷⁶ *Sebe i druge učeći* : *Muzika sklada*, Prosvetni pregled: list za vaspitanje i obrazovanje SR Srbije, 26. april 1983, broj 1448-9 (16-17), str. 7.

¹⁷⁷ <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=65> stranici pristupljeno 11.9.2023. u 16.10

¹⁷⁸ *Enciklopedija srpskog naroda*, Beograd : Zavod za udžbenike, 2008, str. 667.

¹⁷⁹ Više o tome: Bogdanović, S.: *Mihailo Valtrović i Dragutin Milutinović kao istraživači srpskih starina*, u: Bogdanović, S, Mišković-Prelević, Lj.: *Izlozi Srpskog učenog društva. Istraživanja srpske srednjovekovne umetnosti 1871–1884*, katalog izložbe, Beograd 1978, 5–101.

¹⁸⁰ Radojčić, S.: *Dr. Vladimir Petković*, Glasnik SAN, br. 2, Beograd, 1957.

¹⁸¹ Petković, V.: *Žiča*, Starinar, N. R., god. IV - 1909 - Beograd 1911, str. 100-102.

akvarelskim kopijama Branka Tanazevića¹⁸². U kasnijoj seriji monografija o srpskim spomenicima Vladimir Petković je redovno donosio kopije odabranih ornamenata našeg zidnog slikarstva.

Neumornim radom u kopiranju fresaka srpsku kulturu su zadužili Paško Vučetić¹⁸³, Svetislav Strala¹⁸⁴ i Milica Bešević¹⁸⁵. Po rečima vrsnih poznavalaca istorije umetnosti, akademika, Aleksandra Deroka i Svetozara Radojčića, od 1921. godine kao glavni kopista naših fresaka, izuzetno ornamenata, ističe se Svetislav Strala¹⁸⁶. U albumu koji je priredio za štampu, a koji je tek 2006. objavljen, prikazao je 125 tabli kopiranih ornamenata koje je izradio na putovanjima. Ukupno 300 ornamenata, prikazao je bez oštećenja koje su vremenom pretrpeli, intenzivnih boja kojima su u prošlosti zračili.

Za razliku od Stralinih, ornamenta koje je Milovan Arsić izradio identični su onima koje je zatekao na terenu. Iako je ornamente uzimao kao uzorke, predstavljao ih je kao ispunjene kvadratne ili pravougaone površine koji se proširuju preko ivice stranice, u margo. Time je postigao utisak njihovog slobodnog (neograničenog) prostiranja. Na isti način je prezentovao ornamentalne trake, slikane bordure, koje se mogu izvojiti kao zasebna grupa ornamenata.

Po završetku projekta, 1961. godine, nakon višegodišnjeg sistematskog rada na prikupljanju ornamenata sa fresaka, Milovan Arsić zajedno sa Zagorkom Janc,¹⁸⁷ našom istaknutom istoričarkom umetnosti, priredio je izložbu “*Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije od XII do sredine XV veka*”. Izložbu je postavio arh. Predrag Milosavljević. Značaj izložbe bio je višestruk. Kopije ornamenata su afirmisane kao izložbeni eksponat i tako se na najbolji način ostvarila prezentacija srednjovekovnog slikarstva, a ujedno i njegova popularizacija. Jedna od namera autora bila je i da posetioce izložbe navedu da nakon susreta sa našim ornamentalnim bogatstvom i lepotom posete mesta u kojima se nalaze njihovi originalni. Za tu priliku Zagorka Janc je izradila katalog u kome je sumirala vrednost kopija ornamenata i izvršila njihovu klasifikaciju, mada naglašava da “i pored nastojanja da se stvori što potpunija zbirka kopija ornamenata iz zidnog slikarstva, na ovoj izložbi nedostaju ornamenta iz nekih manastira, bilo što su tokom vremena propali, ili što su bili nedostupni za kopiranje.”¹⁸⁸ Pošto je ornamentika monumentalnog zidnog slikarstva imala u našim crkvama redovno drugostepenu ulogu, nije bila predmet posebnog istraživanja. Zato „o ornamentima našeg srednjovekovnog živopisa nema nikakvih prethodnih radova, koji bi mogli poslužiti kao polazna tačka za bilo kakva ispitivanja. Ornamenta se spominju samo uzgred, u okviru pojedinih monografija i studija. (Reprodukcije ornamenata koje nalazimo u ovoj literaturi, predstavljaju značajne dokumente, jer mnogih, tamo publikovanih ornamenata danas više nema.) Zato se u ovome radu javlja niz problema, kao što su opšti principi dekorisanja, pregled ornamentalne dekoracije u pojedinim periodima sa ukazivanjem na umetničke uticaje, tipologija ornamentalnih oblika itd.”¹⁸⁹ Uprkos zahtevnom zadatku, Zagorka

¹⁸² Bogunović, S.: *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*. [Knj.1- 3], Beograd: Beogradska knjiga, 2005.

¹⁸³ Rajčević, U.: *Samostalna izlagačka delatnost Paška (Paskoja) Vučetića slikara i vajara (od 1901. do 1920. godine.)* Zbornik Narodnog muzeja. XIX – 2/2010, str. 453-483.

¹⁸⁴ http://www.arte.rs/sr/umetnici/svetislav_strala-4443/biografija/ stranici pristupljeno 11.9.2023. u 16.05

¹⁸⁵ *Srpski biografski rečnik*. [Knj.] 1, A-B, Novi Sad: Matica srpska, 2004, str. 518.

¹⁸⁶ Deroko, A, Radojčić, S.: *Predgovor u Strala, S.: Ornamenti na srednjovekovnom zidnom slikarstvu u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji*, Beograd: Grafomarket, 2006, str. 3.

¹⁸⁷ Milovanović, D.: *Osvežavanje memorije: ornamenta srpskih srednjovekovnih fresaka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2013. str. 125

¹⁸⁸ Janc, Z.: *Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije: od XII do sredine XV veka*: izložba septembar - oktobar 1961, Muzej primenjene umetnosti, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1961, str. 5.

¹⁸⁹ Isto, str. 7.

Janc je postavila naučne temelje analize ornamentalnog srednjevekovnog nasleđa zidnog slikarstva. U katalogu je najpre izvršila podelu svih ornamenata iz perioda od XII do sredine XV veka u 11 grupa¹⁹⁰. Unutar ove osnovne podele grupisala je pojedine ornamente i obradila ih kao posebne celine. Uporednim ispitivanjem iznela je zaključke o drugim umetničkim uticajima na našu ornamentalnu dekoraciju, ali i o specifičnostima koje se javljaju samo u našoj zidnoj ornamentalistici. Krećući se iz veka u vek, analizirala je različito komponovane ornamente, njihovu koloristiku, upotrebu zlata, belu ili crnu podlogu... Zanimljivo je zapažanje da nema islamskih elemenata, koji su inače u XIV i XV veku česti u drugim granama umetnosti. Takođe je interesantno da podela u monumentalnom slikarstvu i arhitekturi prema stilskim osobenostima i načinu građenja na raški, srpsko-vizantijski (Milutinovo doba) i moravski stil ne bi se mogla primeniti i na ornamentalnu dekoraciju.

Nakon izložbe, ornamenti su polako pali u zaborav. Tek pola veka kasnije, štampaće se reprint izdanje, prilikom otvaranja reprezentativne studijske izložbe *Ornamenti srpskih srednjevekovnih fresaka - Osvežavanje memorije*¹⁹¹, autora Dušana Milovanovića. Izložba je priređena povodom dana Muzeja primenjene umetnosti, a za tu priliku Dušan Milovanović je pripremio svoj autorski dvojezični katalog (na srpskom i engleskom) u kome je predstavio kompletnu kolekciju kopija ornamenata Muzeja primenjene umetnosti koju je izradio Milovan Arsić (572 primerka) u koloru, sa autorskim tekstovima petorice stručnjaka¹⁹², koji iz različitih uglova komentarišu fenomen ornamenta. Kompletna postavka bila je omaž Jancovoj i Arsiću i zato deo njenog naziva glasi „Osvežavanje memorije”.

Na ovom kolosalnom projektu¹⁹³ da se tablama ornamenata srpska srednjovekovna kulturna baština predstavi na do sada neviđen način, radilo je više od 50 umetnika. Savremenim muzeološkim pristupom, umesto da se izlože originalni materijali, posetilac je bio pozvan da sam otkriva predmete i prostor interaktivne audio-vizualne postavke. Kako bi izložbom ornament bio bliži publici, postavka je bila bazirana na spoju srednjovekovne i današnje umetnosti. Osim kopija ornamenata Milovana Arsića, ornamentima su bila inspirisana i nova dela umetnika čiji rad nije vezan za srednji vek. Prolazeći kroz sale, kao kroz lavirint, posetioци su bili u prilici da se kreću kroz svojevrsne muzejske pejzaže, gde se različite muzičke numere smenjuju, nadopunjuju i grade atmosferu.

Deceniju potom, Biblioteka Učiteljskog fakulteta s ponosom je obeležila tridesetogodišnjicu osnivanja Učiteljskog fakulteta, od ove godine, 2023, Fakulteta za obrazovanje učitelja i vaspitača Univerziteta u Beogradu, izložbom *Ornamentima obasjana prošlost*. Izložba je bila posvećena profesoru Milovanu Arsiću koji je svojim višedecenijskim radom ostavio neizbrisiv trag na generacije učitelja i razvoj same ustanove. Iz *grafičko-likovne zbirke* koju je Milovan Arsić poverio na čuvanje našoj biblioteci, a koja je podeljena u tri celine: table

---

¹⁹⁰ Ornamenti komponovani od cikcak linija i traka, O. komponovani od talasastih linija i traka, O. komponovani od krugova, „Jajasti štap“, O. koji su se razvili iz kufskog pisma, Palmete, Razne vrste listova, Lepezasti ornamenti, Ptice, Grančice i lozice, Mešovita grupa ornamenata.

¹⁹¹ Izložba je trajala od 6. novembra 2013. do 1. marta 2014. godine.

¹⁹² Autori: Dušan Milovanović, muzejski savetnik; Stevan Martinović, istoričar umetnosti; Slavik Jablan, saradnik matematičkog instituta SANU; Ljiljana Radović, doktor matematike; Milan Popadić, istoričar umetnosti; Dragan Bulatović, profesor muzeologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

¹⁹³ Podršku projektu dali su Ministarstvo kulture Srbije, Manastir Hilandar, Matematički institut, SANU, Filozofski fakultet, Narodni muzej i Galerija fresaka, Istorijski muzej Srbije, Narodni muzej Kruševac, Gradski muzej Vršac, Fakultet primenjenih umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti...

ornamenata, portreti srednjevekovnih vladara i grafički radovi, prezentovano je 233 (od ukupno 288) tabli ornamenata. Ovaj dragoceni deo kulturnog nasleđa izložen je u galeriji Fakulteta, koja je i nazvana po ovom umetniku - Galerija Milovana Arsića.

Kako je profesor Arsić izradio identične ornamente onima na terenu, na tablama koje su deo neknjižne građe naše biblioteke, vidljiva su tehnička oštećenja ili zaprljanost originala. Kao podloga za iscertavanje i oslikavanje ornamenata poslužile su mu kartonske table dimenzija 25,5 x 35cm koje je ojačao premazom da bi teksturom istovremeno dobio utisak zidne površine. Na taj način kopija je postala pravi živopis samo sa osnovnom razlikom što je slikarstvo nastalo *seko*, na suvoj podlozi, a ne *fresco*, na svežoj. Samim procesom oslikavanja na najverodostojniji način Arsić je ne samo “dokumentovao” ornament, već je preneo i stvaralački proces srednjevekovnog umetnika.

Kako su neke table kombinacija ornamenata različitih manastira i crkava, on suštinskog značaja su rukom pisani podaci autora na poleđini tabli. Osim imena bogomolje, Milovan je zapisivao mesto gde se ornament nalazi, često navodeći dimenzije, komentarišući boju, borduru... Većina tabli je datirana, te se može vremenskim okvirom ispratiti terenski put umetnika. Uočava se da je u nekim crkvama i manastirima ornamente izrađivao u više navrata.

Izložbom su prikazani svi tipovi ornamenata po tipologiji koju je izvršila Zagorka Janc, a koja je i danas važeća. Posetioci su bili u prilici da vide ornamente ukupno 58 srednjevekovnih manastira i crkava¹⁹⁴ geografski i vremenski udaljenih. Izloženi material je izvanredan ne samo zbog svoje ekskluzivnosti i lepote već i iz razloga što veliki broj tih ornamenata izgleda vrlo savremeno. Njihova velika lepeza simboličnih značenja, kulturoloških i religioznih, podložna je različitim analizama, čitanjima i tumačenjima. “Ornament je sistem znakova, simbola, jezik koji je kriptovan za nas, odnosno zaboravljen kroz vreme. Svi ornamenti koji postoje na svetu, negde oko 5.000, definisani su do kraja neolita, dakle oko tri do četiri hiljade godina pre Hrista već je sve bilo završeno. Taj repertoar je konzervisan i samo se prilagođavao tehnikama, ukusu, kombinovanju kroz vreme. Oni su sjevremenski. U našoj umetnosti srednjeg veka činjenica je da je Srbija nadgradila Vizantiju za jednu stepenicu, ona je baštinila njene vrednosti, ali ih nije kopirala. Postavljen je tada novi autentičan moravski stil, po čemu je Srbija prepoznatljiva u svetu.”¹⁹⁵

Posmatrali danas ornament samo kao ukras, šaru ili ga videli i prilazili mu kao kodiranom jeziku i pismu činjenica je da ovi originalni radovi esencijalno predstavljaju deo naše kulturne baštine. A koliki je doprinos prof. Arsića očuvanju naše kulturne baštine i identiteta možda

---

¹⁹⁴ Sopoćani, Visoki Dečani, Gračanica, Pećka patrijaršija, Studenica, Manasija, Ravanica, Žiča, Mileševa, Đurđevi stupovi, Crkva svetih apostola Petra i Pavla u Novom Pazaru, Bogorodica Ljeviška, Gradac, Vračevšnica, Blagoveštenje (Kablar), Nova Pavlica, Stara Pavlica, Sveti Ahilije u Arilju, Sisojevac, Kalenić, Ljubostinja, Veluće, Rudenica, Koporin, Uspenje Presvete Bogorodice u Smederevu, Bogorodičina crkva u Donjoj Kamenici, Vavedenje Presvete Bogorodice u Lipljanu, Bela crkva karanska, Ježevica, Pustinja, Nikolje (Kablar), Staro Hopovo, Novo Hopovo, Krušedol, Velika Remeta, Petkovic, Kučeviški manastir, Sveti Arhangel Mihailo (Prilep), Veljuški manastir, Slivnički manastir, Sveti Đorđe u Kurbinovu, Sveti Zaum, Sveta Sofija (Ohrid), Sveti Kliment (Ohrid), Sveti car Konstantin i carica Jelena (Ohrih), Lesново, Sveti Nikola Bolnički, Mali Sveti Vrač, Manastir Svetog Andreje na Treski (Andreaš), Uspenje Presvete Bogorodice (Matka), Sveti Nikola (Ljuboten), Presveta Bogorodica (Matejče), Sveti Nikola (Psača), Sveti Đorđe (Staro Nagoričino), Sveti Pantelejmon (Gornji Nerezi), Sveti Nikita, Sveti Ilija Gornji (Banjani) i Treskavac.

¹⁹⁵ <https://www.politika.rs/sr/clanak/274873/Izlozba-ornamenata-srpskih-srednjevekovnih-fresaka> stranici pristupljeno 14.9.2023. u 14.25

najbolje govori ocena prof. dr Branka Gavele koji smatra da su dela Milovana Arsića “istorija jedne ličnosti - umetnikove, jednog naroda - srpskog, jedne vere - u Boga i čoveka. One su jedinstvena poema i uzvišena pesma, izraz snage jednog umetničkog

stvaralaštva, plod duboke i istinske inspiracije čoveka koji je beskrajnim i tananim nitima vezan za biće svog naroda i njegovu istoriju.”¹⁹⁶

Literatura:

1. Bogdanović, S; Mišković-Prelević, Lj.: *Izlozi Srpskog učenog društva. Istraživanja srpske srednjovekovne umetnosti 1871–1884*, katalog izložbe, Beograd 1978.
2. Bogunović, S.: *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka. [Knj.1- 3]*, Beograd: Beogradska knjiga, 2005.
3. *Crkva Pokrova Presvete Bogorodice u Beogradu: spomenica povodom proslave pedestogodišnjice*, Beograd: Uprava crkve Pokrova Presvete Bogorodice, 1983.
4. Deroko, A; Radojčić, S.: *Predgovor u Strala, S: Ornamenti na srednjovekovnom zidnom slikarstvu u Srbiji, Crboj Gori i Makedoniji*, Beograd: Grafomarket, 2006.
5. *Enciklopedija srpskog naroda*, Beograd: Zavod za udžbenike, 2008.
6. *Izložba srednjovekovnih fresaka: Sajmište, Paviljon III, 27. septembar – 26. oktobar 1958. Beograd* / [katalog sastavila Nada Komnenović], Beograd: Galerija fresaka, 1958.
7. Janc, Z.: *Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije: od XII do sredine XV veka: izložba septembar - oktobar 1961, Muzej primenjene umetnosti, Beograd*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1961.
8. *Milovan Arsić: the monasteri Sopochani: yugoslav frescoes: London, july - august 1957* / [tekst Mirjana Ćorović-Ljubinković], London: 1957.
9. *Milovan Arsić: freske, ikone: izložba povodom 40 godina pedagoškog rada prof. Milovana Arsića i svečanog otvaranja Učiteljskog fakulteta u Beogradu, 30.9.1993*, Beograd: Učiteljski fakultet, 1993.
10. Milovanović, D.: *Osvežavanje memorije: ornamenti srpskih srednjovekovnih fresaka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2013.
11. Petković, V.: *Žiča*, Starinar, N. R., god. IV - 1909 - Beograd 1911.
12. Radojčić, S.: *Dr. Vladimir Petković*, Glasnik SAN, br. 2, Beograd, 1957.
13. Radojčić, S.: *Staro srpsko slikarstvo*, Beograd: Nolit, 1966.
14. Rajčević, U.: *Samostalna izlagačka delatnost Paška (Paskoja) Vučetića slikara i vajara (od 1901. do 1920. godine.)* Zbornik Narodnog muzeja. XIX – 2/2010.
15. *Sebe i druge učeći: Muzika sklada*, Prosvetni pregled: list za vaspitanje i obrazovanje SR Srbije, 26. april 1983, broj 1448-9 (16-17),
16. Simić, P.: *Crkvena umetnost: pregled razvoja graditeljstva i živopisa*, Beograd: Zadužbina Hilandara, 2000.
17. *Srpski biografski rečnik*. [Knj.] 1, A-B, Novi Sad: Matica srpska, 2004.
18. Stošić, Lj.: *Hram Sv. Georgija u Gospiću*. Kultura, ponedeljak, 17. Februar 1992.

---

¹⁹⁶ *Crkva Pokrova Presvete Bogorodice u Beogradu: spomenica povodom proslave pedestogodišnjice postojanja*, Beograd: Uprava crkve Pokrova Presvete Bogorodice, 1983, str. 35.

19. <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=65>
20. <https://www.politika.rs/sr/clanak/274873/Izlozba-ornamenata-srpskih-srednjovekovnih-fresaka>
21. http://www.arte.rs/sr/umetnici/svetislav_strala-4443/biografija/

Marija MILETIĆ, dipl. bibliotekarka
Pomorska škola Bakar, Bakar, Hrvatska
marija.miletic6@skole.hr

ZBIRKA STARIH KNJIGA U KNJIŽNICI POMORSKE ŠKOLE BAKAR

Sažetak: Pomorska je škola Bakar u listopadu 2022. godine dobila Rješenje Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu kojim se utvrđuje da zbirka starih knjiga iz njezine Knjižnice ima svojstvo kulturnog dobra Republike Hrvatske. Zbirka je brojem jedinica (242), odnosno naslova (163) velika i iznimno vrijedna te predstavlja svojevrsnu rijetkost u području srednjoškolskih knjižnica. Najveći je dio građe tematski vezan uz područja u skladu s potrebama Škole, kao što su matematika, fizika, mehanika, astronomija, brodarstvo, pravo, trgovina, povijest i sl. Jezici zbirke su njemački, talijanski, engleski, francuski, španjolski i latinski, a knjige su tiskane latinicom i goticom. Najstarija knjiga u zbirci je kartografski prikaz iz 1574. godine *Viaggio da Venetia a Constatinopoli per mare e per terra* (Put od Venecije do Konstantinopola morem i kopnom), talijanskog kartografa Giuseppea Rosaccia. Zbirka starih knjiga u Knjižnici Pomorske škole Bakar svjedoči o višestoljetnom radu bakarske nautike i pomorskoj tradiciji grada Bakra te o Hrvatskoj državi kao vrijednom čuvaru europske i svjetske pomorske baštine.

Ključne riječi: stara knjiga, kulturno dobro, pomorsko školstvo, digitalizacija, zaštita i interpretacija kulturne baštine

Abstract: In October 2022, the Bakar Maritime School received a Finding of the National and University Library in Zagreb that determines that the collection of old books from its Library has the status of a cultural good of the Republic of Croatia. The collection is large and extremely valuable in terms of the number of units (242) and titles (163) and represents a rarity in the field of high school libraries. Books are thematically related to areas in accordance with the school's needs, such as mathematics, physics, mechanics, astronomy, shipping, law, trade, history, etc. The languages of the collection are German, Italian, English, French, Spanish and Latin, and the books are printed in Latin and Gothic script. The oldest book in the collection is a map from the year 1574 called *Viaggio da Venetia a Constatinopoli per mare e per terra* (The Journey from Venice to Constantinople by Sea and Land), by the Italian cartographer Giuseppe Rosaccio. The collection of old books in the Library of the Bakar Maritime School bears witness to centuries of the Bakar maritime education and maritime tradition of the city of Bakar, as well as to the Croatian state as a valuable guardian of European and world maritime heritage.

Keywords: old and rare book, cultural goods, maritime education, protection and interpretation of cultural heritage

Uvod

U slikovitom gradu Bakru, na obali Jadranskog mora nalazi se najstarija strukovna škola u Hrvatskoj. Kroz povijest, grad Bakar je uvijek bio važno pomorsko središte, poznat po brodogradnji i trgovini, ali i školovanju pomoraca. U počecima su to bili privatni tečajevi nautike, ali zahvaljujući višegodišnjim molbama građana, osniva se prva javna nautička škola i počinje s radom 5. rujna 1849. godine. Da bi došla do sadašnjeg mjesta uz obalu Bakarskog zaljeva, s dvije školske zgrade i dvoranom, velikim dvorištem te vlastitim prostorom u lučici i brodicama

vezanima u njoj, Pomorska škola Bakar je nekoliko puno mijenjala ime i adresu. Danas predstavlja važan spomenik pomorske tradicije u gradu i 2024. godine će obilježiti svoju 175. godišnjicu postojanja. Blago koje se generacijama čuva njezinoj knjižnici svjedoči o bogatom svijetu pomorske baštine bakarske nautike te njezinih učenika i nastavnika kojima je more odredilo način života.

Pomorsko školstvo u Bakru

U 18. stoljeću Bakar se, uz ostale primorske gradove, isticao po brodogradnji i pomorskom prijevozu, ali i po školovanju pomoraca. „U to doba grad Bakar i njegovo široko zaleđe davali su gotovo najveći broj pomoraca trgovačkoj i ratnoj mornarici Monarhije. (...) Upravo ti pomorci, kapetani i škrivani snažno su afirmirali i promicali pomorsku tradiciju svoga grada, naspram Trstu i Rijeci. Borba za lučko prvenstvo prenijela se i na polje pomorskog obrazovanja. Gradske vlasti i pomorski krugovi borili su se uporno gotovo pola stoljeća za otvaranje javne nautičke škole.“¹⁹⁷ Sredinom 19. stoljeća počelo je otvaranje nautičkih škola u najvažnijim središtima na obali Jadrana. Škola u Bakru je prva počela s radom, a nakon nje su uslijedili Zadar, Split, Kotor, Dubrovnik. Osim toga, Pomorska je škola u Bakru dobila i prvi školski brod¹⁹⁸ u Austro-Ugarskoj Monarhiji imena „Margita“.

S obzirom da se nastava odvijala na talijanskom jeziku, u školi se vodila borba za uvođenje hrvatskog jezika u nastavu što se i dogodilo u drugoj polovici 19. stoljeća. Osim toga, „bakarska nautička škola postala prva škola u Hrvatskoj u kojoj se predavao engleski jezik i škola iz koje je potekla prva engleska jezična literatura u Hrvatskoj“¹⁹⁹ Brojni su nastavnici bakarske nautičke škole ostavili trag na znanstvenom polju, od kojih je najvažniji za istaknuti poznati hrvatski i svjetski znanstvenik Andrija Mohorovičić²⁰⁰. On je upravo u školi počeo proučavati meteorologiju i 1887. godine osnovao meteorološku postaju u Bakru. Kasnijim se zaposlenjem u Zagrebu posvetio izučavanju seizmologije u čijem je području došao do svojih najvećih otkrića. Upravo je bakarska nautika „uživala, zbog svoje tradicije i kvalitetnih profesora, najveći ugled među nautičkim školama na Jadranu“²⁰¹.

Knjižnica Pomorske škole Bakar

---

¹⁹⁷ Marinović, M., *Bakarska nautika – od sedmogodišnje srednje škole do pomorske akademije*, Povijest u nastavi VII, br. 13 (1) (2009), str. 28

¹⁹⁸ *Školski brodovi Pomorske škole Bakar*, Pomorska škola Bakar, Rijeka, 2009., str. 17

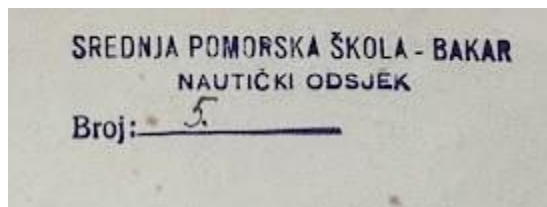
¹⁹⁹ Isto kao 1, str. 42

²⁰⁰ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41535> stranici pristupljeno 15.5.2023.

²⁰¹ Isto kao 1, str. 46

Knjižnica Pomorske škole Bakar vjerno je slijedila put školovanja pomoraca i pružala potporu Školi svojom skrbi o bogatom knjižničnom fondu koji su vrijednim naslovima upotpunjavali njezini nastavnici istaknuti u znanstvenom radu i brojni drugi darivatelji – poznati bakarski kapetani, bivši učenici, istomišljenici. Dokaz o stoljetnom postojanju knjižnice pružaju žigovi otisnuti na knjigama: *Državna pomorska akademija u Bakru, Kraljevska nautička škola, Srednja pomorska škola – Bakar, Academica nautica Buccari* i sl.

Slika 1. Pečat Srednje pomorske škole - Bakar

Knjižnica je već krajem 20. stoljeća imala fond od oko 17 000 knjiga²⁰² koji je bio smješten u dvije prostorije, jedna je bila čitaonica gdje je bila smještena referentna građa i periodika, a u drugoj je prostoriji bila smještena lektira i ostali fond na hrvatskom i drugim svjetskim jezicima. Danas je knjižnica u sličnom rasporedu i aktivno koristi fond od više od 5000 jedinica građe uvedenih u online katalog Zaki, dok su iz preostalog fonda izdvojene 244 jedinice građe tiskane do 1850. godine.

Današnja školska knjižnica služi kao informacijsko središte Škole i ima ključnu ulogu u pružanju podrške učenicima i nastavnicima te posjeduje bogati fond referentne građe, stručne knjige, lektire, beletristike i periodike vezane uz pomorstvo, navigaciju, brodstrojarstvo i slično. U knjižnicu rado dolaze učenici i nastavnici jer im nudi prostor, materijale i računala za rad, a knjižničar im je na raspolaganju za informacijske upite, pravilno korištenje izvora i ostale usluge.

Zbirka starih knjiga u Knjižnici Pomorske škole Bakar

Knjižnica Pomorske škole Bakar potvrdila je povijesnu i kulturnu važnost Škole svojom zbirkom starih knjiga (242 sveska, odnosno 165 naslova građe) kojoj 19. listopada 2022. rješenjem Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu utvrđeno svojstvo kulturnog dobra u smislu članka 8. *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* te je ista upisana u Registar kulturnih dobara Hrvatske.

Pod pojmom „stara knjiga“ podrazumijeva se knjiga tiskana u vremenu od Gutenbergova izuma tiskarskog stroja 1455. godine do 1850. godine, ovisno kada je prestalo ručno tiskanje knjiga. Zbirku čine primjerci knjiga nastali u razdoblju od 1574. do 1850. godine, a najveći dio čine knjige nastale u prvoj polovici 19. stoljeća. Najviše je zastupljen sadržaj iz prirodnih i

---

²⁰² Centar usmjerenog obrazovanja za kadrove u pomorstvu 1975.-1989.; U povodu 140. obljetnice škole, CUO za kadrove u pomorstvu Bakar, Rijeka, 1989., str. 41

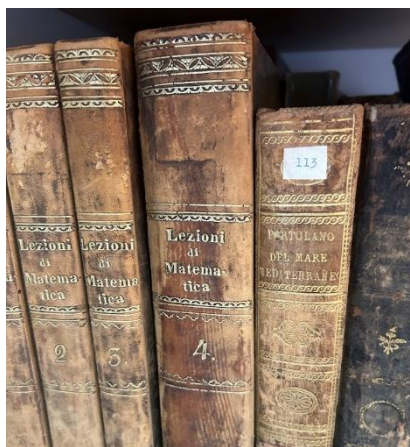
primijenjenih znanosti, a knjige su napisane njemačkim, talijanskim, engleskim, francuskim, španjolskim i latinskim jezikom te tiskane latinicom i goticom.

Najstarije knjige u zbirci su vrijedni atlasi i zemljopisne karte koji predstavljaju ilustraciju svijeta kakav je nekad bio i kako se mijenjala percepcija svijeta kroz povijest. Najstarija je knjiga u zbirci kartografski prikaz iz 1574. godine *Viaggio da Venetia a Constatinopoli per mare e per terra (Put od Venecije do Konstantinopola morem i kopnom)*, autora Giuseppea Rosaccia. Prvo izdanje²⁰³ putnog izvješća poznatog talijanskog liječnika, kartografa i geografa Rosaccia predstavlja važan dokument o jadranskoj obali 16. stoljeća.

Slika 2. Rosaccio, G. *Viaggio da Venetia a Constatinopoli per mare e per terra* (1574.) – karta otoka Paga

Zbirka se trenutačno čuva u zatvorenim ormarima, izdvojena od ostatka fonda školske knjižnice. Knjigama su potrebni konzervatorski i restauratorski radovi te primjeren smještaj (odgovarajući sigurnosni i mikroklimatski uvjeti) radi zadovoljavanja mjera zaštite koje se odnose na održavanje, korištenje i dostupnost kulturnog dobra. Staru je knjižnu građu potrebno sustavno obraditi prema međunarodnom standardu za bibliografski opis stare knjige *ISBD(A): International*

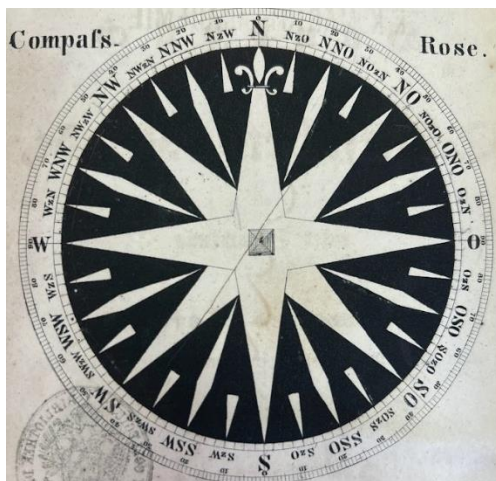
Slika 3. Stare knjige na polici

²⁰³ Čvrljak, K. *Humanist, polihistor, i poligraf Giuseppe Rosaccio i Skradin*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 26, br. 1 (1993), str. 271

Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian) kako bi nakon obrade postala dostupna javnosti u online katalogu.

Digitalizacija građe

Digitalizacija, kao oblik zaštite stare građe, trebala bi postati važnim dijelom rada Knjižnice. Prije toga nužno je precizno pripremiti projekte i osigurati potrebna financijska sredstva. Kriteriji koji će se uzeti u obzir pri izboru građe za digitalizaciju bit će sadržajna vrijednost, rijetkost ili jedinstvenost jedinice, ugroženost primjerka i sl. Važno je digitalizirani sadržaj primjereno pohraniti i omogućiti pristup uz jasno istaknuta pravila korištenja prema odredbama zaštite autorskih prava. Stvaranjem virtualnih izložbi digitalizirane građe, stara se građa može predstaviti širokom krugu korisnika čime se omogućava istraživački rad i otvaraju „vrata u prošlost“ pomorske kulturne baštine. Također, digitalizirana se građa može koristiti za pretiske, izradu monografija Škole i drugih publikacija te u marketinške svrhe (plakati, kalendari, razglednice i sl.)

Slika 4. Rümker, C., *Handbuch der Schiffahrts-Kunde, mit einer Sammlung von Seemanns-Tafeln* (1844.) – ruža vjetrova

Zaključak

Zbirka starih knjiga u Knjižnici Pomorske škole Bakar svjedoči o višestoljetnom radu bakarske nautike i pomorskoj tradiciji grada Bakra te o Hrvatskoj državi kao vrijednom čuvaru europske i svjetske pomorske baštine. Ona nije samo izvor povijesnih saznanja, nego može poslužiti i kao inspiracija za stvaranje kreativnih nastavnih sadržaja koji učenicima obogaćuju iskustvo učenja. Očuvanje ove zbirke prioritet je Pomorske škole Bakar koja namjerava, kvalitetnim planiranjem i upravljanjem, uz pomoć natječaja Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i fondova Europske unije zbirku prikladno smjestiti, usporiti proces prirodnog starenja knjiga restauracijom i konzervacijom te zainteresiranim korisnicima omogućiti dostupnost građi digitalizacijom odabranih primjeraka. Cilj je otvaranje edukacijsko-interpretacijskog centra pomorske baštine koji bi predstavio blago koje se čuva generacijama, a svjedoči o bogatom svijetu pomorske baštine grada Bakra, bakarske nautike te njezinih učenika i nastavnika.

Web reference:

1. Čvrljak, Krešimir: *Humanist, polihistor i poligraf Giuseppe Rosaccio i Skradin*. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 26, br. 1 (1993): 269-274. <https://hrcak.srce.hr/55570> stranici pristupljeno 2.9.2023
2. Marinović, Marijana: *Bakarska nautika – od sedmogodišnje srednje škole do pomorske akademije*. Povijest u nastavi VII, br. 13 (1) (2009): 27-50. <https://hrcak.srce.hr/82522> stranici pristupljeno 14.9.2023
3. Mohorovičić, Andrija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41535> stranici pristupljeno 15.5.2023.

Literatura:

1. *Centar usmjerenog obrazovanja za kadrove u pomorstvu 1975.-1989. U povodu 140. obljetnice škole*: CUO za kadrove u pomorstvu Bakar, Rijeka, 1989.
2. *125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru 1849.-1974.*, Pomorski školski centar Bakar, Rijeka, 1974.
3. *Školski brodovi Pomorske škole Bakar*; Pomorska škola Bakar, Rijeka, 2009.

Kratka biografija autora

Marija Miletić rođena je 9. ožujka 1988. godine u Slavonskom Brodu. Zvanje magistre edukacije hrvatskog jezika i književnosti stekla je na Katedri za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku. Studij knjižničarstva završila je na Filozofskom fakultetu u Rijeci i diplomirala na temu „Stare i rijetke knjige senjskih knjižnica“. Položila je stručni ispit u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 2022. godine i stekla zvanje diplomiranog knjižničara. Zaposlena je kao stručna suradnica knjižničarka u Pomorskoj školi Bakar. Uz svakodnevni rad s učenicima i nastavnicima kao suradnik u odgojno-obrazovnom procesu, obavlja stručne knjižničarske poslove i organizira kulturna događanja s ciljem što veće vidljivosti školske knjižnice.

Елена СТАНКОВСКА, виша библиотекарка

Национална установа Библиотека „Григор Прличев”,
Охрид, Република Северна Македонија
elenastankoska@hotmail.com

ФОРМИ И МЕТОДИ НА СОРАБОТКА МЕЃУ БИБЛИОТЕКИ, ДРЖАВНИ АРХИВИ И МУЗЕИ

Сажетак: Библиотеките соработуваат со други библиотеки, со многу организации, приватни, државни и локални институции, училишта и здруженија од сите области. Најбројна е соработката со други институции од областа на културата. Секако дека библиотеките соработуваат со музеите и државните архиви како установи со многу слична работа, односно со чување и давање на користење на разни книги и материјали со кои располагаат библиотеките, архивите и музеите на своите крајни корисници. Соработката меѓу овие три институции постоела отсекогаш и потребно е континуирано да се прават напори за продлабочување на тие односи со цел едукација на пошироката јавност, со што истата ќе има можност да научи за значајни и вредни материјали, книги, археолошки пронајдоци и сл. Библиотеката „Григор Прличев” од Охрид постојано соработува со институциите од областа на културата, а секако и со Државниот Архив на Република Северна Македонија – подрачно одделение Охрид и со Националната установа – Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид, бидејќи градот Охрид е познат по своите културно-историски локалитети, археолошки наоѓалишта и е инспирација за многу писатели од целиот свет. Една од тие многубројни соработки меѓу охридската библиотека и Државниот архив се однесува на обезбедување пристап и користење на граѓата која е во сопственост на Државниот архив, а која се однесува на Григор Прличев – кој е прогласен за втор Хомер во Атина, а чие име библиотеката од Охрид го носи.

Кључне речи: библиотека, Државен Архив, музеј, соработка, меѓусебна соработка.

Abstract: Libraries cooperate with other libraries, with many organizations, private, state, and local institutions, schools, and associations from all areas. The most numerous is cooperation with other institutions in the field of culture. Of course, libraries cooperate with museums and state archives as institutions with very similar work which is to store and give the use of various books and materials that libraries, archives, and museums have to their end users. The cooperation between these three institutions has always existed and it is necessary to continuously make efforts to deepen those relations to educate the general public, who will have the opportunity to learn about important and valuable materials, books, archeological inventions, etc. The library "Grigor Prlichev" from Ohrid constantly cooperates with the institutions in the field of culture and of course with the State Archives of the Republic of North Macedonia – Regional Department – Ohrid and with the National Institution – Institute for Protection of Monuments of Culture and Museum – Ohrid, because the city of Ohrid is famous for its cultural and historical sites, archeological sites and is an inspiration for many writers from all over the world. One of those numerous collaborations between the Ohrid library and the state archives refers to providing access and use of the property owned by the state archives which refers to Grigor Prlichev – who was named the second Homer in Athens and whose name the Ohrid library bears.

Keywords: library, State Archives, Museums, cooperation, cooperation.

Поим и дефиниција на библиотеките, државните архиви и музеите

За да бидеме запознаени со видот и начинот на соработка меѓу библиотеките, архивите и музеите, потребно е најпрво да ги дефинираме поимите библиотека, архив и музеј, а потоа да го истакнеме она што нив ги поврзува, како и начините и методите преку кои се овозможува соработка меѓу трите културни институции. Во текот на развојот на општеството библиотеките и архивите долго време работеле како една институција, па така на почетокот постоела библиотека-архив и не постоела никаква поделба на архивската и библиотечната граѓа без оглед на нивната содржина. Библиотеката како институција се јавува уште од хеленистичкиот период во Египетска Александрија. Во стариот век кралските ризници биле комбинација на библиотека, архив и музеј. Со текот на времето, овие институции се раздвоиле, па така во 19 век меѓу библиотеките, архивите и музеите настанал процес на дивергенција (раздвојување). Денес, во време на напредна технологија овие институции функционираат како самостојни јавни установи со одреден вид граѓа. Библиотеката се дефинира како работна организација која обезбедува трајно и организирано комплетирање на библиотечни фондови, врши нивна стручна обработка со цел пренесување на тие информации и задоволување на потребите на образованието, науката и научно-истражувачката работа, културата и другите сфери на општественото живеење. Според Законот за библиотеките во Република С. Македонија, библиотеката е непрофитна установа од областа на културата, која во согласност со стручните начела одржува библиотечни фондови, извори на информации и обезбедува пристап и користење на истите, обезбедува услуги на меѓубиблиотечно позајмување, како и услуги на странски извори на информации.²⁰⁴ Развојот на првите библиотеки е поврзан со древните цивилизации на Блискиот исток, каде тогашните народи, а меѓу нив најпознати биле Сумерите пишувале на глинени плочки и истите ги чувале во една просторија без оглед на нивната содржина. Денес, во Република С. Македонија, според Законот за библиотеките постојат неколку вида библиотеки и тоа национална библиотека, јавни библиотеки, училишни библиотеки, високошколски и универзитетски библиотеки и специјализирани библиотеки.²⁰⁵

Државните архиви се дефинираат како установи во кои трајно се чува и стручно се обработува архивскиот материјал кој е од трајна вредност и истиот се дава на користење на сите заинтересирани граѓани. Архивскиот материјал може да бидат пишувани, печатени, звучни, филмски и дигитални документи на државните органи, општествени организации, јавни институции и организации.

---

²⁰⁴ Закон за библиотеките („Службен весник на Република Македонија”, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15 и 39/16)

²⁰⁵ Закон за библиотеките („Службен весник на Република Македонија”, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15 и 39/16)

Во Република С. Македонија со Законот за архивски материјал се уредува заштитата, чувањето, обработката и користењето на архивскиот материјал, инспекцискиот надзор и надлежностите на Државниот архив на Република Македонија.²⁰⁶

Музејот или „дом на музите“ претставува установа која се грижи за збирки на артефакти и други предмети од научно, уметничко, културно или историско значење и истите ги собира, чува, ги истражува и ги изложува за јавноста. Во светот најстарите музеи биле отворени во Рим за време на ренесансата. Појавувањето на музеите било поврзано со приватните збирки на богатите фамилии или поединци кои поседувале ретки уметнички предмети или археолошки наоди. Денес, сведоци сме на богатата историја и на ретките и важни археолошки пронајдоци, предмети и сл. кои се чуваат во познатите музеи насекаде низ светот. Постојат многу важни музеи во светот, а меѓу нив најпознати се Британскиот музеј, музејот Лувр во Франција, музеите во Виена, Мадрид, Амстердам, Фиренца, Санкт-Петербург, Ватикан и други. Во Охрид како град на писменоста, културата и просветителството постојат неколку значајни музеи и историски локалитети, а меѓу нив најпознати се куќата на Робевци, Самуиловата тврдина, Музејот на вода во Градиште, галеријата на икони и др. Со Законот за музеите во Република Македонија се регулирани условите и начинот на работа на музеите, вршењето на дејноста, основањето, видовите на музеи, организацијата, координацијата, стручните звања, надзорот и други прашања што се од значење за вршење на дејноста на музеите во Р.Македонија.²⁰⁷

Сличности меѓу библиотеките, државните архиви и музеите

За сличностите кои ги спојуваат овие 3 институции се зборувало уште во 30-тите години на минатиот век, пред сè во САД. Библиотеките, архивите и музеите се многу слични установи затоа што се информациски, културни, документациски и општествени установи. Како такви, нивната основна задача е собирање, сместување, обработка, чување, заштита и овозможување лесен и достапен пристап и користење на граѓата.

Овие институции се чувари на научното и културно-историското наследство со кое располага и по што е препозната една земја. Библиотеките, архивите и музеите располагаат со одредена специфична граѓа по која се познати. Така, библиотеките се познати по тоа што чуваат книги од разни општествени области. Дел од истите книги можат да се најдат и во архивите и во музеите, што значи дека секоја установа поседува одредена граѓа која може да се најде во другите две културно-научни установи.

На тој начин, заинтересираните корисници можат да бараат одредена информација, книга односно граѓа во сите три институции истовремено, со што можат да дојдат до повеќе извори на информации и знаења и така да ги задоволат своите културни, образовни, научни и други потреби. Поради тоа библиотекарите, архивистите и музеолозите треба постојано да комуницираат меѓу себе, да разменуваат знаења и искуства затоа што нивна заедничка

---

²⁰⁶ Закон за архивски материјал („Службен весник на Република Македонија“ бр. 95 од 26.07.2012 година)

²⁰⁷ Закон за музеите („Службен весник на РМ“ бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15 и 39/16)

цел е да ги насочат корисниците кон точниот извор на информации со што ќе се подобри целокупниот воспитно-образовен, културен и научен систем во општеството.

Соработката меѓу библиотеката „Григор Прличев” од Охрид и Државниот архив

Почетоците и развојот на библиотекарството во Охрид и Македонија тесно се поврзани со името на Свети Климент Охридски. Свети Климент во IX век изградил манастир на Плаошник кој го посветил на Свети Пантелејмон. Таму Свети Климент основал книжевна школа, познатата Охридска книжевна школа која претставува најстарата средновековна книжевна школа каде Свети Климент пишувал разни текстови најмногу со црковна содржина, преведувал и описменил над 3.500 ученици и кадар кои подоцна биле испраќани во свештеничка, проповедничка и учителска дејност во сите делови на Западна Македонија и делови на денешна Албанија. Свети Климент се смета за основоположник на библиотекарството во Македонија.

Современото постоење на библиотеката „Григор Прличев” од Охрид се смета од 1952 година кога почнала да работи како засебна институција. Оттогаш па до денес библиотеката во Охрид претставува институција од областа на науката, образованието и културата и нејзината улога е афирмација и промоција на движното културно-историско наследство. Библиотеката во Охрид името го носи по големиот охридски истакнат писател, поет, публицист, преведувач и учител од времето на романтизмот Григор Прличев кој живеел од 1830-1893 година. Прличев е значаен претставник на македонската книжевност од 19 век. Во 1860 година победил на традиционалниот книжевен натпревар во Атина со поемата „Сердарот” или на грчки „Ο Αρματολος”. Благодарение на победата на натпреварот Прличев се стекнал со честа да го наречат „ вториот Хомер”.

Конкретно во ова истражување станува збор за меѓусебната соработка на охридската библиотека и Државниот архив – подрачно одделение Охрид. Иако библиотеката го носи името на великиот Григор Прличев, сепак ги нема неговите пишувани ракописни дела. Тие дела се чуваат во Државниот архив, а поради научно-истражувачки цели се јави потребата од собирање на делата на Прличев кои тој ги пишувал своерачно на едно место, во вид на книга, а со што ќе се збогати културната, книжевната и историската вредност и значење на ликот и делото на поетот и лавороносец Прличев и воопшто на целата македонска книжевност.

Откако се јави идејата и потребата од собирање на делата на охридскиот великан Прличев, библиотеката, архивот и музејот, следејќи ги фазите на меѓусебна соработка, односно остварување контакт, постигнување согласност за заедничка работа преку издавање потврда, т.е. известување во кое според интерната работа на архивот е дозволено користење и издавање архивски материјали, односно фотокопии од фондот на архивот за научно-истражувачките потреби, преку процесот на конвергенција (зближување) се оствари целта на ова научно истражување. Со оваа збирка се збогатува истражувачката дејност за творештвото на Прличев, а исто така ќе биде корисна и за други творци кои ќе создаваат дела во врска со Прличев и неговото творештво.

Заклучок

Формите и моделите на соработка меѓу библиотеките, архивите и музеите е пожелна и потребна, бидејќи создава мрежа на меѓусебна поддршка. Кога станува збор за тоа која форма или модел на заедничка соработка да се избере, тоа сепак зависи од ситуацијата, потребите и целите кои треба да се исполнат. Со вакви меѓусебни соработки меѓу библиотеките, архивите и музеите се подобрува услугата, се дава поддршка на научната дејност, се користат предностите на технолошките достигнувања, се зголемува програмата, се привлекуваат нови корисници, се чува заедничкото културно-историско наследство и тн. Преку тоа се создава процес на учење со кој општествената заедница учи, осознава, се едуцира и истражува за културното наследство со кое располага земјата, но учи и за другите земји и народи, за нивните културни богатства, а со учењето и едуцирањето во иднина се иницираат меѓусебни проекти, програми, соработки и др. со цел продлабочување на научно-истражувачката работа.

Литература:

1. Закон за библиотеките („Службен весник на Република Македонија”, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15 и 39/16).
2. Закон за музеите („Службен весник на РМ” бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15 и 39/16).
3. Закон за архивски материјал („Службен весник на Република Македонија” бр. 95 од 26.07.2012 година).
4. Курталиќ, И. *Модели сарадње архива, библиотека и музеја у савременом технолошком окружењу*, Универзитет во Сараево, Филозофски факултет, Отсек за компаративна книжевност и библиотекарство, Сараево, 2018.
5. Петровски, Д. *Трансформација на библиотеките во Македонија*, Друштво за наука и уметност, Битола, 1996.
6. Петровски, Д. *Менаџмент на библиотечните промени и професионален развој на кадрите*, Факултет за учители и воспитувачи, Друштво за наука и уметност, Битола, 1999.
7. Петровски, Д. *Библиотекарство*, Универзитет „Свети Климент Охридски”, Факултет за учители и воспитувачи, Битола, 1998.

Интернет извори:

8. <https://archive.ifla.org/VII/s8/pub/Profrep108.pdf> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
9. <https://bibliotekaohrid.mk/> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
10. Cultural Heritage Applications Network – for Libraries, Archives and Museums пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
11. <https://ghb.ba/> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
12. [Home - European Bureau of Library Information and Documentation Associations \(EBLIDA\)](https://www.eblida.org/) пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
13. <https://history.denverlibrary.org/> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
14. <https://www.kamra.si/en> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
15. <https://library-archives.canada.ca/eng> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
16. [Međunarodni dan i noć knjige i autorskih prava - Radiosarajevo.ba](https://www.radiosarajevo.ba/) пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
17. <https://muzejohrid.mk/> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.
18. <https://staatsbibliothek-berlin.de/en/> пристапено на 01.10.2023 во 13.30.

Кратка биографија ауторке

Елена Станкоска (1989), стручни сарадник на пословима заштите културног наслеђа, виши библиотекар у књижним фондовима и услугама. Докторанд је на Универзитету “Свети Климент Охридски” – Битољ, Педагошки факултет Битољ, смер Менаџмент у образовању.

Стручно звање виши библиотекар стекла је 2023. године.

Објављени стручни радови: “Библиотека – нит која повезује културне, образовне и научне субјекте” – часопис “Современост”; “Почеци и утисци са увођења COBISS-а у Охридској библиотеци Григор Прличев”- часопис “Библиотекарство” при Библиотекарском друштву Македоније; “Библиотеке су темељ писмености” – сусрети под јаворовима Видое Подгорец; Онлајн присуство и презентација стручног рада на међународној Конференцији под називом “Библиотека Григор Прличев из Охрида као инструмент културних метода” у организацији Библиотекарског Друштва Македоније; „Библиотека као елемент културног туризма у Охриду“ - Краљево, Србија; “Ефикасна библиотечка комуникација” – часопис “Современост”.

Учествовала је на неколико професионалних и научних домаћих и страних конференција са сопственом презентацијом.

Љиљана СТАНИМИРОВИЋ
Виши дипломирани библиотекар
Универзитетска библиотека у Крагујевцу
ljstanimirovic@gmail.com

ЖЕНСКА ШТАМПА У ДИГИТАЛНИМ БИБЛИОТЕКАМА СРБИЈЕ

Сажетак: У оквиру корпуса српске дигиталне периодике заступљени су и женски часописи који су излазили у Србији и Краљевини СХС/Југославији крајем XIX и у првој половини XX века. Дигитализација ових часописа отворила је пут њиховом проучавању са различитих аспеката – историјског, социолошког, културолошког, књижевног. Циљ овог рада је да укаже на просветитељску улогу женске штампе и утицају који су ови часописи имали на промену дотадашњих схватања родних односа.

Борба жена за бољи положај у друштву, која је почела у Србији у другој половини XIX века, интензивирана је након Првог светског рата. Стварање заједничке државе омогућило је шире поље деловања и повезивање женских друштава која су били главни актери борбе за правну и политичку равноправност жена са мушкарцима. С обзиром на чињеницу да су часописи намењени женама били гласила женских друштава и њихова уређивачка политика зависила је од идеологије ових удружења. У раду ћемо дати краћи приказ најутицајнијих женских часописа који су припадали различитим идеолошким формацијама, и у којој мери је њихова идеологија детерминисала допринос женској борби за родну равноправност.

Кључне речи: женска периодика, историјска бааштина, културна бааштина, феминизам

Abstract: Within the corpus of Serbian digital periodicals, there are also women's magazines that were published in Serbia and the Kingdom of SHS/Yugoslavia at the end of the 19th and the first half of the 20th century. The digitization of these magazines has paved the way for their study from various perspectives - historical, sociological, cultural, and literary. The aim of this paper is to highlight the enlightening role of women's press and the influence these magazines had on changing previous perceptions of gender relations.

The struggle of women for a better position in society, which began in Serbia in the second half of the 19th century, intensified after the First World War. The creation of a common state provided a broader field of action and brought together women's societies, which were the main actors in the fight for legal and political equality of women with men. Given that the magazines intended for women were the voices of women's societies, their editorial policies depended on the ideology of these associations. In this paper, we will provide a brief overview of the most influential women's magazines belonging to different ideological formations and to what extent their ideology determined their contribution to the women's struggle for gender equality.

Keywords: women's periodicals, historical heritage, cultural heritage, feminism

Увод

Женска периодична штампа која је излазила у Србији и Краљевини СХС/Југославији крајем деветнаестог и у првој половини двадесетог века представља значајан извор за проучавање историјске и културне баштине. Нарочито је значајна њена улога у процесу еманципације жена и промена у дотадашњем схватању родних улога.

Мењање друштвених норми које су током историје обликовале положај жене на овим просторима био је спор и дуготрајан процес, условљен друштвено-политичким приликама и културном традицијом. Сходно томе, и женска штампа је еволуирала од часописа намењених женама који заговарају традиционалну улогу жене (супруга, мајка, домаћица), преко периодика који су имали амбивалентан однос према женском питању, до појаве првих феминистичких часописа.

Часопис *Воспитатељ женски* који се појавио у Кнежевини Србији средином деветнаестог века, био је претеча првих женских периодика на српском језику. Био је намењен „красном полу југославјанскога народа“, а покренуо га је 1847. године у Београду Матија Бан, књижевник, професор, политичар и дипломата. Намера издавача је била да утиче на просвећивање српских жена и подизању опште културе. Поред Бана сарадници су били књижевници Милан Милићевић и Милорад Шапчанин. Након трећег броја часопис је престао да излази из непознатих разлога, иако је дочекан са великим интересовањем у Кнежевини. Пренумеранти су били и мушкарци и жене, а читаоци су уредништву слали бројна питања о темама које су их интересовале. Садржај часописа је био разноврстан – поред књижевних прилога доносио је поуке из медицине, текстове о васпитању деце, вођењу домаћинства и прилоге са темама из области етике, историје, геогарфије. Поред ових едукативних прилога доносио је и вести о акцијама жена у свету и положају жене у словенским земљама, што је за оно време било веома револуционарно.

Домаћица (1879-1941)

Појави првих женских часописа у Србији у XIX веку претходиле су велике промене које су захватиле српско друштво у политичкој, економској, националној и културној сфери. Процеси модернизације на културном плану одвијали су се у сталној борби између наслеђених традиционалних и новоприхваћених европских културних образаца. У ситуацији када је стари поредак ствари битно нарушен, а нови ред још увек није у потпуности успостављен, био је потребан дужи период прилагођавања да би се створило погодно тло за прихватање новог вредносног система. У новонасталим околностима јавила се и потреба редефинисања места и улоге жене у друштву. То је отворило „женско питање“ које је у Србији било актуелно све до Првог светског рата.

Брига о положају жене у српском друштву институционализована је стварањем женских друштава средином друге половине XIX века. Ради ширења утицаја ова удружења су, по угледу на европска друштва, имала своја гласила чија је програмска оријентација кроз садржаје прилога изражавала концепцију и циљеве друштва.

Први женски часопис који је излазио у континуитету шездесет година је „Домаћица“. Основан је 1879. године као званични орган *Београдског женског друштва и његових подружнина*. Београдско женско друштво основано је 1875. године са циљем да удружи жене „не због претенциозних захтева којима није дорасло, већ из чисте и искрене намере да просвећује [...] женски подмладак“²⁰⁸ и припреми за рад и самосталан живот девојке из различитих друштвених слојева. Идеја о покретању сопственог гласила јавила се још при оснивању Друштва, али спољнополитичке прилике нису дозвољавале да се реализује пре окончања српско-турског рата (1876-1878). Први број „Домаћице“ изашао је 1. јула 1879. године, и од тада је редовно излазио једанпут месечно у почетном тиражу од 1 000 примерака. Током година тираж је порастао на 2 600 примерака.

Главни уредници часописа били су искључиво мушкарци, зато што по тада важећим законима жене не само да нису биле политички субјекти, већ су биле лишене и личних и породичних права.²⁰⁹ Следствено томе, уредничко опредељење било је усмерено у правцу подстицања женског образовања, не задирући у питање родног идентитета. И саме чланице одбора Друштва сматрале су постојеће мушко-женске односе за природни поредак ствари, што је такође утицало на уређивачку политику листа. Традиционалистичка нота часописа огледала се у темама које су биле посвећене свакодневном животу и обавезама жене. Осим редовног извештавања о раду Београдског женског друштва, које је имало хуманитаран карактер, биле су заступљене рубрике о хигијени, вођењу домаћинства, одевању и забави.

Значајнији помак у приступу „женском питању“ „Домаћица“ је показала тек у трећој години штампања. Од тада у листу почињу да се објављују редовни извештаји о догађајима у женском покрету у свету, као и прилози који афирмативно говоре о феминистичким темама. И поред тога, идеолошка основа на којој је почивао часопис остала је непромењена. До последњег броја, који је изашао јануара 1941. године, часопис је остао по својој концепцији „просветитељски конвенционалан“ и традиционално ослоњен на родне стереотипе.

Жена и свет (1925-1941)

Након Првог светског рата жене предузимају видљиве кораке на путу еманципације. Бројна женска друштва обнављају свој рад и удружују се у веће савезе. Свако од ових друштава и организација имало је своје гласило преко кога је ширило свој утицај. Једини изузетак представља илустровани магазин *Жена и свет*, који није био гласило ниједног женског друштва. Настао је у оквиру Издавачког удружења „Илустрације“ А. Д. које је било у власништву Ивана Зрнића и Милоша Софреновића. Главне уреднице часописа су биле Јелена Зрнић и Александра Јовановић. Када је 1930. године акционарско предузеће „Илустрације“ пропало магазин је прешао у власништво породице Грегорић.

Жена и свет припада „идеолошкој формацији умереног грађанског феминизма“. На основу поделе немачких женских периодика Сузане Кинеброк (Susanne Kinnebrock), Станислава Бараћ је позиционирала женску штампу која је излазила у Краљевини

²⁰⁸ „Домаћица“, бр. 10, октобар 1909, стр. 2.

²⁰⁹ Према Српском грађанском закону из 1844. удате жене нису имале пословну способност.

Југославији на умерени грађански феминизам (*Жена и свет*, *Женски свет*), радикални грађански феминизам (*Женски покрет*) и феминизам пролетерске оријентације (*Једнакост*, *Југословенска жена*, *Жена данас*).²¹⁰

Први број магазина *Жена и свет* изашао је у јануару 1925. године у Београду. Био је најтиражнији часопис тог времена. Због свог изразито југословенског карактера читао се на простору целе заједничке државе.²¹¹ Великом тиражу и популарности допринео је и визуелни аспект часописа. Уредништво је од самог почетка „уочило моћ и снагу фотографије као средства пропаганде“.²¹² Поред насловне стране са женским портретима, фотографије су испуњавале две прве и две последње странице часописа. Друга половина часописа била је резервисана за моду. „Модна рубрика је дефинисала модерну жену, односно имплицитну читатељку *Жене и света* као модерну жену из имућног грађанског слоја.“²¹³

Карактеристика женских илустрованих магазина је двоструки однос према родном идентитету жене. „Тако се и у односу на једну од кључних тема, тему феминизма, у овим магазинима могу наћи не само различити, већ и опречни ставови“.²¹⁴ Ипак, *Жена и свет* је временом све више потврђивао свој феминистички карактер. У чланцима политичке природе часопис је отворено подржавао борбу за женско право гласа, позивајући своје читатељке на митинге који су организовани широм државе у име захтева за женско право гласа. Такође, давао је отворену подршку *Женском покрету* и сарађивао је са уредништвом истоименог гласила, које је припадало радикалној струји грађанског феминизма.

Женски покрет (1920-1938)

Женски покрет је први југословенски феминистички часопис и прворазредни документ о историји феминистичког покрета у Југославији. Излазио је од 1920. до 1938. године. Издавало га је *Друштво за просвећивање жене и заштиту њених права*, које је основано 1919. године у Београду као нестраначко феминистичко удружење. Након Београда, огранци Друштва се оснивају у Сарајеву, Љубљани и Загребу. *Женски покрет* је најдугочичнији часопис који је излазио у међуратном периоду на овим просторима. Власница часописа је била Милица Дедијер, а прва уредница Катарина Богдановић. У Књижевном одбору који је уређивао часопис биле су Делфа Иванић, др Ружа Винтерштајн, Катарина Стојановић, Ружа Стојановић и Паолина Лебл-Албала.²¹⁵

На месту оговорног уредника по закону је морао бити мушкарац,²¹⁶ мада су уреднички посао обављале жене. Уредништво је окупило широк круг сарадника који је био

²¹⁰ <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=134> Приступљено 10.09.2023.

²¹¹ Списак првих 400 пренумераната који је штампан је у трећем броју првог годишта часописа садржи и податак о месту из ког је претплатник.

²¹² <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=134>. Приступљено 10.09.2023.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Милинковић, Ј., Свирчев, Ж., „Женски покрет (1920-1938): политика текста и контекста“, У: *Женски покрет (1920-1938): библиографија*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2019, стр. 12.

²¹⁶ Од шестог броја на месту одговорног уредника био је Бранко Миљковић.

доминантно женски. За часопис су писале бројне истакнуте личности из различитих области науке и културе. Текстови су писани на српском, хрватском и словеначком језику, а југословенска оријентација часописа истакнута је и у самом наслову, који је исписиван на три језика ћирилицом и латиницом – *Женски покрет / Ženski pokret / Žensko gibanje*. У часопису доминира текстуални садржај са свега пар илустрација током читавог периода излажења, чиме су уреднице настојале да нагласе озбиљност његовог садржаја.²¹⁷

Уредничка политика и концепција *Женског покрета* била је у складу са програмским начелима и активностима *Друштва*. Главне активности *Друштва* односиле су се на борбу за гласачко право жена и побољшање законског положаја жене у породичном и радном праву. Поред борбе за политичка права жена, *Друштво* је имало и едукативну улогу која се огледала у ширењу знања и његовој доступности међу женском популацијом. Како би допринело општем унапређењу положаја жене, *Друштво* је организовало аналфабетске, социјалне и друге течајеве и акције. Чланице *Друштва*, уједно уреднице и сараднице часописа учествовале су и у раду међународних феминистичких организација. О овим и другим активностима часопис је редовно извештавао своје читатељке.

Текстови у *Женском покрету* пружају нам увид у начин борбе активисткиња раног феминизма и омогућавају боље разумевање друштвено-историјског контекста у коме се одвијала та борба.

Жена данас (1936-1940)

За разлику од *Женског покрета* који је био гласило нестраначког феминистичког удружења, часопис *Жена данас* је покренут на иницијативу Комунистичке партије Југославије у илегали. Први број часописа *Жена данас* изашао је октобра 1936. године и редовно је излазио до тридесетог броја (1940) који је запленила полиција и забранила његово даље излажење. Чланице редакције биле су искључиво припаднице и симпатизерке Комунистичке партије.

Препознајући у женама велики друштвени потенцијал Централни комитет и Комунистичка партија Југославије издају „Упуте за рад међу женама“. Први корак у придобијању женске популације био је организовање разних курсева и течајева. Док је код *Женског покрета* главни мотив одржавања истих био едукативне природе и за добробит жена, у овом случају под маском феминизма и еманципације жена пропагиран је комунизам.

Часопис је брижљиво конципиран са намером да задовољи читалачки укус најшире женске публике. Поред тема уобичајених за женску периодику – педагогија, еманципација, медицина, мода, позориште, филм, велики простор је посвећен уметности и књижевности – кратке приче, преводи, фељтони, уметничке критике.

Велика пажња посвећена је и визуелном идентитету часописа. На насловној страни првог броја *Жене данас* фотографија три насмејане жене које раде на пољу са класјем жита у рукама наговештај је благостања новог друштвеног поретка. Врло су индикативне и

---

²¹⁷ <https://www.zenskipokret.org/wp-content/uploads/2020/01/Bibliografija-Zenski-pokret.pdf> приступљено 11.09.2023.

портретне фотографије шпанских револуционарки и наоружаних жена на последњој страни часописа. Оне нам показују да политичко, револуционарно и милитантно деловање нису више само привилегија мушкараца и да је ново доба створило и Нову жену.

Уместо закључка

Појава женске периодике у Краљевини Србији/Југославији крајем деветнаестог и почетком двадесетог века у тесној је вези са еманципаторским процесима и развојем феминистичког покрета. Часописи које су уређивале и писале жене нам „нуде другачије знање, знање са женским лицем, о 20-им и 30-им година 20. века и показују како су тадашње феминисткиње и интелектуалке, односно активисткиње, научнице, књижевнице, филозофкиње, социолошкиње, професорке, правнице, политичарке разумеваале сопствено време и како су борбено одговарале на његове изазове.“²¹⁸

Литература:

1. Бараћ, С. *Феминистичка контрајавност. Жанр женског портрета у српској периодици 1920–1941*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
2. Дојчиновић, Б., Коларић, А. 2017. „Ка другачијем знању: база података Књиженство и дигитализација материјала“. *Књижевна историја* 163: 195–211.
3. Милинковић, Ј, Свирчев, Ж. „Женски покрет (1920-1938): политика текста и контекста“, У: *Женски покрет (1920-1938): библиографија*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2019, стр. 12.
4. Пековић, С. *Часописи по мери достојанственог женскиња. Женски часописи у Србији на почетку 20. века*. Нови Сад – Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 2015.
5. Пољак, Ј., Иванова, О. 2019. Женски покрет (1920–1938): библиографија. Београд: Институт за књижевност и уметност.
6. <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=134> приступљено 11.09.2023.
7. http://dirikum.org.rs/673/1/IvaTešić_Zena_danas-193-215.pdf приступљено 1.10.2023.
8. <https://www.zenskipokret.org/wp-content/uploads/2019/12/Stanišlava-Barać-Časopis-Ženski-pokret-1920–1938-ograničenja-i-prekoračenja-radikalnog-gradanskog-feminizma.pdf> приступљено 11.09.2023.
9. https://www.mpu.rs/zbornik/pdf/zbornik_4/14.pdf приступљено 1.09.2023.
10. <https://www.zenskipokret.org/wp-content/uploads/2020/01/Bibliografija-Zenski-pokret.pdf> приступљено 11.09.2023.

Кратка биографија ауторке

Љиљана Станимировић, виши дипломирани библиотекар. Завршила Филозофски факултет у Београду, Одсек за историју уметности. Запослена у Универзитетској библиотеци у Крагујевцу у Одељењу за информациону и рефералну делатност. Члан је Управног одбора Универзитетске библиотеке у Крагујевцу, Надзорног одбора Заједнице високошколских библиотека Србије, Комисије за заштиту библиотечког материјала ЗБУС-а и Уметничког савета Универзитетске галерије. Објављује радове у домаћим и иностраним часописима из области библиотечно-

²¹⁸ http://dirikum.org.rs/673/1/IvaTešić_Zena_danas-193-215.pdf приступљено 1.10.2023.

информационе делатности и културе. Учесник је више конференција у земљи иностранству. Аутор је бројних изложби и пражећих каталога.

Мр Катарина ГРУЈОВИЋ БРКОВИЋ, Завод за заштиту споменика културе Краљево
kgb@zskv.rs

Мр Ана ГВОЗДЕНОВИЋ, Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево
gvozdenaana@gmail.com

Ивана ХРЕНКО, Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево
ivanahrenko@gmail.com

АЦИЋА КУЋА У КРАЉЕВУ Баштина која није заборављена

Сажетак: Ауторке у овом раду указују на значај Ацића куће као добар пример у коме се културна баштина прошлих времена на најбољи начин спаја са савременим стваралаштвом и културним прегнућима актуелног тренутка.

Ацића кућа представља изузетан пример фолклорне архитектуре балканског стила прве половине XIX века, и има изузетну вредност по својим архитектонским одликама с обзиром на старост и локални значај. То је једина зграда фолклорног карактера у Краљево сачувана у првобитном изгледу. Упитна је година изградње: да ли је, како њена обележја казују, заиста грађена у првој половини XIX века, тачније 1840. године или је подигнута у другој половини тог столећа.

Почетком седамдесетих година 20. века грађевинско стање куће је било веома лоше, постојала је непосредна опасност рушења, па су, по скраћеном поступку, утврђена њена својства споменика културе, чиме је стављена под заштиту закона. Године 1976. извршени су конзерваторско-реставраторски радови којима је кући враћен првобитан изглед а у унаутрашњости су створени услови за рад запослених Фонда за изградњу Спомен-парка у Краљево.

Деведесетих година у зграду су усељени и запослени у Културно-просветној заједници Краљево а у новом веку кућа добија и нове станаре. Од марта 2001. у просторијама Ацића куће раде запослени у Издавачкој делатности Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево и чланови Књижевног клуба Краљево. Тако, најбоље песничке књиге у Србији већ деценијама настају на овој адреси.

Двориште Ацића куће данас је и само препознато као примамљив простор у коме се организују бројни програми.

Кључне речи: материјално наслеђе, баштина, споменик културе, савремено стваралаштво

Abstract: In this paper, the authors point to the importance of the Adžić house as a good example in which the cultural heritage of past times is combined in the best way with contemporary creativity and cultural trends of the current moment.

The Adžić House is an exceptional example of Balkan-style folklore architecture of the first half of the 19th century, and has exceptional value for its architectural features considering its age and local importance. It is the only building of folklore character in Kraljevo preserved in its original appearance. The year of construction is questionable: whether, as its features say, it was really built in the first half of the 19th century, more precisely in 1840, or whether it was built in the second half of that century.

At the beginning of the 1970s, the overall condition of the house was very bad and there was an immediate danger of demolition. Therefore, according to shortened procedure, its properties as a cultural monument were determined, which put it under the protection of the law. In 1976, conservation and restoration works were carried out, which returned the house to its original external appearance.

Employees of the Foundation for the Construction of the Memorial Park in Kraljevo were enabled to work there, as the inside of the house was repaired too.

In the 1990s, employees of the Cultural and Educational Community of Kraljevo moved into the building, and in the new century, the house received new tenants. Since March 2001, employees of the Publishing Department of the Public Library "Stefan Prvovenčani" in Kraljevo and members of the Literary Society Kraljevo have been working in the premises of the Adžić's house. Thus, the best poetry books in Serbia have been created at this address for decades.

The courtyard of the Adžić's house is recognized today as an inviting space where numerous programs are organized.

Аџића кућа је једина зграда фолклорног карактера у Краљеву сачувана у првобитном изгледу. Упитна је година изградње: да ли је, како њена обележја казују, заиста грађена у првој половини XIX века, тачније 1840. године или је подигнута у другој половини тог столећа, засад се не може поуздано утврдити. „Изградња Аџића куће може се сместити у период након ударања белега у сврху планирања куда ће се градити куће и дућани 1832. године и после обављеног пописа, премеравања и продаје плацева у Карановцу 1836. године.”²¹⁹ Према постојећим документима, живот овог споменика културе поуздано се прати од краја XIX века. Фондови Народног музеја Краљево, Историјског архива Краљево и НБ „Стефан Првовенчани” били су добро полазиште и драгоцен извор информација за истраживање прошлости овог објекта.

Кроз историју ове грађевине преламају се појединачне судбине читавих породица. Аџића кућа је у XIX веку била у власништву Новаковића, која је Краљеву дала првог председника Општине карановачке, Стефана, а потом и Јована, који је више пута биран на ову функцију, између осталог и те 1882. године када је предводио делегацију Карановчана и краља Милана Обреновића замолио за промену назива Карановац у Краљево. Јован Новаковић постаће први председник Општине краљевске. О значају и угледу ове породице најбоље сведочи едисија „Публицистика у развоју друштва и државе I: Од новинског извештаја до објективне историје. Карановац/Краљево у српским новинама 1835–1918”, коју је издао Народни музеј у Краљеву.²²⁰ У допису који се шаље краљу Милану Обреновићу поводом покушаја атентата на њега, међу потписанима је и Јован Новаковић, председник општинског суда, као и један од његових синова, Љубомир Новаковић, који ће бити министар народне привреде у последњој влади краља Александра Обреновића.²²¹ Према тапији потписаној и овереној 9. септембра 1922. године у Краљеву, управо је супруга Љубомира Љубе Новаковића, Драга Новаковић продала кућу и имање Михаилу Хаци-Алексићу, трговцу из Краљева. Упркос дотад увреженом мишљењу да је ова грађевина породично наслеђе Новаковића, тапија недвосмислено казује да је ову кућу Драга Новаковић наследила од свог покојног оца Илије Матића, трговца из Смедеревске Паланке. У Архиву „Верослава Вељашевић” у Смедеревској Паланци бележе да је овај трговац био веома имућан и да је, у попису становништва 80-их година XIX века, његово имање процењено као имање шесте категорије (седма је била највиша).

²¹⁹ Драшковећ Д., *Аџића кућа, споменик културе, књижевности и уметности*, у: *Аџића кућа, споменик културе, књижевности и уметности* / Катарина Грујовић Брковић, Ана Гвозденовић, Ивана Хренко, Завод за заштиту споменика културе, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2023, стр. 5.

²²⁰ У том смисли посебно видети текст Љубодрага П. Ристића „Капетан Милан Новаковић: Трагедија слободног мишљења у Србији (1903–1907. година)”.

²²¹ *Карановац – Краљево у српској штампи 1868–1903*, приредио Славољуб Маржик, Народни музеј, Краљево, 2015, стр. 213–214.

Кућа данас носи име по свом другом власнику Михаилу Хаџи-Алексићу. Пошто су и Новаковићи и Алексићи били веома цењени и значајни за развитак града у многим његовим сферама, Народни музеј у Краљеву поседује збирку фотографија чланова обе ове породице. Михаило Алексић био је и индустријалац и привредник. На једној од сачуваних фотографија налази се са својим сином Миодрагом Хаџи-Алексићем, једним од првих доктора у Краљеву. Народни музеј чува и њихове визиткарте, које бележе да је у том тренутку Мика Алексић био председник Суда Општине краљевске.

Ова збирка фотографија чува сећање и на Драгу Алексић, сестру Мике Алексића, која је остала упамћена као велики добротвор и друштвени радник, нарочито саградивши Дом женског друштва „Св. Климент” на Охриду.

Сл. 1. Михаило и Миодраг Хаџи-Алексић

Сл. 2. Визиткарта Михаила Хаџи-Алексића и сина Миодрага М. Алексића,
Народни музеј Краљево

Иако је Мика Алексић имао много деце, у Краљеву је посебно остала упамћена једна од његових кћери, Зорка, па се овај споменик културе често назива и кућом Зорке Аџић. У Народном музеју у Краљеву чува се и једна њена фотографија са бала.

После смрти Михаила Хаџи-Алексића, власништво куће пренето је на његове наследнике.

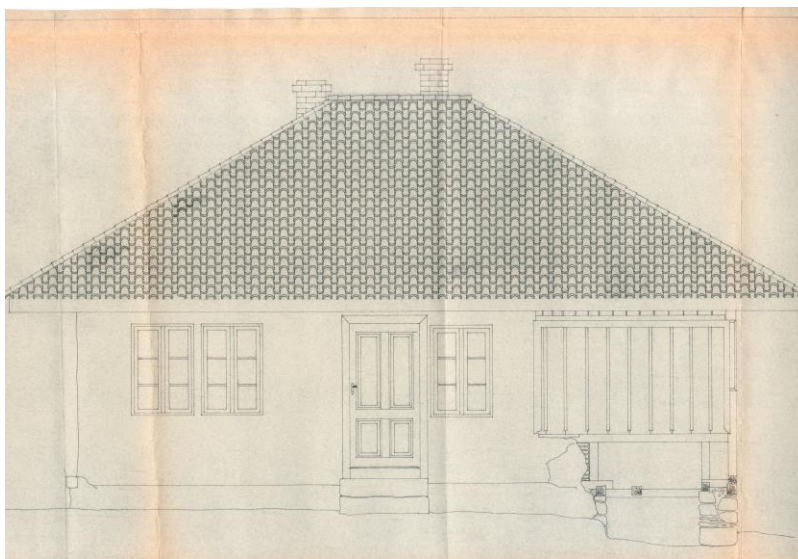
До 70-их година XX века прати се приватна, породична историја ове грађевине, а од 1970. године, када је експропријацијом прешла у друштвену својину, у односу јавног мњења према овој грађевини, може се сагледати дух једне епохе и како су се друштвене, економске, па и политичке прилике мењале.

Из наслова у локалној штампи, „Краљево остаје без најстарије зграде”, објављеног 28. 2. 1969. у *Ибарским новостима*, које су у целости скениране и претраживе на сајту Завичајног одељења Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” *Краљево и Краљевчани*, јасно је да су постојали планови за њено рушење. Из чланка објављеног 28. 8. 1970., „Зашто Краљево не сачува своју прошлост”, закључује се да је судбина куће и даље неизвесна.

У Историјском архиву Краљево чува се документ којим је Аџића кућа прешла из приватне у друштвену својину. То је уговор о уступању грађевинског земљишта на трајно коришћење који датира из јуна 1970. године. „Утврђено је да су Алексић Миодраг бив. из

Београда и Алексић Милутин, бив. из Краљева умрли, а да питање правонаследника на делу њихове непокретности није расправљено те је овај део експроприсан као маса, а исти чини већи део експроприсане имовине. Мајка сопственика предметних непокретности умрла је по имену Стајка и терет удовичког ужитка на овом имању престао је.”²²²

Године 1974. пошто је опасност од рушења и даље постојала, Завод за заштиту споменика културе Краљево, по скраћеном поступку, донео је решење којим утврђује да „стара зграда лоцирана у центру Краљева у улици Цара Душана број 39 саграђена на кат. парцели број 548, (бивше власништво Зорке Ацић из Краљева) која се налази у друштвеној својини, а коју користи Комунално предузеће 'Комуна' ОУР за пројектовање и изградњу 'План' из Краљева има својство споменика културе, те је као таква законом заштићена”. У Заводу за заштиту споменика културе Краљево чува се и комплетна документација првих конзерваторско-реставраторских радова који су извршени на Ацића кући током 1976. године, када јој је враћен првобитни изглед.

Сл. 3. Ацића кућа, из пројекта Завода за заштиту споменика културе Краљево (архитекта Марија Домазет)

Чланак у *Ибарским новостима* објављен 8. 4. 1976. године „Старо здање-музеј” јасно говори да је овај споменик културе добио нову намену и да је дат на коришћење Спомен-парку у Краљеву како би се ту чувала документација везана за 14. октобар, односно жртве стрељања током Другог светског рата. „Поред тога у здању ће се оспособити простор за сталну изложбу богатстава слика са којима располаже Фонд за изградњу Спомен-парка, а чији су аутори најеминентнији уметници из свих наших Република и Покрајина.”²²³

Почетком деведесетих година просторије Ацића куће користиле и запослени Културно-просветне заједнице у Краљеву.

Од 28. 12. 2000. године, када је Извршни одбор Скупштине општине Краљево усвојио захтев Народне библиотеке „Радослав Веснић”, здање добија намену коју и данас има: у њему је смештена Издавачка делатност краљевачке библиотеке. Документ о уступању зграде чува се у Матичној служби Народне библиотеке „Стефан Првовенчани”

²²² Предмет СО Краљево 474-135-70, Историјски Архив Краљево, стр. 3.

²²³ Кричковић Ј., Старо здање-музеј, *Ибарске новости*, ISSN 0019-0977, Год. 24, бр. 1181 (8. 4. 1976), стр. 6.

Краљево. Просторије Ацића куће уз Библиотеку користи и Књижевни клуб Краљево, а током више од две деценије 21. века овде је објављено више од 200 пре свега песничких књига, од којих су многе награђене најпрестижнијим књижевним признањима која се додељују у Србији. „Станари” ове куће и данас служе на ползу не само својим суграђанима већ и свеколикој српској култури, а међу њима морамо поменути академика Горана Петровића, те песнике и књижевнике Драгана Хамовића, Живорада Недељковића и Дејана Алексића. Као уредници часописа *Повеља* и издавачке делатности краљевачке библиотеке, али и ствараоци од формата, они су дали немерљив допринос да овај споменик културе у широј јавности буде препознат као место где култура живи и где настају најбоље песничке и ине књиге у Србији. О томе сведочи и признање Међународног сајма књига у Београду за најбољу едицију које је 2011. припало управо Библиотеци *Поезија данас*.

Изложбом која је поводом Имендана Краљева 19. априла 2023. године представљена на Тргу Јована Сарића (њени панои су за ту прилику украсили стубове скупштинског здања) ауторке мр Катарина Грујовић Брковић, мр Ана Гвозденовић и виши дипломирани библиотекар Ивана Хренко желеле су да својим суграђанима представе историју овог објекта не губећи из вида чињеницу да је „глас баштине глас човека који тумачи, мисли и смишља, прошлост”²²⁴ те да управо баштина брише границу између временских категорија прошлости, садашњости и будућности. Користећи фондове баштинских установа Краљева и Смедеревске Паланке (Народног музеја Краљево, Историјског архива Краљево, Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево, Архива „Верослава Вељашевић” у Смедеревској Паланци), као и приватне архиве наследника (првенствено Богданке Костић) ауторке су причајући причу о најстаријем сачуваном стамбеном објекту у граду на Ибру настојале да, са рецензентом Драганом Драшковићем, кажу понешто и о својим суграђанима, приватној историји једне породице, али и о томе како се друштвене и културне прилике једнога града, и шире, могу пратити кроз грађу о једном здању. Изложбу је отворио градоначелник Краљева др Предраг Терзић а у свечаном програму учествовао је и хор *Ариа* (диригент Драгана Милићевић).

Сл. 4. Градоначелник Краљева, др Предраг Терзић, отвара изложбу. Поред њега, ауторке: Ивана Хренко, Ана Гвозденовић, Катарина Грујовић Брковић

Сл. 5. Посетиоци на представљању изложбе, Трг Јована Сарића, 19. 4. 2023.

²²⁴ Popadić M., *Vreme prošlo u vremenu sadašnjem: uvod u studije baštine*, Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2014, elektronska knjiga, dostupno na <https://pdfcoffee.com/vreme-prolo-u-vremenu-sadanjem-uvod-u-studije-batine-pdf-free.html>, pristupljeno 1. 10. 2023. u 20.34.

Литература:

1. Драшковић Д., *Аџића кућа, споменик културе, књижевности и уметности*, у: *Аџића кућа, споменик културе, књижевности и уметности* / Катарина Грујовић Брковић, Ана Гвозденовић, Ивана Хренко, Завод за заштиту споменика културе, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2023.
2. *Карановац – Краљево у српској штампани 1868–1903*, приредио Славољуб Маржик, Народни музеј, Краљево, 2015.
3. Кричковић Ј., Старо здање-музеј, *Ибарске новости*, ISSN 0019-0977, Год. 24, бр. 1181 (8. 4. 1976)
4. Popadić M., *Vreme prošlo u vremenu sadašnjem: uvod u studije baštine*, Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2014, elektronska knjiga, dostupno na <https://pdfcoffee.com/vreme-prolo-u-vremenu-sadanjem-uvod-u-studije-batine-pdf-free.html>
5. Ристић Љ., „Капетан Милан Новаковић: Трагедија слободног мишљења у Србији (1903–1907. година)”, у: *Публицистика у развоју друштва и државе I : Од новинског извештаја до објективне историје*, Народни музеј, Краљево, 2023, стр. 251–268

Биографије ауторки

Катарина Грујовић Брковић је магистар етнологије и антропологије. Основне и постдипломске студије је завршила на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Од 2002. године запослена је у краљевачком Заводу за заштиту споменика културе, где је 2015. године стекла звање конзерватора-саветника. Од 2019. налази се на челу ове установе, најпре као в. д. директора, а од 2021. као директор. Ангажована на бројним пројектима од којих посебно треба издвојити *Музејске приче* (презентација културног наслеђа кроз пројекат прекограничне сарадње – Србија – Босна и Херцеговина) те сарадњу са националним парковима (Голија, Тара, Копаоник) на заштити и презентацији културног наслеђа и више пројеката из области заштите непокретног културног наслеђа. Аутор је монографија *Виноградарске пољане Александровачке жупе: функција, промене и могућности ревитализације* (Краљево, 2014) и *Поглед кроз наслеђе: Завод за заштиту споменика културе Краљево 1965–2015* (Краљево, 2016; са Маријом Алексић Чеврљаковић), већег броја стручних радова и неколико запажених изложби.

Ана Гвозденовић је магистар филолошких наука, а основне и постдипломске студије је завршила на Филолошком факултету Универзитета у Београду. У Народној библиотеци „Стефан Првовенчани” Краљево запослена је од 2002. године, а звање вишег дипломираног библиотекара стекла је 2021. Ради као уредник у Издавачкој делатности краљевачке библиотеке (уређује библиотеке за књижевну теорију и есејистику Посед поетике и Поезија настаје, као и посебна издања) а једно време је обављала и послове уредника за културно-образовну делатност. Аутор је студије *Лирски елементи у путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског* те *Библиографије прилога у часопису Повеља 2001–2015*, неколико десетина стручних и научних радова из области науке о књижевности и библиотекарства, текстова о савременој књижевној продукцији и бројних запажених изложби. Учествоје на националним и међународним конференцијама посвећеним књижевности и библиотечким темама.

Ивана Хренко је дипломирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Од 2011. године је запослена у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани”, где је 2021. стекла звање вишег дипломираног библиотекара. У Библиотеци је радила најпре на Позајмном па на Одељењу периодике а од 2023. члан је редакције часописа *Повеља*. Коаутор и реализатор пројекта „Библиотека као установа подршке учењу”, 2011. године. Коаутор меморијалне дигиталне архиве „Краљевачки октобар”, 2016. године (<https://kraljevackioktobar.wordpress.com/>). Коаутор штампане изложбе и каталога „Стефан Првовенчани у књижевности и историографији” реализоване у оквиру

пројекта „Краљеви дани у НБ „Стефан Првовенчани””, који је суфинансирало Министарство културе и информисања Републике Србије (2017). Сарадник из реда пројектног тима у реализацији пројекта „Путујуће дигитално сазнање” подржаног и суфинансираног средствима Министарства културе и информисања Републике Србије (2019). Од марта 2020. године у библиотеци води Књижевну радионицу за децу са колегиницом Маријом Симовић. У децембру 2020. године изабрана за председницу Подружнице Рашког округа БДС.

Ивана ЈАНОШЕВИЋ, дипломирани библиотекар саветник
Библиотека „Влада Аксентијевић“, Обреновац
ivana.janosevic@bibliotekaobrenovac.org

ЗАВИЧАЈНО НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ ОБРЕНОВЦА -валоризација и промоција-

Сажетак: Значајан допринос валоризацији и промовисању вредности завичајног непокретног културног наслеђа дају библиотеке. Прикупљање, чување и истраживање разноврсне грађе о њему редовна је активност завичајних одељења. У раду ће бити представљена искуства обреновачке библиотеке на том пољу кроз пројекат „Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике“, реализован 2022. године уз подршку Министарства културе Републике Србије.

Истражено је пет најрепрезентативнијих грађевина Обреновца, споменика културе. Први пут је о њима на једном месту скупљена и библиографски описана писана и сликовна грађа, архивски документи и планска документација, извршена компарација и тумачење, утврђене чињенице о историјату, настанку, променама изгледа, реконструкцијама. Како потичу из различитих периода и припадају архитектонском, црквеном и индустријом наслеђу, истраживање је вршено за сваку посебно кроз фондове библиотека, архива, музеја, установа заштите, службених архива и приватних колекција. Резултати су остварени захваљујући сарадњи са стручњацима из више баштинских установа. Потпуно нова тумачења значајно су допунила познате и открила непознате чињенице о свакој од грађевина, што је указало на потребу да се покрену поступци којима би неке од њих добиле промењене називе или адекватне степене заштите.

Резултати су објављени у монографији, у издању Библиотеке. На објекте су постављене информативне табле са подацима о називу, врсти и категорији културног добра и QR кодом, као линком ка страници на Википедији.

Обезбеђивањем приступа пронађеним материјалима указујуно је на значај преношења сазнања и потребу очувања завичајног наслеђа за будућност.

Пројекат се наставља овде године, истраживањем Обреновачке чаршије, једине културно-историјске целине у општини.

Кључне речи: споменици културе, завичајна баштина, непокретно културно наслеђе, валоризација, библиотека, одрживо коришћење

Abstract: Libraries make a significant contribution to the valorization and promotion of the value of native immovable cultural heritage. Collecting, preserving and researching various materials about it is a regular activity of native departments. The paper will present the experiences of the Obrenovac library in this field through the project "Immovable cultural heritage of Palež and Obrenovac: words, pictures and opportunities", implemented in 2022 with the support of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia.

The five most representative buildings of Obrenovac, cultural monuments, were investigated. For the first time, written and pictorial materials, archival documents and planning documentation have been collected and bibliographically described about them in one place, comparison and interpretation have been carried out, facts about history, origin, appearance changes, reconstructions have been determined. As they come from different periods and belong to the architectural, church and industrial heritage, the research was carried out for each separately through the funds of libraries, archives, museums, protection institutions, official archives and private collections. The results were achieved thanks to the cooperation with experts from several heritage institutions. Completely new interpretations significantly supplemented the known and revealed unknown facts about each of the buildings, which indicated the need to initiate procedures by which some of them would get changed names or adequate degrees of protection.

The results were published in a monograph, published by the Library. Information boards with information on the name, type and category of cultural property and a QR code, as a link to the page on Wikipedia, have been placed on the objects.

Providing access to the found materials indicates the importance of passing on knowledge and the need to preserve native heritage for the future.

The project continues this year, with the research of Obrenovac bazaar, the only cultural and historical entity in the municipality.

Непокретном културном наслеђу припадају споменици културе, културно-историјске целине, археолошка налазишта и друга знаменита места. Они су сведочанства минулих историјских периода којима се према утврђеним вредностима (културним, друштвеним, историјским, археолошким, етнологским, антрополошким, техничким, индустријским, уметничко-занатским, архитектонским, грађевинским, грађевинско-конструктивним, урбаним или руралним просторним, научним и вредностима оригинала, униката или старина) одређује категоризација и додељује степен заштите.

У складу са Законом о културним добрима²²⁵, послови заштите и очувања непокретних културних добара у Републици Србији поверени су установама заштите, и то Републичком заводу за заштиту споменика културе као централном и 11 подручних завода (регионални и градски). Ови послови обухватају идентификовање, документовање, вредновање, интерпретирање и истраживање културних добара, очување културних добара и спречавање штетних утицаја на њих, управљање, омогућавање приступа и представљање јавности.

Како непокретна културна добра која се налазе у једној локалној средини чине њену завичајну баштину, то припадају и делокругу рада завичајних одељења јавних библиотека. Имајући у виду могуће улоге и допринос које они могу имати у овом домену, чини се да у пракси ипак нису довољно коришћени. Превасходни циљ и најзаступљенија пракса коју библиотеке врше је прикупљање грађе која непокретно завичајно наслеђе приказује са различитих аспеката. Богатство и разноврсност овакве грађе омогућује различите моделитете истраживања, сходно профилима и потребама корисника. У погледу промовисања вредности завичајног непокретног наслеђа, библиотеке неретко организују програмске садржаје (изложбе, промоције, предавања и сл.). Осим наведених, има још могућности које библиотеке могу иницирати или у њима учествовати кроз сарадњу са другим баштинским установама и стручњацима. Посебно је то значајно уколико се врши у сврху ширења сазнања и промовисања вредности и значаја непокретног завичајног наслеђа. Јавне библиотеке су установе које раде у свим срединама у којима се ова добра налазе, за разлику од установа заштите које своја седишта имају у већим центрима а надлежно подручје им је често територијално широко. Тако, библиотеке имају непосреднији увид у стање непокретног наслеђа, степен њихове очуваности или угрожености, као и могућности за остваривање културних, научних и едукативних потреба појединаца и локалне заједнице. На основу тога могу и да укажу надлежним установама заштите на уочене неправилности или сугеришу утврђивање или промену статуса заштите ових добара. Сарадња и заједничко деловање баштинских установа у једној локалној средини резултира пројектима са вреднијим постигнућима.

Резултате и искуства оваквог умрежавања, обреновачка библиотека стицала је током прошле, 2022. године, на пројекту „Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике“, који је реализован уз подршку Министарства културе Републике Србије.

У фокусу пројекта је било пет најрепрезентативнијих грађевина Обреновца са статусом споменика културе:

- Чесни дом породице Михаиловић – културно добро од великог значаја
- Механа Узун Мирка Апостоловића
- Црква Силаска Св. Духа
- Млин Суворбор
- Соколски дом

²²⁵ „Службени гласник РС“, бр. 129/2021 од 28.12.2021.

Чесни дом породице Михаиловић

Соколски дом

Механа Узун Мирка Апостоловића

Млин Сувобор

Црква Силаска Св. Духа

Први пут је о њима на једном месту скупљена и библиографски описана писана и сликовна грађа, архивски документи и планска документација, извршена компарација и тумачење грађе, утврђене чињенице о историјату, настанку, променама изгледа, извршеним реконструкцијама на грађевинама. Како потичу из различитих периода и припадају архитектонском, црквеном и индустријом наслеђу, истраживање је вршено за сваку грађевину посебно кроз фондове више библиотека, архива, музеја, установа заштите, службених архива и приватних колекција. Резултати су остварени захваљујући сарадњи са историчарима, урбанистима, етнологом, конзерваторима, архивистима, библиотекарима из више баштинских установа. Потпуно нова тумачења значајно су допунила познате чињенице о свакој грађевини, али и открила раније непознате. То је указало на оправданост потребе да се покрену поступци којима би појединим грађевинама били промењени називе или добили адекватне степене заштите.

Резултати спроведеног истраживања су објављени у монографији, у издању Библиотеке. На сваку од приказаних грађевина постављене су информативне табле са подацима о називу, врсти и категорији културног добра и QR кодом, као линком ка припадајућој страници на Википедији.

Обезбеђивањем приступа пронађеним материјалима указано је на значај преношења знања и потребу очувања непокретног завичајног наслеђа за будућност.

Према искуствима обреновачке библиотеке на овом пројекту, (ре)валоризација завичајног градитељског наслеђа јесте поље деловања у коме библиотеке могу дати значајан допринос. Утврђивање историјског контекста, порекла и података о власницима, задужбинарима, пројектантима и онима који су значајно учествовали и допринели њиховом настанку, развоју, намени и одрживом коришћењу неке су од активности у којима се тај допринос може огледати.

Пројекат се наставља овде године, истраживањем Обреновачке чаршије, просторне културно-историјске целине са статусом претходне заштите, по којој су Обреновац и пређашњи Палеж били препознатљиви, чинили нераскидиву целину и еквивалент, упоредо се мењали и развијали. Њену доминантну карактеристику чине значајни јавни и приватни објекти с обе стране главне обреновачке улице, дуге око 1300m и градски трг. Осим представљања грађевина

у Чаршији које имају споменички статус, истраживања која су у току већ доказују вредности још неких других, које га могу добити. Неки од њих су Прва обреновачка основна школа из 1824, Хотел „Антоновић“ из 1886, бањско купатило из 1899. и др, као вредни примери градитељског наслеђа Обреновца. Пројекат је и ове године добио подршку Министарства културе.

Закључак

За остваривање значајних идеја библиотекарима морају изаћи из „зоне комфора“ и бити иницијатори, мотиватори и организатори. Пројекат оваквог карактера, иако је започет личном иницијативом, покренут је из локалне средине и локалне установе културе. На тај начин се пажња усмерава на питања од значаја за локалну средину. Уколико је показатељ одговорног односа према завичајном наслеђу и унапређује сарадњу са надлежном установом заштите, утолико је завичајно непокретно наслеђе вредност која ће бити третирана с достојном пажњом и преношена поколењима.

Посматрано на примеру Обреновца, стиче се утисак да се могло учинити и много више. То је управо и био подстицај за почетак пројекта, започетог прошле 2022. године. Дугогодишња и успешна сарадња обреновачке библиотеке и Завода за заштиту споменика културе града Београда одвија се, пре свега, због чињенице да је централна зграда Библиотеке споменик културе и културно добро од великог значаја. А Библиотека, као једина установа културе у општини, својим радом у оквиру завичајне збирке показује посвећеност завичајном културном наслеђу.

Литература:

1. Закон о културним добрима, „Службени гласник РС“, бр. 129/2021 од 28.12.2021.
2. Јаношевић, И: *Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике*, Обреновац: Библиотека „Влада Аксентијевић“, 2022.

Кратка биографија аутора

Ивана Јаношевић је рођена 1972. године у Београду. Основне и мастер студије завршила на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду. Дипломирани је библиотекар саветник.

У Библиотеци „Влада Аксентијевић“, Обреновац ради од 2000. године као библиотекар; од 2009–2019. године директор; потом сарадник за развој библиотечке делатности Посебно интересовање и ангажовање остварује на прикупљању, истраживању, представљању и дигитализацији завичајне културне и научне баштине Обреновца. Аутор је стручних радова из библиотечко-информационе делатности, представљених на научним и стручним скуповима у земљи и региону и објављених у домаћим и регионалним стручним часописима и зборницима, као и више завичајних библиографија и биобиблиографија. Аутор је монографија „Обреновац и његова лица са разгледница“ (2019) и „Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике“ (2022). Један је од приређивача публикација „Век обреновачког спорта“ и „Век и по обреновачке цркве“. Уредник је издавачке делатности Библиотеке (2004-2008, и од 2018.) Аутор је кратких документарних филмова са завичајном тематиком. Руководилац је пројекта обреновачке Библиотеке „Влада Аксентијевић“ подржаних на конкурсима Министарства културе и информисања Републике Србије почев од 2010. године из области библиотечко-информационе делатности, дигитализације, у области савременог стваралаштва културних делатности особа са инвалидитетом и непокретног културног наслеђа. Аутор је библиотечко-информационог сервиса за глуве и наглуве особе „Видети звук“. Уредник је стручног скупа Сусрети београдских библиотекара.

ANDE I KALIŠTAN
- "Puče" ljubav i uđe u pjesmu

Sažetak: Odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine Knjaževini Crnoj Gori je priznata nezavisnost, njena teritorija je udvostručena, a između ostalog pripala joj je i Podgorica.

U poznatoj sevdalinki "Puče puška ledenica", opjevan je događaj koji se zbio tokom poslednjih godina osmanske okupacije Podgorice, u njenom naselju Drač. Naime, Mehmed (ili Omer) Đečević zbog neuzvraćene ljubavi pokušao je ubiti Anđeliju - Anđu Vesnić koja je svoje srce poklonila Mihailu Tanasijeviću - Kalištanu.

Budući da je Kalištan već bio u "zakonitom" braku, novouspostavljena vlast se pozabavila njegovom "nezakonitom" vezom sa Anđom u čemu im se pridružuje i duhovna vlast.

Uprkos tome što je Zakonik Knjaza Danila propisivao najdrastičnije kazne za krivična djela protiv braka i morala (zatvor, progon, novčanu i smrtnu kaznu) vlast nije uspjela prekinuti vezu Anđe i Kalištana.

Ključne riječi: sevdalinka "Puče puška ledenica", Anđa i Kalištan, Podgorica, Knjaževina Crna Gora, Veliki sud, Danilov zakon.

Odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine Knjaževina Crna Gora pored priznanja nezavisnosti dobija i značajno teritorijalno proširenje. Između ostalog Crnoj Gori je pripala i Podgorica, čime se okončala četvorovjekovna osmanska okupacija ovog grada.

Kao dio Osmanskog carstva grad Podgoricu, odnosno njene najstarije urbane cjeline Staru varoš i Drač, karakterišu turska arhitektura, džamije i uske krivudave ulice. Staropodgoričko naselje Drač, između ostalog postalo je poznato po ljubavi Anđe Kovačice i Kalištana, opjevanoj u poznatoj podgoričkoj sevdalinki "Puče puška ledenica".

Na osnovu teksta navedene sevdalinke saznajemo da je još za vrijeme osmanske okupacije Podgorice otpočela romansa Anđelije Vesnić - Anđe kovačice i Mihaila Tanasijevića - Kalištana. Istovremeno u dilber Anđu se zagledao i Mehmed (ili Omer) Đečević. Budući da je Anđe "poklonila" svoje srce Kalištanu, Mehmed je zbog neuzvraćene ljubavi, pokušao da je ubije. Kako pjesma kaže on nije ostvario svoj naum i Anđu je "pogodio u desnicu đe šijaše košuljicu za jarana Kalištana".²²⁶

Sačuvana dokumenta u arhivskom fondu: *Veliki sud Knjaževine/Kraljevine Crne Gore*, koji se čuva u Državnom arhivu na Cetunju, svjedoče, prije svega, da su Anđa Kovačica i Kalištan, odnosno

---

²²⁶<http://www.sevdalinke.com>

"Puče puška ledenica":

Puče puška ledenica
Sa čardaka Đečevića
Te pogodi u desnicu
Dilber Anđu kovačicu
Gdje šijaše košuljicu
Za jarana Kalištana!

Potrčашe nizamice
"Ko te ubi kovačice?"

Puče puška ledenica
Sa čardaka Đečevića
Sa siljaha Mehmedova
Sa ramena Pašanova!

Ja ne žalim bijele ruke
No ja žalim belenzuke
Iz jarana Kalištana!

Anđelija Vesnić, ćerka Tasa kovača, i Mihailo Tanasijević, trgovac porijeklom iz Kališta kod Ohrida, zaista živjeli u Podgorici u drugoj polovini XIX vijeka. S obzirom da je Kalištan bio u braku sa Vasom Tanović, njih dvoje su živjeli u "nezakonitoj" - vanbračnoj vezi u kojoj na početku 1877. godine dobijaju sina.²²⁷

Odmah po uspostavljanju crnogorske vlasti u Podgorici, krajem 1879. godine, Načelstvo podgoričko dostavilo je Velikom sudu presudu po žalbi Kalištanove žene Vase "zbog njegove preljube s drugom ženskom". U presudi Načelstva se navodi da je "zagladilo odnose" među supružnicima i naredilo Kalištanu da dovede u kuću svoje "nezakonito" dijete, rođeno 1877. godine u vanbračnoj vezi sa Anđom Kovačićom. Sud dalje navodi da je podijelio Kalištanovu imovinu na dva dijela - jedan njemu, a drugi Vasi. Presudom je zapriječeno Kalištanu da će se, ukoliko se "usudi da opet provodi ljubav sa Anđom", Vasi dati "zakoniti razdvoj i polovinu imanja". Na kraju, sud konstatuje da su supružnici izvjesno vrijeme živjeli zajedno i onda je Kalištan nastavio "da ide k ljubavnici i ona k njemu", da je ženu "odbio od trpeze i domaćih stvari" i da Vase traži da ih Načelstvo uputi na Veliki sud.²²⁸

Kako je Kalištan nastavio da se viđa sa Anđom i kako se po gradu govorilo da je ona ponovo trudna, podgorički kapetan Luka Nenezić izvještava Okružni sud da je na isleđenju Anđa odgovorila da "živi s Kalištanom kao svojim mužom skojim imam jednog djetića, i od istog ostala sam (bređa) plodna, i da niskim drugo nijesam se sastavljala negose između nas dvoice začelo i sada samnom živi kao svojom ženom". Kalištan je potvrdio da je dolazio kod Anđe na prenoćište, ali da bi izbjegao osudu izjavio je da u "niukakvijem odnošajima nijesam se sa šnjom o bludničkom redu postupao" i da Anđe može govoriti što god hoće i da su ga "pravog napali za dijete kojeje kod nje" da je njegovo. Kapetan Nenezić ih je uputio Okružnom sudu Podgorica uz opasku "da se plodu ne učini kakvo bez zakonstvo".²²⁹

Okružni sud, sredinom aprila 1881. godine, prosleđujući kapetanov izvještaj Velikom sudu, konstatuje da je Anđe "nazad nekoliko dana rodila nezakonito dijete".²³⁰

U crnogorskom društvu toga vremena preovladavalo je uvjerenje da vanbračni prestupi ugrožavaju temelje društva, odnosno porodice kao njegovog osnovnog jezgra. Vanbračne prestupe je trebalo suzbiti okrutnim mjerama, kako zbog učvršćivanja moralno i fizički zdrave porodice, tako i zbog javnog morala i opšte društvene sigurnosti. Zato sudovi najstrože kažnjavaju takve prestupnike.

Crnogorsko zakonodavstvo, odnosno Zakonik knjaza Danila, kao Opšti zemaljski zakonik, reguliše različite oblasti društvenog, političkog i privrednog života Crne Gore onoga doba.²³¹ U njemu su zastupljene osnovne grane prava: ustavno, krivično, međunarodno, građansko, sudski postupak, kao i propisi o porezu i privredi. Zakonik ima najviše normi krivičnogpravnog karaktera.

Članovima 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76 i 77 Zakon učvršćuje odnose u individualnoj porodici, tako što propisuje najdrastičnije kazne za krivična djela protiv braka i morala (zatvor, progon, novčana kazna i smrt).

Veliki sud izdaje naredbu da se provjeri što sve Kalištan posjeduje da nešto ne bi utajio i da se polovina njegovog imanja stavi pod prokaradurstvom²³² Okružnog suda kako bi Vase, njegova žena, mogla izdržavati sebe i njegovo dvoje "nezakonite" djece.²³³

Pored svjetovne, i duhovna vlast preduzima mjere kako bi okončala "nezakonitu" vezu Anđe i Kalištana. Podgorički protoprezviter Zaharija Popović obavještava mitropolita Ilariona o Kalištanovom nepoštovanju Hristovog zakona o braku, da se ne osvrće na "najstrožije prijetnje turskih i rišćanskih sudija" i da mu se "12 t. m. blustvom pridalo dijete". Protoprezviter traži Arhijerejski blagoslov da se Vasi, Kalištanovoj zakonitoj supruzi, dozvoli stupanje u novi brak, kako bi se sa time "narodu dala javna lekcija a u isto vrijeme Kalištanu javna i po njegovom činu pravedna epitimija".²³⁴

²²⁷ DACG, VS, f 5, br. 2171, 1881. g.; f 22, br. 3229, 3284, 3452, 1881. g.

²²⁸ DACG, VS, f 5, br. 2171, 1881. g.; f 22, br. 3452, 1881. g.

²²⁹ DACG, VS, f 22, br. 3229, 1881. g.

²³⁰ Isto.

²³¹ B. Pavićević, Stvaranje crnogorske države, str. 373.

²³² prokaradur - osoba koja po odluci suda, uz odgovarajuću nadoknadu, upravlja imanjem maloljetnog lica ili lica za koje sud procijeni da nije sposobno upravljati istim.

²³³ DACG, VS, f 16, br. 667, 1881. g.; f 22, br. 3284, 1881. g.; f 52, br. 218, 1885. g.; f 56, br. 3316, 1885. g.; f 57, br. 3724, 1885. g.

²³⁴ DACG, VS, f 22 br. 3229, 1881. g.

Epitimija /hrišćanski teološki/ - praksa koja se sastoji u tome da episkop ili sveštenik preporučuje duhovni lijek hrišćaninu, koji je na bilo koji način odstupio od zajednice sa Bogom. Episkop ili sveštenik procjenjuje težinu svakog grijeha koji se pred njim ispovijeda, kao i stepen pokajanja koji se pri tome pokazuje. Za određene teže grijeha ne daje se odmah razrješenje već se određuje duhovni lijek koji će pomoći da hrišćanin dođe do pokajanja i vrati se redovnom pričešću na Svetoj liturgiji.

Vasin brat Pero Tanović podnosi Velikom sudu zahtjev s kojim traži da se Vasi dozvoli stupanje u novi brak. Veliki sud i mitropolija uvažavaju ovu molbu i dozvoljavaju Vasi da stupi u novi brak sa Ristom Rogošićem.²³⁵

Veliki sud je Kalištana osudio na plaćanje novčane kazne i pola godine zatvora²³⁶. Kalištan se iz zatvora žali Velikom sudu da se njegova krivica ne može tretirati kao drugim Crnogorcima "koji učine dijete izvan svoje kuće", jer je on jabandžija (izvanjac - stranac) i iz "tuđe zemlje". U žalbi dalje navodi da se ne odriče žene i djece sa kojom ima dvoje djece i da njih nema ko izdržavati osim njega. "Sveta crkva i zakonik, ako mi vjenčanje ne dozvoljava, zaista i ne zapovijeda da moje dvoje dece umru od gladi i žena zbog koje stradam." Na kraju, uz opasku, da je njegova bivša žena dobila polovinu njegovog imanja i da se uz dozvolu crkve ponovo udala, moli Sud da uvaži navedene razloge i oslobodi ga izdržavanja kazne. U protivnom će se obratiti Gospodaru.²³⁷

Na osnovu izvještaja Okružnog suda da Anđe i njeno dvoje djece "hoće da pomru od gladi" i da su stanovnicima varoši "na dosadu", Veliki sud oslobađa Kalištana daljeg izdržavanja kazne uz uslov da izdržava Anđu i djecu, da se ne smije s njom "sastavljati" i kad se djeca "mognu od majke odvojiti" da ih uzme kod sebe "kao svoju". U suprotnom, ako se ubuduće bude "spomenutom ženom sastavlja" onda će se svi skupa "proćerati preko granice".²³⁸

Prijetnje vlasti da će biti protjerani iz Crne Gore ukoliko nastave da se "sastavljaju", kao da nijesu mnogo zabrinule Anđu i Kalištana. Naime, 1884. godine kapetan Luka Nenezic izvještava Veliki sud da je Kalištan ponovo sa Anđom "činio bludstvo" i da je ona "djetinja".²³⁹

Veliki sud ovoga puta donosi presudu da se Kalištan ne kažnjava zatvorom, već da plati novčanu kaznu, da se ne "sastavlja" sa Anđom i da izdržava nju i djecu i kad se "mogne odvojiti od majke" da ga uzme k sebi.²⁴⁰

Na osnovu raspoložive arhivske građe Velikog suda nije moguće utvrditi što se kasnije dešavalo sa "vezom" Anđelije - Anđe Vesnić i Mihaila Tanasijevića - Kalištana, sa njihovom djecom, odnosno, kako se okončala njena treća trudnoća i kojeg pola je bilo dijete.²⁴¹ Naime, kroz sačuvana dokumenta Velikog suda, u periodu 1885-87. godine možemo pratiti trgovačke poslove Kalištana, ali ne i njegov privatni život.

Epitimija često uključuje i zabranu pričešća na određeno vrijeme. Ona se ne može i ne smije smatrati kaznom, iako je njeno dejstvo ponekada bolno, već vrstom blagodatnog lijeka za onoga koji je odstupio od zajednice, a kojoj treba što prije da se vrati. Epitimija daje hrišćaninu mogućnost da se istinski pokaje i da se vrati u zajednicu sa Gospodom.

²³⁵ DACG, VS, f 19, br. 2127, 1881.; f 22, br. 3452, 1881. g.; f 56, br. 3316, 1885. g.; f 57, br. 3724, 1885. g.

Zakonik Danila I, član 67: Raspusta muža sa ženom, koji je bio do sad u našoj zemlji uobičajen, nema po danas više nikakova, osim onoga kojeg po nuždi u nedostacima ili pogriješkama muža ili žene naša pravoslavna istočna crkva dopušta..

²³⁶ Zakonik Danila I, član 71: Ako bi se dogodilo da bi koji Crnogorac ili Brđanin đevojku ili udovicu osramotio a ne bi je htio uzeti i s njome se vjenčati, taj da plati djetetu talijera sto i trideset s čim će se dijete podraniti moći, a kad poraste dijete, onda dobija i ono očinstvo kako i druga zakona djeca. Ako li uzme dijete k sebi, ne plaća ništa. A takovoj đevojci i udovici nema lijeka ničesova. Ako li bi bio oženjen, to da i on plati talijera sto i trideset i da bude zatvoren u tavnicu šest mjeseci i da se hrani hljebom i vodom, a drugim ničim.

²³⁷ DACG, VS, f 22, br. 3452, 1881. g.

²³⁸ DACG, VS, f 22, br. 3595, 1881. g.; f 17, br. 1277, 1881. g.

²³⁹ DACG, VS, f 50, br. 4811, 1884. g.

²⁴⁰ DACG, VS, f 44a, br. 2336, 1884. g.; f 53, br. 1322, 1885. g.

²⁴¹ Dr Šerbo Rastoder, Kad su vakat kaljali insani, Podgorica 2011. g., str. 224,

autor navodi podatak iz "Besudne zemlje" Milovana Đilasa u kojem se pominje Neda Kalištan, "bogata bezbratnica iz Podgorice", supruga Boška Lazareva Boškovića (1887-1924) ok ružnog načelnika iz Kolašina.

Boško Bošković rodnom iz Donjih Polja - Kolašin, bio je crnogorski oficir, komandir Poljskog bataljona. Ubijen je 08. 11 1924. g. u mjestu Obod (Žari) na starom putu između Mojkovca i Šahovića (Tomaševo) navodno od crnogorskih komita. Za njegovo ubistvo optužen je muslimanski odmetnik Jusuf Mehonjić i u odmazdi izvršen je pogrom muslimana iz Šahovića i Pavinog polja.

Anđe i Kalištan su imali kćerku rođenu 1881, a ukoliko je i njihovo treće dijete koje je rođeno 1885. godine bilo ženskog pola, postoji mogućnost da je upravo Neda Kalištan jedna od njihovih kćerki. Zbog prezimena i godine rođenja, odnosno starosti, mogla je biti supruga Boška Boškovića koji je rođen 1887. godine.

Мр Гордана АНДРЕЕВА, библиотекарка советница

Оддел за дигитализација на книжен фонд, ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“, Скопје

gordana.andreeva@gmail.com

Ивона ЦАМТОВСКА ЈАНКУЛОВСКА, виша библиотекарка

Оддел за дигитализација на книжен фонд, ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“, Скопје

ivona.bm@gmail.com

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО НОВОТО – „ПАМЕТНО“ ДОБА Јавните библиотеки и новите и технологии - предизвици, проблеми и нови визии

Сажетак: Целокупното човештво стои на работ на една технолошка револуција која фундаментално ќе го промени начинот на живот, работа, како и начините на кои сме поврзани едни со други. Големите светски умови кои будно ги следат сите овие промени од најразлични аспекти – економски, социолошки, културолошки и слично, предупредуваат дека по своето ниво, обем и сложеност, оваа трансформација нема да биде слична на каква било промена што човечката раса веќе ја доживеала.

Оваа тема има за цел да ги воочи и акцентира најважните аспекти на влијанието на новата, четврта индустриска револуција во работењето на библиотеките, сродните културни институции и целиот непрофитен сектор воопшто.

Четвртата индустриска револуција (4ИР) радикално ги трансформира улогите и одговорностите на библиотекарите во различните видови библиотеки. Ова дигитално време бара темелно преиспитување на улогата на библиотекарот во оваа „паметна ера“, сè со цел да се зголемат и рedefинираат компетенциите и вештините на библиотекарите, за да може јасно да се осигури дека тие ќе обезбедат ефикасни услуги за своите корисници кои имаат разновидни и динамични потреби за информации.

Каков ќе биде одговорот на библиотеките и библиотекарите на овие предизвици сеуште е недоволно јасно, бидејќи библиотеките не претставуваат свет за себе во едно општество. Меѓутоа едно е јасно, за да се обезбеди адекватна трансформација и прилагодување на ова бреме на „паметни алатки“ и „паметни процеси“, одговорот мора да биде интегриран и сеопфатен, вклучувајќи ги сите актери како во државното управување, така и целокупниот јавен и приватен сектор, па се до академската фела и граѓанското општество.

Клучни зборови: јавни библиотеки, технолошка револуција, дигитално доба, 4 индустриска револуција, паметни библиотеки, паметни градови

Abstract: All of humanity stands on the brink of a technological revolution that will fundamentally change the way we live, work, and the way we relate to one another. The great world minds that are vigilantly following all these changes from various aspects - economic, sociological, cultural, etc., warn that in their level, scope and complexity, this transformation will not be similar to any change that the human race has already experienced.

This topic aims to highlight and emphasize the most important aspects of the impact of the new, fourth industrial revolution in the operation of libraries, related cultural institutions and the entire non-profit sector in general.

The Fourth Industrial Revolution (4IR) radically transformed the roles and responsibilities of librarians into different types of libraries. This digital age requires a thorough rethinking of the librarian's role in this "smart age", all in order to increase and redefine librarians' competencies and skills, so that they can clearly ensure that they provide efficient services to their diverse users, and dynamic information needs.

What will be the response of libraries and librarians to these challenges is still not clear enough, because libraries are not a world in themselves in a society. One thing is clear, however, to ensure an adequate transformation and adaptation of this burden of "smart tools" and "smart processes", the response must be integrated and comprehensive, involving all actors in both public administration and the overall public and private sector up till to academia members and civil society.

Keywords: public libraries, technological revolution, digital age, 4 (fourth) industrial revolutions, smart libraries, smart cities.

Вовед

Зборот „револуција“ доаѓа од латинскиот збор „revolutio“, што значи пресврт, а терминот ја дефинира фундаменталната промена во моќта или организациските структури што се случува во многу краток временски период. Многу револуции се случиле низ историјата и биле од различен тип, времетраење и идеологија. Тие оставија зад себе големи промени во културата, економијата и општествено-политичкиот систем.

Терминот револуции, исто така, се користи за означување промени што не се нужно поврзани само со политиката, како на пример индустриски револуции. Секоја индустриска револуција е обележана со специфична технологија што фундаментално го промени општеството. Постои мало несогласување, во зависност од видот на изворот, кога точно започнала секоја од претходните три индустриски револуции но генерално се согласуваат за следново:

Првата индустриска револуција започна кон крајот на 18 век во Англија. Започна со пронаоѓање на парната машина, што влијаеше на преминот од рачно производство во фабричко производство и развојот на текстилната и железната индустрија. Благодарение на паробродот и парната локомотива, патувањето беше побрзо и полесно, а претежно аграрното и руралното општество стана индустриско и урбано.²⁴²

Втората технолошка индустриска револуција започна кон крајот на деветнаесети век и траеше некаде до почетокот на Првата светска војна и беше обележана со пронаоѓањето на електрична енергија и масовното производство во некои нови индустрии, развој на транспортот и комуникациите. Наизменична струја, телефонот и моторот со внатрешно согорување беа некои од клучните откритија и пронајдоци на тој период. Благодарение на изградбата на железницата, започна нов бран на глобализација.

Третата или Дигитална индустриска револуција започна кон крајот на 1960 -тите. Таа е обележана со развојот на технологијата, која напредна од аналогна електроника и механички уреди, до дигиталната технологија што ја користиме денес. Во тој период се појавија многу нови откритија и пронајдоци. Персоналните компјутери, интернетот, компјутерската писменост и комуникациските технологии се карактеристиките на Третата индустриска револуција²⁴³.

Фазите помеѓу две индустриски револуции порано траеја значително подолго, помина цел век помеѓу првата и втората, но денес, само 40 години по третата, светот со сигурни чекори влегува во Четвртата индустриска револуција²⁴⁴.

Терминот Четврта индустриска револуција првпат го има искористено Клаус Шваб (Klaus Schwab), директор на Светскиот економски форум, во 2015 година.

Четвртата индустриска револуција ќе го промени не само она што го правиме, туку и тоа што сме. Тоа ќе влијае на нашиот идентитет и на сите прашања поврзани со него: нашето чувство за приватност, перцепција за сопственост, модели на потрошувачка, време што го посветуваме на работата, слободното време, начинот на кој ја развиваме кариерата, ги негуваме нашите вештини, запознаваме луѓе и ги негуваме односите со нив – рекол во таа прилика Шваб.²⁴⁵

Вештачката интелигенција (Artificial intelligent - AI), машинско учење (Machine learning), IoT (Internet of things), нанотехнологија, роботика, 3Д принтери, биотехнологија, паметни

²⁴² <https://senat.me/karakteristike-4-industrijska-revolucija-4ir/> (2021-10-01)

²⁴³ <https://tockanai.hr/biznis/cetvrta-industrijska-revolucija-19821/> (2021-10-02)

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab> (2021-10-03)

градови, Big Data - се само некои од промените што веќе го зафатија светот и брзо се проширија²⁴⁶.

Четвртата индустриска револуција се разликува од третата поради две причини: јазот помеѓу дигиталниот, физичкиот и биолошкиот свет се стеснува, а технологијата се менува побрзо од било кога. Живееме во време кое многу ветува, но во исто време и нè предупредува - од етичките дилеми околу вештачката интелигенција до зголемениот јаз меѓу богатите и сиромашните²⁴⁷.

Промените кои ги трпат јавните библиотеки како резултат на технолошкиот напредок

Јавните библиотека како институција заснована на принципот на пристапност на пишаниот збор и знаење за сите членовите на општествената заедница, е резултат на општествените превирања во текот на 18 и 19 век. Историската позадина на овие превирања е омасовување на писменоста и пишаната култура, исто така претварање на книгата во производ со кој се тргува на пазарот, односно производ кој освен научна и културна вредност, има и економска, а сето тоа овозможено со пронаоѓање на печатарската машина, неколку века порано²⁴⁸. Иако во тој период забрзано почнува да расте бројот на печатени публикации, односно книги со што просветителската дејност почнува да цвета, научната мисла да расте, сепак достапноста на тие изданија била привилегија на мал круг на економски моќни луѓе. Главната концентрација на сите тие новопечатени книги била по манастирските библиотеки, универзитетските библиотеки на најмоќните универзитети или во приватните збирки на европската аристократија. Сето тоа почнува да се менува со појава на револуционерните движења пред се во Франција, а нешто покасно и во Велика Британија кога неколку милиони примероци на книги и збирки се одземени од црквените библиотеки и приватните аристократски збирки како и дел од збирките на Националните библиотеки и понудени на користење на помалите библиотеки во нивните земји. Почнале да се отвораат читални, книгите се оставени на располагање за масовна позајмица, со што ниските општествени слоеви и работничката класа добила можност да се образува и стекнува навистина корисни знаење. Во тој период британскиот естаблишмент притснат од сè поголемите револуционерни пореметување дава дозвола за основање на јавни библиотеки кои ќе бидат финансирани од државните даноци. Во годините и децениите што следуваат после тоа, бројните граѓански и пролетерски револуции се избориле меѓу другото и за детерминирање на јавните библиотеки како институци на пишаното знаење, институции во кои книжевното и научното знаење стануваат достапни на секој член од општествената заедница, без разлика на неговото потекло, раса, род и класа²⁴⁹.

Со развојот на технологијата во средината на дваесетиот век и нешто подоцна доаѓа до автоматизација на библиотечното работење со што се скратил патот на секој корисник до изнаоѓање на потребната информација, а работата на самите библиотекарите значајно поедноставила.

Во последната декада од 20-от век, и почетокот на 21-от век, јавните библиотеки поминаа низ една радикална трансформација и генерална промена на нивната функција во општеството. Библиотеките почнаа да дават пристап до своите пишани и звучни материјали сместени на физички носачи како што се ЦД и ДВД –ромовите. Сето ова подоцна е дополнето со давање на користење на сите пишани и звучни материјали преку дигиталните мрежи. На тој начин корисниците добија можност за користење на библиотечните фондови или делови од нив во дигитална форма, а дигитализацијата, зачувувањето и дистрибиција на сите тие материјали библиотеките го превземаа на себе. Дигиталните мрежи во голема мера ја олеснија и проширија пристапноста и споделувањето на библиотечниот материјал што е дигитализиран или веќе е создаден во дигитален амбиент. Со тоа уштен еднаш се потврдија основните начела на мислијата

²⁴⁶ <https://senat.me/karakteristike-4-industrijska-revolucija-4ir/> (2021-10-03)

²⁴⁷ Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution* (New York, NY: Penguin Books, 2017).

²⁴⁸ [digitalna-javna-knjinja-tomislav-medak.pdf](#) (2021-10-02)

²⁴⁹ Ibid.

на јавните библиотеки за пристап до културните добра и интелектуалните знаења до сите без било какви социјални и економски бариери. Меѓутоа, самата дигитализација, брзиот пристап до информациите, режимот на интелектуалната сопственост и глобализацијата, сето тоа го измени. Големите издавачки куќи и носителите на авторските права, ја креена економската вредност на своите “производи“ и видоа одлична прилика за добра заработка и побегнаа од таа општествена одговорност – култура и знаење за сите. Како последица на таквата ориентација, јавните библиотеки во првата деценија на 21-от век сеуште не им беше дозволено да понудат пристап до дигиталниот текст, каков што сакаат да понудат и во целост. Електронските книги обично се добиваа заклучени со одредени технолошки мерки, без можност за нивно повеќекратно користење и зачувување. Кај научната издавачка дејност, ситуацијата стана уште по деликатна поради големите цени за претплата на релевантните бази кои јавните библиотеки не можеа да си ги дозволат. На тој начин голем дел од дигиталните изданија станаа недостапни за многу библиотеки и библиотечни системи. Со ширењето на тие процеси, јавните библиотеки почнаа полесно да го губат тоа централно место во заедницата на давање пристап, организација, презентација и чување на знаењето. Ова доведе до ситуација кога јавните библиотеки сега треба да се борат за своето легитимирање во заедницата, да ја дефинираат својата важност и да ги оправдат средствата што ги добиваат. Затоа, библиотеките се обидуваат да се ре-брендираат како „трети простори“ за социјализација и различни активности на децата, младите и корисници од „третото доба“, места каде различни социјални групи можат да добијат најразлична помош за своите бирократски проблеми и сл.²⁵⁰

Сите овие функции, сепак, не се нешто што јавните библиотеки не го правеле порано, меѓутоа во ситуација кога бројот на корисници и посети на самата библиотека опаѓа, климата на се потешко извршување на нивната примарна улога, да се обезбеди пристап до знаењата во секаква форма и без нужни препреки, ваквата преориентација е сосема оправдана.²⁵¹

Трансформација на јавните библиотеки во „паметни“ – проблем или предизвик?

Терминот „паметна библиотека“ од неодамна се користи се почесто со цел да се дефинира една визија за „Библиотека на иднината“ и тоа како составен дел од концептот наречен „паметен град“. Овој концепт се однесува на интеграцијата на дигиталните процеси и кругот на повратни информации во јавната инфраструктура и тврди дека оваа интеграција е посакувана состојба, во која градовите стануваат „попаметни“, односно поефикасно организирани, флексибилни, одржливи, зелени и инклузивни за различни социјални групи.²⁵²

Општоприфатена и заедничка дефиниција за тоа што значи „паметна библиотека и не постои, а овој израз пред сè се користи како одговор на предизвиците, посебно тој кој ја преиспитува идеата за улогата на библиотеката во „новото време“. Реално, библиотеките низ целиот свет се соочуваат со проблеми, бидејќи нејзиното работење не може да се стави во некои економски рамки имајќи го во предвид фактот дека библиотеките помалку или повеќе, работат без економски профит. Универзитетските или факултетските библиотеки на пример се дел од некое академско опкружување и даваат услуги на научните институции и се помагачи во таа научна комуникација. Зависни се од своите покровители но и заштитени на некој начин од самите нив. Јавните библиотеки меѓутоа морат константно да ја објаснуваат неопходноста од нивно постоење и зошто градската управа мора токму за нив да одвои поголем буџет, а не за некое комунално претпријатие или пак за некои социјални политики²⁵³.

Причината зошто и јавните библиотеки се повеќе се доведуваат во прашање и основната мисија на нивното постоење, секако е појавата на светската веб мрежа (world wide web) и новите можности што „паметните“ уреди ги создаваат за пристап до дигитално достапните информации, навидум без да бидат зависни од посредничка институција каква што е

²⁵⁰ Orr, R.H. Measuring the goodness of library services: A general framework for considering quantitative measures. *Journal of Documentation*. Vol. 19 (1973). Стр. 316

²⁵¹ David Raitt, “The Future of Libraries in the Face of the Internet,” *The Electronic Library* 12, no. 5 (1994): 275.

²⁵² <https://elephantinthelab.org/smart-libraries/> (2021-10-03)

²⁵³ <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/knjiznice-se-digitalno-transformiraju-i-postaju-pametne---571735.html> (2021-10-04)

библиотеката. Предизвикот за библиотеките денес лежи токму во учеството во овој развој без откажување од нивните основни функции.

Секоја технолошка револуција, развивањето на се поголемиот број на технолошки уреди има за цел да ги намали големиот број на посреднички фактори или институции кои дават информациски услуги. Затоа и односот на јавните библиотеки кон концептот „паметна библиотека“ е сеуште неодреден, можеби се гледа и со недоверба. Се поставува прашањето дали самата мисија и идеја за библиотека не е „паметна“? И дали библиотеките не ја исполнуваат дефиницијата како место за образование, како собирач и давател на информации? И дали тие функции нема да бидат неопходни во иднина? Кој ќе обезбеди сигурен материјал за „хранење“ на светската веб мрежа? Секако дека тоа треба да бидат библиотекарите и информациските работници. Меѓутоа во услови на интензивен технолошки раст, секако дека старата идеја за библиотека треба да се брани, но библиотеките исто така ќе треба да размислуваат за нови начини на медијација, нови услуги и нови средини²⁵⁴.

Изразот „паметно“ во контекст на библиотеките пред сè означува користење на технологиите и автоматизација на процесите како би се олеснило и поедноставило работното и секојдневното опкружување. Тоа секако треба да се прифати од страна на библиотекарските работници кои се загрижени за своите работни места и нивната улога во општеството, како дел од развојните политики и стратегии на библиотеката. Секако, секоја развојна стратегија не може да се примени на секоја библиотека, бидејќи тоа зависи од многу фактори како субјективни, така и објективни, пред сè од буџетите кои ги добиваат, свесноста за промените кои треба да се направат, константната наобразба на библиотекарите, следење на светските трендови, едукација на корисниците и др.

Заклучок

Дали новата индустриско-технолошка револуција и ова „паметно доба“, преставува закана за постоењето на јавните библиотеки? Според моето скромно мислење – не. Библиотеки во своето постоење го „преживееа“, еден грст технолошки иновации (појавата на интернетот, персоналните компјутери, е – читачите, Google) и сепак опстанаа. Но секако ова не смееме да го сфатиме премногу лежерно бидејќи технологиите што произлегуваат од ова ера полека ќе доведат до длабока промена во начинот на работа во библиотеките. Исто така треба да ги земеме во предвид и бескрајните можност што ги нуди ова ера, да ги усвоиме и да се прилагодуваме. Овие „тектонски пореметувања“, секако нема да доведат до пропаст на јавните библиотеки, бидејќи библиотеките се покажаа како прилично жилави и еластични и свесни сме дека библиотекарскиот работник секако е по вреден во очите на корисникот од компјутерскиот интерфејс. Мојата умерено-оптимистичка варијанта е дека библиотекарите ќе продолжат да го работат она што секогаш го правеле за своите корисници, само со нови технолошки алатки кои ќе им помогнат да го направат побрзо и поуспешно.

Литература:

1. Medak, Tomislav. Digitalna javna knjižnica – Kulturno-tehnološka preobrazba koja se nije dogodila? URL: [digitalna-javna-knjiznica-tomislav-medak.pdf](#) (2021-10-02)
2. Orr, R.H. Measuring the goodness of library services: A general framework for considering quantitative measures. Journal of Documentation. Vol. 19, 1973.
3. Raitt, David. The Future of Libraries in the Face of the Internet. The Electronic Library 12, no. 5 (1994): 275.
4. Schwab, Klaus. The Fourth Industrial Revolution. (New York, NY: Penguin Books, 2017).
5. URL: <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab> (2021-10-03)
6. URL: <https://senat.me/karakteristike-4-industrijska-revolucija-4ir/> (2021-10-01)
7. URL: <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/knjiznice-se-digitalno-transformiraju-i-postaju-pametne---571735.html> (2021-10-04)

8. URL: <https://elephantinthelab.org/smart-libraries/> (2021-10-03)
9. URL: <https://tockanai.hr/biznis/cetvrta-industrijska-revolucija-19821/> (2021-10-02)
10. INFORMATION TECHNOLOGY AND LIBRARIES | MARCH 2021 URL:
<https://doi.org/10.6017/ital.v40i1.13193>(2021-10-04)

UNAPREĐENJE ARHIVSKE DJELATNOSTI U CRNOJ GORI U CILJU PROMOCIJE I PRIBLIŽAVANJU ARHIVSKE GRAĐE ŠIROJ JAVNOSTI

Improvement of archival activities in Montenegro in order to promote and bring archival materials closer to the general public

Sažetak: Arhivsku građu i njenu zaštitu regulišu odredbe više zakona u Crnoj Gori. Funkcionisanje arhivske djelatnosti je uslovljeno i dobrim normativnim okvirom vezanim za druge oblasti. Arhivska djelatnost se unapređuje uz poboljšanje materijalnih i tehničkih uslova, uz kvalitetne i osposobljene kadrove. Neadekvatno funkcionisanje arhivske djelatnosti kod subjekata koji je stvaraju, ali i neodgovarajuće postupanje Arhiva utiče na zaštitu arhivske građe, a time i na mogućnosti promovisanja. Radi podsticanja aktivnosti vezanih za promovisanje, u skladu sa Evropskim smjernicama mogu se razmatrati i unaprijediti normativni akti i stvarati bolji tehnički i materijalni uslovi rada. Analiza aktivnosti Arhivskog odjeka Podgorica na planu promocije arhivske djelatnosti ukazuje na pravce daljeg djelovanja.

Unapređenje arhivske djelatnost se može realizovati primjenom dobrih primjera iz uporedne arhivističke prakse drugih država. Posebno važna je edukacija iz oblasti arhivske djelatnosti. Snažan autoritet Državnog arhiva je oslonac promocije arhivske građe, a aktivnosti koje se organizuju u toj oblasti su raznovrsne. Povezivanje sa srodnim djelatnostima kao što su biblioteka i muzejska djelatnost je značajno za promovisanje arhivske građe putem udruženog djelovanja na nacionalnom i internacionalnom planu.

Ključne riječi: arhivska djelatnost, evropske smjernice promovisanje arhivske djelatnosti.

Abstract: Archival material and its protection are regulated by the provisions of several laws in Montenegro. The functioning of archival activity is also conditioned by a good normative framework related to other areas. The archival activity is improved with the improvement of material and technical conditions, with quality and trained personnel. Inadequate functioning of archival activity in the entities that create it, but also inappropriate actions of the Archives affect the protection of archival materials, and thus the possibilities of promotion. In order to encourage activities related to promotion, in accordance with European guidelines, normative acts can be considered and improved and better technical and material working conditions can be created. The analysis of the activities of Arhivski odjek Podgorica in the plan of promotion of archival activity points to the directions of further action.

The improvement of archival activity can be realized by applying good examples from the comparative archival practice of other countries. Education in the field of archival activity is particularly important. The strong authority of the State Archives is the basis of the promotion of archival materials, and the activities organized in that area are diverse. Connecting with related activities such as library and museum activity is important for promoting archival materials through joint action on the national and international level.

Key words: archival activity, European guidelines, promoting archival activity.

Nacionalni normativni okvir vezan za arhivsku djelatnost u Crnoj Gori

Nacionalni normativni okvir vezan za arhivsku djelatnost obuhvata razne zakone i pravilnike kao što su: Zakon o arhivskoj djelatnosti²⁵⁵, Pravilnici i interna uputstva i procedure vezani za arhivsku

²⁵⁵ <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/02/Zakon-o-arhivskoj-djelatnosti.pdf>

djelatnost, publikovanje²⁵⁶ i sl. Zakon o zaštiti kulturnih dobara²⁵⁷, Krivični zakonik Crne Gore²⁵⁸, Zakon o inspekcijском nadzoru²⁵⁹, Etički kodeks arhivista²⁶⁰. Ovdje se mogu svrstati i normativna akta poput Uredbe o uslovima čuvanja javne registratorske građe,²⁶¹ Uredba o kancelarijskom poslovanju i Uputstvo u primjeni uredbe²⁶² etc. Značajno je u povezanim oblastima detektovati sve nedovoljno precizne pravne norme i korigovati ih i međusobno uskladiti. Unapređenjem normi koje se odnose na arhivsku djelatnost se stvaraju bolji uslovi za funkcionisanje arhivske djelatnosti i bolji uslovi za promociju i približavanje arhivske građe široj javnosti.

Međunarodni normativni okvir

Evropske smjernice za saradnju biblioteka, muzeja i arhiva su nastale iz prirodne povezanosti navedenih djelatnosti. U praktičnom radu i tokom pripreme stručnih radova, izložbi ili zbornika, istraživanje teme interesovanja vodi ka fondovima biblioteka, muzeja i arhiva. Stručna literatura služi kao izvor podataka i kao uputstvo o daljem radu u obradi neke teme. Povezanost djelatnosti ukazuje na mogućnost planiranja zajedničkih projekata.

Aktivnosti Državnog arhiva

Državni arhiv u Crnoj Gori realizuje aktivnosti koje su precizirane zakonskim i podzakonskim normama ali i aktivnosti koje su povezane sa njima. Ovo se odnosi najprije na oblast zaštite arhivske i registratorske građe van arhiva, aktivnosti sređivanje, izrada informativnih sredstava, postupak liječenja i konzervacije. U odnosu na subjekte spolja, odnosno registrature i građanstvo, ali i sve institucije državnog aparata realizuje se i edukacija i pružanje stručne pomoći. U odnosu na laičku ali i stručnu javnost realizuje se promocija arhivske građe kroz različite vidove. Iz izvještaja o radu Državnog arhiva se zaključuje da se iz godine u godinu realizuje veliki broj aktivnosti i zadataka. Međutim pravo pitanje je da li su sve navedene aktivnosti dovoljne da bi se obezbijedila zaštita arhivske i registratorske građe. U nedostatku adekvatne digitalizacije ostaje otvoreno pitanje lake dostupnosti arhivske građe. Preduslov je da su sređeni arhivski fondovi na pravi način. Ograničeni kapaciteti Odjeljenja za konzervaciju u dijelu liječenja oštećene arhivske građe iz registratura takođe utiču na mogućnosti očuvanja arhivske građe.

Uvidom u rad Državnog arhiva na osnovu informacija dostupnih na sajtu²⁶³ uočava se da se promocija i približavanje arhivske građe široj javnosti realizuje kroz različite vidove:

- ▶ Izdavanje knjiga, zbornika, publikacija
- ▶ Izložbe dokumenata i fotografija
- ▶ Edukaciju
- ▶ Saradnju sa inostranim subjektima
- ▶ Učešće u projektima
- ▶ Učešće na skupovima na nacionalnom i internacionalnom nivou itd.

---

²⁵⁶ <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/02/Pravilnik-o-na%C4%8Dinu-i-uslovima-kori%C5%A1%C4%87enja-arhivske-gra%C4%91e.pdf>

²⁵⁷ Službeni list Crne Gore br.049/10 od 13.08.2010.g, 040/11 od 08.08.2011.g, 044/17 od 06.07.2017, 018/19 od 22.03.2019.g.

²⁵⁸ Krivični zakonik Crne Gore Službeni list R. Crne Gore br. 70/2003, 13/2004-ispr. i 47/2006 i Službeni list Crne Gore 40/2008, 25/2010, 73/10, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 044/2017, 49/2018, 03/2020.

²⁵⁹ Službeni list Republike Crne Gore br. 039/03 od 30. 06.2003, Službeni list Crne Gore br. 076/09 od 18. 11.2009. g, 057/11 od 30.11.2011, 018/14 od 11.04.2014. g,011/15 od 12.03.2015. g, 052/16 od 9.08.2016.g,

²⁶⁰ <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/04/Eticki-kodeks-arhivista.pdf>

²⁶¹ https://dacg.me/wpcontent/uploads/2019/02/Uredba_o_nacinu_i_uslovima_cuvanja_javne_registratorske_i_arhivske_gradje.pdf

²⁶² <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/04/Uredba-o-kancelarijskom-poslovanju-organa-drzavne-uprave.pdf>

²⁶³ <https://dacg.me/>

Izložbena djelatnost²⁶⁴ kao i kulturno-prosvjetna djelatnost Državnog arhiva²⁶⁵ su često obrađivana tema u stručnim časopisima. O intezitetu i obimnosti dijela navedenih vidova promocije arhivske građe svjedoče i brojna izdanja Državnog arhiva.

Fotografija: Dio izdanja Državnog arhiva²⁶⁶

Analiza rada Arhivskog odsjeka Podgorica u oblasti promocije arhivske djelatnosti

Arhivski odsjek Podgorica je osnovan 1980. godine u tadašnjem Titogradu. Zanimljiv je podatak da je po hronologiji osnivanja arhivskih odsjeka glavnih gradova u nizu republika u sastavu SFRJ, Crna Gora bila na poslednjem mjestu. Arhivski odsjek Podgorica je bio smješten u objektu skromnih prostornih i tehničkih kapaciteta u ulici „Mitra Bakića” i funkcionisao je kao Radna organizacija²⁶⁷ u oblasti kulture. Čitavu deceniju, sve do devedesetih godina prošlog vijeka arhivska građa se nije preuzimala u depo. Na novu lokaciju u ulici „Đoka Miraševića” na kojoj se nalazi i danas Arhivski odsjek je preseljen 1991. godine. Ukupna površina prostora ovog Odsjeka iznosi 223 kvadratna metra.²⁶⁸ Od 1991. do 1999. godine je funkcionisao kao Arhivsko odjeljenje. Nakon preseljenja započeto je preuzimanje arhivske građe o čemu se vodi evidencija kroz „Knjigu primljene arhivske građe (ulazni inventar)”. Prvo preuzimanje je realizovano aprila 1991. godine kojom prilikom je preuzeta „djelimično propala arhivska građa” DP „Duvanski kombinat” Titograd u količini od 0, 20 md. Od tada su više puta Odsjeku predate i dokumenta u nesređenom stanju, bez popisa kao što je bilo u slučaju dijela sudske građe.²⁶⁹

Državni arhiv je je 2002. godine dodijelio Arhivskom odsjeku Podgorica „Plaketu za uspješan rad na poslovima i zadacima arhivske službe u Crnoj Gori”. Navedeno priznanje se realizovalo u okviru obilježavanja 50 godina od postojanja Državnog arhiva i 100 godina državne arhive. Tokom rada Odsjeka, od osnivanja do danas nije se svake godine istim intezitetom realizovano preuzimanje arhivske građe zbog prostornih kapaciteta koji su bili skoro popunjeni. U Arhivskom odsjeku u depou je smješteno ukupno građe u količini 500 metara dužnih.²⁷⁰ U toku je realizacija izlučivanja iz Depoa dijela registraturskog materijala, pa će ukupna količina arhivske građe u AO biti znatno manja. Devastacija Podgorice usljed ratnih dejstava i bombardovanja tokom Drugog svjetskog rata je mogla

²⁶⁴ Više o tome Vukota Vukotić „ O izložbenoj djelatnosti Državnog arhiva Crne Gore“ Arhivski zapisi, br.1-2, 2020. Cetinje, str. 149-156.

²⁶⁵ Više o tome Vukota Vukotić „ O kulturno-prosvjetnoj djelatnosti arhiva“ Arhivski zapisi, br. 1-2, 2019. Cetinje, str. 137-150

²⁶⁶ Izvor fotografije: privatna arhiva Sandra Markovic

²⁶⁷ „ Arhivski fondovi I zbirke u republici Crnoj Gori” Tom I i II, Državni arhiv Crne Gore, Cetinje, 2001. g. str. 151.

²⁶⁸ Srđan Pejović „ Državni arhiv 65 godina rada“ Cetinje, s.a. str. 115.

²⁶⁹ Knjiga opšteg inventara arhivske građe Arhivski odsjek Podgorica, s. a.

²⁷⁰ Isto

uticati na činjenicu da je sačuvan mali broj dokumenata vezano za prostor Podgorice za period prije 1945. godine.

Ka cilju promocije i približavanja arhivske građe široj javnosti od strane službenika Arhivskog odsjeka Podgorica realizovane su aktivnosti koje obuhvataju:

- ▶ Manifestacija „Neđelja arhiva“
- ▶ Posjete predstavnika registratura i učenika AO i predavanja učenicima
- ▶ Izložbe
- ▶ Izrada članaka i radova etc.
- ▶ Konstantna edukacija predstavnika registratura
- ▶ Individualni doprinos pojedinih službenika Odsjeka u cilju promocije i približavanja arhivske građe široj javnosti van rada u Arhivskom odsjeku

- Manifestacija „Neđelja arhiva“²⁷¹ se tradicionalno organizuje unazad više decenija i ima za cilj podizanje svijesti o značaju Arhiva i arhivske građe. Obuhvata organizovane sastanke se predstavnicima registratura i učenika radi uvida u način rada Državnog arhiva, Fondove i zbirke koje se čuvaju u Državnom arhivu i Odsjecima.

- Na predlog dijela službe Arhivskog odsjeka Podgorica koja se bavila zaštitom arhivske građe van arhiva pristupilo se ustanovljavanju saradnje sa obrazovnim ustanovama, što je konkretizovano putem sporazuma o saradnji sa školama. Potpisani su sporazumi sa JU SEŠ „Mirko Vešović“²⁷² i JU Gimnazija „Slobodan Škerović“²⁷³. U svrhu realizacije promocije arhivske djelatnosti organizovana su predavanja i posjete učenika kojom prilikom se omogućava uvid u depo u kome se čuva arhivska građa. U sklopu navedenih aktivnosti su realizovana i predavanja učenicima škola sa kojima je potpisan sporazum, nekada i u školskim prostorijama.

- Izložbe Arhivskog odsjeka Podgorica:

Od osnivanja Odsjeka 1980. godine do 2022. godine nije bilo organizovanih izložbi arhivske građe i fotografija od strane Arhivskog odsjeka Podgorica. Do septembra 2023. godine su realizovane dvije izložbe.

- Prva izložba je realizovana juna 2022. godine, a posvećena je gradu Podgorici, sa slikama života u njemu. Prikazana je arhivska građa od velikog značaja kao što je tapija na nepokretnosti i potvrda njene vjerodostojnosti iz 1930. godine, zatim posjedovni list iz 1930. godine, Urudžbeni zapisnik Podgoričke Gimnazije iz 1920. godine, razredna knjiga- Velika Državna Gimnazija za školsku 1918/1919. godinu, fotografija „Partizani nose ranjenog druga“- nepoznata ratna godina, Uvjerenje o završetku školske 1923/24, godine u Gimnaziji „Slobodan Škerović“, fotografija: Bačene bombe na Podgoricu u toku Drugog svjetskog rata, etc.²⁷⁴

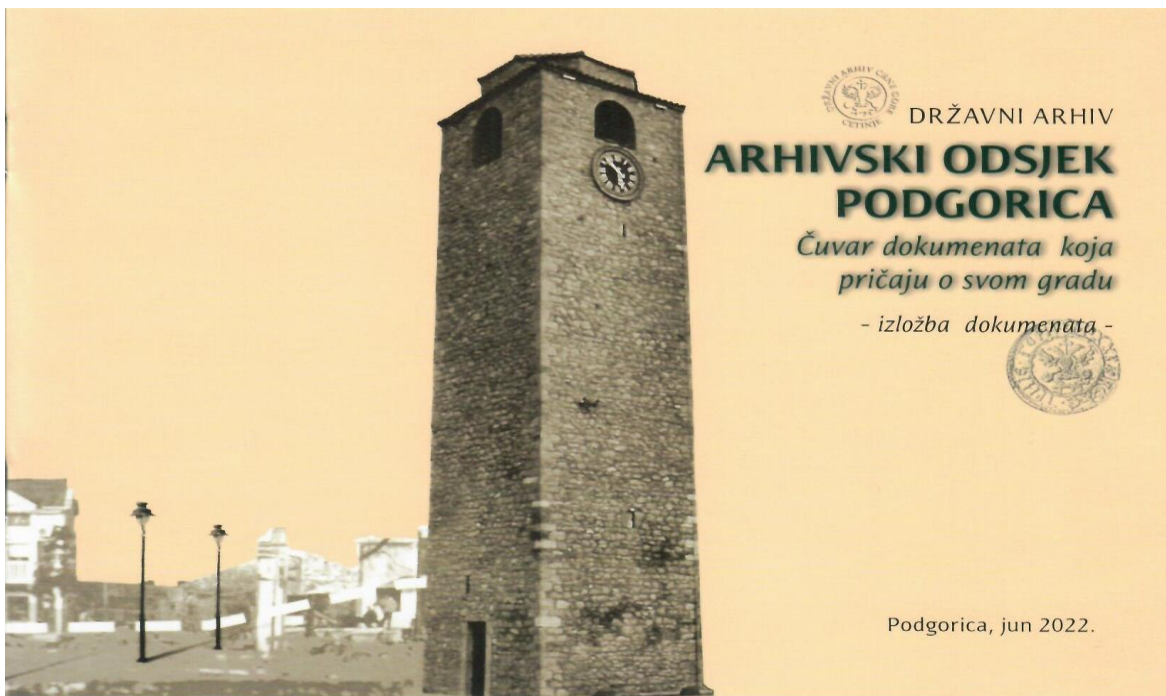
---

²⁷¹ <https://dacg.me/nedjelja-arhiva-29-maj-2-jun-2023-godine/>

²⁷² *Sporazum o saradnji* broj 237 od 28. 10. 2015.godine Arhivski odsjek Podgorica

²⁷³ *Sporazum o saradnji* broj 218 od 9.05. 2017. godine Arhivski odsjek Podgorica

²⁷⁴ <https://dacg.me/arhiv-podgorica-cuvar-dokumenata-koja-pricaju-o-svome-gradu/>

Fotografija; Naslovnica kataloga izložbe „Arhivski odsjek Podgorica Čuvar dokumenata koja pričaju o svom gradu” 2022. godine

Malobrojna zbirka „Varia” koja sadrži dokumenta prije Drugog svjetskog rata bila je dragocjen izvor za izložbu „Arhivski odsjek Podgorica, Čuvar dokumenata koja pričaju o svome gradu” 2022. godine.²⁷⁵ Korišćeni su Fondovi AO Podgorica, izvodi iz novinskih članaka časopisa Fonda JNU „Titogradska tribina” („Polis”) kao i fotografije iz Fondova „Pobjeda”. Predstavnicom Arhivskog odsjeka, a koautorkom izložbe je gostovala na TV „Vijesti”.

- Druga izložba „Prosvjeta u Podgorici“- izložba dokumenata i fotografija²⁷⁶ realizovana je od 29. maja do 6. juna 2023. godine u JUKIC „Budo Tomović”. Nakon toga je na zahtjev Filozofskog fakulteta u Nikšiću postavljena u izložbenom prostoru ovog fakulteta. Povodom otvaranja izložbe koautorka je gostovala na nekoliko medija npr. „Gradski radio“ „TV Prva“ kao i „RTV CG“. Objavljen je tekst u listu „Pobjeda“ pripremljen od strane načelnice AO. Rad na izradi izložbe je trajao oko godinu dana, pregledano je oko 2000 stranica različitih knjiga o istoriji Podgorice i prosvjete, veliki broj članaka i drugih istorijskih izvora, na hiljade fotografija NJU „Titogradska tribina“, stotine fotografija u JU „Muzeji i galerije“ Podgorica, fondovi Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Cetinje etc.

²⁷⁵ <https://dacg.me/arhiv-podgorica-cuvar-dokumenata-koja-pricaju-o-svome-gradu/>

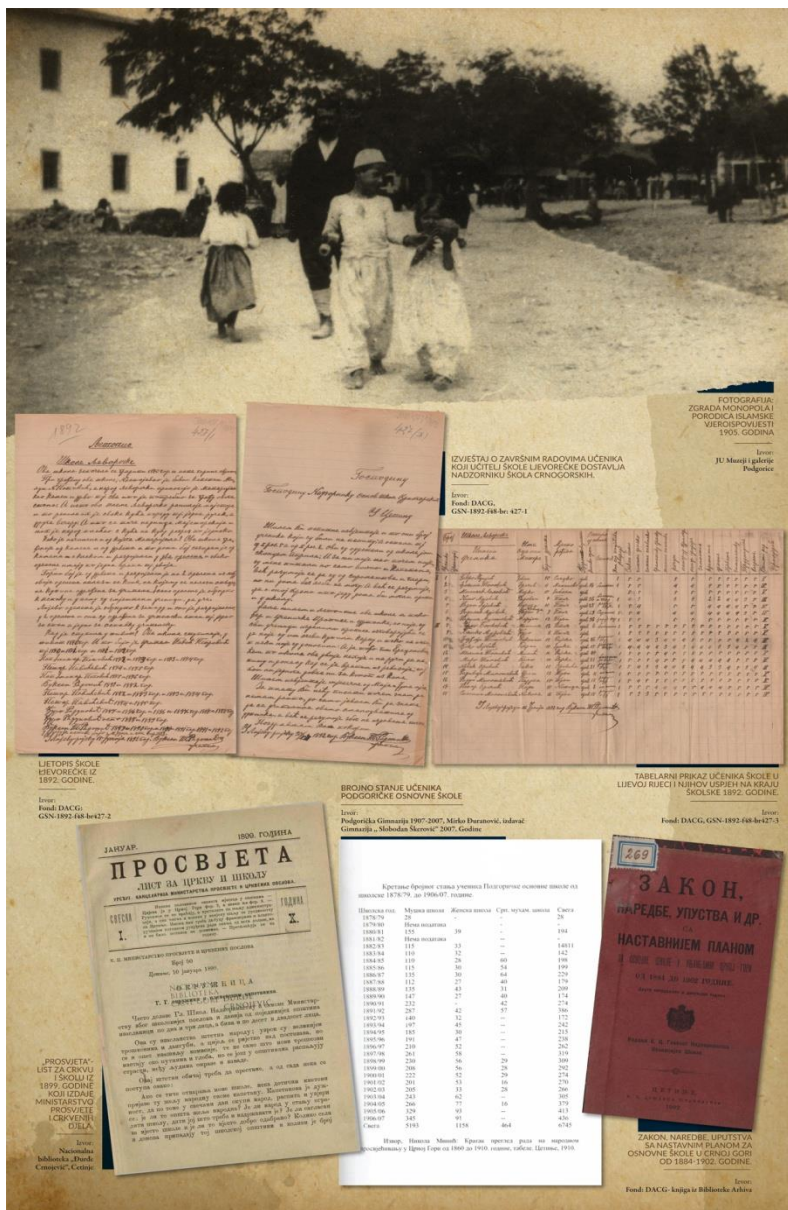
²⁷⁶ <https://dacg.me/prosvjeta-u-podgorici/>

Fotografija: Naslovnica izložbe „Prosvjeta u Podgoricu-izložba dokumenata i fotografija“ 2023. godine

U pripremi izložbe su korišćeni Fondovi iz Arhivskog odsjeka Podgorica, Državnog arhiva Cetinje Arhivskog odsjeka Podgorica za radnički pokret, JU „Muzeji i galerije“ Podgorice, fotografije iz privatne arhive arhivistkinje Žane Tassan, unuke prvog direktora Gimnazije u Podgorici. Takođe su korišćena izdanja Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“, a kao primjer se može navesti „Zakon o narodnim školama“ iz 1907. godine. Navedena izložba predstavlja pravi primjer saradnje između različitih resora na zajedničkom zadatku promocije arhivske građe. Konkretni primjer je naredni pano na kome je prikazana fotografija iz JU „Muzeji i galerije Podgorice“, naslovnica časopisa „Prosvjeta“, „Zakon, naredbe, uputstva“ i izvod iz knjige o Gimnaziji²⁷⁷.

²⁷⁷ <https://dacg.me/wp-content/uploads/2023/07/2.Pano-1880.jpg>

Fotografija: Pano 1880.g. izložba „ Prosvjeta u Podgorici-izložba dokumenata i fotografija”²⁷⁸

U arhivskom depou Odsjeka Podgorica se čuva mala količina arhivske građe vezana za period prije 1945. godine. Na osnovu ličnog iskustva napomenula bi da ova činjenica limitira stvaralačku djelatnost, ali istovremeno podstiče na dalje istraživanje dokumentacije, fotografija, literature kod drugih srodnih institucija. Potrebno bi bilo prikupiti svu dostupnu arhivsku građu vezanu za teritoriju Podgorice, uključujući i onu koja se nalazi van teritorije Crne Gore.

- Edukacija zaposlenih kao vid unapređenja arhivske djelatnosti u Crnoj Gori u cilju promocije i približavanja arhivske građe široj javnosti obuhvata edukaciju zaposlenih u odsjecima i naravno edukaciju zaposlenih u registraturama. Tokom rada na zaštiti arhivske građe van Arhiva službenici se bave i edukacijom zaposlenih u registraturama promovišući na najbolji način instituciju u kojoj rade i istovremeno dajući sve neophodne informacije o broju fondova koji se čuvaju u arhivima. Takođe se pojašnjavaju procedure koje se realizuju u Državnom arhivu, a daju se informacije o dostupnosti arhivske građe, načinu pronalazjenja dokumenata i značaju arhivske građe, zbornicima dokumenata i izložbama. Značajno je u ovom dijelu i upućivanje na izvore dostupne u sajber prostoru. Kvalitetna prezentacija rada Državnog arhiva i odsjeka na internet adresi olakšava edukaciju i značajan je izvor informacija. Na taj način se povezuju istraživači sa udaljenih prostora, omogućava se besplatna edukacije i može se uticati na podizanje svijesti o značaju arhivske djelatnosti. Digitalizacija bi olakšala i ubrzala realizaciju različitih projekata.

- Individualni doprinos službenika se realizuje u vidu promocije arhivske djelatnosti, promovisanja arhivskih fondova i zbirki, izdavačke djelatnosti i sl. Na osnovu ličnog iskustva konstatujem da je važan individualni doprinos pojedinca zaposlenog u Državnom arhivu i odjsecima na ovom planu, a naravno zavisi od ličnih psiholoških svojstava ličnosti, ekstrovertnosti, elokvencije, akumuliranog znanja i zainteresovanosti da se da doprinos razvoju Državnog arhiva kao institucije. Individualni doprinos se može realizovati i kroz članstva u međunarodnim organizacijama i kroz učešće u različitim projektima, kao i kroz angažovanost u različitim komisijama i stručnim tijelima van Arhiva. Nagrađivanje službenika koji se bave stvaralačkim aktivnostima je sredstvo koje može podsticati na dalji rad.

Zaključak

U Državnom arhivu Crne Gore i Arhivskim odsjecima se realizuju brojna aktivnosti usmjerene ka promociji i približavanju arhivske građe široj javnosti, u čemu značajnu ulogu ima i Arhivski odsjek Podgorica. Kako bi se stvorili svi neophodni uslovi za unapređenje arhivske djelatnosti neophodno je unaprijediti normativna akta, stvoriti materijalne i tehničke uslove za rad, obezbijediti dostupnost arhivske građe, pružanje konzervatorskih usluga liječenja arhivske građe koja je oštećena u registraturama etc. Unapređenje arhivske djelatnosti obuhvata i adekvatno predstavljanje Državnog arhiva i odsjeka u sajber prostoru. Neadekvatni uslovi rada, nedostatak akumuliranog znanja, kreativnih osobina uz nedovoljno interesovanje za obavljanje radnih zadataka dovodi do ravnodušnog stava u odnosu na stvaralačke aktivnosti.

U Arhivskom odsjeku Podgorica su realizovane brojne aktivnosti u cilju promocije i približavanja arhivske građe široj javnosti. Dinamika realizacije ovih aktivnosti je varirala tokom vremena. Analizom rada Arhivskog odsjeka Podgorica vezanom za pripremu izložbi tokom 2022. i 2023. godine zaključuje se da je ostvarena dobra saradnja sa subjektima vezanima za biblioteku i muzejsku djelatnost. Povezivanje Arhivskog odsjeka Podgorica sa srodnim institucijama iz oblasti biblioteke i muzejske djelatnosti je u značajnoj mjeri unaprijedilo i ubrzalo rad na promociji i približavanju arhivske građe široj javnosti. Pored svega navedenog postoji realna potreba za umnožavanjem aktivnosti na promociji arhivske građe u Arhivskom odsjeku Podgorica iz razloga što su brojni fondovi nedovoljno istraženi.

Objavljivanje rezultata stvaralačkog rada arhivista u sajber prostoru utiče na dostupnost arhivske građe, transparentnost rada, brisanje granica između različitih slojeva stručne i obične javnosti, na koji način je arhivska građa pod istim uslovima jednako dostupna svima, što može da inspiriše na novo stvaralačko djelovanje.

Na kraju nedostatak arhivske građe iz perioda prije 1945. godine vezane za teritoriju Podgorice uslovljava potrebu apela za predaju Državnom arhivu i Arhivskom odsjeku Podgorica, originalne, izvorne ili reprodukovane arhivske građe koja se po bilo kom osnovu nalazi kod drugih subjekata na teritoriji Crne Gore i drugih država. Navedeno bi doprinijelo daljem podsticanju stvaralačke aktivnosti u Arhivskom odsjeku Podgorica.

Izvori i literatura:

Knjige i časopisi:

1. Srđan Pejović, Državni arhiv Crne Gore 65 godina rada, izdavač Državni arhiv Crne Gore, s.a.(internet izvor 2016.g.)
2. Vukota Vukotić „ *O izložbenoj djelatnosti Državnog arhiva Crne Gore*“ Arhivski zapisi, br.1-2, 2020. Cetinje, str. 149-156.
3. -Vukota Vukotić „ *O kulturno-prosvjetnoj djelatnosti arhiva*“ Arhivski zapisi, br. 1-2, 2019. Cetinje, str. 137-150

Dokumenta i arhivske evidencije:

1. Sporazum o saradnji sa JU Ekonomska škola „Mirko Vešović“ broj 237 od 28. 10. 2015.godine Arhivski odsjek Podgorica
2. Sporazum o saradnji JU Gimnazija „Slobodan Škerović“ broj 218 od 9. 05. 2017. godine Arhivski odsjek Podgorica
3. Knjiga opšteg inventara arhivske građe Arhivski odsjek Podgorica

Službeni listovi:

1. Službeni list Crne Gore br.049/10 od 13.08.2010.g, 040/11 od 08.08.2011.g, 044/17 od 06.07.2017, 018/19 od 22.03.2019.g.
2. Krivični zakonik Crne Gore Službeni list R. Crne Gore br. 70/2003, 13/2004-ispr. i 47/2006 i Službeni list Crne Gore 40/2008, 25/2010, 73/10, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 044/2017, 49/2018, 03/2020.
3. Službeni list Republike Crne Gore br. 039/03 od 30. 06.2003, Službeni list Crne Gore br. 076/09 od 18. 11.2009. g, 057/11 od 30.11.2011, 018/14 od 11.04.2014. g,011/15 od 12.03.2015. g, 052/16 od 9.08.2016.g,

Internet izvori:

1. <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/02/Zakon-o-arhivskoj-djelatnosti.pdf>
2. ¹<https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/02/Pravilnik-o-na%C4%8Dinu-i-uslovima-kori%C5%A1%C4%87enja-arhivske-gra%C4%91e.pdf>
3. <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/04/Eticki-kodeks-arhivista.pdf>
4. https://dacg.me/wpcontent/uploads/2019/02/Uredba_o_nacinu_i_uslovima_cuvanja_javne_registrature_ke_i_arhivske_gradje.pdf
5. <https://dacg.me/wp-content/uploads/2019/04/Uredba-o-kancelarijskom-poslovanju-organa-drzavne-uprave.pdf>
6. <https://dacg.me/>
7. <https://dacg.me/nedjelja-arhiva-29-maj-2-jun-2023-godine/>
8. <https://dacg.me/arhiv-podgorica-cuvar-dokumenata-koja-pricaju-o-svome-gradu/>
9. <https://dacg.me/arhiv-podgorica-cuvar-dokumenata-koja-pricaju-o-svome-gradu/>
10. <https://dacg.me/prosvjeta-u-podgorici/>
11. <https://dacg.me/wp-content/uploads/2023/07/2.Pano-1880.jpg>

Fotografije:

1. Privatna arhiva Sandra Marković

Петра РАЈКОВИЋ, МА информатике у образовању, виша библиотекарка
ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, Република Српска
vrtlog2004@gmail.com

Жељана АРСЕНОВИЋ, проф. разредне наставе,
ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, Република Српска
arsenoviczeljana1@gmail.com

Александра ЈОВИЋ, МА кривично - правних наука,
ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, Република Српска
ale.pravnik@gmail.com

БИБЛИОТЕКА КАО ПОДРШКА ИНКЛУЗИЈИ

Сажетак: У раду се осврћемо на године иза нас и посвећујемо га особама са инвалидитетом, рушењу баријера приступачности, омогућавању приступа информацијама и фондовима ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина. Која је улога библиотекара, колика је важност у препознавању различитости и унапређењу живота и образовања особа са сметњама у развоју и инвалидитетом, само је дио питања на која ће се покушати одговорити у овоме раду.

Особе са инвалидитетом немају само физичке већ врло често и психолошке баријере у комуникацији са околином па због тога библиотечко особље мора бити едуковано и обучено за рад са том групом корисника. Циљ је постизање веће економске независности лица са инвалидитетом, од стања изолованости, зависности и пасивности лица, до њихове активне партиципације и равноправног учешћа у свим економским сферама друштва.

Рад са дјецом ометеном у развоју и са посебним образовним потребама тражи велико стрпљење, професионализам и неопходну едукованост која ће се кроз мале кораке вратити као велики успјех.

Кључне речи: дјеца са сметњама у развоју, инклузија, библиотекари, посебне образовне потребе, библиотека

The Library as a Support for Inclusion

Summary: In the paper, we look back on the years behind us and dedicate it to people with disabilities, breaking down accessibility barriers, enabling access to information and funds of the "Filip Višnjić" National Library of Bijeljina. What is the role of librarians, how important is it in recognizing diversity and improving the life and education of people with developmental disabilities and disabilities, are only part of the questions that will be tried to be answered in this paper.

People with disabilities have not only physical, but very often also psychological barriers in communicating with the environment, so library staff must be educated and trained to work with this group of users.

The goal is to achieve greater economic independence of persons with disabilities, from the state of isolation, dependence and passivity of persons, to their active participation and equal participation in all economic spheres of society.

Working with children with developmental disabilities and special educational needs requires great patience, professionalism and the necessary education, which will return as a great success through small steps.

Keywords: children with disabilities, inclusion, librarians, special education needs, library

1. Увод

Данас се положај особа са инвалидитетом мора посматрати прије свега као питање људских права. Нагласак се ставља на гарантовање равноправности особа са инвалидитетом, на недискриминацију и њихово пуно учешће у друштву.²⁷⁹

Босна и Херцеговина је потписала и ратификовала бројне документе са међународним значајем и утицајем.²⁸⁰ Правци развоја квалитетног и доступног образовања дјече којој је потребна додатна подршка у васпитању и образовању дефинисани су Уставом Босне и Херцеговине и Републике Српске, законима и другим важећим документима.²⁸¹ Важећи закони пружају могућност дјечи да стичу образовање и васпитање у складу са својим могућностима и према постојећим и утврђеним организацијским облицима, а у складу са Конвенцијом Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом.²⁸²

Успостављање образовне инклузије као дијела социјалне инклузије комплексан је и дуготрајан процес.²⁸³ Постоји проблем у остваривању жељених резултата у раду са дјецом са препрекама у учењу уколико они нису социјално прихваћени.

Задатак сваког савременог друштва је да обезбједи најадекватније услове који ће омогућити флексибилнији систем образовања и обезбједити сваком дјетету да напредује према властитим могућностима²⁸⁴

2. Библиотека и библиотекар

У библиотекама је јако важно да влада позитивна атмосфера, те да библиотекар користи позитиван говор тијела како би своје кориснике а посебно младе увјерили да им посвећују потпуну пажњу, те их слушају и разговарају са њима о разним аспектима живота.

Активним слушањем повећава се дјететово самопоуздање и спознаја о његовој сопственој видљивости.²⁸⁵

Библиотека је неопходна за развој образовања, науке и културе и покретач је свеукупног развоја слободног, демократског грађанског друштва. Омогућава грађанима слободан приступ

---

²⁷⁹ Преузето са: Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији (<https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2021-02/Vodic%20kroz%20prava%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>)

²⁸⁰ Општа декларација о правима човјека (1948), Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (1950), Конвенција Уједињених нација о правима дјетета (1989), Свјетска декларација о образовању за све (1990), Европска конвенција о заштити националних мањина (1993), Декларација из Саламанке и оквирни принципи за акцију (1994).

²⁸¹ У Уставу Босне и Херцеговине пише да сва лица у БиХ уживају основна права и слободе, у Уставу Републике Српске (II Људска права и слободе) свако има право на школовање под једнаким условима. Преузето са: https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf

²⁸² Мониторинг васпитања и образовања дјече са сметњама у развоју у РС, преузето са: https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/04/4.9/D.Pesic/Monitoring_16-17.pdf

²⁸³ Голубовић, С. *Сметње и ометености у развоју*. (Бања Лука, Министарство просвјете и културе, 2014)

²⁸⁴ Вукајловић, Б. (2010): *Инклузивно образовање у теорији и пракси*. Бања Лука

²⁸⁵ Bonnie, M. *Komunikacija sa djecom*. Prijevod studenta Odsjeka za Anglistiku Filozofski fakultet, Univerziteta u Sarajevu. Sarajevo 2000.g.str.16)

информацијама,²⁸⁶ а њен опстанак зависи од промјене старог начина мишљења.²⁸⁷ Она је једна од потенцијално важних инклузивних средина унутар друштвеног простора и у њој би требало створити и услове за развијање инклузивне културе дјецe.

Управо у овој културној и образовној средини, подстицајној за учење, сва дјеца могу да сарађују без обзира на узраст или припадност одјељењу и разреду, са свјешћу да ће бити уважена, третирана као једнака по правима и обавезама²⁸⁸

Дужност библиотекара је да поштује високе етничке стандарде у свом раду, све кориснике третира равноправно а услуге прилагоди потребама појединих корисника. Поред стручног библиотечног образовања, библиотекар треба да има и личне предиспозиције за успјешан рад са дјецом које ће се огледати у стрпљивости, креативности, комуникативности и иновативности.

Јавна библиотека, као локална капија знања, пружа основне услове за учење током читавог живота, самостално доношење одлука и културни напредак појединаца и друштвених група.²⁸⁹

3. У служби инклузије

Особе са инвалидитетом немају само физичке већ врло често и психолошке баријере у комуникацији са околином па због тога библиотечно особље мора бити едуковано и обучено за рад са том групом корисника.

Задовољан корисник је најбољи показатељ квалитета колекције услуга сваке библиотеке.²⁹⁰

Ученик са препрекама у учењу није у стању да уради нешто што може ученик без таквих тешкоћа,²⁹¹ па је задатак сваког савременог друштва да обезбједи најадекватније услове који ће омогућити флексибилнији систем образовања и обезбједити сваком дјетету да напредује према властитим могућностима.²⁹²

Лица са инвалидитетом врло ријетко учествују у јавном и политичком животу, што је знатно условљено друштвеним предрасудама о њима, те то доводи до ситуације смањеног интереса лица са инвалидитетом за ангажман у јавном животу.

Задатак библиотекара је да кроз све видове информација које могу пружити, помажу у стицању самопоуздања лица са инвалидитетом, што је предуслов активног учешћа у јавном и политичком животу. Промовисати важности учествовања лица са инвалидитетом, а посебно младих и жена са инвалидитетом у јавном животу. Оснаживати их и подсећати свакодневно о њиховим правима и могућностима и неодложно уклонити све физичке и комуникацијске баријере које стоје на њиховом путу.²⁹³

Свако дијете је различито па зато приступ сваком дјетету треба бити јединствен. У раду са дјецом са потешкоћама у развоју неминовно долази до одређених проблема због недовољног развоја основних дјететових способности, што доводи до незаинтересованости дјетета за учешће у појединим активностима. У таквим случајевима потребно је више подстицати и усмјеравати такву дјецу. Процес није једноставан, траје дуже вријеме и захтијева стрпљење и вољу, како би дошло до одређених резултата.

---

²⁸⁶ Закон о библиотечно информационој дјелатности Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 44/16 и 62/18), члан 7. тачка 4 и 5.

²⁸⁷ Катлер, Т. *Постоји ли бољи пут.: Електронска библиотека.* , Зборник резимеа (Београд: Међународна научна конференција , 2008), 27

²⁸⁸ Капо, А. *Инклузија и улога библиотекара у школској библиотеци* (Сарајево, Филозофски факултет, 2021)

²⁸⁹ Манифест : https://nub.rs/fileadmin/dokumenti/ostali_dokumenti/Medjunarodni-bibliotecki-manifesti.pdf

²⁹⁰ Билбија, Б. *Основи библиотекарства* (Бања Лука: Глас српски, 2004), 123.

²⁹¹ Савић, М. и Бошковић,Т. *Подршка инклузији.* Источно Сарајево:Завод за љубенике и наставна средства, 2014

²⁹² Вукајловић, Б. *Инклузивно образовање у теорији и пракси.* (Бања Лука:НУБЛ, 2010)

²⁹³ Влада РС, преузето са: [https://www.vladars.net/sr-SP-](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Strategija%20unapredjenja%20drustvenog%20polozaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Strategija%20unapredjenja%20drustvenog%20polozaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Strategija%20unapredjenja%20drustvenog%20polozaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf)

Дјеца препознају креативност у библиотекару који неуморно тражи нове облике рада који ће бити занимљивији и приступачнији све захтјевнијим малим корисницима.²⁹⁴

4. ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина - примјер добре праксе

ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина основана је 1932. године и најстарија је установа културе у Бијељини. Посједује властиту зграду која је саграђена 1982. године, са површином од 1 817 м².

Библиотека је на годишњој скупштини Друштва библиотекара БиХ проглашена за најбољу библиотеку у БиХ у 1985. години.²⁹⁵

Тренутни књижни фонд Библиотеке је 120 976 монографских публикација. Матична је библиотека у чијој мрежи постоји 36 библиотека и то је библиотека која је према званичним подацима 2022. годину завршила са 9.328 уписаних чланова што је чини Библиотеком са највише чланова у Републици Српској. Број посјета Библиотеци у 2022. години је био 204.500 посјетилаца.

Оно што ову библиотеку посебно издваја је дуга традиција од 1932 године до данас. Традиција из времена када су библиотекар радили као волонтери промовишући љубав према књизи, преко година као што је 1985 када је понијела титулу најбоље библиотеке у Босни и Херцеговини па све до данас, гдје већ десет година уназад, ова библиотека биљежи рекордне успјехе, како по броју књижног фонда тако и по броју учлањених корисника. Ласкаву титулу најбоље библиотеке у Републици Српској понијела је 2008. године као и 2021. године.

„Књиге обесмрћују човјека“,²⁹⁶ спајају расуто, приближавају раздвојено, невидљивом враћају видљиво. Библиотеке су кључеви свијета, а нема свијета без књиге.

5. АБИКЧ (Аудио Брај Интернет Клуб Читаоница)

АБИКЧ је у сарадњи са Међуопштинском организацијом слијепих и слабовидих регије Бијељина, Специјалном библиотеком за слијепи и слабовиди лица Републике Српске, Савезом слијепих Републике Српске и ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина отворена 28.01.2016. године у просторијама библиотеке, као читаоница намјењена слијепим и слабовидим лицима.

Задатак едукованог библиотекара за рад у АБИКЧ-у је да заинтересована лица из Удружења слијепих и слабовидих регије Бијељина учлани у Библиотеку, обезбједи чланске карте, обезбједи приступ грађи и изворима као што су аудио књиге, брајеве књиге, електронска лупа, говорни софтвер, као и континуирано набавља аудио грађу, чува и изнајмљује као и одржава састанке и радионице са члановима, те редовно води статистику о посјетама овом одјељењу, броју кориштене грађе и опреме.

Библиотека је једна од ријетких Јавних установа која је међу првима у Граду Бијељина у смислу архитектонског приступа лицима са инвалидитетом обезбједила приступну рампу (рукохвате на прилазу), два паркинг мјеста означена за инвалиде, тоалет прилагођен лицима са инвалидитетом, као и ознаке - ивице рампе означене контрасном бојом на улазу у Библиотеку.

Успостављена је сарадња и са другим удружењима и обезбјеђене су им бесплатне чланске карте, те су се на тај начин врата Библиотеке отворила за сва заинтересована инвалидна лица чланице КОЛОСА. Чланство у ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина до сада остварило је преко 200 лица из категорије лица са инвалидитетом.

Склопљена је и сарадња са дефектолозима и ученицима са посебним образовним потребама који похађају Специјалну наставу у Основној школи „Вук Караџић“ Бијељина, са којима библиотека одржава

²⁹⁴ Георгијев, Е. *Куц, Куц-Библиотекар! Јел то (у)лица књига? Једна лична библиотечка прича.*, Часопис из области библиотекарства и библиотечно-информационе дјелатности бр. 7 (Вишеград:Библиотекарство српске, 2018) 197-206.

²⁹⁵ Народна библиотека «Филип Вишњић» Бијељина, 70 година рада (1987): *Народна библиотека „Филип Вишњић“ у Бијељини: 1932-1986.* Бијељина

²⁹⁶ Библиотека Матице српске, пръузето са: <http://www.bms.ns.ac.rs/bms101.htm>

радионице као и обезбјеђује им бесплатне чланске карте за коришћење приступа информацијама и грађи ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина.

6. Закључак

Лица са инвалидитетом представљају једну од социјално најугроженијих група становништва која је у сталном ризику од социјалног искључивања.

Библиотеке у једној заједници представљају „портал“ ка информацијама, знању и провођењу слободног времена, и потребно је обезбедити да њихове услуге буду доступне свима.

Циљ овог рада је безусловна подршка библиотеке у унапређењу живота и образовања особа са сметњама у развоју и инвалидитетом. Кроз примјер добре праксе показан је пут и коначни успјеси које је ЈУ Народна библиотека «Филип Вишњић» Бијељина остварила на пољу инклузије у реализацији свих циљева задатих 2015. године.

Важно је свакодневно предузимати активности с циљем развијања свијести у друштву о лицима са инвалидитетом, њиховим потребама, те потенцијалима за њихово укључивање у друштвени живот, те повећати свијест о добити која ће проистећи из интеграције особа с инвалидитетом у сваком аспекту политичког, друштвеног, економског и културног живота.²⁹⁷

Мисија библиотекара је мисија која траје, не смијемо престати причати о побољшању рада, идејама и циљевима којима тежимо. Што више причамо, веће су шансе да нас неко чује.

Литература:

1. Билбија, Б. *Основи библиотекарства*, Бања Лука: Глас српски, 2004.
2. Bonnie, M. *Комуникација са дјецом*, Пријевод studenta Odsjeka за Anglistiku Filozofski fakultet, Univerziteta u Sarajevu: Sarajevo, 2000
3. Георгијев, Е. *Куц, Куц-Библиотекар! Јел то (у)лица књига? Једна лична библиотечка прича*. Часопис из области библиотекарства и библиотечко-информационе дјелатности бр.7, Вишеград: Библиотекарство српске, 2018: 197-206
4. Голубовић, С. *Сметње и ометености у развоју*, Бања Лука: Министарство просвјете и културе Републике Српске, 2014
5. Катлер, Т. *Постоји ли бољи пут.: Електронска библиотека*. Зборник резимеа, Београд: Међународна научна конференција, 2008
6. Капо, А. *Инклузија и улога библиотекара у школској библиотеци*. Завршни дипломски рад Сарајево, Универзитет у Сарајево, Филозофски факултет, 2021
7. Народна библиотека «Филип Вишњић» Бијељина, 70 година рада: *Народна библиотека „Филип Вишњић“ у Бијељини: 1932-1986* (Бијељина: Народна библиотека «Филип Вишњић» Бијељина, 1987)
8. Савић М. и Бошковић Т., *Подршка инклузији*, Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2014
9. Вукајловић, Б. *Инклузивно образовање у теорији и пракси* (Бања Лука: НУБЛ, 2010)
10. Закон о библиотечко информационој дјелатности Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 44/16 и 62/18), члан 7. тачка 4 и 5.

Интернет извори:

11. Библиотека Матице српске, преузето са: <http://www.bms.ns.ac.rs/bms101.htm>, приступљено 17.4.2023. год
12. Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији: преузето са: (<https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2021/02/Vodic%20kroz%20prava%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>), приступљено 18.4.2023. год
13. Влада РС, преузето са: [https://www.vladars.net/sr-SP/Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/\(18.4.2023.god\)Documents/Strategija%20unapredjenja%20drustvenog%20polozaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf](https://www.vladars.net/sr-SP/Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/(18.4.2023.god)Documents/Strategija%20unapredjenja%20drustvenog%20polozaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf)

²⁹⁷ <https://www.semberija.info/cir/news/nase-price//29091.povodom-svjetskog-dana-osoba-sa-invaliditetom.html>

14. Пешић, Д. *Мониторинг васпитања и образовања дјеце са сметњама у развоју у Републици Српској школска 2016/17. година.* (2016): Преузето са: https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/web_portal/04/4.9/D.Pesic/Monitoring_16-17.pdf, приступљено 13.4.2023. год
15. Међународни библиотечки манифести, преузето са: https://nub.rs/fileadmin/dokumenti/ostali_dokumenti/Medjunarodni-bibliotecki-manifesti.pdf (17.4.2023.)
16. Портал Семберских новина. Преузето са : <https://www.semberija.info/cir/news/nase-price//29091.povodom-svjetskog-dana-osoba-sa-invaliditetom.html>, приступљено 18.4.2023
17. Устав Републике Српске, преузето са: https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srske.pdf

Кратке биографије ауторки:

Петра Рајковић, рођена 1969. године у Тузли.

У ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, запослена је од 2013. године. Дипломирала је на Педагошком факултету Универзитета у Источном Сарајеву 2014. године и стекла звање професор техничког образовања и информатике, а други циклус студија завршила је 2021. године и стекла звање Мастер информатике у образовању. У циљу континуиране едукације библиотечких радника више пута била је предавач у оквиру стручних семинара за библиотекарe и књижничаре матичног подручја. Учествовала је на стручним скуповима са међународним учешћем као и на домаћим стручним скуповима. Аутор је више стручних радова.

Стекла је више стручно звање - виши библиотекар 2022. године.

Жељана Арсеновић, рођена 1990. године у Сарајеву.

Дипломирала је на Педагошком факултету Универзитета у Источном Сарајеву 2013. године и стекла звање професор разредне наставе. Запослена у ЈУ Народна библиотека "Филип Вишњић" Бијељина од 2014. године.

За вријеме обављања функције директора ЈУ Народна библиотека "Филип Вишњић" Бијељина, од 2021. године, Библиотека је од Друштва библиотекара Републике Српске награђена повељом „Ђорђе Пејановић“ за 2021. годину као најбоља библиотека у Републици Српској. Учествовала је на стручним скуповима са међународним учешћем као и на домаћим стручним скуповима. Аутор је више стручних радова.

Стекла је више стручно звање - виши библиотекар 2023. године.

Александра Јовић, рођена 1987. године у Осијеку, Р. Хрватска.

Запослена у ЈУ Народна библиотека "Филип Вишњић" Бијељина од 2018. године. Дипломирала је на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву и стекла звање дипломирани правник, а мастер студије завршила је на Правном факултету Универзитета у Београду и стекла звање мастер правник кривично- правних наука .

У Библиотеци је од самог почетка била укључена у сарадњу са установама образовања, васпитања и културе. Пружила је пуну подршку у раду везано за инклузију дјеце како у установама културе тако и у установама образовања и васпитања. Учествовала је на бројним стручним и научним скуповима.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ - СЕОБЕ ОД ТИПОГРАФИЈЕ ДО ВРАЧАРСКОГ ПЛАТОА

Сажетак: Проучавање историјског развоја Народне библиотеке Србије (НБС) заузима посебно место у области изучавања историје библиотекарства у Србији, тако да је прошлост ове знамените установе била предмет многих научних радова и стручних прилога. Једно од најважнијих питања из те области односи се на постанак и развој фондова НБС, а посебну занимљивост представља проблематика која се односи на првобитни смештај и каснија премештања разних књижних, односно библиотечких целина чијим је постепеним обједињавањем настао првобитни фонд НБС.

Од иницијалних корака који су почевши од 1830. године водили ка потоњем оснивању централне библиотеке у Кнежевини Србији, па све до коначног уселења у здање на Врачарском платоу у Београду 1973. године, ова установа је прошла кроз неколико развојних фаза, које су биле обележене честим пресељењима њених фондова, а потом и страдањем током оба светска рата. Питање о адекватном смештају и подизању наменске зграде за Народну библиотеку у Београду покретано је у неколико наврата већ током 19. века, али прво свеобухватно решење је остварено тек 1921. године, добијањем здања на Косанчићевом венцу. Након великог страдања у априлу 1941. године, отпочео је процес обнове фондова и проналажења новог трајног решења за њихов смештај, што је у коначном исходу довело до подизања новог и наменски пројектованог здања НБС на Врачару, које је свечано отворено 6. априла 1973. године. Уселењем у нову зграду, књижни фондови НБС су се најзад нашли на сталној адреси.

Кључне речи: Народна библиотека Србије, историја библиотекарства, библиотечки фондови, Типографија, Косанчићев венац, Врачарски плато

Увод

Историјски развој Народне библиотеке Србије (у даљем тексту: НБС) представља једну од најзначајнијих тема у области проучавања историје библиотекарства у Србији, тако да је прошлост ове знамените установе била предмет бројних научних радова и стручних прилога, укључујући и неколико зборника архивске грађе, као и посебне монографске студије које су биле посвећене управо тој тематици (Кићовић, 1960; Ковијанић, 1990; Ристић, 2016а; Ристић, 2021).

Питање о времену и начину оснивања централне државне библиотеке у Кнежевини Србији представља једно од најсложенијих питања у области проучавања историјског развоја данашње НБС. Том комплексном проблематиком бавили су се многи истраживачи, који су у својим радовима износили разноврсне претпоставке и закључке (Подолски, 1940: III–XI; Митровић, 1977: 323–335; Simić, 2022: 101–113).

Полазећи од претходних искустава из времена Првог српског устанка (1804–1813), замисао о оснивању виших просвених и осталих културних установа била је у Кнежевини Србији присутна и током првих година њеног постојања (1815–1830), али до решавања кључних институционалних питања у области вођења културне политике могло је доћи тек по издавању хатишерифа из 1830. године, којим је добијена пуна унутрашња аутономија (Љушић, 1986: 396). До тада, у Кнежевини Србији су постојале библиотеке при појединим манастирима, као и приватне збирке књига у поседу имућнијих породица. Најстаријим библиотекама при државним институцијама у обновљеној Србији могу се сматрати књижни фондови при *Књажевском двору*, односно *Књажевској канцеларији* и *Књажевској типографији* из времена прве владавине кнеза Милоша (1815–1839), а реч је о специфичним збиркама књига, које су биле премештане заједно са поменутих установама (Ристић, 2016а: 20).

Од типографије до Косанчићевог венца

Од првих корака који су почевши од 1830. године водили ка будућем оснивању централне државне библиотеке у Кнежевини Србији, па све до 1973. године и коначног усељења у наменски изграђено здање на Врачарском платоу у Београду, Народна библиотека је прошла кроз неколико развојних фаза, које су биле обележене честим сеобама њених фондова. Стицајем историјских околности, премештања су током најраније развојне фазе вршена између Београда и Крагујевца, а током Првог светског рата поједини делови фонда су измештани и у нека друга места, као што су: Крушевац, Ниш, Косовска Митровица и Скопље (Ристић, 2016а: 64).

Иако у стручној лијератури не постоји сагласност о тачном времену и начину оснивања централне државне библиотеке у Кнежевини Србији, већина истраживача је начелно сагласна да се тај процес може пратити од 1830. године, када у Београд почињу да пристижу први поклони књига, намењени управо будућој државној библиотеци (Ристић, 2014–2015: 163–174; Ристић, 2015б: 16–18).

Питање пријема и смештаја добијених књига решено је њиховим привременим смештањем у просторије државне штампарије, односно *Књажевске типографије*, која је установљена 1831. године у Београду. Тачан датум формирања књижног, односно библиотечног фонда при *типографији* није забележен, али то се свакако догодило пре 1833. године, када је штампарија заједно са поменутом збирком књига пресељена из Београда у Крагујевац (Кићовић, 1960: 20).

Након двогодишњег рада у Крагујевцу (1833–1835), *Књажевска типографија* је враћена у Београд (Вучковић, 2018: 37–39), заједно са библиотечком збирком, која је 1838. године измештена у Министарство просвете. Оснивање тог министарства било је предвиђено већ *Сретењским уставом* (1835), а исте године је у склопу посебне уредбе о устројству *Државног савета* прописано да ће се Министарство просвете између осталог старати и о *подизању и надгледању библиотеке*, што представља једно од најранијих сведочанстава о намерама државних власти да се поменута питања и званично уреде (Давидовић, 1835: 85; Кићовић, 1960: 20; Ристић, 2016а: 26, 33). Одлуком државних власти, библиотечка збирка која се до 1838. године налазила при *Књажевској типографији* у Београду премештена је у Министарство просвете, које се у то време налазило у Крагујевцу, чиме је установљена *Библиотека Министарства просвете*, из које се касније развила централна јавна библиотека у Кнежевини Србији (Ковијанић, 1990: 27–30, 34–38, 50–54; Ристић, 2016а: 26–35).

Већ током 1839. године, започео је процес пресељења разних огранака средишње државне администрације из Крагујевца у Београд. У склопу премештања Министарства просвете, извршена је и сеоба Библиотеке поменутог министарства, која је средином поменуте године пресељена у Београд (Ковијанић, 1990: 58–62; Мирчов, 2014: 211–225). Почетком 1840. године, извршен је покушај пописивања књижног фонда који се налазио у Библиотеци Министарства просвете. Службеници којима је тај посао био поверен нису извршили задатак, а преписка која је тим поводом настала сведочи о тадашњем незавидном стању библиотечног фонда, који је остао несређен (Кићовић, 1960: 27–28; Ковијанић, 1990: 72–74; Ристић, 2016а: 36).

Министарство просвете се средином 1841. године уселило у Конак кнегиње Љубице, где је смештена и библиотечка збирка (Ристић, 2015а: 293; Ристић, 2016а: 35, 65–66). Пошто Библиотека у то време није била чак ни посебна организациона јединица, већ само збирка књига у оквиру Министарства просвете, Друштво српске словесности је средином 1842. године предложило да се управо под окриљем ДСС „*една народна Библиотека установи*“, с тим што би тој новој библиотеци била прикључена и Библиотека Министарства просвете, а истим поводом је предложено да се за нову библиотеку подигне и наменска зграда: „*Да се за Библиотеку особито зданије цгли сходно подигне*“ (Поповић, 1842: 234; Кићовић, 1960: 28–29).

Иста питања су разматрана и касније, током 1845, 1849. и 1850. године, али до реализације поменутих иницијатива није дошло, тако да је Друштво српске словесности приступило формирању сопствене библиотеке, без обједињавања са Библиотеком Министарства просвете (Дурковић-Јакшић, 1963: 170). У међувремену је био извршен и попис књижног фонда Библиотеке Министарства просвете, који је током 1844. године спровео Милован Спасић, а том приликом је пописана 1421 библиотечка јединица (Кићовић, 1956: 235–238; Ристић, 2016а: 24, 36).

Пошто у Конаку кнегиње Љубице није било довољно простора, Министарство просвете је заједно са својом библиотеком морало бити пресељено зграду која се налазила у склопу војне касарне на Врачару. До поновног пресељења је дошло у марту 1842. године када се

Министарство заједно са библиотеком преселило у зграду некадашње Учитељске школе, иза Конака кнегиње Љубице. Ту се библиотека налазила до 1844. године, а била је смештена у дворани за министарске седнице. Потом је 1848. године донета одлука да се Министарство са библиотеком пресели у зграду Војне болнице, а потом у једну од зграда које су се налазиле у комплексу Артиљеријске касарне, у захвату данашњих улица Сарајевске, Немањине и Кнеза Милоша (Ристић, 2016а: 65–66). У међувремену, Библиотека Министарства просвете је 1853. године добила и првог званично именованог библиотекара, а то је био Филип Николић, чиме је означен значајан искорак на путу постепеног прерастања из библиотеке при министарству у будућу *Народну библиотеку*, како се од тог времена и званично називла (Кићовић, 1957: 261–294; Ристић, 2016а: 39–40, 66).

Током 1860. године, постојала је намера да се подигне посебно здање намењено Народној библиотеци, али до реализације није дошло (Ковијанић, 1968, 5–11; Ристић, 2016а: 66–67). Следећа селидба уследила је 1861. године, када је библиотека премештена у зграду касније Више женске школе, где је остала све до 1864. године када прелази у Капетан-Мишино здање. У тој згради библиотека је први пут добила више просторија, тако да је у приземљу имала три велике собе и једну мању за службенике. Касније је у истом здању добила још две просторије, које су уређене као читаонице. Тај постор се убрзо показао као недовољан због све већег броја књига које је требало смастити, као и због све већег броја корисника читаонице (Ристић, 2016а: 67).

Значајан искорак ка институционалном формирању централне јавне библиотеке као посебне установе учињен је 1871. године, када је дотадашња библиотечка и музејска збирка изузета из састава Министарства просвете и уздигнута на степен посебног завода, под називом: *Народна библиотека и народни музеј* (Ковијанић, 1990: 591). Иако је Народна библиотека 1881. године, након доношења посебног закона добила своју пуну институционалну самосталност, питање подизања посебног здања за трајни смештај њених фондова није решено (Ристић, 2016а: 42–43).

Потоња настојања управника Јована Н. Томића да се за потребе библиотеке обезбеди подизање наменског здања, довели су до оснивања комисије за решавање тог питања (1905), а потом је 1909. године донета и одлука да се за подизање посебног здања додели плац у тадашњој Позоришној улици (део данашње Француске илице од Трга републике до Господар Јованове). Иако су 1912. године за ту сврху била опредељена и посебна средства, ратна времена која су потом уследила омела су реализацију тог решења, тако да је Народна библиотека дочекала Први светски рат (1914) у Капетан-Мишином здању (Мирчов, 2007; Ристић, 2016а: 67–69).

Приликом честих бомбардовања Београда дошло је до оштећења дела зграде у којој се налазила Народна библиотека тако да је део фонда морао бити евакуисан и послат у Ниш, а одатле у Косовску Митровицу. Два сандука књига су послата у Крушевац, а део фонда Бугари су однели у Софију. Оно што је остало од књига из Капетан-Мишиног здања пренето је у зграду Штедионице Врачарске задруге,²⁹⁸ где је библиотека дочекала крај рата. Свестан неадекватности дотадашњих решења, управник Јован Томић је непосредно након ослобођења 1918. године почео да тражи ново и погодније место за трајни смештај библиотеке (Кићовић, 1961: 286–291).

У циљу проналажења трајног решења, Народној библиотеци је 1921. године на располагање дато посебно здање на Косанчићевом венцу, које је држава откупила током лета исте године. Након адаптације, поменуто здање је 1925. године оспособљено за нову намену, чиме је означен велики искорак у развоју Народне библиотеке (Ђурић-Замоло, 1970: 18–26; Ристић, 2015а: 293–302).

Управо у тој складној неокласицистичкој грађевини, библиотека је дочекала уништење у бомбардовању 6. априла 1941. године, када је здање на Косанчићевом венцу разорено до темеља, а том приликом је пропао и целокупан књижни фонд (Ристић, 2016а: 69; Ристић, 2016б: 32–47; Ристић, 2016в: 30–44).

И не помишљајући да би њихова установа могла да буде мета директног непријатељског напада, библиотечко особље је уочи избијања рата чинило напоре како би заштитило књижне фондове, брижљиво прикупљане дуже од једног столећа. Највеће драгоцености, рукописне књиге, биле су запаковане у 38 окованих лимених сандука; сваки од њих је био тежи од 80 килограма. Старе и ретке књиге, писма и часописи налазили су се у 22 окована лимена сандука. Новине и часописи који, због формата, нису могли у њих да стану, запаковани су у посебне картонске омоте. За евакуацију је било припремљено укупно 60 сандука, као и непознат број серијских публикација већег формата. У суботу 5. априла, Ђорђе Сп. Радојичић је добио

²⁹⁸ Угао Улице кнеза Милоша и Улице краља Милана.

обавештење да су војне власти одобриле ангажовање једног камиона и десет војника како би у недељу 6. априла, у 10 сати пре подне, сандуци са драгоценостима били пренети до железничке станице и укрцани у три вагона посебне војне железничке композиције која је требало да напусти престоницу у понедељак 7. априла. Било је наређено да се тим вагонима библиотечке драгоцености пренесу до железничке станице Јелен-до код Пожеге након чега би установа сама преузела одговорност за њихов транспорт до манастира Благовештења у Овчарско-кабларској клисури (Ристић, 2021: 1–2).

Разорни пожар, изазван запаљивим пројектилама којима је зграда погођена у недељу 6. априла око 15 сати и 30 минута, распламсао се истог дана око 18 часова. Будући да током тог, као ни свих наредних дана, нико није приступио гашењу пожара, ватра је у потпуности утихнула тек у среду 9. априла.

Од Косанчићевог венца до врачарског платоа

Крајем априла 1941. године, Народна библиотека је измештена у зграду Државне штампарије која се налазила на Косанчићевом венцу, у непосредној близини дотадашње библиотечке зграде, од које је остало само згариште. Смештена је у једној соби која је служила као канцеларија и у којој су се обављали сви потребни послови како би се омогућило поновно функционисање библиотеке. Како би могла отпочети са радом, Министарство просвете је одлучило да библиотеку усели у зграду Феридалног савеза у Француској улици. Та зграда од четрнаест просторија, зидана као стамбена зграда за становање, већ је након неколико месеци била препуна књига, те је тако доведена у питање стабилност њене конструкције (Кићовић, 1960: 172).

У септембру 1942. године, Министарство је одобрило библиотеци да се пресели у зграду Дома светог Саве у Душановој улици. Међутим, усред селидбе, немачка Фелдкомандатура је наредила да се зграда испразни и стави на располагање немачким властима. У накнаду за овај губитак библиотека је добила магацине у Вишњићевој улици од којих су у употреби била само два, док су остали били влажни и нису били адекватни за смештај књига. Део фонда остао је у Француској улици. Тако размештена на неколико локација Народна библиотека је дочекала крај Другог светског рата.

После ослобођења Београда у јесен 1944. године, отпочело је ново раздобље у историји Народне библиотеке, на чијој се обнови ангажовала шира друштвена заједница (Кићовић, 1948: 8–18; Ђурић-Замоло, 1985: 45). Прионуло се обнови уништених и прикупљању сачуваних књижних фондова. Издвајана су знатна средства за набавку публикација, тако да је временом обновљено око деведесет процената уништеног књижног фонда, а укупан број књига је већи за око 600.000 примерака од оног који је постојао пре уништења. Уникатни примерци, уништени 1941. године, били су трајно изгубљени и тај се губитак није могао надокнадити.

Почетком 1946. године књиге Народне библиотеке налазиле су се растурене на шест локација у Београду и управо због тако отежаних услова рада, а на иницијативу тадашњег министра просвете, закупљена је зграда бившег хотела Српска круна у Кнез Михајловој улици. Ово је изгледало као идеално и трајно решење проблема смештаја књига, међутим, све већи број књига које су у библиотеку пристизале као поклон или путем размене учиниле су овај простор недовољним за смештај фонда. Стога је покренута нова иницијатива за изградњу наменске зграде која би у потпуности била подређена потребама библиотеке.

Извршно веће Србије је 1954. године донело одлуку о подизању нове зграде Народне библиотеке Србије. Расписивању конкурса претходио је обиман рад. Први идејни план за нову зграду који је изнет у јавност, представио је тадашњи управник Библиотеке Душан Милачић (Милачић, 1950: 2). Након три године, план је поверен професору и архитекти Мати Бајлону ради анализе садржаја и функције будућег објекта, утврди капацитет учионица и магацина, као и подесност предвиђеног земљишта између Кнез Михаилове, тадашње 7. јула, Узун Миркове и Рајићеве улице (Брдар, 2009: 191). Пошто је уочено да ту нема недовољно простора за зграду овог типа разматране су и друге локације, код започетог храма св. Саве, као и Ташмајдански и Студентски трг. После анализе више предложених локација за изградњу Народне библиотеке, изабран је терен на узвишеном и врло истакнутом месту, на источном углу раскрснице Булевара Франше Депереа и улице Кнеза Милоша.

Општи, јавни и анонимни конкурс с правом учешћа свих стручњака из целе Југославије, расписан је почетком августа 1957. године (Бајлон, 1958: 105). Стручни жири, образован да изради коначан елаборат и оцени приспеле радове којих је било чак 43 из целе Југославије,

одлучио да се прва награда додели архитектима Иви Куртовићу и Слободану Михаиловићу из Београда, јер је закључено да рад ових аутора најбоље одговара условима конкурса. Међутим, убрзо је одређена нова локација за изградњу Библиотеке, на Врачарском платоу код Карађорђевог парка, у Скерлићевој улици. Као географско средиште града, у чијој се близини сусрећу скоро све фреквентније саобраћајнице, та локација је била изабрана првенствено због тога што је у урбанистичком смислу задовољавала савремени захтев да објекат те врсте мора бити свејеврстан кохезиони фактор и центар окупљања. Куртовић се тада нашао у ситуацији да удовољи захтевима нове локације, топографски сличне претходној, те практично уради нови пројекат за нову локацију (Мецанов, 2021: 13).

Врачарски плато

Камен темељац за изградњу нове наменске зграде Народне библиотеке Србије свечано је положен 20. октобра 1966. године, а радови на здању површине 24.000 метара квадратних завршени су шест година касније, 1972. године. Пресељење у нову зграду започело је маја исте године, а нова наменска зграда Народне библиотеке на Врачару свечано је отворена 6. априла 1973. године.

Зграда је функционално, структурално и ликовно рашчлањена на два основна волумена – главни, наткривен четвороводним кровом у којем су концентрисана складишта и читаонице, и други у облику издуженог тракта намењеног администрацији и техничкој обради библиотечког материјала. Ова два основна волумена спојена су везним делом у којем су смештени санитарни чвор, гардероба и лифтови.

Полазећи од чињенице да се пресељавањем у нову зграду књижни фондови Народне библиотеке први пут коначно и трајно смештају и узимајући у обзир њихову културну, историјску и материјалну вредност, било је потребно разрадити припреме и план непосредног пресељавања У циљу заштите библиотечког материјала и ради посебног стручног надзора, у послове сеобе било је укључено целокупно особље Библиотеке, што је омогућило економичније и рационалније трошење средстава. Тај ефекат је утолико већи кад се има у виду да је фонд Библиотеке једним, и то значајним делом, био несређен, јер се више година налазио спакован ван старе зграде, тако да га је требало стручно сређивати и за кратко време оспособити за коришћење. Недовршени магацини и континуирано извођење радова на техничким уређајима, утицали су да се послови на распоређивању и смештају фондова обављају под знатно тежим околностима. При том се стално имало у виду да сеоба није само физичко премештање фондова, већ и могућност да се открију недостаци и празнине и приступи њиховом попуњавању, сређивању и бољем стручном организовању.

Богати фондови, савремено и функционално опремљене велике и модерне читаонице, нови и битно друкчији капацитети, као и завршени стручни послови представљали су полазну основу за примену савремене технологије рада у новој згради и модернизацију библиотечког пословања.

Библиотека има десет читаоница са укупно 500 читалачких места. Општа читаоница има 250, а све специјалне читаонице — читаоница за научне раднике, читаоница за периодiku, археографска читаоница, читаоница ског фонда, читаоница посебних фондова, читаоница за микрофилмове, читаоница за музикалије и читаонице — кабинети легата имају укупно 250 места. Савремено опремљена сала са 230 седишта намењена је одржавању научних скупова, семинара, предавања и сличних активности. За допремање књига из магацина до читаоница и обратно, постављено је 400 метара транспортних трака, лифт за књиге и пнеуматска пошта. У магацинима су инсталирани специјални уређаји за аутоматско гашење пожара (Ђурић, 1973: 20–24).

Захваљујући савременој репро и фото-опреми читаоци могу да добију микрофилмован и фотокопиран материјал који их интересује. За научне раднике и друге читаоце који проучавају материјале Одељења посебних фондова обезбеђена је техничка опрема за читање микрофилмова, слушање грамофонских плоча, магнетофонских трака и слично. Ради чувања књижних фондова и умножавања библиотечког материјала, Библиотека има лабораторију за рестаурацију, књиговезницу, фото-лабораторију и штампарију. Све ове радионице опремљене су најсавременијом опремом и комплетиране тако да могу да обаве све послове из свог делокруга рада. Захваљујући оваквој техничкој опремљености остварена је могућност за: увођење нове технологије рада и обједињавање свих процеса библиотечког пословања у једном непрекидном низу операција кроз организационо везане секторе, одељења, односно одсеке.

Да би улога библиотеке у нашем друштву као и на светском и европском нивоу била унапређена, неопходно је било извршити њену реконструкцију и ревитализацију. Данас је Народна библиотека Србије установа која на потпуно адекватан начин обавља задатке матичне националне установе. Она је једна од најмодернијих и најопремљенијих установа културе у Србији. Томе је умногоме донела и реконструкција која се одвијала у периоду од 2007. до 2011. године, на основу архитектонског решења архитекте Зорана Радојчића. Библиотека је у односу на првобитно стање добила функционалних 6.000 квадратних метара и педесет посто више читалачких места, неограничен приступ интернету и милионским дигиталним библиотечким колекцијама. Нов изглед добили су улазни хол са приступним пултом, атријум са кафетеријом, велики предпростор испред централне читаонице, многобројне читаонице и још пуно тога што ову библиотеку сврстава у једну од најсавременијих.

Повод за расписивање конкурса крајем 2020. године био је недостатак простора за смештај библиотечке грађе. Конкурским задатком, програмским захтевима, значајем и потенцијалима локације, изабрано је најквалитетније архитектонско-урбанистичко решење за изградњу – проширење постојећег депоа Народне библиотеке Србије, које кореспондира са окружењем и прилагођено је вредностима амбијента. Објекат је пројектован као „подземни” у оквиру дефинисане морфологије постојећег терена, на начин да кровне и приступне површине нових садржаја задрже намену јавног, пешачког и озелењеног простора (Мецанов, 2021: 20).

Улога библиотеке на Врачарском платоу заузима централно место у развоју културе српског народа и свих народности који живе у Србији. Обогаћена фондом књига на свим језицима стециште је културне историје других народа и народности.

Закључак

Народна библиотека Србије је од својих првих почетака, па све до усељења у ново здање на Врачарском платоу (1973), прошла кроз неколико развојних фаза, које су биле обележене честим сеобама библиотечког фонда и многим другим искушењима, која су била посебно тешка у годинама светских ратова. Почевши од 1830. године, када су у Кнежевину Србију пристигле прве пошиљке поклоњених књига, намењених будућој Народној библиотеци, отпочео је процес постепеног формирања књижног фонда, који је испрва био придружен Државној штампарији, а потом Министарству просвете. Тај библиотечки фонд се често селио, заједно са поменутиим установама, а питање добијања посебног здања није било решено ни након потоњег институционалног осамостаљивања Народне библиотеке (1881). Тек након усељења у зграду на Косанчићевом венцу, која је добијена 1921. година, Народна библиотека је по први пут решила питање смештаја, али све тековине развоја уништене су 1941. године. Након ослобођења, низала су се нова привремена решења, све до 1973. године, када је Народна библиотека Србије усељена у ново, наменски подгнуто здање на Врачарском платоу, чиме је био означен почетак новог раздобља у историји ове знамените културне установе.

Литература:

1. Бајлон, М. (1958). Спомен-зграда Народне библиотеке у Београду. *Библиотекар*, X (2–3), 103–111.
2. Брдар, В. (2009). Београдски опус архитекте Иве Куртовића, *Наслеђе*, 10, 179–199.
3. Вучковић, Г. (2018). Књажевско-србска књигопечатња у Крагујевцу (1833–1835): Рад Типографије у првим годинама постојања. *Крагујевачко читалиште*, XXIII (46), 37–39.
4. Давидовић, Д. (ур.) (1835). Конац устроєнія Државнога Совѣта. *Новине србске*, II (11), 81–86.
5. Дурковић-Јакшић, Љ. (1963). *Историја српских библиотека (1801–1850)*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
6. Ђурић, С. ур. (1973). *Народна библиотека: 6. април 1973*. Београд: Народна библиотека Србије.
7. Ђурић-Замоло, Д. (1970). Стара зграда Народне библиотеке на Косанчићевом венцу у Београду, *Библиотекар*, XXII (1), 18–26.

8. Ђурић-Замоло, Д. (1985). Зграде за Народну библиотеку у Београду 1832–1982. У: *Споменица 1832–1982*, (стр. 39–58). Београд: Народна библиотека Србије.
9. Живанов, М. (1979). Историјски развој Народне библиотеке Србије. *Годишњак Народне библиотеке Србије 1978*, 43–61.
10. Јанчић, С. и Савић, А. (2021). *Каталози Народне библиотеке Србије: од првих пописа фондова до узајамне каталожко-библиографске базе података*. Београд: Народна библиотека Србије.
11. Јовановић-Трифунковић, В. (2021). *Народна библиотека Србије 1832–2021: водич*. Београд: Народна библиотека Србије.
12. Кићовић, М. (1948). Пропаст и обнова Народне библиотеке у Београду. *Библиотекар*, I (1), 8–18.
13. Кићовић, М. (1955). Постанак Народне библиотеке у Београду. *Годишњак Музеја града Београда*, II, 205–216.
14. Кићовић, М. (1956). Народна библиотека у Београду: Од оснивања до првог библиотекара (1832–1853). *Годишњак Музеја града Београда*, III, 221–238.
15. Кићовић, М. (1957). Први руководиоци Народне библиотеке у Београду: Филип Николић, Ђура Даничић, Јанко Шафарик. *Годишњак Музеја града Београда*, IV, 261–294.
16. Кићовић, М. (1960). *Историја Народне библиотеке*. Београд: Народна библиотека.
17. Кићовић, М. (1961). Извештај Јована Томића о Народној библиотеци од 1918. до 1922. године. *Библиотекар*, XIII (4), 286–291.
18. Ковијанић, Г. (1968). Први план зграде за Народну библиотеку у Београду. *Библиотекар*, XX (1–2), 5–11.
19. Ковијанић, Г. (1990). *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821–1944: Књига I, 1821–1881*. Београд: Народна библиотека Србије.
20. Љушић, Р. (1986). *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: Српска академија наука и уметности.
21. Мецанов, Д. (2021). Прилози проучавању архитектуре НБС - нова тумачења органских елемената и стилских карактеристика критичког регионализма. *Гласник Народне библиотеке Србије*, XX (23), 11–22.
22. Милачић, Д. (1950). Будућа зграда Народне библиотеке у Београду. *Библиотекар*, II (1), 9–15.
23. Мирчов, С. (2007) *Јован Н. Томић: библиотекар и научник*. Београд: Народна библиотека Србије.
24. Мирчов, С. (2014). Настанак, развој и гашење Библиотеке Лицеја. У: *Век и по Велике школе у Београду (1863–2013)*, (стр. 211–225). Београд: Универзитет у Београду; Филозофски факултет; Правни факултет.
25. Митровић, Ј. (1977). Неслагања у тумачењу извора о постанку Народне библиотеке у Београду. *Историјски часопис*, 24, 323–335.
26. Подољски, М. (1940). Народна библиотека у Београду. *Гласник Народне библиотеке*, I (1–2): III–XI.
27. Поповић, П. (ур.) (1842). „Дружество Србске Словесности“. *Новине србске*, IX (30), 233–234.
28. Ристић, Д. (2014–2015). Народна библиотека Србије није настала 1832. године у Београду. *Гласник Народне библиотеке Србије*, XIV (1), 163–174.
29. Ристић, Д. (2015а). О здању Народне библиотеке Србије на Косанчићевом венцу у Београду. *Саопштења Републичког завод за заштиту споменика културе*, 47, 293–302.
30. Ристић, Д. (2015б). Српска национална библиотека од Правитељствене до Народне библиотеке (поводом стогодишњице смрти Стојана Новаковића). *Архивски гласник*, 10, 16–18.
31. Ристић, Д. (2016а). *Кућа несагоривих речи: Народна библиотека Србије 1838–1941*. Београд: Народна библиотека Србије.
32. Ристић, Д. (2016б). Страдање Народне библиотеке Србије у Другом светском рату. *Историјске свеске*, 25, 32–47.
33. Ристић, Д. (2016в). О одговорности за страдање Народне библиотеке Србије 6. априла 1941. *Историјске свеске*, 26, 30–44.
34. Ристић, Д. (2021). *Сећања из пепела: Народна библиотека Србије 1941–2021*. Београд: Музеј жртва геноцида.
35. Simić N. (2022). Pregled radova o osnivanju Narodne biblioteke Srbije. *Bosniaca: časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, 27, 101–113.
36. Тодоровић, Д., Стевин-Новак, Н., Ердџановић, Н. (1973). *Развојни пут Народне библиотеке СР Србије: водич кроз изложбу*. Београд: Народна библиотека Србије.

Биографија ауторке

Наташа Симић рођена је 1972. у Приштини, Косово и Метохија, Србија. Завршила је Филозофски факултет Универзитета у Приштини – смер историја и стекла звање дипломирани историчар, а на истом факултету је стекла и право на звање мастера. Запослена је у Народној библиотеци Србије у Одељењу монографских публикација. Има звање виши дипломирани библиотекар. Обрађује све облике библиотечко-информационе грађе и извора; формира рефералне и друге базе података и обавља послове националних агенција; учествује у изради и редакцији свих врста нормативних датотека; самостално обавља послове каталогизације у публикацији (СР). Шест година је била руководилац службе за Каталогизацију у публикацији Народне библиотеке Србије (СР служба). Учествовала је на многим Међународним и домаћим скуповима, а на већини скупова је била изагач. Преводи са енглеског језика. Била је део тима за превођење УДК таблица.

Иза себе има значајан број објављених стручних и научних радова из области библиотечко-информационе делатности, историје српског библиотекарства, селективних библиографија и монографије *Библиографија едиције Десанкини мајски разговори (1993–2018)*, *Библиографија издања Музеја жртва геноцида (1992-2022)*, *Десанкини мајски разговори: библиографија (1993-2023)* и *Аналитичка библиографија часописа и зборника Музеја жртва геноцида (1992–2022)*, и две монографије о свом родном граду – *Приштина кроз време* и *Приштина мој град*.

Dragana MARKOVIĆ, bibliotekarka savjetnica
Rukovodilac odjeljenja za korišćenje i čuvanje fondova
Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević", Cetinje
dragana.markovic@nb-cg.me

VRIJEDNA ISKUSTVA– PODSTREK ZA BUDUĆE IZAZOVE

Sažetak: *Biblioteke, arhivi i muzeji spadaju u baštinske ustanove koje su zadužene za očuvanje kulturne baštine. Biblioteka je ustanova koja prikuplja, obrađuje, čuva i daje na korištenje bibliotečku građu. Arhiv je ustanova u kojoj se po pravilu trajno čuva, stručno obrađuje i daje na korištenje arhivska građa. Muzej je ustanova čiji je zadatak da sakuplja, čuva, vrši zaštitu, istražuje, stručno i naučno obrađuje, dokumentuje, sistematizuje u zbirke, prezentira i valorizuje mezejsku građu. To su ustanove koje trajno čuvaju kulturno nasljeđe jedne države i zbog toga je vrlo važno da održavaju partnerske odnose i da ostvaruju saradnju. Tema ovog rada upravo se odnosi na saradnju, odnosno na modele saradnje koje uspostavljaju ove tri baštinske ustanove kroz rad Međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa, koja se održava od 2018. godine u Crnoj Gori.*

Ključne riječi: *konferencija, edukacija, povezivanje, umrežavanje, saradnja, bibliotekari, arhivisti, muzeolozi*

Summary: *Libraries, archives and museums belong to heritage institutions that are in charge of preserving cultural heritage. A library is an institution that collects, processes, stores and makes library materials available for use. An archive is an institution where, as a rule, archival materials are permanently stored, professionally processed and made available for use. The museum is an institution whose task is to collect, preserve, protect, research, professionally and scientifically process, document, systematize into collections, present and valorize medieval materials. These are institutions that permanently preserve the cultural heritage of a country, and that is why it is very important to maintain partnership relations and to achieve cooperation. The topic of this work is precisely related to cooperation, that is, to the models of cooperation established by these three heritage institutions through the work of the International Conference of Librarians, Archivists and Museologists, which has been held since 2018 in Montenegro.*

Keywords: *conference, education, connection, networking, cooperation, librarians, archivists, museologists*

Uvod

"Sve mora biti zapisano, jer ništa ne izdaje čovjeka kao pamćenje, i ništa ne vara kao riječ. Samo ono što je zapisano ostaje".

Ivo Andrić

Biblioteke, arhivi i muzeji su temeljne informacijske institucije namijenjene svim ljudima. U 21. vijeku, vremenu globalizacije, novih tehnologija i vremenu neograničene i nezasićene potrebe za znanjem, biblioteke, arhivi i muzeji dobijaju na značaju, ali istovremeno i nove, složenije i veće obaveze koje pred njih stavljaju konzumenti. Kulturne institucije danas imaju proširenu funkciju, pa je potreba za edukacijom i usavršavanjem kulturnih radnika neophodna. Kontinuirano usavršavanje zaposlenih,

hod ukorak s vremenom i zakonima koje savremeno tržište postavlja, mogu biti pokretački motiv da se napreduje.

Napredovanje, usavršavanje kao i uspostavljanje saradanje između kulturnih institucija, nametnula je potrebu za organizovanje Prve međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa u Crnoj Gori. Konferencija je pokrenuta u cilju organizovanja javne diskusije i izlaganja radova koji mogu da doprinesu identifikaciji trendova i inovativnih usluga u kulturnim institucijama, s ciljem da:

- prikaže kako biblioteke, arhivi i muzeji uspostavljaju saradnju;
- što ih je motivisalo za saradnju;
- koje su prednosti a koji mogući izazovi te saradnje;
- kako ove tri ustanove mogu poboljšati svoje usluge zajedničkim djelovanjem;
- prikaže na primjerima, na koji način funkcioniše saradnja ove tri baštinske ustanove;
- prikaže modele i različite primjere saradnje ovih ustanova pri realizaciji digitalnih informacijskih usluga i sl.

Inicijativa i početak projekta LAM

Inicijativa za organizovanje Prve Međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa u Crnoj Gori - LAM, pokrenuta je početkom 2018. godine. Inicijatorica i pokretač ovog projekta je Dragana Marković, bibliotekarka savjetnica zaposlena u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore "Đurđe Crnojević". Od 2018. do 2023. godine, organizovane su četiri Konferencije.

Prve dvije Konferencije održane su 2018. i 2019. godine, i bile su finansirane od strane Ministarstva kulture Crne Gore u okviru Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara. Nakon uspješno okončane i ocijenjene prve dvije Konferencije, projekat LAM je nastavljen 2022. i 2023. godine, zahvaljujući organizaciji i sredstvima Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“. Cilj Konferencije jeste razmjena iskustava i znanja između bibliotekara, arhivista i muzeologa kao i poboljšanja statusa i kvaliteta usluga u baštinskim institucijama. Kroz rad Konferencije, nastoji se sakupiti, promovisati i čuvati kulturno nasljeđe naše zemlje, primijeniti nove tehnologije kako bi se povećao pristup kulturnim izvorima Crne Gore, razmijeniti iskustva i vještine između različitih informacijskih stručnjaka bibliotekara, arhivista i muzeologa, te raditi na približavanju biblioteka, arhiva i muzeja i njihovoj međusobnoj saradnji u savremenom tehnološkom okruženju.

Takođe je i cilj, pokazati modele i različite primjere saradnje ovih ustanova pri realizaciji digitalnih informacijskih usluga, pridonijeti razumijevanju međusobnih odnosa i ukazati na svijest o potrebi njihovog međusobnog uvažavanja i potrebe za što većom saradnjom u savremenom tehnološkom okruženju, te ono što je najvažnije, pokazati kako je digitalna tehnologija doprinijela međusobnoj saradnji i međusobnom približavanju ovih ustanova i pružila šire mogućnosti ne samo za pojedinca, već i za javnu dobrobit društvenoj zajednici.

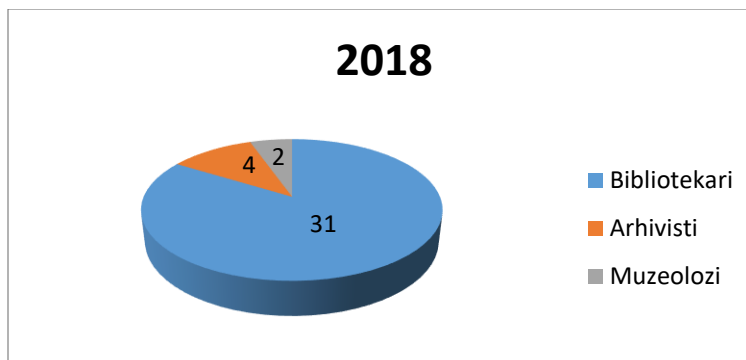

Analiza učešća biblioteka, arhiva i muzeja na Konferenciji LAM od 2018-2023

Kako bi imali bolji uvid u to koliko su informacijski stručnjaci bibliotekari, arhivisti i muzeolozi angažovani i koliko se zalažu sa svojim radovima za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja, izvršena je analiza njihovog učešća i doprinosa na održanim Konferencijama od 2018-2023.

Prva Međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa “Libraries, Archives and Museums Conference (LAM), Montenegro, 2018” održana je 24. i 25. maja u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević“ u Cetinju. Tokom dvodnevne Konferencije svoje radove su izlagala 33 učesnika iz Crne Gore i regiona, a njen cilj bio je da ukaže na mogućnosti korištenja novih tehnologija u ovim oblastima kako bi se povećao pristup znanju, razvile nove strategije, ali i uvele nove usluge u cilju privlačenja publike.

Slika 1: Tabelarni prikaz učesnika Konferencije LAM 2018

Na otvaranju Konferencije je govorio sekretar Ministarstva kulture Igor Vučinić, koji je istakao da održavanje ove Konferencije u godini obilježavanja Evropske kulturne baštine pokazuje visoku svijest o potrebi unaprjeđenja kulturnih djelatnosti u skladu sa evropskim smjericama. Direktor Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Bogić Rakočević je kazao da ovaj događaj vidi kao dobru osnovu za jačanje međunarodne saradnje i razmjenu iskustava. Saglasna sa njima, bila je i direktorica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu Tatjana Petrić, koja je dodala da je ova Konferencija mogućnost da se otvore pitanja o problemima bibliotekara, arhivista muzeologa u digitalnom svijetu, o čemu je i bilo riječi tokom njene prezentacije na temu “Uloga arhiva, knjižnica i muzeja u digitalnom društvu: analiza zakona i pravilnika”. Konferenciji je prisustvovao i dao učešće sa prezentovanjem stručnog rada, direktor Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH Ismet Ovčina. Radni dio Konferencije je počeo izlaganjem mr Vere Đukanović, koja je prezentovala portal „Digitalna kolekcija Petar II Petrović Njegoš”.

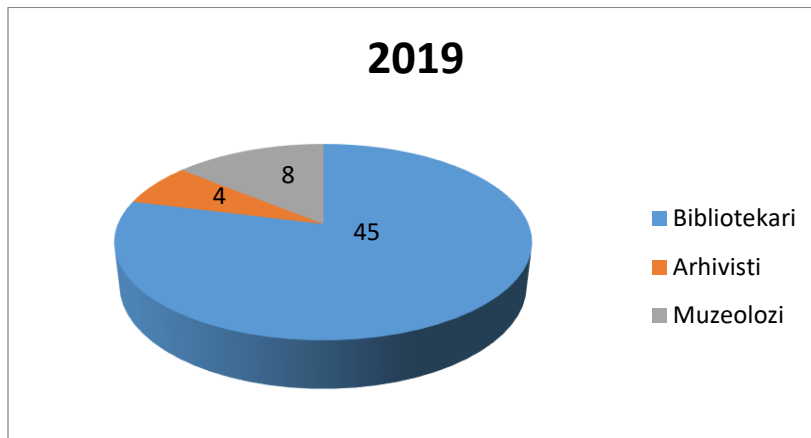
LAM 2019

Drugoj Konferenciji prisustvovalo je znatno veći broj učesnika. Prijavljenih učesnika je bilo 100, dok su učešće u radu uzeli 57 stručnjaka iz zemlje i regiona (Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Sjeverne Makedonije i Njemačke) koji su, multidisciplinarnim istraživanjima na aktuelne teme, dali svoj doprinos kroz četrdeset izloženih radova. Teme stručnih radova bile su

raznovidne i posvećene uslugama u svim kulturnim institucijama, bez obzira na tip, počevši od tradicionalnih do potpuno modernih baštinskih ustanova.

Slika 2: Tabela prikaz učesnika Konferencije LAM 2019

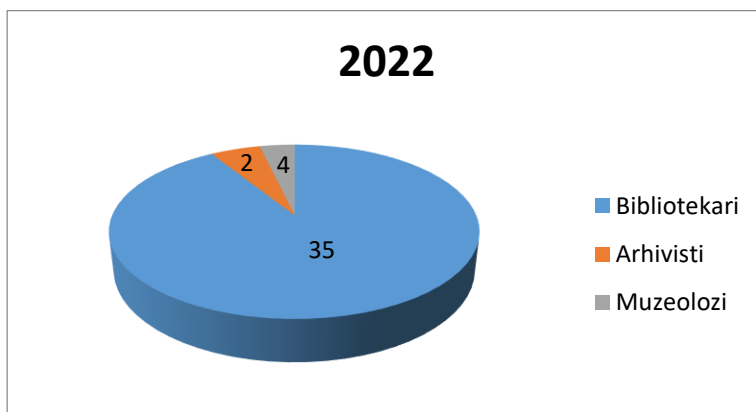
U prezentacijama učesnika, predstavljeni su teorijski i praktični principi inovativnih usluga, ali i primjeri dobre prakse. Naglašena je potreba za stalnim usavršavanjem kulturnih radnika, kao i poštovanje međunarodnih smjernica i standarda u pružanju bibliotečkih, arhivskih i muzejskih usluga, ali i da je obaveza današnjih kulturnih ustanova da se pozicioniraju kao kulturni, obrazovni i socijalni centri zajednice, koji će uspješno saradivati sa svim drugim ustanovama u okruženju, a sve s ciljem pružanja kvalitetnih usluga, ali i očuvanja svoga imidža.

U okviru Konferencije, održana su četiri predavanja, na kojima su govorili eminentni stručnjaci: dr sc. Adam Sofronijević iz Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković” u Beogradu, dr Hartmut Janczkowski iz Hamburga, dr. sc. Sofija Klarin Zdravec iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i mr Azra Bečević – Šarenkapa iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

LAM 2022

Treću međunarodnu konferenciju bibliotekara, arhivista i muzeologa otvorila je mr Dragica Lompar, direktorica Biblioteke i mr Dobrila Vlahović, predstavnica Ministarstva kulture i medija. Svečanom dijelu programa i prvoj sesiji izlaganja prisustvovali su: Nikola Đurašković, gradonačelnik Prijestonice Cetinje i Danilo Mrvaljević, direktor Državnog arhiva Crne Gore. Konferenciji je prisustvovalo 50 učesnika/ca. Kroz 24 i te kako zanimljive prezentacije, radove su predstavili učesnici iz Slovenije, Srbije, Sjeverne Makedonije i Crne Gore, a izlaganja su, shodno temama, bila podijeljena u šest sesija. Dvodnevna konferencija je, pored prezentovanja radova, obuhvatila i veoma bogatu diskusiju, stručnu i naučnu raspravu, ponudila prijedloge i nove ideje za uspostavljanju bliže saradnje biblioteka, arhiva i muzeja, krovnih institucija kulture, na svim nivoima, u Crnoj Gori, ali i u regionu.

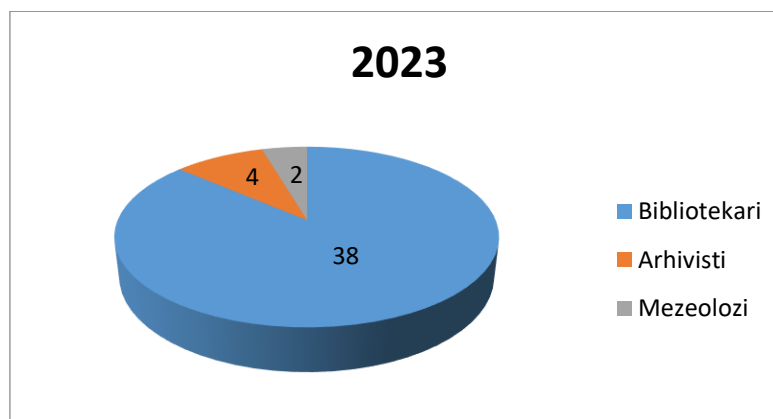
Slika 3: Tabela prikaz učesnika Konferencije LAM 2022

Predavanje po pozivu, na temu „Knjižnična karta svijeta“, prvog dana održala je dr Dunja Holcer iz Narodne knjižnice i čitaonice „Vlado Gotovac“ u Sisku, a sljedećeg dana je upriličena i panel diskusija na temu: „(Re)konstrukcija uloge savremenog bibliotekarka/ke: izazovi i (uspješne) prakse“ u organizaciji Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ i Udruženja bibliotekara Crne Gore“. Moderatorica panela je bila Jasmina Bajo, predsjednica Udruženja bibliotekara Crne Gore.

LAM 2023

Četrta međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa „Libraries, Archives and Museums Conference (LAM), Montenegro, 2023“ Cetinje, održana je 25. i 26. maj 2023. godine u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević“. Konferenciji je prisustvovalo 80 učesnika/ca iz Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Sjeverne Makedonije. Tokom dvodnevnog rada, kroz tri sesije, prezentovano je 40 stručnih radova, kojim želimo da podstaknemo diskusije, istraživanja i izlaganja primjera dobre prakse i da konferencija bude mjesto stvaranja novih prilika za saradnju i učenje iz međunarodnih iskustava i multidisciplinarnog pristupa stručnjaka iz oblasti kulture.

Slika 4: Tabela prikaz učesnika Konferencije LAM 2023

Drugog dana Konferencije održana je Panel diskusija na temu: “Uloga biblioteke u promociji kulturnog turizma” u organizaciji Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ i Udruženja bibliotekara Crne Gore. Moderatorica panela je bila Jasmina Bajo, predsjednica Udruženja bibliotekara Crne Gore.

Iz grafičkih prikaza, može se vidjeti da je učešće arhiva i muzeja neprimjetno u odnosu na biblioteke. Dakle, biblioteke prednjače u odnosu na muzeje i arhive. Ova analiza nam može “otvoriti“ oči da vidimo i ustanovimo razloge tako malog učešća muzeja i naročito arhiva. Ono što

je primjetno dakle, jeste činjenica da arhivi i muzeji u Crnoj Gori kao i u okruženju, još uvijek nisu dovoljno zainteresovani. Za svaku saradnju je potrebno podjednako učešće, tako i za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja. Zajedničkim radom i naporima baštinske ustanove mogu napredovati i prevazići izazove koje im nudi digitalno doba.

Prioritet u daljem radu i saradnji, kroz primjere dobre prakse u Crnoj Gori i regionu, je korištenje zajedničkih, već provjerenih ideja i projekata pomoću kojih možemo učiniti mnogo za kulturno nasljeđe.

Izdavačka djelatnost projekta LAM

U okviru izdavačke djelatnosti projekta LAM, objavljena su tri Zbornika radova u izdanju Nacionalne biblioteke "Đurđe Crnojević". Prvi Zbornik, objavljen je u štampanom obliku. Nakon recenzije radova, koju su uradile mr Bosiljka Cicmil, Centralna univerzitetska biblioteka Crne Gore i mr Azra Bečević-Šarenkapa, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, u Zborniku je objavljeno 19 stručnih radova. Drugi Zbornik radova, izašao je 2019 godine u štampanom i elektronskom izdanju (<https://www.nb-cg.me/me/e-publikacije>). Objavljena su 33 stručna rada a recenziju radova su uradile mr Bosiljka Cicmil, Centralna univerzitetska biblioteka Crne Gore i mr Azra Bečević-Šarenkapa, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, kao i u prvom Zborniku.

Zbornik radova sa Treće konferencije LAM 2023, objavljen je u elektronskom izdanju (<https://www.nb-cg.me/fajlovi/p1gsmfbi30d1q1b5j1fdv1nlc1rha4.pdf>). U Zborniku su objavljeno 20 stručnih tema.

Primjeri dobre prakse na području saradnje kulturnih institucija, projekti i konferencije u svijetu i kod nas

Kulturna baština ima jako važnu ulogu za jednu zemlju i njen narod s više aspekata, i zbog toga je treba adekvatno zaštititi, valorizovati i promovisati. To je posebno važno u eri globalizacije u kojoj globalno dominira nad nacionalnim/lokalnim. Kako bi sagledali važnost saradnje kulturnih institucija kao i primjere dobre prakse, izdvajamo sljedeće primjere:

- Library and Archives Canada (LAC) - Kanadska nacionalna biblioteka i Kanadski arhiv postali su jedna ustanova 2004. godine. Zbirke elektronskih magistarskih radova i doktorskih disertacija nalazi se stranicama ove ustanove, i ona osigurava pristup svim naučno-istraživačkim radovima koji se nalaze u Kanadi, ali i širom svijeta.
- Europeana newspaper - Europska digitalna knjižnica Europeana pokrenuta od 2008. godine. Osim biblioteka, uključuje i muzeje, arhive i ostale vlasnike sadržaja kulturne baštine.
- ABM-utvikling (Norveški arhivi, biblioteke i muzeji) Ova institucija je rezultat saradnje Norveškog muzeja i Nacionalne agencije za istraživanje, dokumentaciju i akademskih i specijalnih biblioteka.
- Denver Public Library, Denver, Colorado, SAD -Suradnja između Denverske javne biblioteke i Denverskog umjetničkog muzeja i Državnog arhiva Colorado. Imala je za rezultat izložbe na više mjesta, uključujući građu iz sve tri ustanove o temama iz Istorija Zapada.
- Houston Public Library, Houston - U Teksasu biblioteka ostvaruje partnerstva sa

Houstonским prirodoslovnim muzejom.

- Memory Institutions -U Španjolskoj Lokalne vlasti često kombinuju usluge biblioteka, arhiva i muzeja. Ove se ustanove nazivaju "memory institutions / ustanove [kolektivnog] pamćenja" i vode se na lokalnom nivou.
- DCHC (Digital Heritage Community): Zajednica digitalne kulturne baštine.Ovo je još jedan dobar primjer projekta saradnje u svijetu. Svrha projekta DCHC(Digital Cultural Heritage Community): Zajednica digitalne kulturne baštine u Illinois College of Education bila je stvaranje mrežne baze podataka koja je sadržavala digitalizovane materijale iz muzeja i biblioteka koje će učitelji osnovnih škola upotrebljavati u svojim učionicama.
- DANPA - U Danskoj postoji baza podataka nacionalnog privatnog arhiva gdje se može pretraživati oko 120 000 zapisa iz 190 privatnih arhivskih institucija sa digitalnim katalogima. Ova baza podataka uključuje Državni arhiv, Emigracioni arhiv, Royal biblioteku i biblioteke i arhive radnog pokreta.
- NOKS - U Danskoj postoji Kulturno-historijska baza podataka NOK sa objedinjenim katalogima arhiva, biblioteka i muzeja.
- MALVINE - online servis pretraživanja za srednjovjekovne rukopise koji je smješten u Berlinskoj državnoj biblioteci i podržan od Evropskog konzorcijuma biblioteka, arhiva i muzeja.
- SEEDI - Dobar i važan primjer saradnje predstavljaju i zajedničke konferencije. Primjer je SEEDI (South-Eastern European Digitisation Initiative) koji predstavlja međunarodnu konferenciju koja nastoji razviti kompetencije u digitalizaciji, pristupu i zaštiti kulturnih i naučnih baština s ciljem razvijanja svijesti o digitalizaciji, poboljšanja komunikacije i diseminacije informacija među organizacijama sa sličnim projektima i interesima.
- Vijeće muzeja, biblioteka i arhiva (MLA). Ovo je nacionalna agencija za muzeje, biblioteke i arhive koja savjetuje vladu o prioritetima za ovaj sektor. Predstavlja 9 agencija, po jednu u svakoj regiji Engleske.
- IMLS (Institute of Museum and Library Services), Washington, SAD je nacionalni institut za bibliotečke i muzejske usluge. IMLS osigurava saveznu podršku muzejima i bibliotekama, radi na nacionalnom novou kako bi podržao baštinu, učenje, kulturne inicijative i stručni razvoj muzejskih i bibliotečkih radnika.
- ELNET Neprofitna udruženja biblioteka, arhiva i drugih organizacija za pružanje informacija. Glavne oblasti kojima se bave su razvoj zajedničkog kataloga ESTER biblioteka Estonije, koordinacija i usvajanje elektronskih publikacija za ELNET članove biblioteka i razvoj drugih zajedničkih projekata.
- EBLIDA Je nezavisna kišobran asocijacija za nacionalne biblioteke, informacione, dokumentacione i arhivske asocijacije i institucije u Evropi. Koncentrisana je na evropsko informacijsko društvo i probleme, uključujući copyright & licenciranje te kulturno & edukativno proširenje EU.
- PROJEKAT HRVATSKA KULTURNA BAŠTINA predstavlja nacionalni projekat digitalizacije arhivske, bibliotečke i muzejske građe. Omogućuje pretraživanje i pristup raznovrsnim zbirkama digitalizirane građe muzeja, biblioteka i arhiva u Hrvatskoj.
- BOSNA I HERCEGOVINA Asocijacije informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa, Gazi Husrev-begova biblioteka kao dobar primjer ustanove koja ima u svom sastavu biblioteku, muzej i arhiv.
- KAMRA - Kao primjer dobre prakse jeste portal KAMRA, koji je implementiran u Sloveniji. Ovaj projekt je informacijski sistem, koji udružuje informacije sa područja

zavičaja i kulturne baštine kao što ih sada na tradicionalan način prikupljaju i posreduju javne biblioteke i druge lokalne kulturne i obrazovne institucije.

- CRNA GORA - Međunarodna konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa "Libraries, Archives and Museums Conference (LAM), Montenegro. Cilj održavanja konferencije je uspostavljanje bliže saradnje između biblioteka, arhiva i muzeja na svim nivoima, kako bi se sproveda zaštita, dostupnost, istraživanje, promocija i širenje informacija, uz primjenu novih tehnologija i evropskih standarda.

Zaključak

Organizovanjem Međunarodne konferencije LAM, nastoji se izgraditi svoj ugled i razviti dugotrajna partnerstva koja će osigurati saradnju u međunarodnim projektima. Ovaj stručni skup ima za cilj da doprinese razmjeni stručnih iskustava i stvaranju partnerstva u svrhu razvoja novih tehnologija, digitalne zaštite, očuvanja nacionalne baštine, obrazovanja i dr.

Udruženim djelovanjem tri istaknute baštinske - informacijske ustanove i profesije, kako kroz zajedničku prošlost, tako i u izazovnom trenutku današnjice, dovoljan su povod za naučnu valorizaciju međusobnih odnosa i utjecaja, tim prije što će budućnost institucija sve naglašenije zavisiti o saradničkim modelima poslovanja, o čemu već svjedoče iskustva širih evropskih i svjetskih zajednica.

Literatura:

1. ARHIVI, KNJIŽNICE, MUZEJI: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredile Mirna Willer... [et al.] Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998.
2. DUPONT, C. Libraries, Archives, and Museums in the Twenty-First Century: Intersecting Missions, Converging Futures? Dostupno na: <https://docplayer.net/42243712-Librariesarchives-and-museums-in-the-twenty-first-century-intersecting-missions-convergingfutures.html>
3. FALETAR TANACKOVIĆ, S. – APARAC-JELUŠIĆ, T. Ishodišta za proučavanje međuodnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja: pregledni znanstveni rad. Libellarium, vol. 3, br. 2, 2010, str. 183-206. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/77793>
4. HORVAT, A., Zajedničko i posebno stručnoj naobrazbi bibliotekara, arhivista i muzeologa, Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/HorvatObrazovanje%20bibliotekara,%20arhivista%20i%20muzeologa.htm>
5. KLARIN, Sofija. Pristup digitalnoj baštini. // Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 5, 31(2005), str. 14. Dostupno na: http://eprints.rclis.org/6523/1/edupoint_31_klarin.pdf

6. KODRIĆ, L. Modeli saradnje arhiva, biblioteka i muzeja pri realizaciji digitalnih informacijskih usluga. Dostupno na:
http://www.pokarhmb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci2011/42_kodric_2011.pdf
7. www.europeana-newspapers.eu/
8. <https://www.nb-cg.me/me/e-publikacije>
9. <https://www.nb-cg.me/fajlovi/p1gsmfbi30d1q1b5j1fdv1nlc1rha4>